ZAHARIA STANCU

CICLUL

RĂDĂCINILE SÎNT AMARE

VÎNTUL ŞI PLOAIA

1. Vulpea, 2. Frigul, 3. Roza

ACTRIŢA, BANCHERUL ŞI CÎŢIVA OAMENI SIMPLI

TINEREŢE FĂRĂ BĂTRÎNEŢE

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

ZAHARIA STANCU

VÎNTUL ŞI PLOAIA

FRIGUL

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Coperta : *Florica Mălureanu*

FRIGUL

CAPITOLUL V

Ostenit de lungimea drumului și de legănarea neritmică în șeaua de lemn, prinsă bine în chingi pe spinarea căluțului, mergeam prin roșiatica lumină a asfințitului, în coada grupului, către Teliu. Văzui atîrnînd de ciochină capul spart al vulpii alături de capul Gînjului mort, care o ucisese pentru că îi *trebuia blana ei.* Întîmplarea mi se păru pur și simplu stupidă. Mersul scălîmb, prin noroi, al calului mărunt și flocos făcea să se bălăngăne iarăși deopotrivă capul Gînjului mort și capul vulpii roșcate ucisă de nefericitul Gînj.

Uneori omorîm apărîndu-ne să nu fim noi înșine omorîți. Alteori omorîm pentru a ne însuși bunurile celui omorît. Se întîmplă să omorîm și din plăcere... Și din plăcere. (De multă vreme eram încredințat că fără oameni care simt plăcere în a omorî pe alții războaiele n-ar fi posibile.)

Astfel îmi adusei aminte cum, cu cîteva luni în urmă, călătorisem cu o șalupă prin Deltă. Era într-un asfințit de aur amestecat cu sînge. Priveam, împreună cu alții, cum clătina vîntul arama stuhurilor care

se întindeau în zare ca un vast crîng de vrajă. Priveam cerul acoperit ici și colo de smocuri de nori, răsfrînt tot în apa pe care o tulbura și o încreţea zbaterea elicei. Treceau sub geana slăvilor cîrduri de cocori, iar pe deasupra noastră își filfîia aripile mari un mîndru cormoran. Un vînător octogenar, cu barbă aspră, a ridicat pușca. Se afla lîngă mine. Pînă să-i opresc mîna, am auzit răsunînd tunetul armei. Cormoranul s-a prăbușit în nesfîrșirea de stuh. L-am întrebat cu mînie :

— Pentru ce-ai ucis cormoranul ?

— Am încercat să văd dacă la vîrsta mea mai sînt în stare să dobor o pasăre din zbor...

— Ce-ar fi, i-am spus, dacă pentru a-mi dovedi mie însumi că nu mi-e teamă de ocnă te-aș lua de umeri și te-aș zvîrli în Dunăre ?

— Cum o să faci una ca asta ? Mai am de trăit... Îmi place viaţa...

— *Și cormoranului îi plăcea viaţa.*

— O pasăre ! Ce știe pasărea... Și ce înseamnă o pasăre... A !... Omul !... Omul e altceva. Dac-aș fi omorît un om !... Dar eu n-am omorît oameni decît atunci cînd era voie să omori oameni, — în timpul războiului.

Lumea n-are margini...
Viaţa are margini...
Lumea n-are margini...

Caii noștri mergeau la pas. Tot la pas mergeau și cei șase prinși pe care-i duceam la Teliu. (Așa cum am arătat mai înainte, toţi fuseseră bătuţi și tăvăliţi

prin noroi și acum toţi aveau mîinile legate la spate.) Îmi veni poftă să fumez. Căutai în buzunarul hainei de piele pachetul de ţigări. Mîna întîlni metalul rece al grenadei. Avusesem patru. Îmi mai rămăsese una. Gîndii : Mai avem pînă la Teliu. E bine că mi-a mai rămas o grenadă. Poate îmi trebuie. Ar fi mai bine totuși dacă nu aș avea nevoie de ea. Dar dacă voi avea nevoie de ea ? Ei !... Dacă voi avea nevoie o voi folosi, o voi întrebuința, adică voi făptui, poate, omor de om... omor de om...

Nu-mi era dragă violența și de-a lungul vieţii mele folosisem arma numai atunci cînd nu avusesem încotro. În această campanie electorală, care mă adusese pe meleagurile judeţului Teliu, primisem sarcina să fac pe dracu-n patru și să ies învingător, să devin deputat de Teliu, deputat comunist și să susţin, în Parlament, politica acestui partid. Odată cu mine, mii de activiști de partid străbăteau ţara, colindau orașele și satele, adunau oamenii, le ascultau cu nesleită răbdare plîngerile, îi stîrneau să le pună întrebări, și erau fericiţi atunci cînd, la rîndul lor, vorbeau. În cuvinte cît mai simple, ocolind orice fel de zorzoane și orice fel de meșteșug oratoricesc care le-ar fi amintit de vechea faună politică, lămureau mulţimile asupra scopurilor partidului nostru și le povăţuiau să-i ajute ca aceste scopuri să fie atinse. Toţi ne dădeam seama că munca de cîștigare a încrederii oamenilor celor mulţi, se lovea de nenumărate piedici. Într-un sat de sub munte unde mă zbuciumasem aproape o zi fără să capăt un singur cuvînt bun, sleit de puteri, întrebasem :

— Cum de puteți rămîne de piatră ? Pe ce drum să apuc pentru a ajunge la inima voastră ?

Îmi răspunsese un bătrîn cu plete de plăieș :

— De, tovarășe... Treizeci de ani am tot ascultat pe cei care au venit să ne cîștige încrederea. Cu unii era ușor : miroseau a șarlatani de cum deschideau gura. Ne făgăduiau marea cu sarea... Era mult mai greu cu cei care păreau cinstiți. Dar toți, înțelegi dumneata ? Toți ne-au înșelat... Toți... Toți...

Intram într-un sat. Vorbeam. Plecam. Rămași între ei, *foștii* își începeau cu multă pricepere lucrarea.

— Comuniștii au să vă ia pămînturile pe care abia vi le-au dat... Comuniștii... Ce mai încoace și-ncolo ?... Azi-mîine au să debarce aceia din Apus, la Constanța... Cine s-a dat cu comuniștii... focul și pîrjolul... Țineți-vă tari... Cînd îi vedeți că intr-n sat, puneți cîinii pe ei. Ori... și mai bine : ascundeți-vă în casă și trageți ivărul la ușă... Lăsați cîte un copil mai măricel pe afară să le spună celor care v-ar căuta că nu sînteți acasă, c-ați plecat undeva, la cîmp, cu treburi...

Dușmanii nu se mulțumea numai cu spusele. Foștii mari proprietari, foști ofițeri, toți cei mînjiți în guvernările de mai înainte și mai ales în guvernarea legionaro-antonesciană, se adunaseră, se organizaseră în bande și ne izbeau fără nici o cruțare tocmai cînd ne așteptam mai puțin. Arme ! De unde aveau arme ? Peste țară, trecuse, ca aproape peste întreaga lume, războiul. Numai cine nu vrusese nu culesese arme și nu le ascunsese din multele aruncate de armatele germane în retragere. În numeroase

locuri nemții, deși grăbiți să treacă la nord de Carpați, avuseseră timp să îngroape prin păduri mari depozite de arme și de muniții. Cîteva sute de fasciști fugiți în Germania căpătaseră instruire și, după ce li se dăduseră hărți în care erau însemnate depozitele ascunse, fuseseră paraşutați, noaptea, în anumite locuri din țară. Unii căzuseră în mîinile noastre. Alții izbutiseră să se ascundă un timp. Acum, scoțînd capul, strînseseră în jurul lor pleava netemătoare. Ne pîndeau. Ne puneau piedici. Ne loveau. Muriseră din rîndurile noastre destui. Dușmanii ne sileau să fim deosebit de vigilenți și să ne apărăm. Ne apăram. Fiecare ne apăram cum puteam și cît ne pricepeam. Era bine că aveam asupra mea minunata *Berettă*, care mă scosese de cîteva ori din încurcătură. Era și mai bine că-mi rămăsese neîntrebuințată, în buzunar, o grenadă *Kisser*. Pînă la oraș mai aveam de mers. Și o nouă ciocnire cu dușmanii care ne-ar fi ieșit în cale nu era exclusă.

Capul vulpii atîrna de ciochină. Alături de capul spart al vulpii, atîrna capul Gînjului împușcat drept în frunte.

Caii mărunți înaintau încet prin lumina roșcată a amurgului, către Teliu, unde Licu Oroș se străduia să rezolve cît mai bine problemele pe care împrejurările le ridicau ceas de ceas. Ah ! Acest Licu Oroș ! Deși îl cunoșteam de puțin timp, începusem să am pentru el o adîncă dragoste și o înaltă apreciere. Era îndreptățită dragostea mea pentru el ? Dar stima ? Mergînd încet, însă întruna, ne apropiarăm de un dîmb lunguieț. Pe una din coaste, vîntul izbea un stol

de salcîmi negri care se clătina și în care se certau ciori. Pe cea dinspre drumul pe care mergeam, păreau că ne așteaptă doi tineri rezemați în cozile lopeților. Gînjii trecură cu prinșii pe lîngă ei fără să-i ia în seamă. Eu îi salutai. Băiețandrii îmi răspunseră. Erau bucuroși că mă oprisem o clipă la ei și mă întrebară dacă nu cumva mă duc către Teliu. După ce le răspunsei, mă rugară să descalec.

— Poate vreți să ne faceți un serviciu.

Descălecai și mă apropiai de ei ducînd după mine căluțul. Picioarele mi se afundară în pămîntul clisos.

— Ploaia, îmi spuse unul din tineri, a spălat coasta. Au ieșit la iveală niște oale. Am aflat și-am venit cu lopețile. Sîntem din Teliu, studenți. Am dat puțin pămînt de-o parte și uite... Uite ce-am găsit...

Șase schelete străvechi se odihneau în pămîntul ud. Cinci erau culcate pe mîna dreaptă, strînse, cu genunchii la gură. Al șaselea zăcea cu fața în sus, cu mîinile împreunate de parcă ar fi purtat în ele o armă cu care, chiar în ceasul morții, ar fi încercat să se apere. Un vîrf de săgeată de piatră sta înfipt acolo unde altădată fusese inima. Tinerii îmi arătară și un topor de piatră.

— Șlefuit... Din neolitic...

Plecai, făgăduindu-le să vorbesc cu arheologul Tăcutu. Poate că acolo, deasupra lungului dîmb, se mai aflau și alte urme vechi ale trecerii rîndurilor de oameni pe scoarța pămîntului.

Mă gîndii la săgeata din inimă a mortului. Și numaidecît mă gîndii și la inima mea. O mai aveam ? Uneori îmi părea grozav de rău că n-am pierdut-o.

Îmi atîrna greu în piept. Poate prea greu. Îndemnai căluțul la drum și alergai după Gînji. Tot uitîndu-mă cînd într-o parte, cînd în alta, văzui ridicîndu-se în dreapta un deal roșcat și-mi spusei că e plină de dealuri Moldova de Jos. Îmi deschisei ochii mai bine și-mi dădui seama că roșcata costișă era îmbrăcată în vii de curînd culese. La poalele dealului mai văzui o casă mare, acoperită cu tablă ruginită. Casa avea ferestre multe și, în partea dinspre drum era împodobită chiar cu marchiză. De departe, clădirea părea dărăpănată și dărăpănat părea și lungul gard de uluci care o împrejmuia. În față, și dincolo de această casă — care se asemuia cu un conac părăsit — zării sclipind în roșia lumină a asfințitului care nu se mai termina un rîu pe care ploile din zilele din urmă îl umflaseră și-l făcuseră să se reverse mult în afara obișnuitei albii.

Cînd ajunserăm în dreptul porții dărăpănatei clădiri, Gînjul din față se opri. Ne oprirăm cu toții. Îl auzii fluierînd a pagubă și spunînd :

— Ei drăcia dracului ! La asta nu ne-am așteptat ! Apele au crescut și-au furat podul.

Își lovi vîrful căciulii și o împinse pe frunte. Apoi se scărpină încet la ceafă și rosti încă o dată :

— Ei, drăcie ! Cum o să trecem dincolo ? !...

Alt Gînj îi răspunse :

— N-avem cum să trecem. Prin apă și călări, e greu, cu niște cai mărunți și osteniți ca ai noștri. Și-i mai avem și pe tîlharii ăștia cu noi.

Al treilea Gînj își dete și el cu părerea :

— S-o luăm în susul rîului, ar fi zadarnic. Dacă apele au furat podul de aici, cred că l-au furat și pe cel de lîngă Dolea.

— Dacă am avea scînduri, spusei, am alcătui în grabă o plută și-am trece cu ea.

Gînjul din față ridică din umeri :

— Dacă ! *Dacă* e un mare porc de cîine !... De unde scînduri în pustietatea asta ?

Arătai conacul dărăpănat :

— Știți cumva cine locuiește aici ?

— O stafie.

Rîsei și arătai coșul.

— Iese fum. Stafia a aprins focul.

Rîseră și ei. Careva spuse :

— Își încălzește osînza.

Gluma nu era prea rea. Ar fi trebuit să rîd măcar pentru a-i face plăcere Gînjului care o rostise, însă nu știu de ce nu-mi veni de loc să rîd și nici nu rîsei. Îmi încălzii glasul și-i rugai pe Gînji să-mi îngăduie să stau de vorbă cu *stafia* pe care o voi găsi în casă. Nu avură nimic împotrivă. Legai căluțul de gard. Și căluțul, despovărat de greutatea trupului meu, îmi mulțumi, nechezînd ușor. Îi mîngîiai botul uscat. Vîntul i-l uscase. Vîntul îmi uscase și mie obrajii. Și gura mi-o uscase. Și ochii... (Poate îmi uscase și inima... Altfel, cum aș fi putut asista, fără să încerc să mă amestec și să opresc crîncena bătaie pe care Gînjii — stăpîniți parcă de turbare — le-o trăseseră celor șase prinși ? Va trebui să revin mai departe asupra acestei probleme care în nici un caz n-are cum să fie rezolvată într-o paranteză.)

În timp ce eu mă gîndeam cam cine ar putea să fie stafia pe care aveam s-o găsesc în conacul acela dărăpănat, Gînjii se uitară în jur, căutînd un loc zvîntat să se așeze pentru odihnă. Nu găsiră. Se strînseră și se sprijiniră unii de alții. Prinșii, smintiți în bătăti și tăvăliți prin noroi, rămaseră în picioare, ca niște soldați cărora li s-a ordonat să stea „drepți".

În amurgul roșcat și rece, mortul fu lăsat pe cal, frînt în două, cu vulpea ucisă lîngă el.

Strașnic bătea vîntul. Îl simțeam cum mă izbește și-l mai simțeam cum, lovindu-se de gardul dărăpănatului conac și de pomii din jur, vuia. Îmi scosei haina de piele și-o pusei pe spinarea căluțului. Dîrdîia. Deschisei poarta. Străbătui larga arie și ajunsei lîngă ușă. Așteptai să mă latre un cîine. Nu mă lătră. Atunci așteptai să se ivească în prag sau la una din multele și înaltele ferestre *un cap de om*. Și această așteptare îmi fu zadarnică. Nedisperînd, mă apropiai și bătui de cîteva ori cu degetul, în ușă. Și iarăși așteptai. Și așteptarea mea fu încă o dată zadarnică. Nu auzii nici o mișcare înlăuntrul casei. Trecui pe lîngă ferestre și bătui în fiecare pe rînd. Și iarăși nu primii nici un răspuns. Un Gînj îmi strigă din drum :

— Încearcă la ușa din dos. Poate că pînă la urmă *stafia* aude.

Ocolii casa. Găsii ușa de serviciu. Era îngustă și fusese făurită din scînduri groase. Avea ivărul tras. Acum bătui și mai tare cu pumnul în ea. Auzii pași, *pași de om*. (Pașii stafiilor nu se aud).

Înalta și groasa ușă se deschise. Și în deschizătura ei apăru o femeie cu capul mare, cu ochii rotunzi și verzi înecați aproape în groasa osînză a obrazului vast. Părul ei era negru ca tăciunele. Sclipirea lui nu înșela însă pe nimeni. Se vedea limpede că fusese vopsit de curînd, poate numai cu o zi-două înainte. Sub bărbia rotundă se etajau mîndre către piept cîteva rînduri de guși. Sînii mari revărsaseră în jos și în lături o bogăție neobișnuită de cărnuri. Brațele îi erau voinice iar trupul gros, mai gros decît un sac. Șoldurile — ce să mai spun ! — depășeau orice închipuire. Pe grasul obraz crescuseră fire de păr care atîrnau. Alte fire de păr îi crescuseră femeii pe bărbie și spînzurau lungi și subțiri în vreme ce acelea care îi răsăriseră deasupra buzei de sus luaseră forma unei veritabile mustăți. Surprins, uimit, emoționat peste măsură, cutremurat aproape, îmi scosei repede căciula :

— Sărut mîinile, doamnă... Sărut mîinile...

Mă recunoscu, nu se miră de prezența mea acolo, îmi răspunse surîzînd și mă pofti cu multă bunăvoință în casă.

O odaie strîmtă și lungă. În mijloc, o masă rotundă. Și lîngă masă, două scaune de lemn. Pe masă, o carte deschisă și un caiet vechi. Lîngă caiet, o călimară de care era rezemat un toc școlăresc cu peniță klaps cu vîrful încă neuscat de cerneală. Pe un pat țărănesc, lat, o pătură cenușie militară și lîngă perete cîteva căpătîie. Un bărbat lung, mult mai bătrîn decît femeia care îmi deschisese, cu fața uscată, împodobită cu mustăți groase, dormea ori poate numai picota, culcat.

La intrarea mea, bătrînul își alungă somnolența și se ridică într-o rînă. Îi dădui și lui seară bună. Uriașa femeie, arătîndu-mi scaunul, mă invită să iau loc. Deși eram încredințat că mă recunoscuse de la prima ochire, găsii cu cale să-i reamintesc cine sînt.

— Da,da, știu... Dă-mi voie să ți-l prezint pe tata.

Avea în glas ceva care-mi spunea c-o jignisem. O socotisem bătrînă și fără memorie ? De vreme ce mă recunoscuse, de ce insistasem să-mi spun numele ? Făcusem o gafă. N-aveam cum s-o mai dreg. Îi întinsei bătrînului mîna și cînd mă așezai pe scaun băgai de seamă că sînt cuprins de o adîncă tulburare. Între mine și cei doi oameni peste care căzusem ca din senin se așternu o tăcere de gheață. Femeia uriașă mă scoase din încurcătură, întrebîndu-mă :

— Nu cumva ai la dumneata ceva țigări ?

— Da. Am. Cu plăcere...

Am scos pachetul din buzunar și l-am pus pe masă. Femeia a luat o țigară pentru ea și încă una pentru bătrîn.

— Fumează tată.

Aprinsei și eu o țigară. Ca pentru a se scuza, femeia spuse :

— N-am mai fumat de multă vreme nici eu, nici tata. Pe la noi a început, pe lîngă altele, să ne lipsească și tutunul. Vorbesc de tutunul adevărat...

Nu găseam cuvintele care îmi trebuiau ca să încep o convorbire. Am întrebat-o totuși :

— La ce lucrați, doamnă ?

— Traduc un roman englezesc.

— Îmi dați voie ?

Întinsei mîna după caietul abia închis.

— Mă rog, dacă socotiți că vă interesează.

Mă uitai pe coperta cărții : *Castelul cu fantome.*

— Credeți că traducerea ar interesa vreun editor ?

— Poate. În orice caz un răspuns clar n-aș fi în măsură să vă dau, dar, după cum știți, noi umblăm după o altfel de literatură.

Clătină din cap și zîmbi :

— De ! Numai să dea Dumnezeu s-o găsiți.

Fumam toți trei. Amurgul era pe sfîrșite. Gînjii așteptau la poartă, în drum, Gînjii vii, Gînjul mort și prinșii. Îmi venea greu să vorbesc. Parcă aș fi avut pietre în gură. Mă auzii spunînd :

— Nu v-am văzut cam de multișor, doamnă Galbenu.

Trase adînc din țigară și după aceea rîse cu mare poftă.

— Da. Cam de mult. Cred că ultima oară ne-am văzut atunci... Atunci... Cînd se îndrăgostise de mine profesorul acela de teologie. Săvinaș. Dumneata erai tare tinerel... da... da... tare tinerel.

— Da. Eram destul de tînăr.

— Știi... Cu Săvinaș m-am și măritat.

Rîse iarăși. Măritișul ei cu Săvinaș nici nu merita altceva.

Rîsei și eu. Rîsei și-o întrebai familiar :

— Și cît a rezistat profesorul, coană Alexandrino ?

— Săracul de el ! Nici măcar trei luni.

— Nu mă mir ! Era cam plăpînd.

— Păi, maică, numai de plăpînzi am avut eu parte în viață. Numai de plăpînzi. Ștefi, un plăpînd, Miti un plăpînd, Săvinaș așișderea...

Făcui un efort de memorie și o revăzui cu aproape treizeci de ani în urmă, pe Calea Victoriei. Mergea la braț cu Săvinaș. Era încă o doamnă bine, elegantă, nițeluș durdulie. Tipărise de curînd o carte care se răsfăța în vitrine — o carte *cu mărturisiri despre drama care se petrecuse în casa în care mă aflam acum...* Bărbații berbanți mai întorceau capul după ea. Mai mult : unii chiar o mîncau din ochi. Și pe bună dreptate. Mîndră era... Și cu faima ei... Cu faima ei de femeie fatală pentru care au murit doi bărbați de seamă... doi, nu unul...

Ieșii din fumul amintirilor. O auzii suspinînd dulce :

— Am fost totdeauna o femeie dificilă. Și am rămas dificilă. M-am împăcat greu cu bărbații. *Cred că niciodată n-am fost înțeleasă...*

Îmi povesti — cu amănunte din care multe destul de picante — cum în vremea războiului care abia se încheiase toți ofițerii, de la sublocotenenți pînă la generali, care se aflau în trecere spre front sau în retragere și care poposeau pentru o noapte la conacul ei, îi cădeau în genunchi și o implorau să le îngăduie s-o iubească. (Aci bătrînul Galbenu se prefăcu a se fi înnecat cu fumul țigării și tuși semnificativ) Mă folosii de tăcerea care se lăsase între noi pentru o clipă-două și o întrebai :

— De obicei locuiți aici ?

— Da, însă uneori mai stau și pe la Teliu. Dar acum, am venit la vie. *Via de pe deal.* Ai văzut-o,

nu ? *Via mea*. Am chemat de curînd țăranii la lucru. De cînd mă știu m-am hărțuit cu dînșii. Și acum... Acum mă hărțuiesc cu țăranii mai mult ca oricînd. Parcă au înebunit, nu altceva. Rămîn cu căciulile pe cap cînd vorbesc cu mine, cer prețuri mari pentru ziua de lucru, cer mîncare — și nu se mulțumeau cu orice — *cer negreșit să li se dea pîine*... Astă vară a fost secetă. Și dacă astă-vară a fost secetă de unde să le dau eu lor pîine ? Abia găsesc pentru mine și pentru tata.

Nu venisem la Alexandrina Galbenu să discut cu ea despre țărani. Schimbai vorba. Zisei cu oarecare mirare :

— N-aș fi bănuit că tatăl dumitale...

— N-ai fi bănuit că mai trăiește ? Cred. *Apropie suta*. Noi, cei din familia Galbenu, sîntem sămînță bună. Trăim mult. Nu e vorbă, nici cu munca nu ne prea spetim. Eu... Eu am trecut de...

Se opri la timp. Îmi surîse :

— Am trecut de douăzeci...

— Femeile n-au vîrstă, doamnă...

— Da... Poate mi-o spui în glumă. Să știi însă că așa și e... N-au vîrstă la... *suflet... Știi că eu cred în nemurirea sufletului ?* Și mai cred, domnule, că *sufletul nu îmbătrînește niciodată*...

Tăcu un timp. Tăcui și eu. Cînd reluă conversația își ceru scuze, pe englezește, că nu mă poate trata cu cafea.

— Aștia, pentru care bați drumurile dumneata, comuniștii, m-au sărăcit... Nu eram bogată, dar aveam oarecare stare...

— Ce ți-au luat ?

— Pînă acum... Pînă acum s-au purtat bine, nu mi-au luat nimic. Dar se aude că după alegeri au să ne ia casele, viile...

Aștepta să mă audă protestînd. Nu mă auzi. Știuse că nu voi protesta. Stinse mucul țigării pe o scrumieră, se ridică greoaie ca un elefant și se îndreptă spre policioară. Luă de acolo un borcan, trei farfurioare crăpate și trei linguriță strîmbe și atinse de rugină. Zise :

— Am să te servesc cu dulceață, *comunistule*, cu dulceață de struguri, *cu dulceață de struguri pregătită de mine*... Cu mîinile astea am pregătit-o... Cu mîinile astea cu care am scris pe vremuri atîtea poezii... Lumea nu le cunoaște !... Ah !... Lumea... Arz-o focul de lume s-o arză... Arz-o focul de lume : curioasă, invidioasă, bîrfitoare...

Îi privii mîinile. Comparate cu făptura ei mare, mătăhăloasă aproape, mîinile doamnei Galbenu păreau neobișnuit de mici. Degetele îi rămăseseră tinere, subțiri, frumoase. Nu mă mirai. Știam că natura are uneori asemenea cruzimi.

I se păru că-mi poate vorbi mai familiar, mai cu căldură. Întoarse spre mine fața-i monstruoasă și mă întrebă :

— Mă găsești schimbată, nu ?

— Oarecum, doamnă... Oarecum...

Nu-și pierduse cu totul luciditatea și nici umorul.

— Oarecum ! Nu știu ce înțelegi dumneata prin *oarecum*. Eu, domnule — nu te superi că nu-ți spun *tovarășe ?* — eu sînt convinsă că din tot ce-am fost

odinioară numai inima mi-a mai rămas așa cum o aveam altădată. Inima !... Poate și ochii !... Poate și mîinile... Încolo... domnule... a avut grijă vremea să mă batjocorească și să mă deformeze cum a vrut.

— Pe toți ne deformează vremea...

Bătrînul care *apropia suta*, tăcea. Pufăia țigară după țigară. Trecuse și peste el vremea. Nu-l cocoșase, nu-l îndoise. Îl smochinise numai. Era frumos. Bătrînii uscați sînt frumoși. Gîndii : „Într-o zi o să fiu și eu bătrîn. Nu ! Nu. Mai bine nu."

Alexandrina Galbenu continuă să mi se spovedească :

— Știi... Uneori mai scriu și versuri. Ca-n tinerețe. Pentru sufletul meu. Numai pentru sufletul meu.

Ce căutam în *casa cu stafii ?* Ca să ascult pălăvrăgeala unei scriitoare odinioară ilustră ? Ca să pălăvrăgesc eu însumi ? Mi se roși obrazul de rușine cînd mă auzii vorbind tam-nesam :

— *E bine ! E bine cînd omul poate să scrie ceva pentru sufletul lui. Atunci scrie pentru toate sufletele. Dar...*

— Aș putea să-ți arăt cîteva lucruri interesante, dacă nu te grăbești.

— M-aș cam grăbi. Am niște tovarăși care mă așteptă în poartă. Sîntem în drum spre Teliu. Purtăm și un mort cu noi. Și, legați fedeleș, cîțiva reacționari păcătoși care ne-au atacat pe drum...

— Și n-aveți cum trece apa ! S-a rupt podul ! Nici o grijă, *domnule deputat*, nici o grijă. Vă scoate maica din încurcătură. Cu toată graba, cred că te-ar

interesa ceea ce vreau să-ți arăt. Vizitatori ca dumneata îmi calcă rar pragul.

— Mă rog...

Căzuse peste cuprinsuri și peste necuprinsuri seara. Întunericul începuse să se strecoare și în odaia în care ne aflam. Doamna Alexandrina Galbenu aprinse o lampă și-mi făcu semn s-o urmez. N-aveam poftă însă mă ferii s-o contrazic. Intrarăm într-o odaie mare. În mijlocul odăii se afla o grămadă de știuleți de porumb. Îmi arătă porumbul.

— Pentru porci. Cresc porci și-i vînd la Teliu. Cîștig binișor. În orice caz mult mai mulțumitor decît pe vremuri, cînd scriam și rîvneam să trăiesc din literatură. Cresc porci și vînd porci ca să am cu ce trăi și ca să pot scrie literatura care-mi place mie. Interesant, nu ? Nu ți se pare interesant ?

— Da, doamnă, interesant, chiar foarte interesant.

Văzînd că tac și că nu am nici un chef să mă întind la vorbă, se mulțumi să-mi arate cîteva rafturi încărcate cu cărți vechi pe care le citisem în copilărie și în tinerețe.

— Biblioteca lui Miti... și a lui Ștefi...

Nu izbutii să-mi stăpînesc răutatea. Zisei :

— Și mai tîrziu și-a lui Săvinaș...

Doamna Alexandrina Galbenu nu se supără. Zîmbi și mă contrazise :

— A lui Săvinaș, nu. Pe Săvinaș nu am apucat să-l aduc aici.

Mă prinse de mînă și mă tîrî lîngă două fotografii înrămate. Timpul le schimbase. Erau galbene, pătate de muște și de praf. Abia mai deslușeam figurile.

Stăteau liniştiţi bărbaţii din fotografie, unul lîngă altul. Doamna Galbenu nu mă lăsă să-i contemplu prea mult. Mă împinse lîngă un birou pe care, în straturi groase, se aşezase, de ani poate, praful. Căpătai impresia că mă aflu într-un mormînt... Într-un mormînt adevărat.

— La biroul ăsta a lucrat Ştefi... Pe urmă, tot la biroul ăsta a lucrat Miti. În odaia asta a plîns Ştefi. Şi Miti tot în odaia asta a plîns. Şi tot în odaia asta a încercat să mă omoare şi cînd m-a văzut scăldată în sînge s-a sinucis. *În odaia asta,* chiar în odaia asta... Ei... Viaţa... Viaţa şi dragostea... Viaţa şi poezia... Viaţa şi moartea... Şi acum cresc şi vînd porci, ca să pot trăi... *Cresc şi vînd porci pentru tăiere...*

— Cunosc povestea, doamnă. O cunosc în toate amănuntele.

— Îţi închipui numai. Toată lumea îşi închipuie că o cunoaşte. *Adevărul... adevărul numai eu îl ştiu.* Pentru că eu am şi trăit povestea... *Adevărul numai eu îl ştiu şi nu-l voi mărturisi niciodată în întregime.*

— O să-l descopere istoricii literari...

— N-o să-l descopere, domnule, ascultă-mă ce-ţi spun, n-o să-l descopere niciodată.

Trecurăm din nou în cealaltă odaie. Îmi spuse :

— Altceva n-am ce să-ţi mai arăt. Cum vezi şi dumneata, casa se dărăpănează. O să cadă pe noi... În curînd o să ne cadă în cap.

— Sper să vin să vă revăd, doamnă... Acum...

— A... *Tovarăşii ! Tovarăşii* care te aşteaptă la poartă... Cu reacţionarii aceia care au mîinile legate

la spate... Aşa ai ajuns !... Să-ţi pui tovarăşii să-i lege cu mîinile la spate pe... reacţionari...

Tăcui. Văzînd că nu răspund, chemă vreo doi-trei Gînji în curte :

— Treceţi prin faţă.

Deschise uşa şi ne arătă o barcă veche, neagră şi burticoasă, lipită de peretele coridorului.

— De ani de zile o păstrez aici să nu mi-o şterpelească vreun fluieră-vînt. Umblă destui desbrăcaţi prin părţile noastre de cînd cu războiul. Pe vremuri m-am plimbat cu ea pe rîu cu Ştefi. Cu Miti... Cu cuconul Milu m-am plimbat cînd eram tineri... Apropo, ce mai face cuconul Milu ? Nu mi-a mai scris de ani de zile !

— E ocupat. Lucrează. Scrie. Culege lauri.

— Înţeleg. Înţeleg. Totdeauna a fost ocupat. Scrie carte după carte. Amurgurile lui !... Bălţile şi pădurile lui ! Vînătorile lui... Cine nu le citeşte ?... Cine nu le admiră ? !...

Gînjii luară barca. O scoaseră afară. O cercetară.

— E paradită... E paradită rău, tovarăşe deputat.

— Totuşi... Trebuie să încercăm. Alt mijloc să trecem rîul, n-avem.

— N-ai ceva cîlţi prin casă, cucoană ?

— Se găsesc. Într-un conac dărăpănat se găsesc de toate.

După ce căpătară cîlţii, Gînjii astupară grăbiţi crăpăturile bărcii. Scîndurile uscate sunau la fiecare atingere ca o toacă. Careva spuse :

— Numai să nu se desfacă barca în bucăţi tocmai la mijlocul apei.

— Aș ! O să vă țină ! Cînd au să dea de apă scîndurile au să se umfle.

Luară barca la spinare cum ar fi luat un sicriu gol, ajunseră la marginea rîului revărsat și o puseră pe apă. O încercară. Ținea.

— Cam cîți am putea încăpea în ea ?

— Trei. Mai mulți nu.

— Vîsle ați găsit ?

— Două.

— Ajung.

Se urcară doi Gînji și odată cu ei se urcă și un bărbos.

Rîul, revărsat mult peste maluri, se mai domolise. Acum curgea destul de încet ca să poată fi trecut chiar cu o barcă șubredă. Totuși barca ajunse destul de greu la celălalt mal. Rămase acolo un Gînj să-l păzească pe bărbos. Al doilea se întoarse cu barca și zise glumind :

— Care vine la rînd ? Care vrea să ajungă mai repede în iad ? Scoateți banul că altfel nu vă primesc în barcă... Scoateți banul...

Unul strigă :

— Bălane, bagă de seamă, lasă glumele, Bălane...

Bălan Gînju tăcu. Urma să avem necazuri și cu caii. Erau osteniți și, pe deasupra, mai erau și flămînzi.

— Hai, măi, mai repede, că ne-a apucat noaptea.

Noaptea încă nu ne apucase, dar seara devenea din ce în ce mai mohorîtă, mai întunecată.

Pe cînd Gînjii se osteneau cu trecerea apei dintr-o parte în alta, eu țineam de căpăstru nu numai calul meu ci și pe acela al mortului. Alături de mine privea oamenii și privea apa tulbure cucoana groasă și grasă pentru care se scriseseră cîndva minunate poeme și pieriseră, înainte de timp, doi inspirați poeți. Acum această cucoană trăia într-o casă cu fantome, creștea porci și-i vindea pentru tăiere, ca să aibe cu ce trăi... *ca să aibe cu ce trăi...*

Capul Gînjului mort atîrna, pe cal, lîngă capul spart al vulpii roșcate.

Lumea n-are margini...
Viața are margini...
Lumea n-are margini...

Ne trebui aproape un ceas pînă să vedem că oamenii noștri se află dincolo. Acum mai aveam de trecut caii. Gînjii se arătară mari meșteri. Ultimii doi dintre ei înotară pe lîngă caii cei mari — al lui Bosoancă și al lui Cosîmbescu. Pe ceilalți îi trecură, ținîndu-i de căpestre, pe lîngă barcă. În sfîrșit, îmi luai rămas bun de la doamna Alexandrina Galbenu și trecui și eu apa. În dreapta bărcii înota calul meu, în stînga, calul Gînjului mort care își ducea pe spinare stăpînul frînt în două pe șea... Stăpînul rămas fără suflare. Și vulpea... Vulpea cu capul crăpat de ciomagul Gînjului.

Cînd ajunsei dincolo nimerii din întîmplare în apropierea bărboșilor. Vorbeau între ei. Erau furioși că în timpul trecerii rîului Gînjii, de teamă ca prinșii să nu le scape, îi țineau tot cu mîinile legate.

— Dacă se răsturna barca ?

— Dacă se răsturna barca, ne înecam...

Mi se păru că recunosc glasul unuia dintre ei. Mă apropiai și mai mult de bărboși. Tăcură. Îi spusei unuia :

— Parcă te-aș cunoaște.

Omul rîse. Rîse din toată inima, deși numai de rîs nu-i ardea, și-mi replică :

— După ce ? După barbă ?

— Nu. După glas. Și acum, cînd te văd, cît de cît, mi se pare că te cunosc și după înfățișare.

— Ei ! Te înșeli. Poate mă asemui cu altcineva.

— Nu cred. Dumneata... Dumneata ești prințul Gion.

— Nu sînt. N-am auzit niciodată de omul de care vorbești.

— Mă mir că nu porți mănuși.

Omul cu mîinile legate la spate mă privi cu ură, scuipă spre mine și renunțînd să se mai ascundă îmi răspunse.

— Am renunțat la ele. E multă vreme de cînd m-am hotărît să nu mai port mănuși.

— Nu te mai temi de microbi ?

— Nu. Acum nu mă mai tem de nimeni și de nimic. Auzi ? Acum nu mă mai tem de nimeni și de nimic. Îmi dau bine seama că *acum a sosit timpul oamenilor fără mănuși*. De aceea am lepădat și eu mănușile...

— Va să zică... și dumneata... ai devenit *Martor al lui Iehova*... Cu pușcă ! La potecă ! Ucigaș de drumul mare !...

— De ce nu ? Mi-ați luat moșia. Mi-ați luat moșia la cîteva zile numai după ce cîștigasem procesul. Tocmai cînd să intru în posesia ei ați venit dumneavoastră, comuniștii, și mi-ați luat-o. Și acum !... De ce să nu ies cu pușca la potecă ? Ce altceva aș mai avea de făcut decît să ies cu pușca la potecă ? Ce altceva ?

București... București
Ce drag îmi ești...

Bucureștii dintre cele două războaie mondiale a fost un oraș ciudat, foarte ciudat chiar. *Un oraș în care toată lumea cunoștea pe toată lumea.* Fiecare avea o poreclă începînd cu regele căruia i se spunea în feluri te chipuri, dar mai ales Buzatul. În acest oraș, printre alții și printre altele, trăia și principesa Liliana Canta care — dragă Doamne ! — avea trei feciori... Trei feciori care, ca în basme, întocmai ca în basme, semănau leit unul cu altul...

Nu știu cum se făcuse însă, la un moment dat, mi-am dat seama că pe toți trei îi cunoșteam. Bine? Bine de tot, sau cel puțin așa mi se părea. Prințul Gion, care se vădea a fi cel mai ilustru dintre ei, se învîrtea în suspecta lume de la periferia presei. Prințul Aleco se prinsese în pasionanta horă a politicii : era legionar. Prințului Șerban — o știau în București pînă și copiii — îi căzuseră dragi jocurile de cărți, drept care fusese răsbotezat *Prințul Ecarté*. În palatul de pe Calea Victoriei, vestitul și vechiul palat al familiei de os domnesc Canta, locuia numai prințesa Liliana, despre care cam de multă vreme, gura lumii spunea că se scrîntise. Prințul Gion se sălășluise pe la mahala, pe undeva pe la Bariera Vergului. Prințul Aleco își închiriase un modest apartament prin

cartierul nou de lîngă podul Elefterie. Cît despre prințul Șerban se știa că vegetează într-o cameră mobilată dintr-o casă veche de pe lîngă biserica Sfintei Vineri, cartier dărăpănat, slinos, zgomotos, poate cel mai insalubru dintre toate cartierele Capitalei. Principii Canta erau toți trei certați între dînșii și toți trei se aflau în cîrcotă cu prințesa Liliana. Pentru moștenire. Procesul, în care fuseseră cu ani în urmă angajați cei mai de seamă avocați ai baroului bucureștean, dura de multă vreme și părea a fi unul din acele procese faimoase căruia nimeni nu este în stare să-i găsească o soluție acceptabilă și care durează atît de mult pînă ce mor toți împricinații.

În fața înalților magistrați, bărbați în general în vîrstă, cu prestigiu, cu mustăți, cu tabieturi, în ziua în care procesul avea loc, și în fața sălii pline pînă la refuz de cască-gură, prințesa Liliana, scurtă și groasă, împodobită cu grele și străvechi bijuterii pe care pretindea că le purtaseră odinioară pe la baluri și pe la recepții înaintașele ei, împărătesele Bizanțului, striga:

— Aceștia, domnilor magistrați, deși sînt fiii mei, nu-i mai recunosc. Prințul Gion : o lichea și o căzătură ! Cum să-i încredințez lui partea de avere care, după lege i s-ar și cuveni ? Scrie, ca un smintit, la ziare. Prințul Aleco ? S-a încîrdășit cu derbedeii, cu asasinii ! Cît despre prințul Șerban, ce să vă mai spun ? Toată țara, ce spun toată țara ? toată Europa îl poreclește *prințul Ecarté* !... Toți trei sînt nebuni, vrednici de legat și de băgat la balamuc. Toți trei, domnilor magistrați, toți trei. Mi-e rușine că i-am

zămislit în pîntecul meu... Mi-e rușine că i-am alăptat la sînul meu. Mi-e rușine că...

Sala hohotea. Președintele lovea cu ciocănelul în masă și amenința cu evacuarea. După ce se instaura iarăși liniștea, i se dădea cuvîntul prințului Gion.

— N-o credeți, domnilor magistrați. Prințesa Liliana nu are dreptate. Cu toate că aici o vedeți mîndră și țanțoșă, de fapt ea nu este decît o bătrînică maniacă. *Bate slugile pînă la sînge.* Pe urmă... Pe urmă, domnilor, *se duce și se tăvălește prin biserici să-i ierte Dumnezeu păcatele.* Pare evlavioasă, credincioasă, bisericoasă... Ei bine, nu vă lăsați amăgiți !... Nu vă lăsați înșelați. Prințesa întreține pești...

La auzul cuvîntului „pești", asistența intra în delir, iar pe prințesă o apucau pandaliile. Răcnea. Urla. Leșina. În sfîrșit, după ce prințesa Liliana ieșea din leșin și sala se potolea, lua cuvîntul și prințul Aleco :

— N-o credeți, domnilor magistrați, pentru nimic în lume nu trebuie s-o credeți. Joacă teatru și ne calomniază. Joacă teatru ca o actriță adevărată și ne calomniază ca o mahalagioaică adevărată. Păcat de numele pe care-l poartă, mare păcat !

Oacheș și mărunțel, cu părul grizonat înainte de vreme, cu fața mîncată și scofîlcită de nopțile de nesomn, prințul Șerban grăia ca din fundul unui butoi :

— N-o luați în seamă, domnilor magistrați. Nici nu merită să fie prințesă. Și nici nu este prințesă. N-o spun eu, fiul ei. Prinț a fost numai taică-meu. Doamna, să mă ierte, e o pungășoaică. A cules-o babaca de pe nu știu care maidan și-a făcut-o prințesă.

E o deșuchiată. Trăiește nu numai cu diverși pești, trăiește și cu femei. Putem proba. Cu martori și cu martore. Și la nevoie și cu dovezi scrise.

Acum prințesa nu mai leșina, iar publicul, socotind că s-a întins prea mult coarda, nu se mai amuza. Magistrații lăsau pe avocații prinților să vorbească și apoi îi lăsau să vorbească și pe avocații prințesei. Tolerau cu bunăvoință întreruperile principesei și, cu aceeași bunăvoință, tolerau și întreruperile violente și uneori de-a dreptul deșănțate ale prinților. Petreceau. Spectacolul avea haz mai ales că tocmai în vremea aceea circul Sidoli își închisese porțile iar teatrele reprezentau aproape toate numai melodrame ieftine. Așadar magistrații se amuzau și ei. Se amuzau și amînau mereu procesul... îl amînau la nesfîrșit...

La jurnalul *Credința,* la care lucram, deseori își făcea apariția, către miezul nopții, prințul Gion. De obicei umbla numai în haine vechi, ponosite, însă aceste haine — bune numai de aruncat la gunoi — erau totdeauna periate și călcate proaspăt. În mîini prințul Gion purta veșnic o pereche de mănuși curate, albe ca laptele. Ah ! Dacă i-ar fi fost și cămașa tot atît de albă cum îi erau mănușile !... Cu cămașa era altă poveste.

— *Bonsoir, cher directeur...*

Nu eram *Directeur* la *Credința,* dar prințul îmi spunea așa ca să mă măgulească și să-mi cîștige bunăvoința.

— Bună seara, prințule.

— Ți-am adus un articolaș.

Îi mulțumeam. Publicam deseori articolele în care prințul Gion examina cu o rară competență gravele și încurcatele probleme social-economice ale timpului. Îi făceam semn prințului să ia loc pe un scaun tocmai pentru că știam că mă va refuza.

— Mulțumesc. Mă scuzați. Nu pot.

— De ce ?... De ce nu poți să iei loc pe scaun, prințule ?

— Mă feresc de microbi... Mă feresc de microbi ca dracul de tămîie.

— Dormi cu mănușile în mîini ?

— Desigur. Fără mănuși în mîini nu pot să dorm.

— Și cînd scrii, tot cu mănuși ?

— Nu. Dar după ce isprăvesc de scris mă spăl pe mîini cu benzină și-mi pun imediat mănușile.

Trăgea adînc de tot din țigară și-mi șoptea :

— *Cher directeur,* fii drăguț, atinge-mă la manșetă. Măcar pentru un caputiner. Cînd voi cîștiga procesul, cînd voi intra în posesia moștenirii, o să te răsplătesc din plin. Te iau cu mine în lume, la Paris. La Londra. La Lisabona. Unde vrei, *cher directeur...* Să vezi lumea. Să cunoști lumea... Ce știi dumneata ? Ce-ai văzut dumneata ? Scuză-mă... Nimic... Sau aproape nimic. N-ai vizitat Andora, n-ai jucat la Monte Carlo... Nu te-ai tras de brîu cu prințul de Lichtenstein... N-ai...

Dacă avem timp, îl stîrneam pe prinț la vorbă. Trăise mult la Paris. Cîțiva din anii tinereții și-i măcinase la Londra. Cunoștea pe degete Berlinul, iar Roma nu mai avea pentru el nici un ascunziș. Și în toate aceste mari așezări omenești își făcuse o sume-

denie de prieteni. Pe vremea aceea trăia și prințul Mirdal Canta. Moartea ilustrului șef al familiei făcuse ca întreaga moștenire să-i cadă, prin testament, pe tot timpul vieții ei, principesei. Iar principesa fixase fiilor ei cîte o pensie lunară, ceva-ceva mai mare decît leafa lacheilor care închideau și deschideau ușile palatului ei. Fiii, deși se dușmăneau între ei, se coalizaseră și o dăduseră în judecată. Procesul, așa cum arătam mai înainte, dura de mulți ani și avea să dureze și mai mulți, poate o veșnicie.

Pornit pe vorbă, prințul Gion își depăna amintirile. Îmi povestea despre Paris uneori. Alteori, despre viermuiala cețoasei Londre ori despre vălmășagul ploiosului Berlin, ori al Romei. Cînd va intra în posesia moștenirii... Ehe-he !... Cînd el, prințul Gion Canta, va intra în posesia părții de moștenire... Ce-o să mai umble, ce-o să se mai bucure de viață !...

Lumea n-are margini...
Viața are margini...
Lumea n-are margini...

— Crezi că aveți să cîștigați procesul, prințe ?

— Într-o zi, va trebui să-l cîștigăm. Dreptatea este de partea noastră.

— Dar pînă atunci...

— Pînă atunci o voi duce greu. Uneori mă apucă exasperarea. Înțelegi ? *Exasperarea*. Dacă s-ar putea... Dacă aș ști că pot comite faptul fără să fiu pedepsit... atunci... atunci... aș asasina-o pe prințesă. Mi-aș asasina și frații...

— Ca să rămîi singurul moștenitor al răposatului prinț Mirdal Canta ?

— Păi ce ? Asta e puțin ? Nu e puțin de loc, domnule, nu e puțin de loc. Prințul a lăsat în urma lui o avere formidabilă... formidabilă... Mii și mii de hectare de pămînt arabil... Munți împăduriți și munți neîmpăduriți. Bălți cu stuh și bălți fără stuh foind de pește, basca bijuterii, tablouri, argintărie... He-he... He-he...

Ascultîndu-l cum behăie ca o capră, arboram — dacă pot să spun așa — o față tot atît de cinică și păcătoasă ca a lui și-l întrebam :

— Și de ce nu cutezi ? Bubi Mărunțeanu a cutezat. Și-a ucis mama. A aruncat vina asasinatului pe un spărgător oarecare, pe bietul Nenea-Cal. L-a judecat Curtea cu Juri și l-a absolvit de pedeapsă. Găsește și dumneata un Nenea-Cal. E plin Bucureștiul de bieți spărgători și pungași fără noroc...

— Sîntem trei, *cher directeur*. Nu uita că noi sîntem trei. Trei moștenitori. Aici e catastrofa. Trei moștenitori. Iar Șerban... Șerban e un stricat. Nu mă pot încrede în discreția lui. *Cît despre Aleco, visează el să comită niște asasinate, multe și în stil mare, însă nu pentru moștenire. Aleco vrea să comită asasinate politice.* Asasinate din acelea, *naționaliste, patriotice, care se judecă la jurați și pe care nici o lege nu le pedepsește*. Prințul Aleco rîvnește să joace un rol înalt în țara românească, precum iluștrii noștri strămoși în Bizanț. Crezi că s-ar putea să-l joace, *mon directeur ?* Eu... Eu unul mă cam

îndoiesc că frate-meu Aleco, care în fond e un aiurit, ar merita să stea pe tronul regesc al României.

Vîntul și ploaia...
Vîntul și ploaia...
Vîntul și ploaia...

Anii trecuseră. Prin redacția *Credinței* se perindaseră mereu alți și alți colaboratori. Pe prințul Gion îl pierdusem din ochi. Uneori, cînd îmi aduceam aminte de el, îl credeam plecat din țară ori pierit în învălmășagul din anii războiului, învălmășag care pe unii i-a tras în adînc iar pe alții i-a scos la suprafață.

În zilele în care eram ocupat cu desfășurarea campaniei electorale la Teliu, știam că principesa Liliana Canta trăia încă. Știam de asemenea că trăia și prințul Șerban, în aceeași cameră mobilată din cartierul bisericii Sfînta Vineri. Acum mai vedeam că trăia, încă, bărbos, îmbrăcat în cojoc și încins cu tei, în mijlocul *Martorilor lui Iehova și* prințul Gion, *prințul Gion care, în sfîrșit, cîștigase procesul intentat mamei sale.*

Întîmplarea își avea hazul ei. Prințul Gion, împreună cu prințul Șerban cîștigaseră moștenirea cu un an în urmă, prin februarie. Ori, în martie țăranii intraseră pe pămînturile boerești și le împărțiseră. Prințul Aleco nu apucase să vadă sfîrșitul procesului, pentru că pierise de glonț în curtea închisorii din Rîmnicul Sărat în chiar ziua în care camarazii lui de mișcare îl asasinaseră pe primul ministru, pe Armand Călinescu, agerul omuleț cu monoclu negru,

Du-l...
Du-l...
Că de viață e sătul...

Nimeni nu era sătul de viață. Nimeni.

Pe prințul Aleco îl cunoscusem în împrejurări destul de stranii, cam pe la începutul activității mele gazetărești. Trudeam pe atunci în redacția unui mic ziar de prînz. Nu-mi venise încă timpul să-mi împlinesc năzuința, adică să scriu — și dacă se va putea zilnic — la partea politică a ziarului. Deocamdată aveam în grijă pagina a doua, în care încercam să înfățișez cu obiectivitate ceea ce se întîmpla pe tărîmul literelor și al artelor. Scriam articolașe despre cărți, despre expoziții de artă plastică, despre teatru. Lucram mult și încercam să pun în munca mea rîvnă și multă conștiinciozitate. De fapt, cum mi-am dat seama destul de curînd, la începuturile carierii mele gazetărești, eram un ziarist destul de naiv cu toate că nu-mi lipsea experiența vieții. Îmi prețuiam și-mi stimam cititorii și voiam să-i cîștig, să capete încredere în semnătura mea.

Într-o zi, la cafeneaua unde îmi luam micul dejun, îi făcusem lui Ludovic Schimbașu mărturisiri cu privire la acest crez gazetăresc al meu. Romancierul — căci acum Schimbașu, pe lîngă activitatea lui cotidiană de presă, scria și lungi romane pe care le vroia sociale — fusese cît pe-aci să se tăvălească pe jos de rîs.

— Gușat ! îmi strigă, gușat și nimic altceva, am ghicit eu de la început că ești și că ai să rămîi un

gușat. Dragoste pentru cititor ? Stimă pentru cititor ? Puah ! Mi-e greață ! Cititorul trebuie să fie pleznit peste bot, dus de nas, păcălit, înșelat, amăgit iar uneori chiar batjocorit. Scrii uneori ore întregi la un articolaș, alegi cuvintele, le potrivești, șlefuiești frazele, cîntărești la balanță de farmacie ideile pînă ajungi să realizezi o capodoperă. Cititorul pentru care te-ai chinuit atîta trece cu ochii peste articolul tău fără să-l citească... Cititorul e...

Se anunțase cu mare tam-tam, un recital de dans la Teatrul Rotund. Cunoșteam pe cîțiva dintre inițiatori. Cunoșteam și pe tînărul care, în seara aceea, urma să fie lansat ca un al doilea Lifar. Primind și eu o invitație mă și dusesem la spectacol.

Lifarul de pe Dîmbovița — un băiețandru sfrijit, bălan, roșcovan și nițeluș strîmb, purtînd numele bătrîn al boierilor Predoianu din Oltenia — n-avea nici un har, nici o chemare. Era, de fapt, victima unei mafii stricate, viciată pînă în măduva oaselor, flămînd de senzațional. Mi-am dat seama de ceea ce se întîmpla pe scenă după întîiul sfert de ceas. La început privisem sala cu destulă indiferență. Erau adunați acolo numeroși oameni din lumea bună, din așa-zisa lume mare și bună. Într-o lojă îl ochisem pe Diplomat, care acum ajunsese subsecretar de stat la Justiție. Venise însoțit de fiul său, de Marei.

Alături de această lume cu multe pretenții și cu și mai multe ifose, se mai adunaseră acolo o sumedenie de tineri porniți mai de jos, care căutau prin mijloace cinstite ori necinstite să ajungă și ei a fi con-

siderați ca făcînd parte din bălțata, simandicoasa și orgolioasa noastră protipendată.

Careva șoptise în spatele meu :

— Aici s-au adunat toți invertiții din București, toți pederaștii, ca să spunem lucrurilor pe nume.

— Te înșeli, îi răspunse tot în șoaptă o voce. Te înșeli, amice. Au mai venit și din provincie. Parcă a tunat și i-a adunat.

— Și cine e Dansatorul ?... Adică dama ?...

— O să-l vedem acum...

Condeiul mă împiedică să intru în amănunte, dar trebuie să spun măcar atît : *spectacolul a fost o rușine.*

După un ceas părăsisem frumoasa sală a Teatrului Rotund hotărît să trec nemernicul fapt sub tăcere. În definitiv de ce m-aș fi apucat să scot, cum se zice, urîții afară din sat ? A doua zi însă am rămas oarecum mirat. Mi se păruse un timp că Bucureștii nu mai au pentru mine ascunzișuri, că nimic nu mi-e străin din cîte se pun la cale și din cîte se întîmplă. Cunoscusem de mult stricata clică a stricatului Marei Cosîmbescu, însă niciodată nu mi-o închipuisem avînd atîtea fire încurcate unele, descurcate altele. Ziarele, mai toate, în articole semnate de tot ce avea așa zisa lume bună mai deștept dar și mai deocheat, înălțau cîntece de slavă noului Lifar, marelui, nemaivăzutului și nemaipomenitului dansator care se dovedise a fi Mișu Predoianu pe scena Teatrului Rotund. Unii îi slăveau mlădiosu-i mijloc și gingașu-i fund, alții sprintenele-i picioare de capră de munte. Se găsiseră cîțiva

publicişti de specialitate care descoperiseră calităţi excepţionale pînă şi feţei lui ovale şi roşcovane !...

Directorul ziarului la care lucram mă chemă la cabinetul său şi mă întrebă :

— Dumneata nu scrii nimic despre noul Lifar ? Urlă Capitala, domnule, urlă presa, absolut toată presa şi noi tăcem, numai noi tăcem.

— Nici nu mă gîndesc să scriu, domnule director.

— Aşa... Aşa... Nici nu te gîndeşti să scrii !Ei bine, află că încă de acum cîteva zile s-au încercat presiuni asupra mea să te sfătuiesc să te alături neîntîrziat corului, neîntîrziat...

Îi expusei motivele care mă îndemnau ori să tac ori să iau, eventual, o atitudine contrară.

Directorului îi străluciră ochii de bucurie, îşi mîngîie barba neagră. (Era un bărbat frumos şi pentru că în toate împrejurările îi scînteiau ochii după muieri, careva îl poreclise „Porcul cu barbă". Porecla prinsese.)

— A !... Asta-mi place ! Ziarul nostru va fi şi mai citit ca pînă acum. *Ar fi o bombă !* Un articol care să se ridice contra... ori poate mai multe... Văd o întreagă serie de articole scrise pe tema...

Vrusei să-i răcesc entuziasmul. Zisei ferm :

— N-aş scrie nici măcar un rînd cu intenţia de a stîrni senzaţie.

— Atunci scrie cum vrei, cum crezi, îţi dau mînă liberă. *Însă, evident, mi-ar face plăcere dacă ai sparge buba.* Mi-ai face mie plăcere dacă ai sparge buba şi ai mai face plăcere multora dintre cititorii noştri... Multora chiar...

— O să mă mai gîndesc. Buba e mare şi mi-e silă de puroiul pe care îl conţine... Marei Cosîmbescu... Marei Cosîmbescu şi atîţia alţii...

Începură, chiar în aceeaşi zi, să se facă şi asupra mea presiuni. Vizite la redacţie, acostare pe străzi, la cafenea.

— Ai scris despre scumpul nostru Miţu ?

— N-am scris. Şi n-o să scriu.

— Trebuie să scrii. Miţu e genial... genial... Trebuie să arătăm lumii, lumii întregi că şi la Bucureşti se nasc genii... că şi la Bucureşti...

— Bine, dar...

— Ce-are-a face ! Oscar Wilde... Oscar Wilde... Vezi dumneata... Şi Gide... Şi încă atîtea şi atîtea celebrităţi mondiale.

— N-am ce să văd.

— Iubirea corporală între doi bărbaţi e un semn de societate ieşită din primitivism, un semn de societate înaintată, modernă, rafinată...

La patru-cinci zile după recital, aproape că nu mai puteam să scot capul între oameni, fără ca unul sau altul din mafie să nu-mi reproşeze :

— N-ai scris despre scumpul nostru Miţu !... Încă n-ai scris despre adoratul nostru Miţu...

— N-am scris. N-am scris şi n-o să scriu. În ruptul capului n-o să scriu.

— Foarte rău. O să simţi boicotul. O să vă căiţi amarnic, dar o să fie prea tîrziu.

Clica era puternică şi dacă o ridicam împotriva mea putea să-mi facă mult rău. (Ceea ce mai tîrziu s-a şi întîmplat.)

Merita oare să mă iau cu ea la trîntă ?

Într-o dimineaţă însă, tocmai pe cînd mă pregăteam să-mi scriu articolul pentru ziar — o scurtă recenzie despre ultima carte a lui Ludovic Schimbaşu — năvăli peste mine, fără măcar să se anunţe, Oprea Dobrin, cunoscuta lepădătură, judecătorul de instrucţie de la Tribunalul Ilfov pe care guvernul îl utiliza ori de cîte ori era la mijloc o afacere mîrşavă care trebuia să fie muşamalizată. Magistratul, pe care toată Capitala îl detesta temîndu-se în acelaşi timp de el, mi se înfăţişă extrem de mieros. Îl poftii să ia loc. Se aşeză pe un scaun şi se apucă să-mi vorbească de toate cîte îi trecură prin cap, fără să se întrebe o singură clipă dacă ceea ce îmi spunea mă interesa sau nu. (În asemenea împrejurări răbdam, răbdam pînă la sfîrşit). Cînd magistratul mă văzu ostenit de atîta ascultare, se îndură de mine şi-mi spuse :

— Mulţi mi-au vorbit despre dumneata. Între alţii mi-a vorbit şi domnul Cosîmbescu. Vîrstnicul domn Cosîmbescu !... Ce te-a mai lăudat ! *Dacă ai fi de-ai noştri... Ah !... Doamne... Dacă ai fi de-ai noştri !...*

Ştiam ce-nseamnă a fi *de-ai noştri,* aşa că nu mă mirai. Încurajat probabil de tăcerea mea, magistratul încercă să-mi mîngîie mîna. Mi-o retrăsei ca fript şi-l întrebai :

— În definitiv, aş vrea să ştiu ce doreşti dumneata de la mine ?

— Să scrii despre adoratul nostru Miţu. *E un geniu.* Ar fi o mare onoare pentru dumneata dacă ai scrie despre adoratul nostru Miţu şi, bineînţeles, *dacă i-ai recunoaşte geniul...*

Îmi veni să-l scuip. Mă stăpînii, luai şi eu un aer mieros şi zisei :

— Bine ! Pentru că şi dumneata insişti, *am să scriu.*

— Frumos ?

— Cît voi putea mai frumos.

Îmi strînse mîna, mă mîngîie în fugă pe obraz şi îşi întinse gura spre mine să mă sărute. I-o retezai :

— Vai ! Domnule judecător ! Se poate ? Tocmai un om ca dumneata...

Îmi făcu şiret cu ochiul şi zise :

— Ne mai vedem noi. Mai vorbim noi... *Poate te decizi... Poate te decizi să devii de-al nostru...* Nici unul dintre noi, *fetele,* nu te-ar refuza.

I se păru curios că nu-l îmbrîncesc afară şi că nici măcar nu-l pălmui. I se mai întîmplase. Şi nu o dată.

După plecarea lui, într-adevăr m-am apucat şi-am scris. Un articol scurt am scris. În articolul acela am făcut cuvenitele aprecieri asupra spectacolului şi am pomenit şi despre presiunile la care fusesem supus cîteva zile în şir. Articolaşul era destul de decent. Tot timpul cît îl scrisesem îmi stăpînisem şi mînia firească şi scîrba îndreptăţită. Cu toate precauţiile pe care le luasem, se strecuraseră însă printre rînduri şi cîteva aluzii mai deochiate. Nu pusesem nume de persoane. Dar făptuisem greşala de a zugrăvi în graba condeiului unele siluete uşor de recunoscut din lumea în care ne învîrteam cu toţii.

A doua zi o insipidă durere de cap mă reţinuse în casă. Auzii soneria zbîrnîind neobişnuit de lung. Poşta ? Poşta nu putea fi. Pentru poştă se află jos, la

intrare, o cutie cu numele meu. Prieteni care să mă viziteze acasă, și încă la ora aceea matinală, n-aveam. Am pus un halat pe mine și m-am dus să deschid. Cu mirare am văzut că pe coridor se aflau doi domnișori cu jobene pe cap și îmbrăcați în frac. În mîini, ca și prințul Gion, domnișorii purtau impecabile mînuși albe. Nu-mi trecea prin cap ce-ar fi dorit, dar pentru că se aflau în fața ușii mele și era evident că pe mine mă căutau, i-am poftit înăuntru, cerîndu-mi sincer scuze că ei, venind pe neașteptate, cu totul pe neașteptate, mă văd nevoit să-i primesc în halat. Tinerii intrară. Refuzară să ia loc pe fotolii și-mi întinseră cărțile lor de vizită. Pe una dintre ele citii : *Prince Aleco Canta.* Pe cealaltă : *Prince Demètre I. Catar.*

Mi se păru că visez. Mă ciupii de picior și băgai de seamă că ciupitura mă durea. Așa dar, nu visam. Eram treaz și nu visam. Spusei :

— Domnilor, e inutil să mă recomand. De vreme ce ați venit la mine, mă cunoașteți. Îmi pare bine că-mi dați prilejul să vă cunosc și eu pe dumneavoastră. Și după ce v-am spus aceste cuvinte protocolare, vă rog să binevoiți a-mi mărturisi cărei întîmplări îi datoresc solemna dumneavoastră vizită, în frac și joben și la o oră atît de matinală ?

Îmi dădui seama pentru ce au venit și auzindu-mă vorbind, îmi veni să rîd să mă prăpădesc. Dacă era vorba de jucat teatru, trebuia să joc pînă la urmă.

— Domnule... prietenul nostru...

Îmi spuseră numele nenorocitului de dansator.

— ...a fost calomniat de dumneavoastră în ziar. Vă rugăm să vă alegeți doi martori onorabili și să-i însărcinați să ia contact cu noi.

— În ce scop ?

— Prietenul nostru... Domnul Mițu Predoiano...

— Ce i s-a întîmplat ? Un accident ? L-a călcat vreo mașină ?

— Nu. Nu i s-a întîmplat nici un accident — slavă Domnului ! — însă prietenul nostru, domnul Mițu Predoiano s-a simțit profund insultat de aprecierile pe care le-ați făcut asupra persoanei sale și asupra artei sale. Și vă provoacă, prin noi, *la duel.*

— A ! Dansatorul mă provoacă la duel ?...

— Da, domnule. Așteptăm în timpul prescris de codul de onoare martorii dumneavoastră. La mine acasă.

Unul arăta a bărbat : mustăcioară pe buză, ras la ceafă, în mînă baston de trestie cu cap de rață. Celălalt purta brățări de aur la amîndouă mîinile și avea buzele vopsite discret cu roșu. În urechea dreaptă îi lucea un cercel de aur. O „pereche“... O „pereche“ pe care toată lumea „mare“ a Bucureștiului o cunoștea și care nu era streină nici ochilor mei. Cel cu mustăcioară era unul din fiii prințesei Canta, iar cel cu cercel sau *cea cu cercel* visa să regizeze filme cînd... cînd va găsi un bancher generos care să-l finanțeze... Avea idei cu nemiluita și le proclama prin toate cafenelele, cu glas subțire de scapet :

— Cînd voi găsi un bancher...

— Un bancher căruia să-i placă băieții ?

— Cine-a zis asa ?

Învertiții îmi stîrniră rîsul, pe care mi-l stăpînii, și o ușoară indignare căreia nu mă împiedecai să-i dau glas :

— În regulă. Și acum vă rog să poftiți afară. Urgent... Că-mi sare țandăra. Uit că nu mai sînt țăran și vă ciomăgesc pe amîndoi... Pe amîndoi vă ciomăgesc ca pe niște cîini rîioși... Pe amîndoi... Afară !... Vă rog să poftiți afară pînă nu mă supăr... pînă nu-mi sare țandăra...

Se uitară unul la altul, făcură ochi mari, ezitară, se luară de mînă, se pupară îndelung și... plecară. Nu trecu o oră. Abia apucasem să mă bărbieresc, însă nu să mă și îmbrac, cînd iarăși înnebuni soneria.

În pantaloni și în cămașă, fără guler la gît, mă dusei să deschid.

Doamne-Doamne ! Dădusem de bucluc și încă nu de unul mărunt. Acum se aflau în fața ușii mele nu doi, ci patru băieți. Adică nu. Or fi fost ei patru băieți dar doi dintre ei se pudraseră ca niște fete și aveau buzele violent vopsite, ochii făcuți, și pe deasupra... pe deasupra mai miroseau și a colonie proastă... Înțelesei de îndată despre ce putea fi vorba. Căpătasem experiență. Pe cele patru capete tinere dar ofilite se înălțau, rotunde, patru jobene. Pe cele patru trupuri sfrijite — și chiar nițeluș strîmbe — luceau patru fracuri proaspăt călcate. În cele opt mîini stăteau întinse, gata să crape, opt mănuși albe, ca spuma laptelui.

Tinerii mă salutară solemn, strămbînd însă ușor din nas.(Cunoșteam această strîmbătură din nas : era tipic ciocoiească). Le răspunsei, devenii ceremonios,

și-i poftii în casă. Îi rugai să ia loc pe fotolii. Nici nu aveam atîtea. Băieții mă refuzară net «Domnule, n-am venit să lum loc» și rămaseră în picioare. Pe urmă se mișcară ca niște automate și depuseră pe sticla care-mi acoperea masa de lucru patru cărți de vizită. Nu mă mai ostenii să le citesc. Grav, îi întrebai :

— Cărțile de vizită le văd, dar nu înțeleg rostul onoarei pe care mi-o faceți, călcîndu-mi pragul.

— Domnule, spuse cel cu glas de fetiță, eu și cu domnul sîntem martorii prințului Canta. L-ați poftit afară din locuința dumneavoastră. *Prințul se socotește insultat și vă provoacă prin noi, la duel.* Potrivit codului de onoare și în timpul prescris de acest cod, vă rugăm să ne trimiteți, negreșit, martorii dumneavoastră... Îi vom aștepta la mine acasă.

— S-a făcut. Mă voi conforma dorinței prințului Canta.

Cel ce vorbise cu glas de fetiță se retrase către ușă cu perechea. Rămăsese în apropierea mesei mele de lucru, în picioare, cealaltă pereche. Luă cuvîntul cel cu mustăcioară :

— Domnule, acum un ceas, în această casă, dumneavoastră ați poftit să iasă afară într-un neobișnuit chip, pe prințul Catar. Cum, desigur, vă închipuiți, prințul Catar se socotește insultat și... *și vă provoacă, prin noi, la duel.* Vă rugăm deci ca încă în cursul zilei de astăzi, conform prescrierilor codului onoarei, pe care fără îndoială că le cunoașteți, să ne trimiteți martorii dumneavoastră, pentru ca împreună să stabilim

cînd, în ce loc și cu ce arme trebuie să aibe loc duelul dintre dumneavoastră și clientul nostru, prințul Catar.

— Altceva mai doriți ?

— Nu, domnule...

Ar fi trebuit să mă amuz, să mă apropii de ei și să le răsucesc urechile. Sfrijiții vicioși și puternic parfumați mă plictisiră. Apucai un scaun, mă dădui cîțiva pași îndărăt, îl ridicai deasupra capului și răcnii :

— Afară !... Ieșiți afară !... Feciori de curve !... Afară, că vă sparg capetele !

Cuconașii se retraseră de-a-ndaratelea, iar eu le supravegheai atent mișcările, cu scaunul deasupra capului, pentru a-l arunca, la timpul potrivit exact în capul în care trebuia. Unul dintre cei doi cu glas de fetiță înainte de a închide ușa după el, îmi spuse :

— Veți trage consecințele, domnule !... Veți trage consecințele !... Ne vom mai întîlni cîndva, *pe baricade, față în față. Noi facem și politică, domnule !... Cu domnul Hitler, domnule... cu domnul Mussolini, domnule...*

Închise repede ușa și-i auzii coborînd grăbiți scările. Deschisei fereastra și, pe cînd ieșeau din casă și se îndreptau prin curte spre poartă, le strigai :

— Oarba !... Oarba după voi, pui de cățele !... Pui de curve și pui de cățele !... Oarba !... Oarba după voi, nerușinaților !

Băieții, arătînd înțelepciune, se prefăcură a nu mă auzi. Ieșiră din curte și se repeziră spre două mașini care îi așteptau după colț.

Mă îmbrăcai repede și plecai de acasă, gîndind că, dacă mai stau o jumătate de ceas, mă pomenesc cu

încă patru provocări la duel, dacă nu cumva chiar cu mai multe. Mă urcai într-un taxi și mă dusei să-mi iau micul dejun la Corso. Pînă să fiu servit, mă gîndeam, rîzînd de unul singur, ce mă voi face cu atîtea dueluri pe cap. Mi-ar fi fost ușor să primesc întîia provocare, să mă amuz puțin cu dansatorul, împungîndu-l, în glumă, cu vîrful floretei. Nu mi-ar fi fost greu nici să-i înțep ușurel și pe ceilalți. Din întîmplare făcusem cîteva luni de militărie la cavalerie și mă pricepeam să mînui destul de mulțumitor nu numai armele de foc dar și pe cele albe.

În viața mea destul de monotonă, destul de cenușie, întîmplarea cu cuconii duelgii aducea ceva nou care mă distră tot timpul cît îmi luai micul dejun. După aceea mă întunecai și mă plictisii. Totuși, intrasem în horă, și odată ce intrasem în horă se cuvenea să joc. În consecință, chiar în după amiaza acelei zile, căutai martori. Întrebai pe unul, mă sfătuii cu altul pînă ce găsii la cafenea doi pensionari, binecunoscuți *ca oameni de societate,* gata oricînd să-ți facă, pentru mai nimica, un serviciu fie el cît de dificil.

După ce vorbirăm îndelung împreună, încredințai acestor martori de ocazie cărțile de vizită de rigoare și-i rugai să ia, rînd pe rînd, contact cu numeroșii mei adversari sau cu martorii lor. Unul dintre ei — Lecu Grigore Lecu — maior în rezervă, luînd treburile în serios, mă întrebă :

— Ce armă să propunem ? După codul onoarei, ca unul care ai fost provocat, ai dreptul la alegerea ar-

mei. Așa că noi, martorii dumitale, te rugăm să te pronunți.

— Propuneți sabia, floreta, pistolul, toporul, ciomagul sau, eventual, cuțitul. Mai departe, înștiințați pe adversarii mei că știu să mă bat și cu alte arme, dacă nu cad de acord cu nici una din aceste bogate propuneri. Cu sulița, de exemplu. Am făcut armata la roșiori și mînui sulița, ca un încercat ostaș din evul mediu.

— Vai, domnule ! Dumneata glumești, și eu...

— Ei ! Ce se întîmplă cu dumneata ?

— Mă tem că te-or ucide. Sînt mulți ai dracului.

Băurăm ceva și după ce băutura mă încălzi îmi liniștii martorii vîrîndu-le cîte un plic în buzunar și încredințîndu-i că nici vorbă nu putea fi de așa ceva. Căzurăm de acord asupra orei la care urma să ne întîlnim seara, ca să-mi aducă rezultatul întrevederilor.

— La opt e bine ?

— La nouă. O să avem de furcă cu liota asta de domnișori.

— Unde ?

— La *Carul cu bere*. Cu această ocazie o să ne mai cinstim și cu cîte un țap.

— Poate chiar cu cîte doi.

Plecară bucuroși să-și facă datoria.

Seara ne reîntîlnirăm. Acum erau și ei îmbrăcați în frac, cu joben, cu mănuși albe în mîini și purtau asupra-le chiar și bastoane cu cap de rață. Luarăm loc la o masă. Amîndoi fierbeau de indignare.

— Ei, ce armă au ales ?

— Închipuiți-vă : vor să se dueleze. *Toți vor să se dueleze.*

— Foarte bine... Foarte bine. Nici n-am înțeles altfel, însă sper că ați eșalonat duelurile pe mai multe zile. Mi-ar fi greu să le lichidez pe toate într-o singură dimineață.

Chelnerul stătea la spatele meu, gata să-și aplece urechea și să ia comanda. Martorii însă... Martorii mă priveau cu ochi deznădăjduiți. Maiorul Lecu Gheorghe Lecu scînci profund nefericit :

— N-am eșalonat nimic, domnule. Din nenorocire n-am eșalonat nimic.

Îmi veni mie rîndul să mă mir :

— Cum n-ați eșalonat nimic ? Ce vorbă e asta ?

— Închipuiți-vă, domnule ! Vor duel cu pistolul ! Nu vor să se dueleze decît cu pistolul !

— Foarte bine. Aveți ceva împotrivă ? Pistolul e o armă convenabilă. O să fac în noaptea asta ceva exerciții. N-am mai tras cam de multă vreme la țintă.

Cum solemnii mei martori tăceau, repetai întrebarea :

— Aveți ceva împotrivă ? Spuneți-mi.

— Avem. Ce credeți că ne-au propus ticăloșii ? *Ca toate* duelurile să aibe loc numai de formă, pentru ochii lumii. *Pistoalele să fie pistoale adevărate, dar glanțele nu.* Sînt neserioși, deși printre ei se află și cîțiva prinți de sînge.

Pe monotonia și cenușiul zilelor mele căzură acum cîțiva stropi de veselie. La așa ceva chiar că nu mă așteptasem.

— Cum de formă ? După cîte ştiu, duelul e duel. Codul onoarei...

— Vor să se lupte cu pistolul, dar în pistoale să nu fie gloanţe. *Nici în pistoalele lor să nu fie gloanţe şi să nu fie gloanţe nici în pistolul dumitale.*

— Cum ?... Fără glonţe ? Nu se poate. Duelul cu pistoale fără gloanţe n-are nici un haz. Nu... nu... Dacă vor să se bată cu mine în duel, duelul trebuie să fie duel adevărat... Altfel nu se poate...

— Ba se poate, zise maiorul Lecu Gheorghe Lecu. În locul gloanţelor se pun boabe de mazăre. Adversarii noştri susţin că aceasta este *destul pentru spălarea onoarei lor...*

Uitai că oamenii intraseră în această afacere numai de dragul meu şi ca să-mi facă un serviciu. Uitai că sînt îmbrăcaţi în fracuri şi că îşi păstrează jobenele pe genunchi. Devenii solemn, serios, grav şi mă răstii la ei cu reproş grosolan :

— Nu cumva aţi primit propunerile lor ?

Maiorul Lecu Gheorghe Lecu se indignă şi roşi pînă în vîrful urechilor :

— Vai, domnule, cum o să primim ? Sîntem *oameni de onoare, oameni de societate*. Ne-am certat cu ei... Cu toţi ne-am certat. Pînă la urmă ne-am ieşit din pepeni, i-am înjurat şi i-am insultat, albie de porci i-am făcut.

Al doilea martor, Lele Pietreanu, întregi spusele maiorului :

— Fiecare dintre martorii cu care am luat contact ne-a şi trimis la domiciliu provocarea la duel... He-he-he... Dacă ar fi să le luăm în serios, într-o săptămînă nu le isprăvim... Nici într-o săptămînă, domnule...

Nu eram vesel de felul meu, însă acum căzui într-o întristare mai adîncă decît de obicei. Ştiam cît timp am în urmă, cîţi ani am trăit. Mai ştiam şi cum i-am întrebuinţat. (Oare eu îi întrebuiţasem pe ei sau ei mă întrebuinţaseră pe mine ?) Cîţi ani mai aveam de trăit ? Prea mulţi nu. Atunci, pentru ce îmi băteam joc de ei ? Pentru ce îi pierdeam cu fleacuri ? Vrusei să înjur, în loc să înjur însă îmi muşcai limba şi după aceea rîsei. Nu aşteptai să mi se stingă rîsul. Scosei stiloul din buzunar şi rugai chelnerul să-mi aducă o bucată de hîrtie.

— Ia să facem socoteala să vedem cam cîte dueluri o să aibă loc. Unul între mine şi dansator. Unul între mine şi prinţul Aleco. Unul între mine şi prinţul Catar. Patru între mine şi martorii celor doi. Va să zică, nici mai mult, nici mai puţin decît şapte dueluri. Am scăpat ieftin. Dumneavoastră de cîte dueluri aţi făcut rost insultînd pe martorii adversarilor mei ?

— Păi, să le socotim şi noi...

Socotiră, greşiră, mai socotiră o dată şi aflară că fiecare dintre ei, bieţii, aveau de purtat nici mai mult, nici mai puţin decît zece dueluri.

Mîncarăm bine şi băurăm şi mai bine. În tot timpul mesei maiorul ne vorbi despre duelurile — dar acelea fuseseră dueluri adevărate, domnilor — pe care le avusese, ca tînăr ofiţer, pentru femei, *toate pentru femei*, prin oraşele şi orăşelele de provincie.

— Dueluri adevărate, domnule, cu floreta. Pe cîţi nu i-am înţepat !... E adevărat ! N-am omorît pe

nimeni și nici n-am vrut să omor... Dar pe cîți nu i-am înțepat... Pentru femei, numai pentru femei...

Întinse mîna dreaptă peste masă, ne-o arătă, se lăudă cu ea.

— Eram în avantaj. Am mîini lungi. Ca un urangutan. Ca un adevărat urangutan. A !... Știu de ce zîmbiți ! Vă spuneți în gînd : „Mîini lungi, mînă lungă". Eu, domnilor am mîini lungi, dar *mînă lungă* n-am avut niciodată...

După ce se chercheli maiorul merse mai departe și ne făcu și mărturisiri intime :

— Sînt păros. Ca un urangutan. Ca un adevărat urangutan. Ce vreți ? O curiozitate a naturii ! Aveam mare succes la moșierese. Mi se dusese vestea. Voiau să mă vadă... natur. Puneau și pariuri... De cîte ori o să mă culc cu ele... Unele cîștigau pariurile, altele, care nu mă cunoșteau le pierdeau. Eu le spuneam : „La pomul lăudat să nu vă duceți cu sacul. La pomul lăudat să vă duceți cu căruța." Așa le spuneam...

A doua zi, zeloșii mei martori își căutară la rîndul lor alți martori și îi rugară să se comporte în așa fel încît să nu mai iasă și alte încurcături. Schimburile de cărți de vizită și tratativele durară mai mult de trei zile, partea ofensată de noi neconcepînd să se bată decît cu boabe de mazăre. Nu izbutirăm să ajungem la niciun rezultat. Cafenelele, berăriile, bodegile, restaurantele, barurile și localurile de noapte vuiau, ca să nu mai vorbesc și de redacții. Din toate părțile plouau întrebări :

— Ei ? Cînd ? Pe cînd ? Și unde ? Vrem să vedem *care pe care... care pe care... care pe care...*

Femeile începură să-i privească cu interes crescînd nu numai pe prinți, dar și pe vîrstnicii mei martori. Faima maiorului Lecu Gheorghe Lecu crescu din nou.

— Părosul !... Maiorul acela cu mîini lungi o să-i împuște pe toți... o să-i găurească cu gloanțe...

— Ba o să-i spintece. Maiorul ține morțiș să se bată cu sabia, zice că nu vrea să se bată decît cu sabia... *decît cu sabia*... O fi știind el ce-o fi știind...

În cele din urmă bieții mei martori, nemaiștiind cum să iasă din încurcătură, îl vizitară la redacție și-i cerură sfat faimosului ziarist Dedeon, de la *Globul*. În tinerețe, Dedeon fusese și el ofițer de cavalerie și mare duelgiu. Între altele se spunea despre el că știe pe degete *Codul de onoare*. (De fapt, toate codurile de onoare. Erau mai multe.) După ce-i ascultă și medită îndelung, le spuse :

— Domnilor, dacă ne conformăm *codului de onoare*, oricare ar fi codul de onoare la care am recurge, nu există ieșire... Da... Nu există ieșire. Și atunci... Atunci nu trebuie să dăm îndărăt ci să recurgem la un șiretlic, la un șiretlic care să pună capăt în chip onorabil tuturor acestor încurcături și tuturor acestor, ca să le spunem așa, dueluri în perspectivă.

Întocmiră toți trei o listă a tuturor celor implicați în această afacere și cînd o avură gata, Dedeon, care era bine cunoscut în lumea bucureșteană, îi chemă unul cîte unul la telefon și-i pofti la o întîlnire de seară în sala de marmură a ziarului la care lucra.

Ziarul *Globul* nu avea o vechime mai mare de zece ani, însă își cîștigase mare renume printre cititori

grație cîtorva ziariști de talent a căror colaborare permanentă știuse să și-o asume directorul. De curînd se construise în centrul Capitalei un adevărat palat pentru *Globul*. În acest palat exista și o sală pentru festivități, de marmură. Participai și eu. Mă amuzai. Și nu puțin.

Discuțiile, uneori tulburi, alteori foarte înflăcărate, durară o noapte. Nu se ajunse la nici o încheiere, adversarii ținînd să ne batem negreșit unul cîte unul, pentru că altfel *onoarea lor rămîne pătată*. Să ne batem așa cum propun ei... Cu pistoale fără gloanțe, care să pocnească numai. Așa obișnuiau să se bată oamenii din *lumea bună* cînd își prindeau nevestele în paturile altora, cînd se jigneau ori se insultau la mesele de joc. Ajungea. Acum susțineau sus și tare că nu era potrivit să se lase ei, *băieți de familie*, măcelăriți de un țărănoi... sau de niște pensionari oarecare...Ascultam. Și, fără îndoială, dacă nu i-aș fi cunoscut bine de tot pe toți, și dacă n-aș fi știut cîte parale face pielea fiecăruia, m-aș fi crucit de tot ce auzisem și mai ales de ceea ce auzeam.

Spre ziuă discuțiile atinseră culmea : fiecare vorbea și nimeni nu mai asculta. Atunci Dedeon, prinzînd mometul, se urcă pe o masă și ceru cu o voce aspră să se facă tăcere. Se făcu tăcere. Cu cel mai serios aer din lume, Dedeon scoase tacticos din buzunar *Codul onoarei* și citi un articol în care scria, negru pe alb, că dacă, după ce provocarea la duel a fost făcută adversarii au stat de vorbă între ei, insulta nu mai poate fi socotită insultă, calomnia nu mai poate fi socotită calomnie, jignirea nu mai poate fi socotită

jignire și, în consecință, duelul nu mai poate avea loc.

Rămaseră toți cu gurile căscate. Nu se așteptaseră la o atît de grea și meșteșugită lovitură. Făcuseră atîta tapaj cu codul lor de onoare, iar acum se văzuse cu claritate că nici măcar nu-l cunoșteau. Dedeon îi atrăsese în cursă și-i umpluse de rușine. Cu glasul pierit, tăcură un timp. Pe urmă, dintr-o dată, ieșiră cu toți din uluială și se apucară, unii să strige, alții să urle. Liniștit Dedeon se dete jos de pe masă. În locul lui se urcă unul dintre martori, pe care-l chema Franț Bellu. Omul fusese o vreme magistrat. Acum se ocupa cu avocatura. Bărbat înalt și deosebit de frumos, încă nu împlinise treizeci de ani, însă de compromis se și compromisese — Bucureștii mănîncă oameni..., Bucureștii mănîncă oameni... — nu din pricina femeilor, ci dintr-a băiețandrilor de care se știa că e pătimaș. Purta un nume care atîrna greu în istoria țării. Tatăl nelegitim fusese ministru sub Carol întîiul. Urcat pe masa de pe care vorbise puțin mai înainte Dedeon, gesticulînd și țipînd, Franț Bellu ceru tuturor tăcere și cînd o obținu i se adresă ziaristului gazdă cu un ton politicos însă plin de reproș :

— Domnule Dedeon, ne-ai înșelat. Ai folosit buna noastră credință pentru a ne trage pe sfoară, pentru a ne păcăli...

— Cum ? răcni Dedeon. Cum ? Bastardule ! Cutezi să mă insulți la mine în casă ? Pederastule ! Îți voi trimite martori. Acum. Pe loc. Te învăț eu minte. Am să te găuresc. Mîine în zori am să te găuresc. Nu

mai tîrziu, chiar mîine dimineață am să te găuresc. Bastardule...

În sala de marmură a ziarului *Globul* se lăsă acum, fără să mai ceară nimeni, o tăcere de gheață. Dedeon își alese doi martori. Își alese martori și Franț Bellu. Fixară pe loc arma, ora și locul întîlnirii.

Ne risipirăm. Cei mai mulți dintre participanții la întîlnirea pusă la cale de ziaristul Dedeon umplură localurile de noapte. Cîțiva numai se duseră acasă să doarmă. Mă dusei, în așteptarea zorilor, împreună cu maiorul Lecu Gheorghe Lecu și cu Pietreanu, la Corso. Aci știrea cu privire la cele petrecute la *Globul* ajunsese înaintea noastră și stîrnise cuvenita vîlvă... cuvenita vîlvă. (Dar ce nu stîrnea vîlvă în vechiul nostru oraș de scaun ?)

București... București...
Ce drag îmi ești...
București... București...

Odată ajunși în cafenea, băgarăm de seamă că ni s-a făcut foame. Băurăm. Mîncarăm. Iar băurăm. Cînd sorbirăm prima înghițitură de cafea, începu să se lumineze de ziuă. Plătirăm. Plecarăm. Luarăm un taxi și-l rugarăm pe șofer să ne ducă la Băneasa, în pădure.

— Acolo, pe dreapta, unde se deschide un luminiș.

— Cunoaștem, coane, i-am mai dus și pe alții.

Ajunserăm. Îi spusei șoferului să tragă ceva mai departe și să ne aștepte. O să se audă niște vorbe. Încolo n-o să se petreacă nimic... nimic...

Mulți ne-o luaseră înainte. Aerul era rece, plăcut și după fumul greu și acru pe care-l respirasem în sala de marmură a *Globului* și la *Corso*, de-a dreptul înviorător.

Sub privirile noastre, ale tuturor, și mai ales sub ale celor patru martori îmbrăcați în fracuri, cei ce urmau să se dueleze își desbrăcaseră hainele, rămăseseră în cămașă și își scoseseră și cravatele. După aceea se apucaseră să încerce pe rînd flexibilitatea floretelor. Patru martori, îmbrăcați în frac, cu jobene ca niște ciocli așteptau solemni de o parte. Privindu-i, mi se păru că miroase a colivă și tămîie. La cîțiva pași, purtînd fiecare o trusă medicală în mînă, doctorii. (Doi tineri care abia isprăviseră facultatea de medicină și care își consumau timpul mai mult prin cafenele decît prin clinici.) Martorul care conducea lupta — un oarecare Boris Bacalu, macedonean de origine, fiu al unui mic și suspect bancher de pe Lipscani — se dădu cîțiva pași mai la o parte și arborînd un aer solemn, ordonă grav :

— Gata ! În gardă ! Începeți !

Deodată devenirăm toți numai ochi. Aveam să vedem de aproape cum un om ucide alt om. Aveam să vedem sîngele țîșnind și înroșind pămîntul. Poate că aveam să auzim strigătul de moarte al unuia din cei doi... *strigătul de moarte...*

Dedeon, impulsiv, violent din fire, se năpusti ca fulgerul asupra adversarului său, angajîndu-se cu multă pricepere într-o cuartă care-i venea mai la îndemînă. Potrivnicul său — urmașul nelegitim dar totuși urmașul unui general și al unui fost minis-

tru — eschivă lovitura, printr-o paradă puțin obișnuită, stîngace. Întărîtat, Dedeon care fusese încredințat că merge la sigur, își reînnoi atacul. Zadarnic însă. Avocatul părea neînvățat cu mînuirea floretei, dar izbuti și de astă dată să pareze. Lupta se desfășura astfel de cîteva minute și începuse să devină plictisitoare cînd Boris Bacalu strigă :

— Atins ! Opriți ! Opriți ! Atins !

Cei doi se mirară de ceea ce auziră, însă se opriră. Fiecare își puse floreta la subsuoară, își pipăi pieptul și își cercetă, cum era și firesc, cu atenție mîinile. Nedescoperind nimic, se uitară întrebători la martori. Mă apropiai de luptători să văd ce se întîmplase. Lecu și Pietreanu nu mă slăbiră. Se ținură scai de mine. Între timp doctorii mi-o luaseră înainte. Ca să-și dea mai multă importanță își puseseră ochelarii pe nas și îi examinau cu cea mai mare atenție pe cei doi. Negăsind nimic, unul dintre ei ridică din umeri și se retrase, însă celălalt se încăpățînă, scoase din trusă o lupă și o ținu în dreptul încheieturii mîinii avocatului.

— Priviți, domnilor. Arbitrul a avut dreptate cînd a oprit lupta. Onorabilul nostru client, domnul Franț Bellu, a fost rănit.

— Onoarea e satisfăcută, declară sentențios arbitrul. Domnul Franț Bellu a fost *atins* la mînă.

Nu aveam dreptul s-o fac, dar, călcînd prescripțiile Codului de onoare, mă băgai și eu în ciorbă. În definitiv, de la mine pornise totul. Luai lupa din mîna doctorului și privii și eu mîna avocatului. Tot privind-o, izbutii să deslușesc pe încheietură un mic

punct roșu, ca o înțepătură ușoară de ac, întocmai ca o înțepătură ușoară de ac...

După un scurt conciliabul între ei, toți cei patru martori declarară că „onoarea domnului Franț Bellu în incidentul cu domnul Ion Dedeon, este satisfăcută". Neavînd nimeni ceva de spus, martorii — care semănau grozav cu niște ciocli — se apropiară de adversari și le șoptiră ceva la ureche. Combatanții aruncară floretele și-și deteră mîna. Se îmbrățișară. Se împăcară. Ba se și sărutară. *Duelul avusese loc.* Dedeon, care se lăudase atîta că-și va mînca fript adversarul, era fericit. Toată lumea va vedea în el un om generos. Îl avusese în mîna lui pe acest avocat stricat, ar fi putut să-l străpungă și s-a mulțumit numai să-l zgîrîie ușor la mînă. Orașul vorbi cîteva zile despre duelul din pădurea Băneasa, pe urmă trecu la comentarea întîmplării cu doamna Leontopol. Prietenul ei, tînărul Aristid Gutan, avusese dreptul s-o omoare sau n-avusese ? Afacerea, pe care acum o instruia faimosul jude Tretin, avea să ajungă curînd la Curtea cu Juri. Atunci să auzi discuții !... Atunci să vezi vîlvă !... Ehe-he ! Tînărul Gutan trebuie să fie salvat. Să se sfîrșească o dată cu bătrînele și bogatele văduve care... Ba, nu. Să se isprăvească o dată cu tineri care, în loc să muncească... în loc să muncească... Ehei...

București... București...
Ce drag îmi ești
București... București...

La puțini ani după de toți uitata întîmplare cu duelurile, mă aflam într-o noapte tîrzie la Cafeneaua Comercială de pe Lipscani. Fumam cu pasiune sorbind din cînd în cînd dintr-un șvarț fierbinte și scriam o schiță pe care mi-o ceruse directorul unei foi literare de curînd apărută. (Obișnuiam, pe vremea aceea, să-mi scriu prin cafenele articolele de ziar, schițele și uneori chiar poemele. Vuietul din jur mă inspira și fumul în care eram înfășurat — fum de pipă și fum de țigară — mă ajuta mult la lucru.) Prin fumul gros, bun de tăiat în felii, se apropie de mine, mă salută și mă rugă să-i îngădui să ia loc la masă Franț Bellu la care nu mă mai gîndisem de nu știu cîtă vreme. Mă mirai, pentru că de la întîmplarea cu duelurile nu mai avusesem raporturi nici măcar de bună ziua. Cum însă nu-i purtam omului nici o ranchiună personală și nici o pică, îi satisfăcui dorința. După ce se așeză la masa mea, îl privii de aproape. Avea ochii tulburi, fața nerasă, hainele mototolite. Și părea grozav de neliniștit și de stînjenit. Își arunca mereu ochii spre intrare. Poate că era stăpînit de teamă...

Observă repede nedumerirea mea și vru s-o spulbere.

— Să nu ți se pară ciudat ceea ce vreau să-ți spun. Știi... Personal te-am cunoscut *atunci, cînd cu duelurile*... Mafia lui Marei Cosîmbescu... Ea m-a nenorocit. Ea a făcut din mine neom. Întîi m-a tîrît în mocirlă. L-ai cunoscut și dumneata. Înțelegi despre ce mocirlă vorbesc. Pe urmă... Pe urmă m-au atras în politică. *În politica lor*. Am suferit ca un cîine... Înțelegi ? ca un cîine... Mie, care sînt din

născare un om mîndru, mi s-a strigat mereu *bastardule*... Tatăl meu, generalul, m-a recunoscut abia pe patul de moarte. Bunicul n-a vrut nici măcar să audă de mine. Am crescut ca un fătălău pe lîngă fustele mamei. Am o dragoste la mahala... Și un copil, un băiat de doi ani, pe care îl cheamă tot ca pe mine, Franț. Mama nu m-a lăsat să mă căsătoresc. Fiul meu... *Se va spune și despre el că e bastard*. Acum sînt hăituit. Mișcarea noastră e în plină prigoană. Au să mă prindă. Poate au să mă judece și să mă trimită la închisoare. Poate au să mă împuște. De cînd l-au împușcat pe Codreanu și pe ceilalți, Buzatul și Armand Călinescu au căpătat poftă să împuște oameni...

— Domnule Bellu, nu sînt prietenul dumitale, nu sînt prietenul prietenilor dumitale și cu atît mai puțin nu sînt prietenul mișcării legionare din care faci parte, dar în împrejurările de față și mai ales fiind vorba de un copil, te rog să-mi spui cu ce-aș putea să-ți fiu de folos.

— M-am gîndit să-ți dau adresa femeii. Dacă mă împușcă, dacă afli că am fost împușcat, să ai grijă de băiatul meu... de Franț... de bastardul meu... Îmi făgăduiești ?

— Spune-mi adresa.

Înainte ca omul fugărit să deschidă gura, în *Cafeneaua Comercială* intrară doi clienți care i se părură suspecți. Se ridică.

— Poate ne mai întîlnim... Acum...

— Înțeleg...

Ieşi pe uşa laterală care da într-un coridor. Pe acolo se putea ajunge într-o altă stradă. Cei doi clienţi care i se păruseră suspecţi se luară după el. Mai tîrziu aflasem că-l arestaseră chiar în noaptea aceea. Peste o lună murea împuşcat odată cu prinţul Aleco şi cu alţii, în curtea puşcăriei din Rîmnicul Sărat. Cînd ? În chiar ziua în care cîţiva camarazi de-ai lor îl asasinaseră pe Armand Călinescu, omuleţul isteţ şi curajos, cu monoclu negru, devenit pentru un timp destul de scurt prin ministru al ţării.

Lumea n-are margini...
Viaţa are margini...
Lumea n-are margini...

Mă aflam pe meleagurile Teliului. Mergeam călare în urma Gînjilor, iar Gînjii înaintau încet de tot pentru că duceau între ei, legaţi de mîini, nişte oameni care ne erau duşmani politici, şi care încercau să ne împiedice în campania noastră electorală.

Politica ! Totdeauna mă pasionase politica. Mergeam după Gînji şi după *Martorii lui Iehova* şi mă gîndeam, mai departe, la întîmplări cu caracter politic pe care le trăisem ori le cunoscusem cu ani în urmă... De cîte ori mă gîndeam la anii duşi mi se părea că-i mai trăiesc încă o dată. Îmi cream iluzia — de altfel deşartă ca mai toate iluziile — că am posibilitatea, reîntorcîndu-mă cu gîndul în trecut de cîte ori aş fi vrut, să-mi trăiesc viaţa nelimitat... Da ? Şi la ce-mi folosea ? La ce-mi folosea să-mi mai trăiesc viaţa o dată, încă o dată şi încă o dată ! ?

Se apropia înserarea. Soarele se pregătea să scapete. Umbra mea se lungise şi odată cu ea se lungise şi umbra calului.

Lumea n-are margini...
Viaţa are margini...
Lumea n-are margini...

În toamna lui 1937, după aproape cinci ani de guvernare liberală, se anunţară, în sfîrşit, alegeri... Dar nu se schimbă, ca de obicei, guvernul. Fu păstrat la putere tot Guţă Tătărăscu. Politicianul pe care, pe drept, ori pe nedrept, îl atacasem mereu în presă, ţinu o sumedenie de discursuri. Ţipă la cetăţeni. Se răsti la ţară. Asigură pe prieteni şi pe adversari că va cîştiga încă o dată puterea. Declară în public şi la radio că e iubit nu numai de *Coroană,* pe care înţelegea s-o servească în continuare, cu credinţă, dar şi de către popor şi adăugă fără ruşine că nimeni şi niciodată nu va izbuti să pună capăt guvernării sale. Spuse tare că ţara e datoare să-şi încredinţeze — şi cu prilejul acestor alegeri — soarta ei întreagă partidului liberal, singurul partid în care capul încoronat are deplină încredere.

— Dacă prin absurd poporul român va proceda altfel...

Ameninţă cu grele pedepse... Prooroci catastrofe...

— Faţă de nefericirile care s-ar fi abătut asupra ţării dacă nu i-ar fi dat toate voturile, spuse într-o seară Guţă Tătărăscu la radio, cele şapte plăgi ale Egiptului păreau şapte glume...

Printr-o mișcare tactică, național-țărăniștii, care se socoteau, și care de fapt și erau, reprezentanții țărănimii înstărite și ai micii burghezii orășenești, încheiară un pact electoral cu legionarii. Campania electorală se desfășură într-o atmosferă de o rară violență. Fură schilodiți și uciși oameni, încendiate sate și cartiere orășenești. Seara tîrziu, după o zi care rămase de pomină prin ororile ei, se numărară voturile, și se văzu cu mirare că nici un partid nu izbutise să capete majoritatea necesară formării unui nou guvern. Tătărăscu fusese învins și regele nu avea cum să-l mai păstreze în fruntea guvernului. Trebuia găsită o altă soluție, dar care ? Un guvern ieșit dintr-o colaborare a partidelor mici ? Dar partidele mici, chiar dacă regele le-ar fi cerut-o, nu era chip să se înțeleagă. În sfîrșit, după două săptămîni și ceva de confuzie generală, într-o dimineață ziarele anunțară cu litere groase :

„Astăzi domnul Ion Mihalache va forma guvernul. După mulți ani seci, de opoziție, partidul național-țărănesc preia puterea pentru a guverna și ferici țara.“

Pe vremea aceea editam un cotidian în paginile căruia căutam, pe cît îmi sta în puteri, să informez corect publicul dar și să-i sugerez o orientare spre stînga. Chemai reporterii în cabinetul meu, mă consfătuii cu ei și-i trimisei să ia de îndată contact cu fruntașii politici pe care îi cunoșteam, să-i iscodească, să-i tragă de limbă și să-mi aducă știri cît mai exacte, cu privire la formarea noului guvern. (Cine va forma guvernul ? Cu cine ? Și cînd ?) La amiază se înapoiară nădușiți.

— Domnule director, vă rugăm să nu vă supărați, însă trebuie să aflați că tot ceea ce s-a scris azi în ziare este adevărat. Cu o singură corectare și anume : nu astăzi, ci mîine, Domnul Ion Mihalache va forma guvernul. Nu astăzi, ci mîine... Negreșit mîine.

Știrea nu-mi plăcea. Nu-mi plăcea de loc. O guvernare național-țărănistă ar fi tot atît de păgubitoare statului și de nefastă pentru țară ca și guvernarea care, în sfîrșit, deceda, a liberalilor lui Tătărăscu.

Scrisesem împotriva lui Guță Tătărăscu sute de articole, unele pamflete nemaipomenit de violente, dar împotriva fruntașilor național-țărăniști scrisesem cu aceiași violență și mai multe. (Pe vremea aceea eram tînăr, trecusem cu ceva de treizeci de ani, și eram sincer convins că un adversar poate fi nimicit cu violența vorbelor. Mai tîrziu mi-am schimbat cu totul aceste păreri.) Reporterii ziarului meu cunoșteau neprietenia mea pentru național-țărăniști și le făcu plăcere să mă cicălească. Se apucară deci să se laude cu iscusința lor și ca să-mi otrăvească inima îmi citiră lista probabilă a viitorului cabinet. Unul dintre reporteri, Spiru Milcoveanu, care trecea drept asul-așilor printre reporterii politici, mă întrebă :

— Ce spuneți, domnule director, să pregătim reportajul pentru mîine ? Lista pe care o vom publica noi va avea o exactitate de nouăzeci și cinci la sută. În momentul în care vă vorbim la clubul național-țărănesc din strada Corăbiei mai sînt ceva discuții între regățeni și ardeleni pe două subsecretariate... numai pe două subsecretariate de stat. Pînă într-un ceas, vă asigurăm, șefii vor cădea de acord.

— Încă nu. Să mai așteptăm, să mai culegem informații, să nu ne pripim. Mie unuia nu-mi vine să cred.

Unii reporteri zîmbiră. Alții înclinară capul.

— Dacă spuneți dumneavoastră !... Vom face cum ziceți dumneavoastră. Să nu uitați însă că nu noi vom fi de vină dacă mîine ziarul nostru va călca în străchini.

— Îmi asum întreaga răspundere.

Plecară. Plecai și eu, însă nu la *Corso*. Acolo cazanul lui Satan era într-o fierbere nebună. La fiecare masă se făceau liste ale noului guvern, se aduceau la putere coaliții absurde. Mă urcai într-un taxi și făcui cîteva vizite. Stătui de vorbă cu unii, cu alții, numai cu oameni serioși, de înaltă răspundere. Mi se dădură aceleași informații.

— Fără nici o îndoială, mîine dimineață Mihalache depune jurămîntul cu întreaga echipă.

— Și Maniu ?

— Maniu nu intră în guvern. Rămîne, ca de obicei, în rezervă, să poată manevra.

— Bine, dar el este șeful partidului.

— Este, însă îi place să guverneze prin interpuși. De data asta Maniu va guverna prin Ion Mihalache. Și dacă țăranul de la Topoloveni va avea inițiative personale, îl va răsturna și-l va împinge pe primplan pe Mironescu, pe Vaida sau pe altul.

Cunoșteam, printre mulți alții, un general din anturajul regelui. Omul, mai în vîrstă decît mine, iubea literatura și, din cînd în cînd scria și publica schițe ori povestiri care vădeau un real talent. Petrecîndu-și o mare parte din zi la curte, era în curent cu toate tainele și cu toate chichițele politice. Îi telefonai spunînd că aș dori să-l văd. Peste zece minute mă primi la el acasă. Se înserase. Omul, congestionat, scria la birou.

— Ce mai faci, nene Nicule ?

— Stai jos. Să-ți servesc un lichior. E bun. Ajută la distrugerea organismului. Scurtează viața.

(Înjură de cîteva ori viața, *scîrbotenia asta de viață*, și îmi servi lichiorul.) Sună și cineva din casă îmi aduse și o cafea. Avea fața roșie. Congestionată. Vinele gîtului umflate.

— Ce scriai ?

— Un capitol din volumul al doilea din *Însemnările lui Nicodim*. Ascultă !

Îmi citi cîteva pagini în care cuvintele bolovănoase, aspre se închegau în fraze viguroase. Eram atent, însă nu și în stare să gust savoarea povestirii. Stam ca pe ghimpi.

— Ce zici ?

— Foarte bune pagini.

— Să-ți mai citesc.

— Aș vrea să vin peste două-trei zile, nene Nicule, să-mi citești tot ce-ai mai scris în ultima vreme. Acum sînt cam grăbit. Am venit pentru altceva.

— Parcă eu nu știu pentru ce ai venit la mine ? Știu. Ei, zii !

— Spune-mi, te rog, nene Nicule : este adevărat ce scriu ziarele ?

— A ! Vrei să știi dacă Mihalache ajunge sau nu prim-ministru ?

— Întocmai, nene Nicule...

Nenea Nicu hohoti. După ce se sătură de rîs, zise :

— Cînd o face plopul pere... Coroana știe că e, cu toate declarațiile lui vitejești, omul de manevră al lui Maniu. Îi ține bine în gheare Maniu pe toți ai lui.. Bietul Mihalache !... Cînd mă gîndesc, mi se face și milă de el. Ce decepție o să aibe mîine... Ce decepție...

— Bine, dar cine va lua succesiunea ? Dă-mi măcar o indicație... Măcar o indicație...

— Bine, mă, îți dau. Una singură. Adică nu, două indicații am să-ți dau. Dar să nu afle nimeni că ai călcat astăzi pe la mine. Mă jupoaie de viu Buzatul. Pregătește o mare surpriză.

— Bănui. Dar nu știu anume ce.

— Mai întîi pot să-ți spun că atîta timp cît Buzatul va fi pe tron, Mihalache nu va deveni niciodată prim-ministru. Regele n-are încredere în el.

— Nici Maniu ?

— Cu atît mai puțin Maniu.

— Bine, dar pe liberali nu-i mai poate păstra. S-au uzat. Nu-i mai rabdă nimeni. După atîția ani de guvernare stupidă !...

— A renunțat la formulă. Deși îi vine greu să se despartă de Tătărăscu. Săracul ! Bietul Guță ! Cîte n-a făcut ca să poată păstra puterea ! Numai că n-a mers în patru labe în fața Majestății-sale. Aproape cinci ani i-a lins scările. Și nu numai scările i le-a lins... I-a mai lins și...

— Atunci ? Cineva trebuie totuși să vină la putere.

— Fă-ți drum pe la Goga. Chiar acum. Probabil că n-ai să-l poți vedea. E în conciliabul. Aruncă-ți numai o privire în anticamera lui. Ai să te lămurești în parte. Peste vreo trei ceasuri fă pe dracu-n patru și intră la Aristide.

— La bancher ?

— La bancher.

I-am mulțumit și am plecat. Am luat o mașină și m-am repezit acasă la Octavian Goga. M-a întîmpinat unul din șefii de cabinet, un băiat bucălat și frumos.

— Pot să-l văd pe...

— Nu. E indispus.

Și îmi făcu cu ochiul.

— Dar peste cei care așteaptă în anticameră aș putea să-mi arunc o privire ?

— Asta da, avînd în vedere că nu-i ești prea antipatic patronului.

Băiețandrul îmi deschise ușa. Aruncînd o privire, văzui în anticamera lui Octavian Goga patru fruntași național-țărăniști dintre cei între două vîrste. Le dădui bună seara, le surîsei și plecai. Nu eram mirat. Cunoșteam jungla. Și acum știam destul de bine ceea ce avea să urmeze, *tot sau aproape tot ce avea să urmeze*... Biata țară !

Unul dintre cei patru fruntași național-țărăniști din anticamera lui Octavian Goga, oltean gras și gros ca o butie, se desprinse de lîngă slăbănogul cu care tăifăsuia pe șoptite și se luă după mine.

— Te rog... Te rugăm... Să nu faci nici o indiscreție... O să...

— Nici o grijă, domnule Potîrcă, nici o grijă...

Peste vreo două ore mă aflam la bancher. Am sunat și mi-a deschis de îndată un fecior de casă mare, în livrea.

— Ce doriți ?

— Sînt ziarist și aș vrea să schimb cîteva cuvinte cu domnul Aristid.

— Imposibil, domnule, imposibil...

Cuvintele rostite erau categorice însă glasului moale nu-i lipsea bunăvoința. Zîmbii complice și zisei în șoaptă :

— Atunci... Atunci te rog pe dumneata să-mi îngădui să-mi arunc ochii în anticameră... Atît... Numai atît... Înțelegi... ca ziarist...

Spunînd acestea îi întinsei omului de la ușă un pumn de bancnote ghemuite. De fapt, era mai bine că nu-l găsesc acasă pe bancher.

— Poftiți, cucoane, uitați-vă, dar repede.

Deschisei ușa ca la mine acasă, cu fruntea sus și cu zîmbetul pe buze. Îl văzui în sala de așteptare a bancherului pe Octavian Goga. Era înconjurat de patru-cinci partizani de-ai săi și de cîțiva fruntași național-țărăniști. Vorbea agitat. Mi se păru că ochii-i mari și frumoși au devenit și mai mari atît de mult i se bulbucaseră. Dădui bună seara. Octavian Goga tăcu însă unul sau doi dintre cei aflați acolo îmi răspunseră. Ar fi fost nepotrivit să le pun întrebări. Îi privii pe fiecare cîteva clipe, ca să nu-i uit, îi salutai din cap și plecai. După ce trăsei ușa sălii de așteptare după mine îl întrebai pe valet :

— Domnul Aristid nu e acasă ?

— Nu, dar trebuie să pice dintr-un moment în altul.

— De la palat ?

— Poate. De știut precis, n-am cum să știu, domnule.

Îi mai lăsai în mînă o hîrtie, și mă dusei aproape alergînd la gazetă. Acolo m-am apucat și am scris aproape pe nerăsuflate un reportaj pe care l-am intitulat : *Domnul Ion Mihalache mai departe de putere decît oricînd. În rezolvarea crizei ministeriale, Palatul va recurge la o soluție senzațională.*

N-am indicat în cuprinsul reportajului care soluție anume, pentru că era atît de absurdă combinația încît mie însumi nu-mi venea să cred.

Noaptea, de grijă, aproape că n-am dormit. Dar dacă ?... Dar dacă — în pofida a ceea ce știam — aveau să vină la putere național-țărăniștii ? Toți cititorii ar fi rîs de mine, iar ziarul pe care abia izbutisem să-l înjghebez s-ar fi compromis. M-am trezit în zori, m-am spălat, m-am îmbrăcat și la șapte m-am prezentat la *Corso* unde se aduna de obicei lumea presei (jurnaliștii adevărați, trepădușii, păduchii de redacții). Pe drum mi se păruse că e prea devreme, că voi fi primul. Eram ultimul. Cafeneaua, care peste noapte nu-și închisese ușile nici măcar pentru o clipă, zumzăia ca un stup. Confrații de presă cum mă văzură, săriră cu toții pe mine. Mă așteptau cu năduf, dornici de harță și, poate, dornici de ceva care însemna mai mult decît harță. Întîiul care ridică glasul la mine fu Rocoșanu. Era un ziarist roșcat la față, cu mustață lungă și înspicată și cu o sumedenie

de negi păroşi risipiţi pe amîndoi obrajii. Avusese o gazetă, o pierduse şi de ani de zile aştepta să vină naţional-ţărăniştii la putere, ca să-l subvenţioneze pentru a întemeia alta.

— Diversiune ! Dumneata faci diversiune ! Toate ziarele anunţă că Mihalache depune jurămîntul astăzi, după-amiază. *Timpul* lui Gafencu a publicat şi lista guvernului. A publicat-o şi *Globul,* deşi nu-i convine. Au publicat-o şi ziarele din Sărindar... Toată presa, domnule... Toată presa serioasă, domnule. Numai dumneata... Numai dumneata... care în tot timpul cît a ţinut criza ai pledat pentru Frontul Popular... Care Front Popular ?... Numai dumneata faci jocul comuniştilor... Auzi ! Front popular ! Ce ne trebuie nouă Front popular, domnule ? A ? Ce ne trebuie ? Ce ? Noi sîntem Franţa ? Slavă Domnului !... Noi nu sîntem Franţa.

Liviu Bocan de la *Dreptatea,* organul oficial al partidului care aştepta puterea, mă ameninţă cu bastonul ridicat :

— Am să-ţi crăp capul.

Interveniră chelnerii care îl luară de umeri şi-l scoaseră afară din cafenea.

— Vă rugăm, coane Liviu... Nu faceţi scandal, coane Liviu...

— Diversiune ! Astăzi după amiază domnul Mihalache depune jurămîntul. Pînă diseară — auzi, domnule ? — pînă diseară avem un nou guvern, un guvern în frunte cu domnul Mihalache...

Nu-mi plăceau scandalurile de prin cafenele. Lumea era obişnuită cu ele. Nu compromiteau pe nimeni însă nu rezolvau nimic. Oamenii certaţi între ei rămîneau mai departe certaţi pînă ce timpul ştergea totul şi aducea împăcarea. În drum spre redacţie trecui pe lîngă *Capşa.* Mă gîndii să intru şi să-mi iau aci micul dejun. Uitîndu-mă însă pe fereastră văzui şi aci aceeaşi înghesuială şi aceeaşi agitaţie ca şi la *Corso.* Prin fumul care umpluse localul, abia se desluşeau chipurile clienţilor agitaţi de evenimentul cel mai de seamă al zilei :

— Astăzi domnul Ion Mihalache formează guvernul. Cine sînt ministeriabilii ? Cine intră în guvern ? Cine rămîne pe dinafară ?

Dacă aş fi intrat la *Capşa,* aş fi dat peste aceeaşi atmosferă, peste aceeaşi ostilitate. Mă lăsai păgubaş şi mă dusei direct la redacţie. Aci, odată ajuns nu întîlnii decît chipuri triste, feţe lungite, multe acre, pline de reproşuri. Reporterii, care nici ei nu prea dormiseră, unii preferaseră să zacă prin cafenele decît să treacă pe acasă, veniseră, cu toată ora măruntă a dimineţii, în păr. Sorbeau cafele, fumau şi stăteau cu nasul în ziare. Le dădui bună dimineaţa. Abia îmi răspunseră. Trimisei să mi se aducă de la o cafenea din apropiere un ceai şi o chiflă. Mi se aduse cam după un sfert de oră. Ceaiul era rece şi mirosea a lături, chifla veche şi tare ca piatra. Gîndii : „La aşa jurnalist, aşa mic dejun". Reporterii plecară după ştiri. Redacţia rămase aproape pustie. La telefoanele care sunau cînd într-o cameră cînd în alta, nu răspundea nimeni. Mă afundai, plictisit şi enervat, în lectura unor reviste ilustrate. Mă uitai din cînd în cînd la ceas. Se făcu ora nouă, se făcu ora zece, se

făcu ora unsprezece, se făcu ora douăsprezece, se făcu ora unu... *Nici o ştire.* Se făcu ora trei. *Nici o ştire.* Se făcu ora cinci. Doi reporteri se întoarseră cu nasul în jos. Nă izbutiseră să-mi aducă nici o noutate. Îi rugai să nu se dea bătuţi. Al treilea îşi arătă faţa trasă, aproape descompusă, pe la şase :

— Ei ! Ce se întîmplă, amice ? A depus domnul Mihalache jurămîntul ?

— Nu, încă nu, domnule director. Dăm ocol palatului de azi dimineaţă. Pînă acum regele n-a primit pe nimeni în audienţă. N-a intrat nimeni în palat şi n-a ieşit nimeni din palat. Mister ! Un adevărat mister !...

Mă apucai să-mi scriu, pe o temă externă, articolul cotidian. N-aveam nici o inspiraţie. Nu eram nici măcar bine dispus. Totuşi, trebuia să lucrez. Şi dacă trebuia să lucrez, trebuia. Mă apucai deci să lucrez. Pe cînd eram în toiul scrisului, sună supărător de lung şi supărător de insistent telefonul.

— Nu vă supăraţi, aş vrea să vorbesc cu reporterul dumneavoastră, cu domnul Raul Păruş.

— Cu cine ?

— Cu domnul Raul Păruş.

Într-adevăr, aveam un reporter care purta acest ciudat nume. Avea multe relaţii în lumea politică şi era grozav de isteţ.

— Din nefericire, nu vi-l pot da. Domnul Păruş nu vine la gazetă decît după ora opt. Încercaţi dumneavoastră după opt...

— N-aţi putea să-mi spuneţi unde-l găsesc ?

— Nu ştiu, domnule. Regret. Dar nu ştiu.

Peste cinci minute telefonul sună din nou, tot atît de lung, tot atît de tare, tot atît de supărător : parcă ar fi vrut să scoale din morţi pe careva. Auzii aceeaşi voce în receptor :

— Pot să vorbesc cu domnul Raul Păruş ?

— V-am mai spus. Domnul Raul Păruş nu vine la ziar decît după ora opt.

— Bine, dar...

— În redacţia noastră domnul Păruş se bucură de un regim special. Nu lucrează la noi decît seara, după ora opt.

Acum lucrul mereu întrerupt, mergea greu. Peste alte cinci minute, în receptor aceeaşi voce întrebă :

— Domnule, pot sau nu să vorbesc cu domnul Raul Păruş ?

Îmi pierdui răbdarea şi, închipuindu-mi că la capătul firului se află cineva care ţine morţiş să mă sîcîie şi să mă împiedice să-mi împlinesc munca, îl înjurai şi trîntii receptorul în furcă.

Atît în biroul meu, cît şi în întreaga redacţie se instaură tăcerea. Mă încălzi. Articolul curgea şir după şir şi tocmai cînd eram pe punctul de a redacta fraza finală, intră Raul Păruş. În cap ochii cafenii, codaţi, parşivi şi languroşi, după care alergau femeile, îi rîdeau. Întinse gîtul şi zîmbi :

— Ştii pe cine ai înjurat la telefon ?

— Pe unul care te căuta şi care insista necuviincios să te scot din pămînt, din piatră seacă.

— Ai făcut-o fiartă, directore. L-ai înjurat pe Misian...

— Să-i fie de bine ! N-am vorbit niciodată cu el la telefon. Nu i-am recunoscut vocea. Și dacă l-am înjurat, l-am înjurat și pace.

Și-l mai înjurai încă o dată.

Raul Păruș insistă :

— Domnule, știi pe cine ai înjurat ?

— Îmi spuseși : pe Dicu Misian !

— Da, dar nu știi ce funcție îndeplinește la această oră *în statul nostru* domnul Dicu Misian ?

— Nu. Nu știu.

— Atunci află că acum un sfert de oră Dicu Misian a depus jurămîntul la palat. Este subsecretar de stat la Interne, în guvernul Goga-Guza, și a fost însărcinat, între altele, și cu *cenzura presei*. Să-ți citesc lista guvernului ?

— Citește-mi-o.

— E autentică, sublinie Raul Păruș, *e oficială*. Eu nu umblu ca alții cu aiureli... Eu cînd aduc o știre, știrea aceea e autentică, domnule, autentică sută la sută... Eu nu umblu cu aiureli, nu sînt Caracudi...

Tăcu un timp și își savură succesul.

— Știi de ce mă căuta cu atîta insistență Dicu Misian ? Ca să-mi dea, cu un ceas mai devreme, *pentru dumneata*, lista guvernului... *pentru dumneata*... L-ai combătut în presă, cu violența dumitale proverbială. Gîndea că ar fi bună o reconciliere.

— Văd că te-a găsit... Unde ?

— La Alla Bașkir... I-a dat în gînd să mă caute la Alla Bașkir. La amîndoi ne lustruiește unghiile Alla Bașkir...

Bea... Bea...
Nu te lăsa...
Uită că viața e grea...

Veni seara. Și după seară se strecură pe uliți și luă în stăpînire orașul, noaptea. Uimite, cafenelele rîseră. Pe urmă se speriară. Și după ce se speriară, tăcură și — repede, repede — se goliră. Aveau și de ce. Micul partid al lui Goga-Cuza, care fusese adus de rege la putere — deși la ultimele alegeri nu căpătase în parlament decît opt sau nouă mandate — avea, ca toate celelalte partide, o organizație de tineret ce se numea a *lăncierilor*. Legionarii purtau cămăși verzi, lăncierii cămăși albastre. La o jumătate de oră după ce membrii noului guvern de strînsură depuseseră jurămîntul la palat, lăncierii se încolonară și se apucară să manifesteze pe străzi, manifestări de bucurie, bineînțeles, care însă se soldau cu capete sparte, cu oase și geamuri sfărîmate, cu magazine jefuite. Noua guvernare — net fascistă — plecă așadar la drum cu violențe. După căderea nopții se ținu întîia ședință a consiliului de miniștri. Se suprimară, cu excepția ziarului pe care îl conduceam, toate ziarele democrate. Goga, pe temeiul unei vechi simpatii literare, mă cruțase.

Mă dusesem acasă foarte tîrziu și aproape că nu dormisem. Contribuiseră la nesomnul meu și împușcăturile răzlețe, care se auzeau răsunînd cînd într-o parte cînd în alta a orașului.

A doua zi, dimineața, Capitala avea o înfățișare jalnică. Parcă trecuse peste ea o uriașă furtună. Îngri-

jorat, ajunsei destul de devreme la redacție. Aflai, fără nici o mirare, de altfel, că frații Mândilă din Turnu, doi vechi și cunoscuți huligani, năvăliseră în zori asupra redacției cu o întreagă echipă de *lăncieri*. Tinerii, în furia lor, ciomăgiseră oamenii de serviciu pe care îi găsiseră făcînd curățenie, îmi spărseseră telefoanele, rupseseră mesele și scaunele și făcuseră țăndări geamurile de la ferestre. Și, culmea !... Îl bătuseră măr pe bietul prinț Gion, găsit adormit pe masa reporterilor.

— Nu dați în mine că sînt prinț, strigase prințul Gion, dar huliganii continuau să-l izbească cu pumnii din toate părțile.

— Dacă ești prinț, ce cauți aici ?

Așa începu, cu ajutorul cîtorva fruntași naționalțărăniști, guvernarea fascistă, de numai patruzeci de zile, a guvernului Octavian Goga — A. C. Cuza.

Lumea n-are margini...
Viața are margini...
Lumea n-are margini...

De mult se prăvălise peste lume, fumurie, noaptea. Vîntul, în creștere, se repezea, cu mînie asupra noastră. De mult se uscaseră caii, după trecerea lor prin revărsata apă a rîului. Pe cerul boltit deasupra noastră, senin și pur sclipeau stele. Prin noroiul adînc al drumului copitele cailor lipăiau. Prinșii, șase la număr, gîfîiau. Gîfîiau greu și caii mărunți. Iar înlăuntrul minții mele gîfîiau amintirile. Parcă era un blestem! Mă întîlneam mereu cu trecutul. Și mă întîlneam, tocmai cînd mă așteptam mai puțin,

cu oamenii trecutului. Poate că eram eu însumi un om al trecutului. Nu. N-avea nici un rost să mă ascund în spatele cuvîntului *poate*, cuvînt care oricum ar fi folosit arată totdeauna șovăiala. Purtam în mine un om al trecutului pe care încercam mereu să-l nimicesc și nu izbuteam. Mai încercam, de asemenea, ca prin tot ce spuneam și prin tot ce făptuiam, să îngrop adînc trecutul, cu toate ale lui, să-l îngrop adînc și pentru totdeauna. Năzuiam ca îngropîndu-l să-l și uit... *să-l și uit...*

Îmi păru rău că nu eram tînăr. Să mă fi născut ieri... Să am în față ani mulți... Să-i trăiesc *altfel* de cum îmi trăisem anii tineri... *Să-i folosesc altfel. Altfel !* Dar cum? Cum?!...

Căzu, sfîșiind pînza nopții, o stea. Lăsă în urmă o dîră argintie. Se stinse steaua. Pieri și argintia dîră. Devenii pentru cîteva clipe copilandrul de la Omida, care se bucura și rămînea încîntat de toate legendele și de toate superstițiile. Gîndii : „Poate căzuse steaua Gînjului care murise în pădure. Poate steaua roșcatei vulpi căzuse. Nu. Vulpile n-au stea. Numai omul are în cer stea — o stea care este a lui, numai a lui. Poate steaua mea se prăbușise și se stinsese. Dacă nu mai ai stea pe cer, nu mai ai nici umbră pe pămînt... Așa spun niște vorbe din bătrîni și dacă vorbele venite din bătrîni pînă la noi spun așa, așa s-ar putea să și fie.“

Îmi trecu pe lîngă ureche o voce:

— Ce te-a apucat, omule?

— Nimic. Mi-a obosit mintea.

Ajunserăm osteniți morți și destul de tîrziu la Teliu. La lumina unui bec slăbuț din clădirea Județenei, îmi consultai ceasul: arăta miezul nopții trecut. Îl găsii pe tovarășul Licu Oroș în birou, aplecat asupra unor foi de hîrtie. Îi cerui scuze pentru deranj și-i povestii ce ni se întîmplase pe drum. Ieși în prag și-i povățui pe Gînji să-i ducă pe cei șase prinși într-un loc unde aceștia să poată fi păstrați sub strașnică pază pînă a doua zi.

— Aveți grijă să nu evadeze vreunul din ei.

Pe Iftodie Gînj, mortul, îl luarăm pe brațe și-l aduserăm în sediu. Îl lungirăm, ca pe orice mort, pe canapea. Cineva îi aduse traista cu merinde și o puse într-un colț. Aduseră și șeaua calului și vulpea cu capul crăpat. Puseră șeaua și vulpea lîngă traistă. Mă uitai la șea. Era o șea grozavă de cavalerist neamț, care făcuse războiul, lucioasă și nichelată. Mă uitai și la vulpe. Mă uitai mai ales la coada ei nu prea bogată. Să tot fi avut vulpișoara ucisă vreo trei ani. Dar Iftodie Gînj cam cîți să fi avut? Douăzeci și cinci, douăzeci și șase, nu mai mulți. Ca fumul trec anii... Ca fumul se risipesc anii. Poți să-mi arăți anii pe care i-ai trăit? Poți să-mi arăți anii pe care îi mai ai de trăit?

Ursu, bursu
Umblă prin pădure
Și caută mure...
Vulpișor și vulpișoara
Cîntă cu vioara...
Cîntă cu vioara...

Îl auzii pe tovarășul Oroș spunîndu-mi:

— Deși cred că ești topit de osteneală, te rog să te duci să ții o cuvîntare. S-a organizat o adunare astăseară la care n-am putut să nu particip. Am crezut că ai să vii mai devreme și-am trimis cîțiva activiști să țină oamenii pe loc.

— Bine, dar acum e tîrziu. Sîntem trecuți de miezul nopții.

— N-are-a face. Alegătorii te așteaptă.

— Dacă așa stau lucrurile, mă duc, însă dă-mi pe cineva să mă însoțească și să-mi arate drumul. Încă nu cunosc bine orașul.

Oroș chemă un tînăr, mi-l recomandă, și-l rugă să-mi facă acest serviciu. Tînărul — îmi spusese că-l cheamă Izu — avea chip roșcovan, ochi albaștri, mustăcioară. Părul, roșcat și încîlcit, arăta că nu cunoaște pieptenul, nici peria. Obrazul mi se păru cutezător, ochii visători, languroși, cum îi au mulți din rasa lui.

— Tovarășe Rosen, dă lămuriri tovarășului pe drum, spune-i despre ce e vorba pentru că eu, cum vezi, n-am timp

De cum ieșirăm din clădirea județenei în stradă, tînărului Izu Rosen începu să-i turuie gura:

C-o fi, c-o păți...
C-o fi, c-o păți...
C-o fi, c-o păți...

Mă puse în curent cu întreaga viață politică și socială a orașului. Pe urmă se apucă să mă elogieze.

— Pe dumneavoastră... Pe dumneavoastră vă cunoaşte toată lumea. Cine nu v-a citit articolele mai ales pe vremea guvernării Goga-Cuza? Aţi fost cu noi... V-aţi bătut cu huliganii pentru noi... Aşa să trăiţi şi s-aveţi noroc...

Tăceam şi ascultam. Nu era cazul să mă întind şi eu la vorbă. Vîntul şuiera. Arborii se văitau. Ajunserăm în faţa unei clădiri arătoase. Tînărul Izu Rosen se opri:

— Aici... Aici sînteţi aşteptaţi de aseară, de pe la şase.

— Chiar de pe la şase?

— Da, chiar de pe la şase, însă unii cetăţeni au venit de pe la cinci...

Intrarăm într-o clădire încăpătoare, de şcoală, încărcată pînă la refuz de lume. Erau acolo bărbaţi de toate vîrstele şi de toate categoriile sociale. Printre aceştia se afla un mare număr de bătrîni cu barbă albă şi răsfirată. Aceasta mă cam şocă pentru că avui cîteva clipe impresia penibilă că mă aflu într-un azil de bătrîni, cărora le-au venit în vizită neamurile.

Abia apucai să intru în sală cu tînărul meu însoţitor, că un cor de copii, care aşteptau de multă vreme pe estradă, începu să cînte:

Kum itnaiera am heileha
Am avadim un zei raav...

Acum înţelesei deplin atît din limba în care se cînta *Internaţionala* cît şi din înfăţişarea celor din sală unde mă aflu şi încercai să mă gîndesc cam ce ar fi potrivit să le spun acestor oameni — întîi

să nu-i plictisesc, al doilea să le ţin atenţia trează şi — în sfîrşit — al treilea, să-i conving să-şi dea voturile partidului pe care îl reprezentam şi care mă trimisese acolo. În timp ce făceam uriaşe eforturi să-mi înving osteneala, unul dintre bărbaţi veni şi după ce-mi strînse mîna, mă invită să urc pe estradă. Cîntecul se sfîrşise. Urcai. Omul spuse adunării cîteva cuvinte despre mine şi mă pofti să iau cuvîntul. Blestemai clipa în care din disciplină de partid sau din slăbiciune, îi cedasem lui Oroş şi acceptasem să viu să vorbesc aci, ba încă şi la o oră atît de nepotrivită. Sala moţăia şi se vedea limpede că e aproape pe jumătate adormită. Mie capul îmi era greu şi mă temui să nu cumva să mi se împleticească limba în gură în timpul cuvîntării. Pe cînd ezitam, tînărul Izu Rosen care se aşezase lîngă mine, pe estradă, se întoarse şi-mi şuieră în ureche:

— Nu vă uitaţi la osteneală, începeţi... Începeţi şi-o să meargă. O să vă treacă oboseala... Repede de tot o să vă treacă oboseala...

Îmi luai inima în dinţi şi începui să vorbesc. Vorbii.. Despre multe vorbii. Uitai că sînt ostenit. Osteneala, cîtă o avusesem în trup, îmi pieri. Mă încălzii şi luîndu-mi avînt amintii oamenilor din sală despre lunga lor istorie. Le vorbii despre Egipt şi despre Babilon. Le evocai dărîmarea Ierusalimului de către Titus. Le descrisei risipirea lor în lume. Făcui un tablou al întunecatei Spanii în evul mediu. Zugrăvii nelegiuirile şi crimele Inchiziţiei. Le amintii despre pogromurile din tîrgurile poloneze şi, apropiindu-mă de zilele pe care de curînd le trăisem cu toţii, descrisei

colorat lagărele din Germania. Înviai în fața lor Auschwitzul pe care-l vizitasem, Buchenwald... Le povestii despre luptele din ghetoul Varșoviei și despre cîmpurile pline de bălării pe care le văzusem și care, altădată, fuseseră acoperite de case, evocai vechimea acelor case, oamenii pe care altădată îi cunoscusem și care trăiseră în acele case, din care, în timpul războiului, nimic și nimeni nu scăpase...

Încurajat de atenția cu care eram urmărit, de tăcerea care mă împrejmuia, le amintii despre Maidanek și despre Treblinka. Le pomenii și despre ceea ce se petrecuse la noi în țară pe vremea, acum trecută, a guvernării fasciste.

Cuvîntarea, în pofida dorinței mele de a fi scurtă, substanțială și emoționantă, ieși lungă, dezlînată și în mare măsură lipsită de nerv. Cu toate acestea cetățenii mă ascultaseră tăcuți. Mă ascultaseră tăcuți un timp. Apoi... Apoi începură să se audă din fundul sălii murmure de durere. Mă uitai mai atent și le văzui chipurile pline de tristețe și ochii mari, cu gene roase, scăldați în năvală de lacrimi... *scăldați în năvală de lacrimi...*

Tăcui. Tăcui cîteva clipe și-i ascultai cum plîng, îi ascultai cum se vaietă, îi ascultai cum spun printre buze vechi rugăciuni în străvechea și pentru mine armonioasa și misterioasa lor limbă. Așteptai să se mai potolească și după aceea le cuvîntai despre tovarășii care mă trimiseseră acolo, la Teliu, și despre programul partidului comuniștilor. Căutînd să imprim cît mai multă limpezime și sinceritate glasului meu, le zugrăvii, în culorile cele mai fantastice, țara

cea nouă pe care trebuia să o făurim cu toții, despre viitorul pe care trebuia să ni-l pregătim, nouă, tuturor, și celor ce vor veni după noi...

Și iarăși, nedeslipindu-și nici măcar o clipă privirile de pe obrazul meu, mă ascultară fără să crîcnească.

Cînd isprăvii de rostit lunga mea cuvîntare și mă așezai pe scaun, catadicsiră să mă aplaude însă nu cu prea mult foc. Unul dintre ei, înalt, palid, cu pîntecul lipit de șira spinării, se ridică dintre rînduri, înaintă cîțiva pași, se urcă pe estradă și veni lîngă mine. Se îndoi de mijloc, îmi strînse mîna, ceru voie să spună cîteva fraze și, fără să mai aștepte vreo îngăduință, zise:

— Candidatul aci de față ne-a vorbit bine. Frumos chiar. Ne-a vorbit din inimă. Ne-a făcut să ne amintim de istoria noastră dureroasă și de suferințele noastre. Ne-a vorbit și ne-a făcut să plîngem.

Sala îl aprobă cu murmure și chiar cu cîteva aplauze destul de stinghere. Oratorul se întoarse cu jumătate de față spre mine și mi se adresă direct:

— Am fi cu voi, domnule. Toți cîți sîntem aici și cîți nu sîntem aici, am fi cu voi, cu comuniștii. Dar la spune-mi, *tovarășe*, crezi într-adevăr că *noi putem să fim cu voi?* Noi vindem pînză. Și voi nu ne lăsați să vindem pînză. Voi vreți ca statul să vîndă pînză. Noi vindem stambă. Și voi nu ne lăsați să vindem stambă. Voi vreți ca statul să vîndă stamba. Noi vindem cuie și scînduri. Și voi nu ne lăsați să vindem cuie și scînduri. Voi vreți ca statul să vîndă cuiele și scîndurile. Noi vrem să ținem birturi. Și voi nu ne

lăsați să ținem birturi. Voi vreți ca statul să țină birturile. *Voi vreți una. Noi vrem alta. Cum să ne înțelegem? Și cum să fim cu voi? Dacă voi vreți ca statul să cumpere totul, și tot statul să vîndă totul noi cu ce să trăim și din ce să trăim?*

Negustorul, scîrbit parcă pînă în măduva oaselor, se strîmbă și continuă:

— Asta să mă lămurești, dacă poți să mă lămurești, dar nu poți să mă lămurești...

Rămăsei mulțumit că nu mă scuipă. Ar fi făcut-o poate dacă... Un vechi proverb spune că *frica păzește via.* Unora începuse să le fie frică de noi, o frică grozavă, paralizantă aproape și după cum aflasem cu două-trei zile înainte de existența acestei frici persoana lui Țigănuș nu era cu totul streină. Acum vorbitorul nu mai ținu de loc seama de mine. Se întoarse cu fața spre sală. Aci ridica vocea, aci o cobora. Gesticula cu mîna dreaptă, cu mîna stîngă, cu amîndouă. Hotărît, era un orator de clasă mare, chiar pentru mine care văzusem și auzisem la bara justiției sau la tribuna Camerei pe aproape toți marii oratori ai timpului. Îl întrebai pe tînărul Izu Rosen:

— Cum îl cheamă pe orator ?

— Cum? Nu-l cunoști?

— Nu.

— Nu se poate, tovarășe, nu se poate să nu fi auzit dumneata de Sami Gold, de faimosul orator Sami Gold. Dacă se năștea în Anglia, îi punea la pămînt pe toți lorzii. Poate ar fi ajuns al doilea Disraeli... Dar s-a născut la Teliu... Și cînd te naști la Teliu... Cînd te naști la Teliu este ca și cum te-ai fi

născut într-o pădure... Într-o pădure sau într-un pustiu...

Numele vorbitorului nu-mi spunea nimic. Era o celebritate locală.

Foarte înzestratul cetățean vorbi mult. Și toți, mic și mare, îl ascultară cu sufletul la gură. Și — mirare pentru mine, numai pentru mine — nici unul nu lăcrimă. Îl ascultară tăcuți, cu sfințenie, aș putea spune și cu gravitate, cu o foarte mare gravitate. Cîțiva îl aplaudară scurt. Omul se dădu jos de la tribună și se pierdu spre fundul sălii. Mi se făcu frig. Atunci, pe neașteptate, se ridică și luă cuvîntul și tînărul Izu Rosen. Îl combătu pe Sami Gold, îl înjură, îl făcu cu ou și cu oțet. Din *mic burghez* nu-l scoase. Oamenii îl ascultară tăcuți și pe Izu Rosen. Îl aplaudară și pe el cîțiva, poate tot aceia care îl aplaudaseră și pe negustor... *Frica păzește via... Frica păzește via... Frica...*

Întrunirea se sparse. Oamenii plecară. Mă lăsară și pe mine să plec. Parcă nici eu nu le spusesem nimic, parcă nici tînărul Izu Rosen nu le spusese nimic. Ochii li se uscaseră tuturor.

Cîțiva băiețandri — pe care îi bănuii că fac parte din U.T.C. — și cîteva fete se adunară în jurul meu.

— Să nu te superi, tovarășe, de ceea ce-a spus negustorul. Poate că are dreptate. Poate că nu are dreptate. Noi, tinerii, sîntem cu partidul. Sîntem cu tovarășii care te-au trimis pe dumneata aici. Bătrînii... pe unii vom izbuti, desigur, să-i convingem. Pe alții... Dumnezeu cu mila...

— De ce ai fost atît de aspru cu adversarul nostru? Mi se pare că atunci cînd ai dat-o pe idiș l-ai înjurat strașnic.

Tînărul Izu Rosen rîse:

— Pentru a-i arăta că nu numai el are talent la oratorie și la pamflet. Ehe-he !... Teliul nostru !... Au răsărit și în Teliul nostru talente... Dar era mai bine, era mai bine pentru ele, pentru aceste talente dacă se nășteau la Londra...

Abătut, mă despărții de ei și rătăcii îndelung și singur prin orașul adormit de multe ceasuri. Ajunsesem, aproape fără să-mi dau seama, pe o uliță lălăturalnică, strîmbă, îngustă, nenorocită. Casele — vai de ele ! — mărunte, înghesuite, unele căzute pe brînci, altele numai într-o rînă. Deasupra acum văzduhul era fumuriu. Mai tîrziu, abia către ziuă, avea să răsară, ciobită, luna.

Ca orice om obosit, mergeam încet, uneori bălăbănindu-mă de parcă aș fi fost beat. Nu eram beat, însă odată întrunirea spartă, osteneala mi se întorsese mult sporită în trup. Îmi venea să mă culc în drum, să adorm acolo și să dorm, *să dorm pînă la sfîrșitul lumii.*

— Dacă aș putea să găsesc undeva o cafea... O cafea fierbinte...

Mă speriai! Vorbisem de unul singur. Tare. Credeam că nu m-a auzit nimeni. Totuși, cineva mă auzise. Acest cineva se desprinse de lîngă o poartă. Era un om cu statură măruntă, aproape ghebos, cu capul neobișnuit de mare. Se apropie de mine și mă privi, căutînd pe semne să-mi vadă cît mai bine fața.

— Pe aici, domnule... pe aici... Dacă vreți să mergeți la local, *știți dumneavoastră la care,* pot să vă conduc, sînt chiar bucuros să vă conduc... chiar foarte bucuros să vă conduc.

Mărunțelul mai rosti și alte vorbe pe care nu mă silii să le înțeleg sau nu le înțelesei pentru că fuseseră rostite într-o limbă necunoscută mie. Fapt era că izbutise să mă amăgească, să-mi stîrnească interesul și să mă scoată din lîncezeală. Îi răspunsei:

— Du-mă, du-mă unde vrei, numai du-mă repede că sînt sleit de osteneală... Sînt sleit de osteneală și vreau *să mănînc ceva cald.*

Făcurăm numai cîțiva pași. Se opri. Bătu discret într-o înaltă poartă de lemn. Poarta se deschise. Cineva scoase la iveală o față lungă, teșită. Se chiorî cît se chiorî și zise:

— A ! Tu ești? Bine.

— Da, îl aduc pe dumnealui...

Omul care întredeschise poarta se uită la dreapta, se uită la stînga. Mărunțelul îi șopti:

— Nu e nimeni pe stradă. M-am uitat bine. Nu mai e nimeni. Numai vîntul. Dar vîntul n-are ochi... Vîntul n-are ochi...

— Da, vîntul n-are ochi dar casele pot avea...

Străbăturăm curtea mergînd toți trei, strîns, pe o potecă pietruită. În fund zăcea în umbră o casă lungă, scundă, cu ferestrele întunecate. Venea dintr-acolo către urechile mele un zumzet stins, ca de stup în care albinele sînt gata să adoarmă. Bărbatul care mă întîlnise pe uliță și care mă adusese pînă aci dibui butonul soneriei și apăsă. Ușa se deschise cu

discreție și un glas de femeie, cald, catifelat, ca o rugăciune, ne pofti să intrăm. Coborîi, cu mare băgare de seamă, cîteva trepte și mă pomenii într-un antreu slab luminat în care nu găsii pe nimeni. Se deschise pe tăcute o altă ușă. (Mîna care deschisese ușa rămase nevăzută.) Intrai. Fără să șovăi. Și după felul în care mulțimea aflată acolo se uita la mine, înțelesei că pe fața mea se scrisese o mare mirare... *o mare mirare...*

CAPITOLUL VI

Într-adevăr, pe fața mea se scrisese o mare mirare, o foarte mare mirare. Și cum nu s-ar fi scris? N-avusesem vreme să cunosc orașul în care îmi desfășuram propaganda electorală. Plecam de la sediul județenei dimineața, uneori chiar în zori, cu somnul pe gene. De întors, mă întorceam totdeauna noaptea, uneori mai devreme, de cele mai multe ori destul de tîrziu, pe la miezul nopții sau chiar după ce miezul nopții trecuse. Cerusem să stau de vorbă cu muncitorii de la căile ferate și cu cei de la cărămidării. Nu treceau de trei-patru sute. Mi se răspunse:

— Nu e nevoie. La căile ferate avem tovarăși vechi și buni. Ce să le spui dumneata? Ce să-i convingi? Sînt cu noi, carne și unghie. Iar la cărămidării... la cărămidării ține contact cu ei tovarășul Stelea...

Cunoșteam, din fugă, strada mare — fiecare oraș, fie cît de mic, are o stradă care se cheamă *strada mare* — cu dughene, cu prăvălioare, cu bodegi. Zărisem pe undeva și o librărie cu vitrinele încărcate de cărți prăfuite vechi și decolorate de soare.

— Dar cu negustorimea ce facem?

— Negustorimea e, aproape toată, cu boier Pierre... cu Țăpoiu... Ne-am bate gura degeaba... Și n-avem nici timp.

Nu împărtășeam întru totul aceste păreri ale unor activiști localnici dar nu aveam încotro, trebuia să mă supun lor. Timpul se scurtase, ziua alegerilor se apropia și mai aveam încă atîtea și atîtea sate de străbătut, atîția și atîția oameni pe care se cerea să-i văd și să schimb cu ei măcar cîteva vorbe.

Îmi aruncasem ochii și peste mahalalele orașului în care fusesem trimis să candidez, din nefericire tot în fugă. Mă impresionase destul de puternic înfățișarea jalnică a multor case și mă făcuseră să mă cutremur cetele de copii agățați pe porți, galbeni, numai piele și os, însă cu burțile mari, umflate. Tovarășul Oroș oftase și șoptise ca pentru sine:

— Doamne, Doamne!... Cîte mai avem de îndreptat și de făurit!... Am moștenit o situație îngrozitoare. Ani de zile de acum înainte va trebui să tot trudim... să tot trudim...

— Ani? Nu, tovarășe Oroș, nu ani, ci decenii, multe decenii chiar.

— Poate că ai dreptate...

Teliu! Teliu nu era decît un biet oraș de provincie ca atîtea altele. Mă aruncase aci întîmplarea. Licu Oroș — plin de mîndrie pentru ceea ce voia să înfăptuiască aci în viitor — îmi arătase într-o seară cîteva proiecte:

— Aici vom deschide un mare magazin central. Aici vom reface grădina publică. Vom pava străzile... Intenționăm să construim în partea asta, unde acum

sînt vaste terenuri virane, o fabrică de textile... Va trebui să aducem motoare noi pentru uzina electrică... Avem de lucru. Mai mult decît pentru o viață de om...

(Acum, cînd scriu aceste pagini și mă gîndesc la proiectele care-l încîntau și-l fericeau pe Oroș, îmi vine să zîmbesc. Față de ceea ce s-a construit de atunci și pînă azi la Teliu — și în întreaga țară — proiectele secretarului județenei erau mai mult decît modeste. Dar asta este — dacă vreți — altă poveste.)

Multe aspecte de înapoiere mă așteptasem eu să găsesc la Teliu. Mă așteptasem chiar să întîlnesc un prefect ca Zenobie Bușulenga, însă nu-mi trecuse cîtuși de puțin prin minte că aș putea să cad aci, ca musca în lapte, într-un local de noapte, ba încă într-unul semiclandestin, pitit hoțește în încăpătorul subsol al unei case de mahala meșteșugit camuflată. Totul se petrecea ca într-o poveste stranie. Se vedea de la întîia aruncătură de ochi că deochiata și deșuchiata întreprindere era nou-nouță. Pereții peșterii, căci altfel nu eram îndreptățit s-o numesc, fuseseră spoiți de curînd pe ieftin, cu bidineaua, semn neîndoielnic că însuși patronul nu avea prea multă încredere în durabilitatea întreprinderii. În varul subțire, spoitoresele aruncaseră puțină vopsea și din amestecătură ieșise un roz spălăcit. Mesele, toate de lemn, lungi, și scaunele cu speteze erau tot roze. Perdelușele de hîrtie, care acopereau ferestrele imaginare, aveau aceeași culoare de prost gust, aproape nesuferită. Sub scundul tavan atîrnau, pe lîngă lămpile cu pălării, lănțișoare și fundulițe de hîrtie de toate cu-

lorile. Fumul din zgomotosul local era acru și greu. Mirosea de trăznea a vin, a bere și mai ales a rachiuri tari, a grăsime rîncedă și a sudoare. În fundul locantei se înălța, colac peste pupăză, ca la două palme de dușumea, o estradă nefericită, săracă. Urcați, și candamnați parcă să rămînă pe vecie cocoțați acolo, se agitau, de parcă ar fi fost loviți de streche, niște jazbandiști excentrici și răpănoși. Văzui o tobă roasă, în care un bărbat cu fălci mari și sprîncene groase bătea de zor; o trompetă în care sufla un burtos și care țipa; un pian care zdrăngănea, dezacordat sub sărîturile unei perechi de mîini scheletice; un acordeon cu foalele jupuite atîrna de gîtul subțire al unei fantome. În fața lor, un bărbat șoldiu, nițeluș cocoșat și chel, cu mîinile scurte și groase, agita castagnetele. Mai alături, o fată trecută, veștedă aproape, cu fața mîncată de vărsat și cu nasul turtit, cu părul cleios și nepieptănat de cine știe cînd, revărsat pe umeri, îmbrăcată cu o rochie înfoiată în poale și dungată, întindea gîtul lung, ca de curcă, și cînta cît o țineau puterile:

Niña benita, dame tu amor,
Que por tus preciosos ojos me muero yo !
Pichoncita mia, dulce bella flor,
Ay! me das un gram tormento en el corazon.

Dacă n-ar fi fost în local decît această orchestră deșuchiată și cîntăreața șuie care scotea urlete și încă mirarea mea, marea mea mirare, s-ar fi găsit la locul ei. (Dar eu de multă vreme nu mă mai miram de nimic.) În Bucureștii a cărui față ne străduiam s-o

schimbăm, unor asemenea spelunci le pusesem — e drept, de curînd — lacăte la uși, dar le pusesem. Aci, la Teliu și, probabil, în multe alte orașe ale țării, ele mai dăinuiau. Poate că și înfloreau. Nu-mi punea întrebări numai existența speluncii care, fără îndoială, se aproviziona clandestin și la preț de speculă cu de toate, ci și faptul că o aflasem ticsită de nu aveai unde să te așezi mai ca lumea și cum să-ți tragi sufletul. La o masă mare, de onoare parcă, așezată în imediata apropiere a estradei, pentru ca artista cîntăreață să poată fi privită cît mai bine, îl vedeam — și ceea ce vedeam nu era o nălucire — pe don Alonzo, omul care vindea *idei,* vechi cunoscut al meu din lagărul în care fusesem nevoit să viețuiesc un timp, pe cînd bîntuia pe scoarța pămîntului războiul. Deși de atunci nu trecuseră decît doi ani plini, mă mai schimbasem la înfățișare. Cum era firesc, se mai schimbase și don Alonzo. Chelia, care pe vremea lagărelor era numai la începuturile ei, îi devenise între timp desăvîrșită. Cărnoteile fălcilor late și căzute îi crescuseră și căzuseră și mai jos, ceea ce făcea ca nasu-i vulturesc să iasă cu și mai multă nerușinare în evidență pe obrazu-i smead. Sta înclinat ușor către clienții de soi. Unul dintre aceștia era doctorul Darvari, al doilea Tîrnavu, al treilea însuși domnul Pierre Țăpoiu, fost în atîtea rînduri ministru, și care acum candida la Teliu în capul listei partidului liberal.

Un chelner care purta pe trup un frac verzui, uzat, mă văzu, în sfîrșit, veni către mine, îmi surîse profesional, se înclină și mă pofti să iau loc la singura

masă la care, din întîmplare, nu se așezase încă nimeni. Intrasem, cu voie sau fără voie, în horă. Trebuia să joc, cel puțin o jumătate de oră, de ochii celorlalți. Mă supusei unui efort de voință și mi se șterseră umbrele de pe obraz. Totodată mi se șterse de pe obraz și stînjeneala. În locul lor răsări, crescu și puse stăpînire pe mine vechea mea dușmancă de moarte, din cauza căreea pățimisem atîta, *curiozitatea. Da... da... curiozitatea...*

După ce, urmînd invitației amabile a chelnerului, mă dezbrăcai de manta și mă așezai, îmi aruncai privirile avide împrejur. Învie și începu să tresară și să tresalte în mine reporterul de fapte diverse și reporterul politic de odinioară. Trebuia să mă înfrîng. Doar nu venisem la Teliu să vînez subiecte și să scriu reportaje. Cu treaba aceasta se îndeletniceau acum o sumedenie de tineri talentați.

La celelalte mese lume și iar lume, lume care petrecea, nu glumă: bărbați veniți aci singuri, și bărbați care își aduseseră și nevestele — să mănînce și ele o friptură, în oraș nu se găsește pic de carne... — prostituate, țațe, pești și, în sfîrșit, destui oameni fără căpătîi. La o masă, în fața aceleia la care se afla așezat grupul celor trei, zării două doamne în vîrstă, dintre care una, cu obrajii uscați și nițeluș mustăcioasă, îi mînca din ochi privindu-i prin lornion, pe jerpeliții jazbandiști. Chelnerul, căruia nu i se topise încă pe gură surîsul profesional, mă întrebă :

— Cu ce să vă servim, cucoane ? Șampanie ? Avem Mumm, Pomery, Greno, Veuve Cliquot...

Făcui din cap un semn pe care îl înțelese. Chelnerul găsi cu cale să stăruie.

— Veritabile, domnule, ultimele sticle. *Realmente ultimele... Așa că... Așa că vă sfătuim să nu pierdeți ocazia...*

Rămăsei, ca și mai înainte, indiferent.

— Poate vă poftește inima un vinișor: Bourgogne, Closlo, Vougeot, Château Ikem. Vechi. *Noi nu avem aici, noi nu servim aici decît vinuri vechi, domnule...*

— Aș prefera un Cotnar.

— Isăcescu, Rîșnoveanu, Terente..

— Rîșnoveanu.

Plecă grăbit. Se întoarse și mai grăbit. Îmi vîrî sticla sub nas și îmi atrase atenția asupra vechimii ei, arătîndu-mi coaja care se prinsese pe pereții dinăuntru ai sticlei, precum și firele de pămînt și nisip lipite în straturi pe suprafața mată.

— Da. Da. Văd. Mulțumesc. Sînt convins. Nu mai stărui.

Șterse insistent sticla cu șervetul, deși știa că stratul de pămînt și nisip nu se ștergea. O desfăcu și îmi umplu paharul. Alături de paharul meu plin, observai că mai puse încă unul. Devenii superstițios. Spusei iritat:

— Sînt singur. Și nu-mi place să am pahare goale pe masă.

— Tocmai de aceea l-am adus, cucoane. Să-l umplu și să vă trimit pe cineva, *să nu fiți singur.* Vinul băut de unul singur aduce tristețe. Și acum, acum lumea e plină de tristețe.

Ridicai ochii întrebător, ușor indignat însă în același timp curios.

— Adică, ce vrei să spui?

— Nimic, domnule, mai nimic.

— Și de adus la masă pe cine vrei să-mi aduci?

— Uitați-vă în sală și spuneți-mi *pe care*. Sînt destule. N-așteaptă decît să fie poftite. Și astă-seară nu știu cum s-a făcut dar nu prea are cine să le poftească.

La doi-trei pași de mine, la o altă masă, trei fete cu chipurile veștede fumau. Ochii le erau obosiți de nesomn, de lene și poate și de foame. Foamea obsesește întregul trup. Păreau toate trei grozav de scîrbite de viață și grozav de plictisite. S-ar fi zis că erau pe punctul de a se sinucide. Trăgeau din țigări, căscau și nici măcar nu se îngrijeau să-și acopere gura. Mă uitai la ele o clipă și spusei:

— Blonda...

Abia îmi ieși cuvîntul din gură că mă și speriai. De ce primisem propunerea chelnerului și-i îngăduiam să-mi aducă la masă o femeie? Ce se întîmpla cu mine? O!... Se cădea să mă liniștesc. *Nu se întîmpla nimic*. Cum nimic? Iaca așa, nimic. *Cu mine nu se întîmpla nimic*.

Chelnerul trecu lîngă fată. Îi șopti ceva. Fata mă cîntări din ochi. Îmi surîse. Căscă o gură cît o șură. Scoase o oglindă din poșetă, se uită în ea, își pudră fața, își rujă buzele. Îmi surîse încă o dată. Apoi se ridică plină de lene, de foame și de osteneală, veni și se așeză în fața mea.

— Bonsar, șefule. Plictisit?

— Plictisit...

— Păi *să nu mai fii*. Să ne distrăm în doi...

Fui nevoit să fac un mare efort ca s-o aud. Jazul urla ca scos din minți. Fata cu fustă dungată și nas turtit se chinuia pe estradă, în atîta zarvă, să fie auzită:

Si a tu ventana
Llega una paloma
Tratala con cariño
Que es mi persona.
Cuentala tus amores
De mi vida
Coronala de flores
Que es cosa mia.

Capul începu să-mi vîjîie și pentru cîteva clipe uitai unde mă aflu. Cîntecul rostit destul de scîlciat de fata cu nasul turit avu darul să mă facă să retrăiesc vara mea spaniolă. Îmi reamintii de Madrid și de Barcelona, revăzui munții de portocale din Valencia, sălile întunecate ale Universității din Salamanca, turnurile Sevillei oglindite în apa vînătă a Guadalquivirului, mă pierdui prin grădinile de piatră ale Cordobei, mi se păru că aud *Paloma* cîntată într-o tavernă din Segovia... Toată Spania cînta în vara aceea... Căzuse monarhia... Spaniolii cîntau de dragul vieții și poate și de dragul republicii.

— Azaña... Azaña...

Iar eu... Eu o iubeam pe Manuela. O iubeam cum nu iubisem niciodată pe nimeni.

— Tu, îmi spusese, hai cu mine în Spania să ne iubim o lună, ori poate chiar întreaga viaţă... Pe urmă... Pe urmă nici unul nu ştim ce se va alege cu viaţa noastră. Poate trăim mai departe împreună ori poate murim. Poate murim împreună ori poate murim separat, fiecare din noi cu moartea lui.

Manuela era o fată amară... amară... Vorbea numai de dragoste şi numai de moarte... Numai de dragoste şi numai de moarte, şi niciodată de fericire... niciodată...

La cîteva zile după ce părăsisem Spania şi mă întorsesem în ţară unde mă apucasem să-mi scriu impresiile de călătorie, fasciştii, sprijiniţi de o parte din armată, se năpustiseră asupra republicii s-o nimicească. La Madrid şi Ovideo, la Sevilla şi la Salamanca, la Segovia şi la Cordoba poporul sărise să-şi apere republica. Se prăbuşeau sub tirul artileriei şi sub bombardamentele aviaţiei vechi oraşe şi vechi muzee... Cădeau spanioli... Cădeau străini...

Frontul popular... Frontul popular...

La Bucureşti, războiul civil din Spania era urmărit cu toate pasiunile dezlănţuite. Fasciştii se bucurau de victoriile fasciştilor. Noi ne bucuram de succesele frontului popular. Presa se împărţise, cu şi mai multă hotărîre, în două tabere: *dreapta şi stînga.* Noi, cei cărora ne plăcea să ne socotim de stînga, căutam să întărim prin scrisul nostru încrederea oamenilor în democraţie şi libertate, să stîrnim ura împotriva fasciştilor care ridicau, tot mai semeţi, tot mai cutezători capul. *Dreapta* îşi întetea atacurile împotriva noastră, cînta fascismul, ridica în slăvi Falanga şi pe Franco. *Stînga* denigra şi blama toate acestea.

Mulţi prieteni şi cunoscuţi de ai mei plecaseră în Spania să lupte şi să moară pentru republică. Alţii, care şi ei îmi fuseseră prieteni şi de care mă despărţisem de cîţiva ani, plecaseră tot în Spania să-şi dea viaţa *pentru falangă, pentru cruce, pentru Hristos.* Întemeiasem — era pe la începutul verii lui 1937 — şi conduceam un cotidian. Pe drept sau pe nedrept socotii bătălia de presă tot atît, sau aproape tot atît de importantă, ca orice bătălie sîngeroasă din ţinuturile spaniole şi mă azvîrlii cu toată puterea asupra fasciştilor. Scriam despre Spania populară. Incercam să arăt cum în spatele fasciştilor spanioli se ascundeau Hitler şi Mussolini. Şi aşa mai departe... Şi aşa mai departe... Deseori cenzura îmi ciopîrţea articolele ori mi le ştergea de la cap la coadă. Protestam. Şeful cenzurii mă tot certa :

— Ce ai dumneata cu Spania? Ce te interesează pe dumneata Spania? Guvernul nostru l-a şi recunoscut pe Franco. Recunoaşterea n-a devenit încă publică, dar va deveni în curînd.

Reprezentanţii Spaniei fasciste la Bucureşti vizitau redacţiile, stăruiau să se dea mai multă importanţă victoriilor fasciste, erau prezenţi la manifestaţiile fasciştilor români şi, deseori, încălcau uzanţele diplomatice, participau ţinînd cuvîntări. Cele mai multe ziare ascundeau victoriile republicanilor, se întreceau în a ridica imnuri de slavă fascismului în general şi fasciştilor spanioli în special.

«Am cucerit Sevilla, urlau fasciştii noştri. I-am zdrobit pe comunişti la San-Sebastian... Le-am tras republicanilor o lecţie de neuitat la Guernica... Ne pregătim să sfărîmăm şi să cucerim Barcelona.»

Legionarii trimiseră cu mare zgomot nouă oameni în ajutorul Falangei. La prima ciocnire a unităţilor fasciste la care fuseseră repartizaţi cu armatele republicane muriseră doi dintre ei. Conducerea legionară le adusese cadavrele în ţară şi le înmormîntase cu mare alai. Guvernul Tătărăscu se temu să nu fie răsturnat de la putere prin violenţă şi îngădui ca în ţară să se desfăşoare uriaşe manifestaţii fasciste. Comuniştii, din ilegalitate, demascară complicitatea guvernului liberal şi a celorlalte partide burgheze cu fascismul, arătară pericolul, chemară poporul la luptă, acţionară în vederea închegării unui front popular în România.

Muriră mulţi comunişti români pe fronturile Spaniei. Numele lor nu le cunoscu decît partidul. Trupurile lor fură îngropate în aridul pămînt spaniol. Ceilalţi continuară să se bată cu fasciştii pînă la sfîrşit... Sfîrşitul !.... Ne întristă şi ne îndureră. Dar, în politică întristarea şi îndurerarea n-au nici un rost. Rost are numai acţiunea.

Cu ajutorul lui Hitler şi al lui Mussolini, însă şi cu ajutorul nemărturisit al altora, Franco birui. Popii şi fasciştii puseră din nou mîna pe Spania.

Vara mea spaniolă! Îndepărtata, dulcea şi neuitata mea vară spaniolă trăită alături de Manuela, trăită cu Manuela. Vară de dragoste şi de fum. Murise dragostea. Se risipise fumul verii spaniole. O mare parte din viaţă mi se risipise... Mi se şi risipise ca fumul. (La despărţire, Manuela îmi spusese: „Totul se risipeşte ca fumul... Totul... Totul...")

Bea... Bea...
Nu te lăsa...
Uită că viaţa e grea...

La o masă alăturată, chelnerul desfăcu o sticlă de şampanie. Bubuitura ei, ca de puşcă, îmi aduse aminte unde mă aflu. Îi mulţumii fetei de lîngă mine pentru tăcere şi mă uitai la mîinile ei subţiri, uscate aproape, cu pielea încreţită. Numai degetele erau roşii şi umflate. Băgă de seamă încotro mă uit şi-mi spuse:

— Din cauza apei. Mai şi spăl.

— Ce speli?

— Vase, albituri. La don Alonzo. Altfel nu ne ţine la local. Zice că puţinul pe care îl cîştigăm cu partea cu care stăm pe scaun nu-i ajunge pentru întreţinerea noastră. Aşa că ne mai pune să lucrăm.

— Cum nu-i ajunge? Văd că aveţi destui clienţi. Localul geme.

— Eu ştiu cît o ţine? Localul e nou. Şi... niţeluş clandestin... Poate că într-o seară o să vină şi-o să-l închidă.

— Cine?

— Cine ne-a închis şi casa din oraş.

— Ce casă?

— Ei! Casa... Casa la care lucram...

— Faci de mult... *meseria?*

— De cînd mi-a murit bărbatul. Pe front. Noroc că n-am rămas și cu copii atîrnați de gît. *Altele o duc mai greu... Au rămas și cu plozii, cu cîte trei-patru și-o duc greu. Nici nu-ți închipui dumeata cît de greu o duc.*

— N-ai găsit altceva *de lucru?*

— Unde? Pe aici nu sînt fabrici. Iar la stăpîn !... Să te ferească Dumnezeu...

— E multă muncă?

— Muncă! Nu m-aș fi ferit eu de muncă...

Don Alonzo mă tot privea și parcă nu-i venea să creadă ochilor. Cînd se dumiri, se lovi cu palma peste frunte de parcă ar fi vrut să-și spună: „Vai! Ce nătărău sînt! Am văzut doar atîtea afișe pe ziduri și pe garduri!" Îmi surîse larg și se îndreptă spre mine, cu un scaun în mînă. Puse scaunul lîngă masă.

— Bucuros de revedere?

Zîmbi. Zîmbetul lui mă îndemnă la minciună și minții:

— Mai mult decît bucuros, don Alonzo, mai mult decît bucuros...

Îmi întinse mîna. Și fără să mai aștepte altă invitație se așeză. *Era doar la el acasă. Și scaunul și-l adusese singur...*

— Ce bine îmi pare! Nu ne-am văzut de mult. Mi se pare că nu ne-am văzut de atunci, de la Tîrgu-Jiu...

— Nu ne-am mai văzut... de atunci... din munți... Dar cum se face că ai nimerit aici, la Teliu?... Parcă

era vorba să pleci în America și să-ți faci acolo rosturi mari...

Nu-mi răspunse numaidecît. Întoarse capul spre fată:

— Dacă nu se supără *domnul,* ia-ți paharul și treci lîngă celelalte. O să te reîntorci lîngă dumnealui mai tîrziu. *Și numai dacă va fi nevoie să te reîntorci.*

Vorbea cu fata ca un stăpîn deplin. Nu crezui că era cazul să intervin.

După ce fata plecă, don Alonzo întinse gîtul și-mi șopti :

— Mă luaseră la ochi cei de la București. Pînă mai anul trecut am reușit cu chiu cu vai să mă mențin. Dar după ce au venit la putere ăștia... ai dumitale... comuniștii, nu prea a mai fost rost de învîrteală. Atunci m-am dus la Timișoara cu gîndul să mă stabilesc acolo. N-am izbutit să înjgheb nimic. Mă cunoșteau și la Timișoara prea mulți. Am încercat la Cluj. Tămîie! S-a ținut ghinionul după mine ca pulberea după cîine. Mi-am mutat sediul la Roman, pe urmă la Iași. Nicăieri nu-mi găseam un rost. Am fost nevoit să mă aciuez aici, la Teliu. Am avut noroc cu domnul Țăpoiu. El m-a încurajat și m-a finanțat. Se arată destul de des pe aici. Îl cunoaște multă lume. Și cînd vine, nu mă ocolește. Iar acum, de cînd cu propaganda pentru alegeri, vine destul de des. Candidează, ca și dumneata, aici la Teliu, vrea ca și dumneata, să devină deputat de Teliu... De altfel, cred că și va deveni, după risipa de bani pe care o face.

Un băiețandru cu urechile murdare și îmbrăcat în halat se apropie, se înclină și-i spuse ceva.

— Mă scuzi. Mă cheamă domnul Ţăpoiu. Îi fac fetei semn să vină. Bineînţeles, dacă ai nevoie de serviciile ei.

Îl rugai să renunţe. Doream să rămîn singur. Mă ascultă şi dete porunca necesară.

Ţinînd hangul jazbandiştilor, cîntăreaţa cu nasul turit îşi urma cîntecul:

Ay! chinita que si
Ay! que dame tu amor
Ay! que vente conmigo
Chinita adonde vivo yo.

Pe mizera rotondă din mijlocul localului se încinsese, de mult, dansul. Bătrîna cu lornion juca de una singură, din umeri, pe scaun. Ar fi trebuit s-o ia cineva în seamă. N-o lua însă nimeni.

Peste zăpezile ce se topesc
Cad alte zăpezi proaspete, noi,
Pomii de-a lungul drumului cresc...

Lagărul dintre munţi fusese croit pe măsură mare, să încapă în el multă lume, cît mai multă lume, *dacă ar fi fost cu putinţă toată ţara.* Cuprinsul lui era compartimentat cu garduri înalte de sîrmă ghimpată. În partea cea mai izolată şi cea mai păzită, în cabane, erau închişi comuniştii care aveau un regim aspru, aproape ca de temniţă, dacă nu cumva chiar ca de temniţă.

În multe alte compartimente se aflau amestecaţi speculanţi şi prostituate, legionari care se declaraseră partizanii lui Sima, (care fugise din ţară şi se afla pe

undeva prin Spania ori poate prin Germania,) şi adversarii politici sau personali ai mareşalului Antonescu. Lîngă aceştia, sau amestecaţi cu aceştia, trăia — şi nu trăia de loc rău — o imundă adunătură de clienţi ai bursei negre, precum şi un grup mărunt de scriitori şi ziarişti antifascişti. Toţi aceştia şi toate acestea alcătuiau laolaltă o faună ciudată pe care nu mă mai săturam s-o ascult, s-o privesc şi, în fond, s-o studiez cu destulă seriozitate. Unii dintre internaţi, şi nu puţini, vizitau cabana Nr. 6 şi se abăteau deseori pe la mine să-mi fumeze ţigările. Alţii veneau să-mi povestească, pe îndelete şi cu mii de amănunte viaţa lor, *romanul lor,* cum le plăceau să precizeze. Se găseau destui care îşi sfîrşeau penibilele dar extrem de interesantele lor spovedanii cu cuvintele:

„Poate că într-o zi, după ce se va isprăvi războiul, cînd vom fi cu toţii afară, o să te apuci să scrii. Mi-ar face plăcere să mă pomeneşti şi pe mine într-o carte. Să se ştie că am trecut şi eu prin viaţă şi nu ca un nătîng de rînd. Am fost internat în lagărul acesta *laolaltă cu atîţia bărbaţi de seamă.*“ După felul în care mă priveau şi după modul în care rosteau aceste cuvinte mă lăsau să înţeleg că şi eu aş face parte dintre aceştia, ceea ce nu era de loc adevărat.

Unul dintre cei ce mă băteau la cap cu insistenţele lui aproape în fiecare seară, era señor Alonzo, bărbatul cel mai voluminos din lagărul acela dintre munţi, cel mai neastîmpărat, şi în acelaşi timp şi cel mai gălăgios. Pe numele lui adevărat nu ştia nimeni cum l-o fi chemat, însă din cauză că vorbea spa-

niola, căzusem cu toţi de acord să-i spunem señor Alonzo. Privindu-l, de la întîia aruncătură de ochi observai că se asemuia cu unul din acei actori pe care studiourile americane îi folosesc în filmele în care apar gangsteri decăzuţi. Şi se bucura nespus de mult de cîte ori i-o spunea careva. Gangsterii erau, după părerea lui, oamenii cei mai cumsecade şi cei mai demni de invidiat din lume. Dar nu numai că se asemuia cu gangsterii señor Alonzo. Era chiar gangster, gangster sadea. Se şi lăuda cu aceasta. Venea seară de seară în cabana unde locuiam — speram, vremelnic — intra la mine fără să bată la uşă şi, cum ştia că-l ascult cu răbdare şi interes, îmi povestea, cu un glas care voia să fie tainic, dar care nu ieşea decît hîrşcîit, fel de fel de întîmplări din viaţa lui. Iar viaţa lui era, după propria-i mărturisire, plină de mîzga nerușinării şi de noroiul decăderii. El, don Alonzo, îşi făcea o glorie din asta, în vreme ce mulţi alţii, mai neruşinaţi şi mai decăzuţi, o ascundeau în cele mai adînci taine ale inimii lor, dacă admitem că şi asemenea făpturi au inimi.

— Vrei să-ţi destănui cum l-am dat peste cap pe Grosz-Cagero?

Eugeniu Grosz venise cu cîţiva ani în urmă de la Budapesta. Se stabilise la Bucureşti cu nevasta, cu fiica şi cu ginerele. Întemeiase o firmă de import-export pe care o botezase „Cagero". Făcuse, prin corupţie, mari afaceri care-i aduseseră într-un timp foarte scurt o avere considerabilă. Neregulile financiare fuseseră descoperite, presa se ocupase de scandal şi pînă la urmă, o mulţime de oameni politici se

compromiseseră, atît cît se putea cineva compromite în România acelui timp. Eugeniu Grosz cu familia părăsise ţara dar pe vremea războiului scandalul „Grosz-Cagero" era încă proaspăt şi unul sau altul îl aduceau deseori în discuţie. Ca ziarist mă ocupasem şi eu de această afacere.

Căutam să-l întîrît pe don Alonzo:

— Cum l-ai dat dumneata peste cap? L-a dat justiţia: l-a înhăţat, l-a cercetat, l-a judecat şi l-a condamnat. Pe urmă Grosz-Cagero a mişcat din urechi, aşa cum se obişnuieşte la noi, şi-a fost iertat de pedeapsă. Şi odată iertat de pedeapsă, a plecat din ţară. Iar mai departe... Mai departe omul s-a ales cu averea adunată în doi timpi şi trei mişcări şi cu... expulzarea. Acum, don Alonzo, acum se aude că onorabilul Grosz ar opera pe undeva prin America de Sud. Poate în Brazilia. Poate în Argentina... Poate în Peru... A? Nu... Nu... Ţi-o spun precis : Grosz a devenit principalul om de afaceri din Venezuela. A intrat pe sub pielea dictatorului Ramon şi dă lovitură după lovitură.

Don Alonzo se uită la mine cu milă. Cît sînt de naiv ! Lăsă buza în jos şi spuse :

— Justiţia !... Fără sprijinul meu Justiţia dumitale, domnule, nu făcea două cepe degerate. Pe Grosz-Cagero eu l-am înfundat. Eu, nu altul. Şi l-am înfundat atît de adînc încît ca să poată pleca a fost nevoit să lase aici cam jumătate din ce cîştigase.

— Bine! Să zicem că e aşa. Dar de ce ai făcut-o? Ce-aveai cu el? Din gelozie... Sau...

— Nu, nu din gelozie. Eram prieteni. Îi dădusem, la cererea lui, o idee: cum să urzească o pungăşie,

dar nu una de rînd, pungăşiile de rînd îmi produc greaţă, ci una colosală. Ascultă-mă aici : ne înţelesesem şi asupra comisionului pe care trebuia să mi-l dea pentru că îi servisem ideea.

— Şi pungăşia imaginată de dumneata s-a prins?

— Ca unsă.

— Şi comisionul?

— Bestia! Nu s-a ţinut de cuvînt. Nu mi l-a dat.

— Îl cunoşteai de mult?

— De mult. Încă de pe cînd învîrteam amîndoi afaceri pe picior la Budapesta.

— Ai trăit mulţi ani la Budapesta?

— Mulţi de tot. Nici nu mai ştiu cîţi.

— Şi de ce ai plecat? Budapesta e un oraş frumos, vesel. Are restaurante. Are cafenele. Are parcuri. Plus insula Margareta.

— Mă căutau...

— Cine?

— Oamenii poliţiei. Acum drept să-ţi spun, îmi pare rău că am venit în România.

— Ce cusur îi găseşti României?

— E prea mică. Pentru unul ca mine România e o ţară prea mică. O!... Dacă aş fi avut noroc să ajung în America! L-aş fi întrecut pe Capone. Iar pe Dillinger l-aş fi băgat în buzunar cît ai clipi din ochi. Înţelegi? În mai puţin de un an i-aş fi mîncat pe toţi...

— Şi cu ce te-ai fi ales?

— Cum cu ce m-aş fi ales? Aş fi rămas singurul... Singurul stăpîn al Americii... Regele neîncoronat al Americii...

Ofta. Ofta tainic. Şi adăuga:

— Şi dacă te-aş fi cunoscut cum te cunosc!

— Ei, ce s-ar fi întîmplat?

— Aş fi pus mîna pe toate jurnalele americane şi ţi le-aş fi dat plocon, să scrii despre señor Alonzo, cît de deştept este señor Alonzo, cît de uriaş e geniul lui señor Alonzo... Nu. Nu al lui señor Alonzo... Acolo mi-aş fi luat alt nume, mai sonor, mai greu, mai bogat, *mai norocos*.

— Crezi că sînt nume norocoase şi nume nenorocoase?

— Cum cred că există pe lume lumina soarelui.

— Şi... señor Alonzo... ce ai de gînd să faci după război ?

— Cum ce-am de gînd ? O şterg numaidecît către America. Acolo e de mine. În America un om ca mine... Un om cu un cap ca al meu... Doldora de idei... Un asemenea om în America poate ajunge chiar preşedinte... Da... Da... Chiar preşedinte. Dumneata... dumneata îţi închipui oare că damblagiul de Roosevelt e mai ceva ca mine ? Că are un cap mai plin de idei ca al meu ? Că are mai multă energie decît mine ?

La Bucureşti, înainte de a fi arestat şi internat în lagărul dintre munţi, auzisem vorbindu-se despre el. Era un fel de furnizor de idei în lumea comercială. Furniza idei cui i le cerea şi-l lua complice. În plus se ocupa şi cu delaţiunile. Iar în măsura în care împrejurările i se păreau favorabile trecea şi la fapte. Ce mai încoace şi-ncolo ! Era gangster, gangster adevărat, gangster în toată puterea cuvîntului. Însă ce era al lui era al lui : *avea onoare*. Spunea :

— *Pe unde iese vorba iese și sufletul.* Dacă am făgăduit cuiva că-i dau din cîștig atîta la sută, apoi îi dau fără reducere, fără circotă. Eu, domnule, orice aș face *sînt și rămîn om de onoare...* Mi-am dat cuvîntul, mort-copt, îl țin. Altfel afacerile nu sînt posibile... Și nici viața nu e posibilă, dacă nu ne ținem de cuvînt.

— Señor Alonzo, ai avut vreodată procese penale ?

— Eu ? Procese penale, eu ? Nu, domnule, nici unul, nici la Budapesta și nici aici. Nici unul, domnule, nici unul...

Făcea o pauză lungă după care mărturisea :

— De altfel, domnule, o asemenea rușine nici n-aș fi putut să îndur. M-aș fi spînzurat... Fără nici o ezitare m-aș fi spînzurat...

— Totuși, cum îți explici că n-ai fost niciodată prins cu mîța în sac ? Fiindcă mereu îmi spui că n-ai fost implicat în nici un proces...

— Simplu. *Totdeauna am știut să mă strecor cu măiestrie printre articolele codului penal.*

— Ai studiat cumva dreptul ? Ești avocat ?

— Nu, nu sînt avocat.

Făcea un cap de parcă, întrebîndu-l dacă nu este cumva avocat, i-aș fi adus cea mai gravă insultă.

— Ai absolvit cel puțin liceul ?

— Nu. Numai clasele primare.

— Atunci, desigur, ai citit mult.

— Da. Am citit, însă numai codul penal. L-am citit pînă l-am învățat pe dinafară. Altceva ce să citesc și de ce să citesc ? Dar să vă mai spun ceva. Uneori mai citesc și cîte un contract. La nevoie știu chiar să mîzgălesc o iscălitură. De obicei însă mă feresc ca dracul de tămîie. Eu pun la cale combinația. *Contractele le iscălesc alții.* Asta, bineînțeles, cînd e nevoie să se încheie un contract. Cele mai bune afaceri, s-o știi de la mine, sînt acelea în care nu sînt folosite decît hîrtiile Băncii Naționale. Eu, domnule, am instinctul afacerilor în stil mare. Le miros. Le țes. Le expun. Și totdeauna mă folosesc cu pricepere de intermediari. Dacă afacerea iese prost, că se poate întîmpla și una ca asta, nu mă doare capul. Dacă afacerea iese bine, îmi iau partea de cîștig și bai-bai. Nu de puține ori m-a chemat chiar ministrul de Finanțe. „Señor Alonzo, vreau să întreprind cutare sau cutare lucru. Nu mă prea pricep. Ia servește-mi, gangstere, o idee". „Lămuriți-mă, coane ! Cam ce anume vreți să puneți la cale." Aprind țigara, îi arunc fumul în nas și între timp ministrul îmi spune : „Uite, vreau să fac asta". Sau : „Vreau să fac asta și vreau să ajung la rezultatul ăsta". Cad pe gînduri. Mă uit la el. Mai aprind o țigară. Îi mai arunc încă o dată fumul în nas. Pe urmă îi spun : „O să vin mîine pe la unu la dumneavoastră. O să vin și o să vă dau soluția. Pînă mîine reflectez." „Să nu cumva să întîrzii, señor Alonzo... Îmi crapă buza." Îl liniștesc. *Cuvîntul e cuvînt.* Mă duc la restaurant. Mănînc. Beau. După masă, dorm. Noaptea trag un chef. Pun lăutarii să-mi cînte la ureche, pînă dimineața, *cîntece fără perdea.* Nu știu dacă poți să mă crezi. Oricine m-ar privi, ar avea impresia certă că señor Alonzo chefuiește. Nu e cîtuși de puțin așa. Señor Alonzo, săra-

cul, nu chefuieşte. Señor Alonzo, domnule, *elaborează*. Toată noaptea bea. Mănîncă şi bea. Ascultă cum cîntă lăutarii. Cheamă lîngă el două femei : pe una o aşează pe un genunchi, pe alta pe alt genunchi. Şi... *elaborează*. Dimineaţa, señor Alonzo se duce la baia centrală. Stă un ceas la aburi. Trece pe la frizerie. Se face frumos señor Alonzo. Se duce la cafenea să-şi ia caputinerul. Fumează un trabuc. La amiază, se prezintă la ministru. „Ei, señor Alonzo, te-ai gîndit ?" „M-am gîndit, excelenţă." „Dă-i drumul." Îi dau drumul şi excelenţa sa mă ascultă... ia note... Pe urmă îl aud cum spune : „Bravo, señor Alonzo ! Să ştii că o să am succes." Îi iau o ţigară din cutia de fildeş de pe birou. O aprind. Îi arunc iarăşi cîteva fumuri în nas. Îl întreb : „Eu cu ce mă aleg, excelenţă ?" „Cu onoarea de a fi stat de vorbă cu mine şi cu mulţumirea de a şti că m-ai sfătuit." Tac. Trag fumul în piept. Pe urmă mă strîmb : „Păi din onoare trăiesc eu, excelenţă ? Ca şi dumneavoastră, cucoane, trăiesc din potlogării." „Cară-te ! Cară-te, señor Alonzo !" Mă car şi mă gîndesc. Grozav de mult ţine la mine ministrul. Dacă mi se va întîmpla să cad vreodată mesa, numai un telefon, şi-n doi timpi şi trei mişcări mă scoate din încurcătură.

— Şi te-a scos vreodată, señor Alonzo ?

— Cine ?

— Excelenţa de care vorbeşti.

— De cîteva ori a fost cît pe-aci să-mi frîng gîtul. Ministrul a sărit şi m-a scăpat. Om de cuvînt. Au mai sărit şi alţii pentru mine atunci cînd, cu toate

precauţiunile luate de mine eram gata-gata să cad în laţ... da... gata-gata să cad în laţ...

— Tot miniştri ?

— D-apoi cum ? Ce ! ? Eu sînt om să lucrez cu şefii de cabinet ? Miniştrii... Miniştri plini. La subsecretarii de stat, adică la aceste jumătăţi de miniştri eu nici nu mă uit, domnule... Pe mine, în primul rînd, mă protejează ăla mic şi negricios de la Industrie şi Comerţ, care a crescut în casa lui Porcu... Conul Dumitriţă Costescu...

— Şi lui i-ai dat sfaturi ?

— Da... i-am dat. Nu sfaturi, *ci idei*. Te uiţi dumneata la căpăţîna asta ? Uită-te bine, domnule, e o căpăţînă plină de idei, de idei geniale...

Îşi ciocnea capul cu degetul. Zicea iarăşi :

— E plină de idei. Mii şi mii de idei zac aici. Ca aurul în adîncul pămîntului. Dar ce să fac eu cu ideile acestea geniale într-o ţară atît de mică ? Domnule ! Domnule ! Dacă m-aş fi născut în America ! De multă vreme eram şi multimilonar şi celebru... şi iubit de femei, de zeci de femei, de sute de femei, de mii şi mii de femei, unele mai durdulii decît altele, unele mai meştere în dragoste decît altele... De fapt, domnule, eu sînt şi un lubric, ba chiar un lubric dintre cei mai păcătoşi, dar dacă sînt, sînt...

Oftează. Pe urmă îmi mai spune :

— Păcat că nu-l cunosc pe Radoslav ! Niciodată nu s-au făcut mai multe afaceri şi mai multe averi ca acum ! Şi toate, domnule, dacă vrei să mă înţelegi, toate afacerile sau aşa zisele afaceri sînt cusute cu aţă albă. Mare păcat ! Ah, dacă aş avea o legătură

cu Radoslav, cîte idei nu i-aș da ! Cîte afaceri nu s-ar mai face ! Dobitocii ăștia de fasciști ! Îl au pe señor Alonzo în țară, și un singur señor Alonzo e în toată țara, și în loc să-l folosească la maximum, trimit poliția, îi strică somnul și polițiștii îl poftesc, cu grosolănie, pe señor Alonzo în lagăr. Crede-mă, domnule, merită să se prăbușească și se vor prăbuși. Carul dictaturii nu merge dacă este încărcat cu proști... Da... Da... Carul dictaturii nu merge dacă este încărcat cu proști. Nu merge.

Povestea asta cu „carul dictaturii care nu mergea dacă era încărcat cu proști" nu era a lui señor Alonzo. Circula prin cafenele, o auzisem de nenumărate ori și de cîte ori o auzisem mă plictisise. Schimbai și acum vorba și-l întrebai :

— Dar în definitiv, de ce te-au trimis pe dumneata în lagăr ? Ce-aveau cu dumneata ?

— Să-ți spun ceva : aveam legături și cu...

Aci señor Alonzo rosti un nume mare. N-aș fi bănuit niciodată că purtătorul acelui nume mare ar fi fost capabil să se amestece în afaceri necurate. La început nu crezui. Pe urmă îmi venii repede în fire și-mi spusei : „De ce nu ? E om ! Și dacă e om totul e posibil... Totul... totul !..."

— Puneam la cale o afacere. Bineînțeles, o afacere... hai să-i zicem pe adevăratul ei nume, *oneroasă*... Și cînd lucrarea era gata, dădeam un telefon la...

Señor Alonzo rosti un alt mare nume onorabil. Mă obișnuisem, așa că-mi păstrai liniștea. Acum nu mai găsii în mine nici măcar puterea de a mă indigna.

— Ne înțelegeam din două vorbe. Descinderea era gata și negustorul era prins asupra faptului. *Cădea în genunchi. Se ruga. Dădea oricît, numai să nu i se facă proces.* I se luau banii omului și, bineînțeles, de ce să i se mai facă proces ? După aceea, mă prezentam și eu : dă-mi partea. Aș ! În loc să-mi dea ceea ce mi se cuvenea, șeful *mă mai și amenința*... Două lucruri îmi plac în viață, domnule : *șampania și femeile*. Îmi plac în special femeile blonde... blonde și durdulii. Fiecare cu nebunia lui.

— Și dacă nu găsești blonde și durdulii ?

— Mă mulțumesc cu șatenele... Greu, dar pînă la urmă mă mulțumesc și cu șatenele...

— Dar tot nu mi-ai spus pentru ce te-au adus în lagăr.

— M-au învinuit că aș fi răspîndit zvonuri. Parcă de zvonuri îmi ardea mie ! Mi-au făcut-o. Le-am dat prea mulți ani să mănînce nu pîine, ci cozonac. Cozonac le-am dat ! În vremea din urmă i-am băgat într-o combinație grozavă... o combinație din care puteau să iasă toți putrezi de bogați. Unii au și ieșit.

— Așadar combinația a reușit...

— A reușit. M-am dus, ca de obicei, să-mi iau partea. S-au repezit la mine cu pumnii. „Nu-ți ajunge cît ai luat pînă acum, gangsterule ! Te-am îndopat cît am putut, ca pe-un cîrnat. Din afacerea asta nu-ți dăm nimic, măcar să pleznești." „Am să fac scandal, le-am spus. Am să vorbesc prin cafenele. La toată lumea am să spun ce fel de oameni sînteți. Că n-aveți cuvînt... Că..." Au început să rîdă. „Ai să faci scandal ? Señor Alonzo, uiți unde trăiești. S-a dus de

mult vremea cînd unul ca tine putea să facă scandal și unii ca noi să se teamă.“ Noaptea m-au ridicat din pat, amețit de somn.

— Vai, señor Alonzo ! Atîta lipsă de considerație pentru un om ca dumneata ! Sînt uluit... Sînt pur și simplu uluit și aproape că nu-mi vine să cred... *aproape că nu-mi vine să cred...*

— De ce să nu crezi ? Trebuie să crezi, domnule. Ascultă-mă, cînd au venit să mă aresteze, nu mi-au îngăduit nici să-mi pregătesc și să-mi iau ceva bagaje. M-au trimis aici, între sîrme ghimpate. Ce sînt eu, domnule, să stau între sîrme ghimpate cu speculanții, cu traficanții ? Ce sînt eu ? Speculant ? Nu m-am ocupat în viața mea cu specula... Niciodată... Dar niciodată, domnule...

— Nu face nimic, señor Alonzo. Nu te supăra pentru atîta lucru. Ne-au amestecat, n-avem ce face... Trebuie să răbdăm. O să se isprăvească odată și războiul ăsta.

— Abia aștept. Și ascultați-mă : cum se isprăvește războiul, cum o tulesc de aici, o tulesc și nu mă mai opresc pînă în America. Acolo e de mine. Ai să auzi și dumneata. Ai să te minunezi de cîte lovituri am să dau... de ce faimă am să mă bucur.

Tăcea. Tăceam și eu. Señor Alonzo devenea generos :

— După ce mă fac *om*, te chem și pe dumneata. Trebuie să te împărtășești și dumneata din averea pe care am s-o cîștig... din colosala-mi avere pe care am s-o cîștig într-un timp record.

Visuri absurde ! Nimic altceva decît visuri absurde. Dar oare sînt pe lume visuri care să nu aibe în ele măcar o sămînță de absurd ?

Războiul se isprăvise de aproape doi ani, iar Señor Alonzo nu ajunsese în mult visata lui Americă, ci la Teliu ! Mă uitam cu bunăvoință la el și-l vedeam cum sta plecat și asculta surîzător vorbele pe care i le spunea fostul de mai multe ori ministru, domnul Pierre Țăpoiu... domnul Țăpoiu din Ploiești...

Acum se potolise dansul. Locanta răsuna de pocnete, ca un cîmp de luptă. Clienții strigau tot mai multe comenzi iar chelnerii desfundau sticle de vin vechi și de șampanie. Acordeonistul, cu capul lăsat pe umăr, îngîna o melodie, iar cîntăreața cu nasul turtit, devenită sentimentală, ne spunea :

Quand nous étions petits,
Nous avons fait des songes,
Adorables mensonges
Depuis longtemps partis.

Adorables mensonges ! Boier Pierre nu era boier și nu era nici Pierre, ci numai al cincilea fiu al lui Ilie Țăpoiu, mătrăcar din Ploiești. Fiindu-i teamă de sărăcia care îi dăduse ocol lui taică-său o viață de om, elevul Țăpoiu Petre se pusese de mic cu burta pe carte. Învățase. Și nu învățase rău. Terminase liceul, isprăvise politehnica. Ajunsese inginer. Și cum Ploieștii era un oraș al petrolului, fiul mătrăcarului de pe strada Tîrgșor se apucase să lucreze în petrol. După luarea diplomei, căpătase un mic post la una

din bogatele societăți anglo-americane care exploatau, de cîteva decenii petrolul românesc.

Așadar, fără să întîmpine în cale vreo greutate deosebită, tînărul făcuse primul pas, își asigurase pîinea și chiria odăii de mahala. Mare victorie ! De ce mare și de ce victorie ? Pentru că acum nu mai era nevoit să alerge din casă în casă după meditații. Devenise mic funcționar ! Era însă un mic funcționar care avea o diplomă de inginer în buzunar. Ei, și ? La ce-i slujea ? Uneori o scotea din sertar, o privea, o făcea sul, o ducea la gură și sufla în ea ca într-o goarnă. Era plină țara de mici funcționari cu tot felul de diplome în buzunare. Îi rodea mizeria. Organizau întruniri publice. Se jeluiau. Revendicau.

— Viața a devenit imposibilă. Totul s-a scumpit, iar leafa a rămas aceeași. Cum o s-o ducem mai departe ? Ne mor copiii de foame.

Năvălea peste ei poliția și-i risipea cu bastoane de cauciuc și cu izbituri de toc de pistol.

În mîinile multora diplomele rămîneau hîrtii fără valoare, dar nu și într-ale lui Țăpoiu. El trebuia să-și valorifice diploma, trebuia să iasă cu orice chip din anonimat și să ajungă în fruntea întreprinderii. Numai atît ? Ar fi fost puțin. Pentru unul ca el ar fi fost *prea puțin*. El, Petre Țăpoiu, el și nu altul, trebuia să joace în viitor — și dacă se va putea în viitorul cel mai apropiat — *un mare rol politic*. Se simțea în stare să conducă nu o întreprindere, ci un trust. Și nu numai un trust, ci o țară. Pentru toate acestea însă avea nevoie de bani, de cît mai mulți bani. Visa

să aibe munți întregi de bancnote, și dacă s-ar fi putut munți întregi de aur.

În anii aceia, de după primul război mondial, folosind împrejurările, mulți se îmbogățiseră. De ce n-ar fi izbutit și el să prindă cheag ? Înalt, voinic, nu lipsit de frumusețe, cu un obraz roșcovan, ușor prelung, cu ochelari pe nas, bine îmbrăcat făcea impresie. Căsătoria ! Numai căsătoria cu o fată mai mult decît bogată era în măsură să-l ajute să-și împlinească dorințele ! Dar dragostea ? Rîdea că îi răsărise în minte, pe neașteptate, o asemenea întrebare. Cine vrea să ajungă, cine rîvnește să devină ceva, nu se gîndește la dragoste. Dragostea e pentru gugumani, pentru cei ce s-au resemnat să tîrască toată viața după ei targa sărăciei.

Citise el și cîteva romane cu tineri care sufereau din cauza dragostei. Prostii ! Citise și romane în care tineri ambițioși și viguroși ca el scăpau de sărăcie și făceau carieră căsătorindu-se cu fete bogate mai mult sau mai puțin șleampăte. Acestea, da. Generația lui, care ridicase fruntea a doua zi după ce războiul se isprăvise, rîvnea spre avere și spre putere. Cei ce puseseră la cale războiul, îl pregătiseră, îl făcuseră și-l cîștigaseră împingînd pînă la marginile firești hotarele țării, îmbătrîniseră, își împliniseră datoria, destul, trebuiau să moară, trebuiau, în orice caz, să se retragă. Tinerii nu acceptau să se împiedice de aceste jalnice rămășițe ale vieții de altădată. Așadar „loc tinerilor ! Loc tinerilor !“ O mare parte din studențime se și organizase în vederea acaparării puterii pe toate planurile. Se agitau, vorbeau, proclamau

greve, scriau la ziare, amenințau, acuzau, insultau, țineau congrese, prindeau cîte un profesor mai antipatic prin cîte un colț mai întunecos și-i frîngeau oasele, iar uneori mai spărgeau și geamurile anumitor prăvălii. Pe undeva, prin provincie, studenții devastaseră magazine, ciomăgiseră oameni, fărîmaseră și cîteva capete. Fruntașii mișcării — trei tineri cu mustăți haiducești — încercaseră să-l atragă și pe el în organizația zisă a *generației din „22"*. Refuzase. El, Țăpoiu, trebuia să fie dintre cei ce foloseau forța poliției împotriva altora, nu dintre cei ce puteau să fie striviți de poliție. Pe comuniști îi ura. Pe cei de dreapta îi disprețuia. Îi admira pe Brătieni. Liberalii ? Da. Era de acord cu ei. Erau politicieni vechi. Aveau mînă tare. Aveau tradiții. Știau să fie domni. Se pricepeau să guverneze. De aceea și guvernaseră țara, cu mici întreruperi, aproape optzeci de ani. Acolo, la liberali, acolo și numai acolo era locul lui. Dar partidul liberalilor era un partid al bogaților. Ce carieră îl aștepta pe el, om sărac, în acest partid al bogaților ? Mare. Carieră mare. Cu condiția ca înainte de a intra în partid să devină bogat, cît mai bogat cu putință. Ca să nu pornească, așadar, de pe cea mai de jos treaptă avea nevoie de avere, dar nu de o avere adunată ban cu ban, ci de o avere însemnată în a cărei posesiune să intre dintr-o dată. Această avere nu i-o putea aduce decît o fată cocă de bani. Fete bogate erau, slavă Domnului, destule și în țară și în București. Era nevoie numai să-ți

dai puțină osteneală, ca să găsești ceea ce voiai. El, Țăpoiu, găsise fără să caute prea mult.

Dacă în anii aceia de după război te plimbai haihui pe marile bulevarde ale Bucureștilor sau chiar pe străzile ceva mai lăturalnice, era cu neputință să nu-ți cadă ochii pe niște afișe mari, colorate, lipite aproape pe toate gardurile pe care scria : *Consumați vinurile Bertisson.* Franțuzul de mult stabilit în România, izbutise de-a lungul vieții sale să devină unul dintre cei mai mari proprietari de vii din țară și vinurile Bertisson ajunseseră să fie printre cele mai cunoscute și mai gustate, nu numai în țară dar și peste hotare, pînă departe în nord, unde vița de vie nu creștea.

În Casa Bertisson exista și o domnișoară Bertisson. Franțuzul avusese noroc la vinuri, însă nu și la copii. Dorise să fie tatăl unui băiat căruia să-i transmită, după moartea sa, numele și afacerile. Nevasta îi născuse o fată. Și fata era mărunțică, aproape pitică, înzestrată însă cu un cap neobișnuit de mare și cu o pereche de ochi nițeluș zbanghii. Era tocmai ceea ce îi trebuia lui Petre Țăpoiu.

— Nevasta poate să arate oricum. Poate să aibă chiar înfățișarea unei sperietori. Nu face nimic. În lumea de azi amanta e totul. Amanta trebuie să fie frumoasă și să aibe șarm.

Cu banii lui Bertisson, el, Țăpoiu, avea să-și ia, pentru desfătare, cîte amante i-ar fi poftit sufletul, ba chiar și mai multe.

Nunta se făcuse cu vîlvă și fast. Bătrînul Bertisson, care de-a lungul anilor de cînd se stabilise în Româ-

nia, legase destule cunoştinţe în lumea politică, îl rugase pe unul dintre fruntaşii partidului liberal, Murgu, să-i cunune fata.

— Tînărul... Tînărul e deştept şi ambiţios. O să facă o frumoasă carieră. Trebuie numai, la început, să-i dea careva o mînă de ajutor. Fiţi dumneavoastră acela, coane Murgule, luaţi-l sub aripa dumneavoastră.

După cununie Ţăpoiu intrase în politică aşa cum îşi dorise, pe uşa cea mare, la braţ cu-n fost şi viitor ministru. Nici nu trecuse prea mult timp şi, cumpărînd cu banii socrului acţiuni în petrol, devenise director la societatea la care înainte slujise numai ca mărunt funcţionar. Ajunsese în Parlament. Ţinuse cîteva discursuri. Şi, la o remaniere, se pomenise subsecretar de stat. De aici nu era mult pînă să se aşeze într-un confortabil fotoliu de ministru plin. Numai un pas. Şi pasul fusese făcut fără întîrziere. În România acelor ani tulburi ambiţioşii de felul lui Ţăpoiu se ridicau repede şi atunci cînd nu aveau destulă minte sau destul noroc, se prăbuşeau şi mai repede. Puterea îi împingea pe unii la destrăbălare, pe alţii la furtişaguri şi chiar la crime. Ziarele urlau. Procurorii anchetau, muşamalizau dar uneori arestau şi tribunalele condamnau.

După asasinarea, în ajunul noului an 1934, pe peronul gării Sinaia, a primului ministru liberal I. G. Duca, de către legionari, Ţăpoiu trecuse alături de Guţă Tătărăscu care se înconjurase de tineri şi în general de oameni care îi recunoşteau şefia şi care nu-i ieşeau din cuvînt. Între timp, Adolf Hitler luase puterea în Germania. În întreaga lume începu să se vorbească cu înfrigurare de apropierea unui nou război.

— Nemţii pregătesc un nou război... un nou război... Hitler va încerca să cucerească lumea... Hitler va cuceri lumea... Război... Război... Război...

Se vorbi despre război şi în România. Politicienii, pe de o parte, se temeau. Pe de alta, se bucurau. Ziarele publicară articole sub titluri groase : *„Trebuie să ne înarmăm cu arme bune. Să fim gata. Să facem faţă împrejurărilor"*. Dintr-o dată scoase capul epoca marilor matrapazlîcuri cu armamentul. Se ştia, mai ales din experienţa ultimului mare război că nimic nu îmbogăţeşte mai repede şi mai mult ca afacerile cu armament. *Apărarea ţării care... Apărarea patriei care...*

Multe cerea apărarea ţării... *apărarea patriei... păstrarea neclintită a hotarelor*... Deocamdată se cree la repezeală un departament al armamentului. Roşcovanul Pierre Ţăpoiu, specialist pînă aci în petrol şi, oarecum, specialist şi în vinurile socrului, fu găsit tocmai omul potrivit pentru a deveni specialist în armament. (Din respect pentru adevăr sînt nevoit să notez că înainte de numire Ţăpoiu avusese o lungă audienţă la palat.)

Bancherii intrară în febră. Băncile prosperară. Se întemeiară cîteva fabrici de armament. Prin localităţile ascunse între munţi se iscară pulberării şi depozite de materiale militare. Multe dintre micile metalurgii căpătară comenzi de pistoale. Cu fiecare comandă maldăre enorme de bancnote ieşeau ca din-

tr-un izvor fermecat din tiparniţele statului. Şi, în acelaşi timp, bani mulţi intrau la bănci în conturile ministrului Ţăpoiu şi ale complicelui său, ministrul Micică Murgu. Bătrînul podgorean şi angrosist de vinuri Bertisson închise ochii mulţumit că şi-a văzut ginerele ministru în ţara de lîngă Dunăre în care venise în tinereţe, cu mîinile goale dar cu sufletul plin de speranţe ca într-o binecuvîntată colonie...

Urîta doamnă Ţăpoiu se închise în casă, se dedică gospodăriei, struni slugile, făcu instrucţie cu ele, născu la fiecare trei ani un copil. Îşi iubi cu patimă bărbatul elegant şi frumos care o scotea rar în lume, la recepţii, şi se bucura că ziarele sînt pline de numele acestui bărbat. Nu vru să audă că o înşală.

— Are dreptate, spunea ea. Munceşte mult. Şi apoi, nici nu-i stă bine unui ministru, care pe deasupra mai e şi bărbat frumos, dacă nu are şi o ţiitoare de care să vorbească lumea şi pe socoteala căreia să se născocească tot felul de anecdote... Are dreptul... Are dreptul...

Nu trecu mult şi excelenţa-sa Pierre Ţăpoiu începu să fie socotit în viaţa politică a ţării unul din acei bărbaţi leventi care nu se sfiesc să-şi vîre mîinile pînă în coate în visteria publică, pentru a sprijini artele. *A sprijini artele ?* Staţi ! Nu vă miraţi. O să aflaţi de îndată despre ce fel de arte e vorba... Fu văzut seară de seară frecventînd marile restaurante şi localurile de noapte la braţ cu actriţe de teatru, cu vedete de reviste, cu călăreţe de circ. Prin spelunci suspecte fu surprins la ore tîrzii cu dansatoare, cu trapeziste, cu îmblînzitoare de şerpi, cu înghiţitoare

de săbii. Pînă la urmă, ajunse să înfiinţeze şi să patroneze făţiş o grădină de vară, în centru. Actori celebri sau simpli rataţi de cafenea începură să-i dea ocol.

— Să trăiţi, coane Pierre...

— Sărut mîna, coane Pierre...

— Cînd ne finanţaţi un teatru, coane Pierre ?...

Se zvoni că de dragul unei fetişcane cu ţîţe mari şi picioare groase, pe care o chema Vera Pangal, excelenţa-sa va comandita chiar un teatru de dramă. Atunci, literalmente, actorii şi mai ales actriţele bucureştene înnebuniră de-a binelea.

— Ce noroc pe Vera Pangal, dragă...

— Trebuie să i-l suflăm pe Ţăpoiu...

— Să facem pe dracu-n patru şi să i-l suflăm.

— Ce ştie Vera Pangal ştim şi noi...

Ministrul armamentului, care îşi dădea pe deplin seama de lumea şi de epoca în care trăieşte, se simţea din ce în ce mai fericit că ziarele de scandal îl prezentau aproape zilnic în caricaturi, călare pe un tun cu tragere lungă şi purtînd pe umeri o dansatoare goale de la Cărăbuş sau o călăreaţă de la circul Roxy : *„Boier Ţăpoiu s-a încurcat cu..." „...Ministrul armamentului a lăsat-o pe..." „Pasiunea excelenţei sale se îndreaptă acum către Betsy-Betsy, dansatoarea neagră de la Colorado". „Dodo, aruncătoarea cu cuţitul de la circ îl costă, într-o singură noapte, pe cuconul Pierre, cît o jumătate duzină de tunuri antiaeriene". „Totuşi adevărata favorită a ministrului Ţăpoiu rămîne artista dramatică Vera Pengal, supranumită femela cu cele mai groase picioare din ţară."*

Vorbele scrise prin gazete cu perdea și rostite prin cafenele fără perdea umblau din gură în gură și lui Țăpoiu, care între timp se îngrășase și se buhăise, îi crescu faima. Buzatul, care își avea partea lui din comenzile de armament și din construcțiile militare de pe frontieră — cazemate, cazemate și iar cazemate — într-un discurs radiodifuzat între multe altele spuse :

„Datorită domnului ministru Pierre Țăpoiu, cei ce vor încerca să se apropie de hotarele țării mele vor fi nimiciți pînă la unul. Prin grija lui, am înconjurat țara cu un brîu de piatră și de foc imposibil de cucerit, imposibil de trecut."

Ca întotdeauna în asemenea împrejurări, Țăpoiu ajunse și el să nu mai știe ce era minciună și ce era adevăr din tot ceea ce i se punea în socoteală. Era oare o mare capacitate sau numai un nătărău cu noroc ? Nu. Nătărău nu putea fi. Un nătărău nu se îmbogățește chiar așa de repede și nici nu devine ministru într-un timp atît de scurt... Era, deci, o capacitate deosebită.

Odată cu creșterea renumelui îi crescu lui boier Pierre și ambiția. Se gîndi... se gîndi... Și deodată băgă de seamă că el nu mai voia să fie *un ministru oarecare*, că lui nu-i mai place să fie un ministru oarecare. Se trezea în toiul nopții din somnul cel mai adînc și urla prin casă :

— Vreau să fiu prim-ministru... Vreau să fiu prim-ministru... Vreau... Vreau... Vreau...

Nevasta îl potolea :

— Ai să fii... Am să vorbesc cu nașu și nașu are

să vorbească cu regele... Ai să fii... Negreșit ai să fii... Pînă acum ți-ai împlinit toate dorințele... De ce nu ți-ai împlini-o și pe aceasta ?

— Vreau să fiu prim-ministru... Vreau !... Vreau...

Fără îndoială că Pierre Țăpoiu ar fi devenit și prim ministru, dacă evenimentele — cum spuneau în limba lor gazetarii — nu s-ar fi precipitat și nu ar fi luat altă direcție. Căderea de la putere a lui Tătărăscu și apoi forțata plecare în exil a Buzatului îi ratară cariera. Boier Pierre, ca bărbat încercat ce era, nu-și pierdu nădejdea. Se oferi, după rebeliunea legionară din ianuarie, ca specialist mareșalului Antonescu. Lui Antonescu i se mai oferiseră și alții. Băiatul mătrăcarului de la Ploiești fu refuzat. Țăpoiu, înghițindu-și cu greu amărăciunea, se aruncă nebunește în afaceri și își împătri averea furnizînd nemților petrol însă legîndu-și visurile de viitor de oamenii de afaceri apuseni. Intimilor le mărturisi că atunci cînd războiul se va isprăvi și armatele anglo-americane din Orientul apropiat, străbătînd Balcanii, ori debarcînd la Constanța vor pătrunde în România, el, fostul Petre Țăpoiu din ulița Tîrgșorului din Ploiești, va deveni prim-ministru. Și dacă anglo-americanii vor ține sub influența lor aceste meleaguri, cine va mai avea forța necesară să-l clintească din loc ? Se vedea, cu toată seriozitatea, dictatorul României pe viață. (Nu pot să merg mai departe fără să notez că în timpul pomenit mai sus, al dictaturii antonesciene, nu numai Țăpoiu, dar mulți alții, foarte mulți alții se visau dictatorii, stăpînii pe viață ai României de după război.)

— Țineți-vă bine de pulpana mea, prieteni. Am să ajung departe. Țineți-vă bine de pulpana mea c-o să vă îmbogățesc pe toți.

Așa cum se știe, nemții pierdură războiul, iar anglo-americanii nu debarcară în nici unul din porturile Mării Negre. Pierre Țăpoiu nu se dădu bătut. Făcu ce făcu și intră, pentru cîteva luni, într-unul din guvernele de coaliție care deținură vremelnic puterea. Îl ajută pe Rădescu, sabotă pe cît se pricepu refacerea țării, speculă și acum cîștigă mult, mai mult chiar decît visase. Alți vechi politicieni se năruiseră. El, Pierre Țăpoiu, reușise încă o dată să se țină pe picioare.

În alegerile care urmau să aibă loc peste puține zile, partidul lui Țăpoiu depusese candidaturi în toate județele. El, Țăpoiu, candida în cinci-șase locuri în capul listei. Candida în capul listei grupării liberale și la Teliu. Mă izbeam pretutindeni de uneltele lui. Îi făceam cu greu față pentru că avea vechi legături în județ iar pe deasupra risipea bani și făgăduieli cu nemiluita... Risipea mai ales bani...

Acolo, în trivialul local de noapte de la periferia sordidă a orașului Teliu, mă uitam la el cu încordată atenție. *Era dușmanul. Era,* după părerea noastră, *unul din dușmanii care nu se dădeau în lături de la nici o ticăloșie și, la rigoare, nici de la crimă.* Înfățișarea lui de bărbat vesel, muieratec și chefliu era departe de a mă înșela. Golea pahar după pahar. De cînd ? Poate de la căderea seriii. Acum fața lui, de obicei roșcovană, devenise stacojie. Ca unul care-l finanța și-l proteja în toate chipurile pe señor Alonzo,

ținea mult să fie servit, și era servit, chiar de patron. Señor Alonzo îi semnalase, de cum intrasem în local, prezența mea. Din cînd în cînd boier Pierre își zgiia ochii către mine. Mai mult : umplu din nou paharul, îl ridică și, îmi spuse peste capetele celorlalți :

— Noroc, *tovarășe,* noroc ! Sper să te învingă în alegeri. Fără supărare. Noroc ! Noroc... *tovarășe...*

Bău paharul pînă la fund și adăugă :

— Noroc, însă nu în alegeri. În alegeri norocul trebuie să fie de partea mea. Și va fi, *tovarășe,* va fi... Îți urez noroc în viața dumitale particulară.

Mă lăsă în felul acesta să înțeleg că *știa el ce știa. Dar și eu știam ce știam.* Așa că îi surîsei. Ba chiar ridicai paharul. Îl ridicai însă în sănătatea mea și tot în sănătatea mea îl și băui. Între timp jazul își începuse din nou nebunia. Cele trei fete de la masa apropiată fumau, se întindeau a lene și căscau.

Cu tot zgomotul care domnea în local le auzeam fălcile troznind. Clienții ori erau prinși în joc cu altele ori nu băuseră destul ca să le dorească apropierea. Pe rotonda din mijlocul locantei cîteva perechi pe jumătate amețite se apucaseră să danseze. Cîntăreața cu nasul turtit urlă :

Di Spagna sono la bella,
Regina son del amor
Tutti mi dicono stella,
Stella di vivo splendor.

Chelnerul se strecură cu abilitate printre întărîtații dansatori, veni la mine și îmi șopti :

— Vă rugăm stăruitor să faceți plata. Pe urmă... o să vă arăt eu pe unde să plecați. Nu mă întrebați nimic. Sunîdeți ca și cum v-aș povesti o anecdotă. Vă rog stăruitor...

Normal ar fi fost să mă împotrivesc și să-i cer socoteală. Odată intrat în local, aveam dreptul să rămîn, dacă aș fi dorit-o, pînă la închidere. Eu însă ajunsesem acolo întîmplător, iar la Teliu nu fusesem trimis de cine mă trimisese ca să petrec prin localurile de noapte. Greșisem că mă plimbasem de unul singur și în toiul nopții prin oraș. Greșisem și mai grav cînd mă lăsasem ademenit de omul acela cocoșat și suspect și, deopotrivă, de dorința mea de a-mi potoli foamea cu ceva cald.

Zîmbii cam acru, dar zîmbii după sfat. Plătii nota, adăugai un bacșiș, îmi luai mantaua pe mînă și omul îmi spuse :

— Luați-vă după mine. Cît mai discret.

Îl urmai. Mă scoase pe o ușă ascunsă într-o altă uliță decît aceea pe care venisem aci.

Îi strînsei mîna și-i mulțumii.

— Am auzit vorbindu-se... Se punea la cale să se lege careva de dumneavoastră, să vă înjure și să vă arunce cu o sticlă-două în cap. Scandalul i-ar fi făcut plăcere boierului Pierre.

— Señor Alonzo știa ?

— Chiar el a fost cu ideea. Boier Pierre se arăta încîntat și abia aștepta să fiți lovit...

— Dar cum de nu se temeau de scandal ?

— Erau siguri că n-o să vă convină să faceți scandal, că o să înghițiți totul și o să tăceți.

Privii ulița. Era îngustă, strîmbă, pustie. Chelnerul crezu că nu-mi dau prea bine seama unde mă aflu sau că, în orice caz, nu prea știu încotro s-o apuc. Îmi sări în ajutor :

— Dacă vreți să ajungeți în centru, o luați la dreapta.

Ușa se închise repede în urma mea. Nu mai aveam încredere în nimeni. Ridicai din umeri și o apucai la stînga.

Vîntul bătea. Arborii vuiau. Cerul se acoperise iarăși cu nori. Întunericul nu era chiar beznă dar era destul de gros ca să nu poți vedea prin el decît la cîțiva pași. Mi se făcu frig. Mă îmbrăcai cu vechea mea manta de piele și iuții pași. După un timp nu prea lung de mers, uitîndu-mă în jur, observai că orașul s-a sfîrșit. Înainte nu se mai vedeau nici arbori, nici garduri și nici case. Mai mult dibuind, căutai o altă uliță și mă îndreptai către centru. Cîțiva gardieni mă opriră și mă întrebară cine sînt. Le spusei și îi rugai să mă îndrepte către sediul județenei de partid.

— La dreapta, și apoi înainte, tot înainte. După ce urcați dealul, ajungeți de îndată la județeană. Orientați-vă după lumini. La județeană ferestrele sînt luminate toată noaptea.

Mersei destul de încet. Acum mă încălzisem — nu știam de ce — și haina de piele îmi atîrna grea pe trup. Greutatea o simțeam mai mult la umeri. Pe drum mă lătrară cîțiva cîini pe care bocancii mei îi treziseră din somn cu zgomotul pe care îl făceau. Fără nici o pricină vîntul se năpusti asupra mea, mă

înfășură și mă plezni peste obraz. Urcai încet dealul. La județeană, așa cum îmi spuseseră paznicii și cum mai știam și eu, luminile erau aprinse și ferestrele sclipeau. Pe tovarășul Oroș îl găsii și, pe bună dreptate, neliniștit.

— Ce s-a întîmplat ? Am trimis cîțiva oameni să te caute. Mă rodea îngrijorarea. Aici, la Teliu, noaptea, ușor poate să te izbească unul cu parul la moalele capului și să te lase lat. Negustorii se culcă odată cu găinile, însă dușmanii și răufăcătorii continuă să mișune prin oraș pînă spre ziuă.

Nu-i pomenii nimic de localul suspect în care îmi petrecusem aproape un sfert de noapte. Nu-i pomenii nimic nici de întîlnirea nedorită și neașteptată cu Pierre Țăpoiu. Zisei numai atît :

— Nu-mi era somn și m-am plimbat pe străzi... M-am plimbat de unul singur pe străzi pînă ce-am ostenit de tot... pînă ce-am ostenit de tot...

— Imprudență... Mare imprudență !

— Cum vezi, nu mi s-a întîmplat nimic. Slavă Domnului.

— Nu ți s-a întîmplat nimic, e adevărat, însă putea să ți se întîmple.

Tăcui. Mi se făcu rușine că nu-i mărturisesc totul. Oroș adăugă :

— Dacă vrei, mai ai timp să te odihnești...

Îmi scosei mantaua de piele și-o atîrnai într-un cuier, mă dezbrăcai de haină, îmi desnodai cravata și pînă la urmă îndrăznii să mă descalț de bocanci și să-i așez în apropierea sobei pentru ca, eventual, să se usuce. După aceea mă întinsei pe o canapea

tare, de lemn. Începui să număr în gînd și-mi dădui seama că înainte de a ajunge la zece mă prăbușesc într-un somn orb și adînc. Peste un ceas Oroș mă trezi.

— Se face ziuă. Au sosit și Gînjii care în timpul nopții au avut ceva treburi pe la schitul Molift.

Mă lăsă să mă scutur bine de somn și să mă îmbrac. Adăugă :

— După ce-ai plecat la adunare, am telefonat la București și am cerut să se repeadă pînă aici *un tovarăș competent*. A sosit acum cîteva minute și ne și așteaptă. Se va duce să-i vadă pe oamenii pe care i-ați adus și pe cei ridicați de tovarășul Lalu și de Gînji de la schitul Molift. Propun să mergem și noi cu el. N-o să ne strice dacă auzim ce-o să iasă la iveală la primele interogatorii... Uneori cele mai interesante interogatorii sînt cele de la început. Arestații n-au avut încă vreme să se pregătească, să-și ticluiască răspunsurile.

— E îngăduit să asistăm ?

— Pentru noi doi nu există nici o opreliște. Trebuie să învățăm mereu. Nu numai teorie. Trebuie să învățăm și practic să ne cunoaștem bine inamicii. Sînt mulți și feluriți. Iar pe deasupra mai sînt și înrăiți. O să mai avem mult de luptat pînă-i vom dobori pe toți... Mult... Mult de tot...

Dormisem puțin, o oră ori poate ceva mai puțin decît o oră. Cea mai mare parte a oboselii stăruia încă în trupul meu. Cu toate acestea îmi veni să glumesc și să rîd. Rîsei și zisei :

— Şi pe duşmani... *Pe duşmani trebuie să-i doborîm chiar pînă la unul ?*

Oroş nu-mi pricepu nici rîsul, nici gluma. Spuse rece :

— *Da, pînă la unul. Chiar pînă la unul.*

Lîngă perete se afla o mare grămadă de arme : pistoale, puşti, cutii cu cartuşe, o mitralieră de proveniență germană...

Lîngă aceste arme se mai găsea şi un sac plin cu grenade de mînă.

— Unde au găsit Gînjii toate bogăţiile acestea ?

— La Molift. La Schitul preasfinţilor. Ascunse.

Îmi spălai repede mîinile şi faţa şi somnul fugi fără să lase nici o urmă. Zisei :

— Sînt gata.

— Hai.

Ieşirăm. În faţa sediului ne aştepta o maşină. Motorul duduia. Ne suirăm în ea. Oroş îmi recomandă pe cineva care se afla în maşină.

— Tovarăşul maior Lefter.

— Îmi pare bine.

De fapt nu-mi părea nici bine, nu-mi părea nici rău. Aveam să-l văd pe maiorul acela *la lucru,* apoi nu aveam să-l mai văd, poate niciodată. De-a lungul anilor pe care îi trăim viaţa ne pune faţă în faţă cu mulţi oameni. Pe unii îi vedem o dată sau de două ori, pe alţii în vedem mereu, pînă murim noi sau pînă mor ei. Pe cei care mor înaintea noastră îi uităm destul de repede.

Motorul dudui. Maşina se cutremură. Plecarăm.

Pe drum maiorul care stătea lîngă şofer şi a cărui faţă încă nu o văzusem bine, întoarse capul şi ne spuse :

— Pînă acum toţi reacţionarii ăştia păcătoşi s-au ţinut dosiţi. Dar de cînd cu bătălia pentru alegeri au ieşit la suprafaţă. Cum încep să acţioneze, cum cad în plasă, ca muştele.

Oroş îi răspunse :

— Din nefericire nu cad chiar ca muştele, tovarăşe maior. Acţionează şi pînă să fie prinşi ne pricinuiesc destul rău. Ne omoară oamenii. Şi cînd nu ni-i omoară ni-i schilodesc cum ni l-au schilodit pe Ţigănuş.

Maiorul nu mai spuse nimic. Maşina se opri aproape brusc. Coborîrăm şi intrarăm în palatul cu scări late, de piatră, al prefecturii în care trona de aproape doi ani prefectul Zenobie Buşulenga, *tovarăşul* Zenobie Buşulenga.

Ne salută un om de pază. Maiorul îl întrebă :

— Unde sînt ?

— Cine ?

— Aia ! Călugării.

— Vă conduc.

Ne luarăm după el.

— Pe aici... la etaj... în sala cea mare...

— Cum văd, au regim de lux...

Paznicul lămuri :

— Aşa a ordonat tovarăşul prefect.

Îi găsirăm pe arestaţi cu sentinele la uşă. Fuseseră puşi la păstru într-o odaie largă, elegantă. Maiorul chemă ofiţerul de serviciu şi se legitimă.

Ofițerul de serviciu — mărunt, oacheș, părăș, nețuns de multă vreme și neras de-o săptămînă cel puțin — avea ochii cîrpiți de somn. Deschise ușa și arătîndu-ne arestaților rosti :

— Aceștia sînt.

Într-adevăr, aceia erau. Aceia și nu alții.

Pe o canapea confortabilă, îmbrăcată în catifea albastră stăteau înșirați unul lîngă altul și fumau : Bosoancă și Cosîmbescu, prințul Gion și ceilalți *Martori ai lui Iehova*. Pe o altă canapea, ceva mai departe de ei, se aflau alți trei bărboși, trei călugări, de la schitul Molift, aduși aci, spre ziuă, de tovarășul Lalu și de Gînju. Nețesălați, cu pulpanele sutanelor pline de noroi și cu camilafcele pe cap, călugării de la schitul Molift așteptau, nici ei nu știau ce, înghesuiți unul într-altul. Cînd intrarăm, tresăriră și se uitară la noi cu ochii speriați. De la schitul Molift și pînă aci fuseseră aduși legați fedeleș. Era cu putință ca pe drum Gînjii să-i mai fi înghesuit, să-i mai fi alergat. De la părosul ofițer de serviciu aflarăm că Bușulenga, cum îi văzuse, poruncise să li se dezlege mîinile și să li se dea, pentru a-i mai întrema după osteneala îndurată, cîte jumătate litru de rachiu. Acum toți miroseau de trăzneau. Porunca prefectului fusese împlinită dublu dacă nu chiar triplu.

Maiorul care ne spusese că-l cheamă Lefter, ceru să i se aducă o masă și trei scaune. După ce dorința îi fu împlinită, scoase din buzunar un carnet și un stilou și, în timp ce îi scălda pe toți în priviri aspre, începu să-i întrebe. Cercetarea făcută așa, de-a valma, de față cu noi și cu toți arestații ținu mult și nu duse

la cine știe ce rezultate. Bosoancă nu voi să mărturisească nimic. Spuse că el se plimba călare de la un sat la altul, fără nici un scop politic. Avea de discutat chestiuni particulare cu țăranii. Pe unii îi împrumutase cu bani mai de mult, în timpul războiului, cînd oamenii se aflaseră la strîmtoare. Acum circulau prin lume tot felul de vorbe proaste cum că s-ar confisca banii și că s-ar *șterge* datoriile. El se dusese pe la datornici ca să se lămurească dacă mai au sau nu de gînd să-și plătească datoriile. Altora le împrumutase grîu sau porumb. Îi vizitase ca să-i iscodească asupra zilei cînd vor fi în stare să-i restituie, în bani sau în natură, ceea ce îi erau datori. Nu avea intenția să-i tîrască pe săteni pe la judecăți. Vechea înțelepciune populară spunea că totdeauna era mai bună o înțelegere strîmbă, între părți, decît o judecată dreaptă. Acum — afirma liniștit Bosoancă — acum mai era și altceva la mijloc : de cînd comuniștii se mișcau liberi prin țară, *judecătorii dădeau dreptate săracului,* fie că săracul avea dreptate, fie că nu avea. Încolo... Ce să mai spuie? Lumea îl cunoștea. De felul lui era milos și îngăduitor. De aceea se și bucurase totdeauna, în pofida unor zvonuri răutăcioase și mincinoase, de oarecare popularitate. Și tot de aceea fusese trimis de cîteva ori de către alegătorii din județ în parlament. Alegătorii votaseră totdeauna pentru el, nu pentru partidele pe a căror listă candidase.

— Ca lacrima sînt curat, domnule maior, ca lacrima. Degeaba mă sucăliți și degeaba mă suduiți. Gînjii ? Parcă nu-i cunoștea tot județul ? Să nu facă domnul maior greșeala de a se lua după spusele Gîn-

jilor. Erau, de mulți, de foarte mulți ani, doar niște sărăcani care voiau să facă pe grozavii. Ce era cu părintele Grămadă ? Mai nimic. Cu părintele Grămadă se întîlnise din întîmplare, dar cu totul și cu totul din întîmplare. Putea să și jure cu mîna pe cruce. De cum îi văzuseră, Gînjii, mînați de firea lor aprinsă și aventuroasă, se năpustiseră după ei și-i somaseră să stea și să se predea. De ce să se oprească ei la cererea Gînjilor ? Și de ce să se predea ei Gînjilor? Cine erau Gînjii? Polițiști ? Nu ! Soldați ? Nu ! Atunci ? El și părintele Grămadă voiseră să scape de Gînji cu fuga, pentru a ocoli niște eventuale neplăceri. Era adevărat că Gînjii trăseseră cu arme de foc după ei. Și atunci și ei încercaseră, tot cu arme de foc, să se apere. Dacă Gînjii n-ar fi tras în ei, nici ei n-ar fi tras în Gînji. Dar parcă omorîseră pe cineva ? Nu omorîseră pe nimeni. Nu se putea nega că murise un Gînj, unul Iftodie. Dar la schimbul acela de focuri nici el, nici părintele Grămadă nu luaseră parte. Era adevărat că Gînjii trăseseră și, ca totdeauna, abuzaseră de întîmplare. Erau șapte contra doi. Îi fugăriseră. Credeau că pleznesc caii sub ei. În goana nebună care se dezlănțuise, părintele Grămadă, deși om tînăr, n-a mai putut să se țină și a căzut de pe cal. Mai-mai să-și frîngă gîtul. Noroc — mare noroc ! — că nu și l-a frînt, iar pe el, pe Bosoancă, unul dintre Gînji a îndrăznit să-l prindă — auzi nerușinare ! — cu arcanul. Ce era el ? Cal sălbatic ? Bivol de prerie ? Gînjii prea se întreceau cu extravagantele.

Osteni. Ceru să-și aprindă o țigară. I se dădu voie. După ce-și fumă țigara începu iar să vorbească. Ridică glasul, cu toate că știa că asta nu-i ajută cu nimic, și protestă vehement că este ținut sub stare de arest de cîteva ore. Pretinse să fie imediat pus în libertate. Altfel *avea să se știe pînă la capătul lumii,* de nedreptatea la care era supus. El nu e fitecine. *Are prieteni. Are legături.* A fost senator. A fost deputat. Dacă nu se produceau în lume schimbările impuse de război și de modul în care se isprăvise războiul, el, Bosoancă, ajungea și ministru. Ar fi avut deschise înaintea lui toate drumurile. Și acum... pentru ce îl țineau acolo ? Și pentru ce îl pusese pe el și pe părintele Calistrat Grămadă, pe care județul întreg îl cunoștea, laolaltă cu ceilalți bărboși care-și spuneau — dracu să știe pentru ce ? — *Martorii lui Iehova ?* Nici el, Bosoancă, nici părintele Calistrat Grămadă nu aveau relații cu *Martorii lui Iehova.* Atunci pentru ce îi arunca stimatul domn maior în aceeași oală ?

Ceru să fie pus imediat în libertate. Acum. Imediat. Nu mai tîrziu. Era dreptul lui. Înțelegea domnul maior toate acestea ?

Maiorul tăcu însă tovarășul Oroș îl întrebă blînd, blînd de tot :

— Dar cu Minotar Harpalete ce ai avut, domnule Bosoancă ? De ce l-ai împușcat ? După cîte știm era... băiat de treabă... Nu-ți ieșea din cuvînt... De ce l-ai împușcat tocmai în ziua în care tînărul își sărbătorea nunta ?

Bosoancă deveni palid, clipi des din ochi și după ce i se păru că va putea să vorbească fără să-i tremure glasul, zise :

— Eu ? L-am împușcat eu pe Minotar Harpalete ?

— Păi nu l-ai luat dumneata, cu părintele Grămadă, de la nuntă ? I-ai spart bietului băiat nunta și pe urmă i-ai găurit capul cu pistolul.

— Domnule Oroș, ce e adevărat, e adevărat, dar nimic mai mult. Am trecut cu părintele Grămadă pe la nunta lui Minotar Harpalete și l-am rugat să meargă cu noi pînă la Dolea. Aveam acolo niște treburi. L-am luat eu cu sila ? L-am amenințat eu ? Nu. Ne-am oprit călări în șosea în fața casei lui socru-său și l-am chemat cu vorbă bună. Harpalete m-a auzit, a părăsit nunta, care de altfel era pe spartelea, și s-a grăbit să vină cu noi. Pe cînd mergeam toți trei călări, Minotar Harpalete, care se pare că de bucurie că s-a văzut ginere trăsese cam mult la măsea, a și cîntat. Un cîntec de-al lor, țigănesc. Dar... Dar pe la jumătatea drumului a întors calul și fără să ne spună de ce face una ca asta, s-a așternut pe o fugă năprazнică. Și eu, și părintele Grămadă ne-am oprit caii să vedem ce se întîmplă. Ba eu am și strigat după el : „Unde fugi, mă, țigan beat ?“. „La mireasă. Mă așteaptă Lurica“, mi-a răspuns Harpalete. „Mă așteaptă să-i dau cep.“ „Du-te ! i-am spus. Dacă n-ai răbdare pînă diseară, du-te cu Dumnezeu.“ „Petrecere frumoasă la noapte, cu mireasa“, i-a strigat părintele stareț. E glumeț de firea lui părintele stareț. Să i se ierte aceasta. Omul nu e vinovat de firea pe care o are.

Maiorul Lefter fierbea. Își freca mîinile. Era clar că voia să-i tragă cîteva lui Bosoancă. Își mușcă buzele și se mulțumi să-l întrebe :

— Și după ce i-ați strigat să nu fugă, Harpalete ce-a făcut ?

— Țiganul ? Nimica, ce să facă. A dat pinteni calului și a fugit mai departe. Iar noi... Noi am întors caii, am luat-o din loc și ne-am văzut de drumul nostru. Ce dovezi aveți dumneavoastră că eu l-aș fi împușcat pe Minotar Harpalete ? M-a văzut careva ? A mărturisit careva că m-a prins pe mine atingîndu-mă de Minotar Harpalete ? Domnule maior, nu există nici o dovadă împotriva mea, dar absolut nici una. Vă rog, deci, încă o dată, să mă puneți în libertate. Chiar acum. Am treburi. Iar acasă... Acasă mă așteaptă, îngrijorată, familia.

Tăcui mai departe. Nici Oroș nu găsi că e cazul să spună ceva. Maiorul Lefter nu-i dete lui Bosoancă nici un răspuns. Trecu la Marei Cosîmbescu.

Tînărul fiu al Diplomatului adoptă altă metodă. Nu negă nimic. Răspunse scurt și limpede la toate întrebările. Regimul îi confiscase pămînturile : și pe ale lui și pe ale lui taică-său. Și le dăduse țăranilor. Cu ce drept ? Proprietatea e sfîntă. Lui taică-său, om în vîrstă, cu o vastă experiență de viață și cu uluitoare cunoștințe politice, comuniștii îi stricaseră cariera politică. Și lui, Marei Cosîmbescu, și lui frate-său, comuniștii, de asemenea, le striviseră viitorul politic tocmai cînd se aflau în vădită ascensiune. Fasciștii !... Fasciștii !... De ce li se tot scotea pe nas că au fost fasciști ? Așa fuseseră timpurile. Crezuseră în victo-

ria Germaniei și în geniul lui Hitler. Dar ce ? Parcă numai ei crezuseră ? Crezuseră mulți. Aproape o lume întreagă crezuse că începe o eră nouă în istoria globului pămîntesc, era fascistă...

De la început și pînă aci vorbise cu glasul ridicat și strecurase în el destulă obrăznicie. Văzînd însă că nici maiorul Lefter și nici noi nu ne sesizăm, urlă pur și simplu :

— Și adică, la urma urmelor, ce își închipuie *domnii comuniști ?* Că vor rămîne la putere cît lumea ? Nu ! Nu vor rămîne. *Debarcă.* Dacă nu săptămîna asta, săptămîna viitoare. Dacă nu săptămîna viitoare, luna viitoare. Dacă nu anul ăsta, anul viitor. *Debarcă aceia din Apus, prietenii noștri. Și înainte de a debarca aruncă bomba atomică. Și vă mătrășesc de pe fața pămîntului. Și pe dumneata, domnule maior. Și pe dumnealor. O să vă stingă, odată pentru totdeauna, sămînța.*

Maiorul rise :

— Nu te știam prost. Și nici nu cred că ești ! Atunci cum de poți vorbi de o bombă termonucleară care, odată aruncată, pe noi ne-ar ucide iar pe dușmanii noștri i-ar cruța ?

Tînărul Marei Cosîmbescu — care aci se dădea drept călugărul Calistrat Grămadă — nu răspunse. Își înghiți vorbele care erau cît pe-aci să-i iasă din gură și tăcu.

Oroș nu luă în seamă amenințarea cu debarcarea celor din Apus și nici pe aceea cu aruncarea bombei atomice. Îl întrebă ;

— Dacă ești om cinstit și nu ai împotriva nimănui vreun gînd dușmănos, de ce te-ai camuflat în călugăr, domnule inginer ? A ! De ce te-ai camuflat în călugăr ?

Cosîmbescu-Grămadă își mîngîie barba deasă și răspunse :

— Cum de ce ? E simplu. Ca să vă înșel. Ca să lupt de la adăpostul acestei sutane împotriva voastră, a comuniștilor. Ca să-mi ajung scopul. Ca să contribui la distrugerea comuniștilor aș fi în stare să mă îmbrac nu numai în sutană, dar și în pielea diavolului... Da... Chiar și în pielea diavolului.

Veni rîndul păduchelui redacțiilor de altădată. Prințul Gion îmi plăcu. Fu sincer și îndrăzneț.

— Am fugit din București. M-am ascuns în munți. Mulți din tagma mea au fugit și s-au ascuns în munți.

Maiorul Lefter îl întrerupse cu o întrebare :

— Te căuta cineva ?

— Nu. Dar m-am gîndit că într-o zi sau alta tot au să mă caute. Sînt prinț. Prinț de sînge. Am fost moșier. Tot aș fi fost căutat. Căutat și umflat pe sus. Am fugit și v-am luat-o înainte. Am viețuit o vreme în munți. Greu. De unul singur. Acum cîteva luni m-am întîlnit cu dumnealor și cu alții. *Lucrăm împreună.* Și de atunci, să nu vă fie cu supărare, o duc și eu mai bine.

— Și v-ați lăsat barbă ? !

— De ! Dacă am fi putut ne-am fi lăsat păr pe tot trupul, ca maimuțele, să nu ne cunoașteți, să vă facem rău, cît mai mult rău și să nu fiți în măsură să puneți mîna pe noi.

Ne prooroci și el pieirea care ne aștepta pe curînd.

Ceilalți *Martori ai lui Iehova* declarară și ei cine sînt și de unde sînt. Nu ascunseră nici scopul pentru care cutreierau satele. Unul dintre ei, fostul colonel Bică Albișor, rînji :

— De împușcat n-o să ne împușcați. *Nu vă lasă legea.* Și după cîte știm, nici sîngele nu vă place. O să ne trimiteți la închisoare. O să avem răbdare și o să așteptăm. Prietenii noștri, azi-mîine, debarcă. Vin. Pe apă. Pe pămînt. Prin văzduh. Vor veni. Cu ce o să vă împotriviți ? Aveți atomica ? N-o aveți ! Ei o au. O au. Și o perfecționează. Și o fabrică în cantități uriașe. Și-au s-o arunce... Auziți, domnilor ? Au s-o arunce, v-o declar eu, ca fost militar. Cine posedă o armă atît de formidabilă — da, atît de formidabilă — n-o lasă să rugineasscă, o folosește. Așa că americanii au să vă arunce bomba atomică în cap și-o să vă sature de comunism.

Ne lămurisem despre ce era vorba. Mai mult nu ne trebuia. Îl salutarăm pe maior și-l lăsarăm să-și ducă mai departe cercetările.

Plecai cu Oroș spre sediu. Pe drum, ridicai ochii spre cer și căutai soarele. Știam că răsărise. Nu-l mai găsii. Cerul era vînăt. Copacii erau negri, vuiau, se răsuceau și în copacii negri cîrîiau ciori negre, sute de ciori negre... Parcă toate ciorile negre din lume se adunaseră acolo. Toate ciorile. Toate. Se adunaseră. Și cîrîiau.

Mergînd pe jos spre sediul județenei de partid, ne întîlnirăm cu o sumedenie de copii care se îndreptau către școală. Oroș îmi spuse cum, cu o zi înainte, Bu-

șulenga și Bărbuță se duseseră cu mașina prefecturii, fără să spună nimănui, la Temeiu. Acolo stătuseră de vorbă îndelung cu cîțiva fruntași ai chiaburilor. După știrile sigure care-i sosiseră, cei doi îi sfătuiseră pe bogătanii din acel sat să reziste, să nu primească în mijlocul lor nici un om al partidului. Iar dacă vreun comunist va îndrăzni totuși să pătrundă în Temeiu, ei să nu se sfiască a-l ciomăgi pînă îl vor lăsa fără suflare.. Fără suflare...

— Bine, spusei, pe Bușulenga îl înțeleg. E un om al trecutului și mizează pe o reîntoarcere a trecutului. Dar Bărbuță ?

— Poate că pînă diseară, pînă mîine, pînă poimîine, o să te lămurești dumneata ce este și cu Mosorel Bărbuță, cu așa zisul *tovarăș* Mosorel Bărbuță. Mai mult nu vreau să-ți spun. Nici n-aș putea. Țin să-ți aduc la cunoștință numai atît : *eu m-am lămurit pe deplin... pe deplin.*

Între timp, căluțul meu fusese lăsat să se odihnească, țesălat, periat, hrănit și adăpat. Cum ajunserăm la județeană îi spusei tovarășului Oroș că vreau să mă duc negreșit la Blajini.

— Nu cumva ai de gînd să te repezi și pînă la Temeiu ?

— Voi vedea. Mă voi gîndi. Dar tare mă îndeamnă inima să mă reped și pînă la Temeiu...

— În orice caz nu pleca singur, mă sfătui. Nu pleca singur. Ia cîțiva oameni să te întovărășească pînă la Dolea. Dacă de acolo vrei să mergi mai departe, cere-le dolenilor niște însoțitori înarmați. Ascultă-mă pe mine. N-are nici un rost să te arunci

singur în gura haitei care numai atîta așteaptă, mai ales acum după ce au trecut pe acolo Bușulenga și Bărbuță. Bogătanii sînt mai vicleni decît vulpea și mai primejdioși decît lupii.

Voia să mă sperie ? De ce-ar fi făcut-o ! Nu-i intra în obiceiuri. Zisei :

— Pînă la Dolea nu e departe. N-aș vrea să fur vremea nimănui, cu atît mai mult cu cît eu nu văd nici o primejdie. Mai departe, da. M-aș duce și mai departe și nu neînsoțit. Însă... însă nu prea mă pricep cum o să trec apa. Gîrla aceea păcătoasă pe care nici nu știu bine cum o cheamă, s-a revărsat mult peste maluri.

— A ! te gîndești la pod ! Podul de la Dolea ! A rezistat. Se poate trece peste el ca și mai înainte de revărsarea apelor.

Intrai pentru cîteva clipe în odaia în care Oroș avusese bunăvoința să mă găzduiască, controlai *Beretta* și o încărcai iar pe deasupra mai luai cu mine încă două butoiașe *Kisser*. Ieșii. Trăsei calul după mine în stradă. Încălecai. Plecai. După ce mă văzui afară din oraș începui să fluier ca un flăcău, noaptea, pe lună. Și mergînd... mergînd... trecui prin satul care altădată fusese al lui boier Albu Dolea-Cruntul, fără să mă opresc. Drumul care ducea către Blajini, și pe care acum îl cunoșteam în amănunt, mă purtă din nou pe lîngă smîrc. Acum ochiurile de apă aruncau sub cerul vînăt sclipiri lîncede. În zare, dunga pădurii era neagră, neagră ca smoala, sau, dacă vreți, neagră ca noaptea, dar nu toate nopțile sînt negre.

Lumea n-are margini...
Viața are margini...
Lumea n-are margini...

Pe cînd înaintam călare pe lîngă smîrcul mort, norii se mai subțiară fără să se spargă și să se risipească. Luminîndu-i de sus, soarele îi schimbă într-un vrăjit și uriaș puf auriu. Lumina din zare deveni de îndată albastră. Urîciosul smîrc se acoperi de mii de oglinzi sparte în care întregul cer se răsfrînse viu și vesel... viu și vesel...

Oprii calul, să mă bucur cît mai deplin de peisajul fantastic din jur. Niciodată nu văzusem ceva care să se asemuie cît de cît cu ceea ce vedeam acum. „De-ar ține — îmi spuneam în gînd — de-ar ține cît mai mult această minune !“ Minunea însă nu ținu decît cîteva clipe. Vîntul aspru vui și aduse pe spinarea-i nevăzută alte cirezi de nori negri. Văzduhul se întunecă. Parcă orbi. Smîrcul se înegri. Ochiurile sclipitoare muriră. Parcă nici n-ar fi fost. Mi se păru că a murit și pămîntul.

— *Nu. Pămîntul nu moare. Fie că e luminat, fie că nu, pămîntul nu moare. Pămîntul rabdă întunericul.*

— *Întunericul ! Și oamenii îl rabdă. Și nu numai oamenii... Îl rabdă și plantele. Îl rabdă și arborii. Îl rabdă și vietățile, toate vietățile.*

— *Toate sînt pămînt. Toate cîte sînt pe pămînt, sînt pămînt.*

Căluțul ridică botul. Sforăi.

— *Dii ! îi spusei, bătîndu-l pe coamă. Dii ! Prostuțule... Dii. Și dacă vrei să-mi spui povești cu*

cai, spune-mi. Sînt gata să te ascult. Dar dacă vrei să-mi spui povești cu altfel de vietăți, mai bine să taci... Mai bine să taci pentru că nu te pricepi... Nu te pricepi de loc... dar de loc...

Căluțul nu-mi răspunse. Poate nici nu mă auzi. Sforăi mai departe. Începui să mă neliniștesc, și-mi aruncai ochii către smîrc. Văzui cum numai la cîțiva pași de marginea prăpăstioasă a drumului, deasupra smîrcului, stăteau încremenite picioarele unui om. Omul fusese aruncat de sus, din marginea drumului, cu capul în jos. *Smîrcul îl înghițise de îndată, însă nu tot.* Picioarele rămase afară erau picioare de om sărac. O arătau tălpile opincilor care, deși pline de noroi, lăsau să se vadă potloagele. Mă gîndii la timpul destul de îndepărtat în care și eu umblasem încălțat cu opincuțe potlogite. Zisei cu glas tare :

— A fost sărac omul, a fost grozav de sărac...

Mă auzi vîntul și vui sălbatic. Mă auzi și pămîntul și tăcu. Căluțul mă auzi, se prefăcu însă că nu mă aude.

Din marginea drumului unde mă oprisem, mă uitai un timp la picioarele mortului. Picioarele acelea... Nu, nu era cu putință. Ba da. Era... Era...

Mîhnit, lovii calul și plecai repede, mai departe, către Blajini. Cum ajunsei la primărie, întrebai de primar.

— Nu este aici. A plecat ieri spre seară către Teliu. Voia să-l vadă pe tovarășul Oroș. Se părea că are ceva de vorbit la partid.

— A plecat singur ?

— Singur. Călare.

Notarul era cel care vorbea cu mine, un bărbat spelb, între două vîrste, care după îmbrăcăminte părea jumătate țăran, jumătate orășean. Îl rugai să caute în grabă cîțiva oameni cu cai care să mă însoțească pînă la smîrc. Dacă voia, putea să vină și el.

— S-a întîmplat ceva grav ?

— Se pare că s-a întîmplat.

Se lăsă cuprins de panică și se zăpăci cu totul. Intră în primărie, ieși din primărie, și-l căută pe vătășel. Cînd îl găsi, zbieră la el și-l trimise după oameni.

— Acuș, domnule notar, acuș-acușica, vă împlinesc porunca, acuș-acușica...

Nu trecu mult și cinci bărbați zdraveni se înfățișară la primărie, cu ghebele pe ei, pregătiți de drum, cu noduroase ciomege la subsuoară și ținînd cai de căpestre. Îi sfătuii :

— Luați și o funie lungă. Poate că o să ne trebuiască.

— Am eu una, răspunse vătășelul. Trecem, pe la mine pe acasă și o luăm.

Plecarăm toți, grămadă. Ne oprirăm la casa vătășelului. Luarăm funia apoi lovind și asuprind caii, ajunserăm la smîrc. Cînd ajunserăm la locul cu pricina, ne oprirăm.

Le arătai oamenilor cu care venisem picioarele înecatului. Înțeleseră ce se petrecuse. Nu era nevoie de nici un cuvînt. Făcură la capătul funiei un laț și-l aruncară. Prinseră picioarele mortului în laț.

Strînseră laţul. Se înşiruiră cu socoteală de-a lungul funiei şi traseră. După multă osteneală scoaseră mortul afară şi-l tîrîră pînă la drum. Era plin tot de noroi. Tăcură. Nu-l plînseră. Nu-l jeliră. Îl înfăşurară într-o pătură şi unul dintre ei, vătăşelul, îl puse pe cal, ca pe o grea povară. După ce porniră, răspunzînd unei întrebări pe care, de fapt, nu i-o pusese nimeni, vătăşelul zise cu glas tare :

— O să-l spălăm în sat ! O să-l dezbrăcăm şi-o să-l spălăm în sat !

CAPITOLUL VII

Era vînăt cerul. Aproape negru. Alergînd peste vastul şi straniul smîrc, peste cîmpurile nesfîrşite care-l înconjurau şi peste ondulatele dealuri din zare, vîntul vuia. Acum, înnecaţi în năvala norilor, munţii nu se mai zăreau. Se apropia amiaza. Noi înaintam încet către Blajini. Cu o zi înainte fusese împuşcat Iftodie Gînj şi-l purtasem, pe cal, mort, pînă la Teliu. Acum duceam alt mort. Îl împuşcaseră şi-l aruncaseră în smîrc mort sau îl aruncaseră viu şi omul murise înnecat în noroi ? Cine era ? Eu o ştiam. O ştiau şi sătenii care tăceau şi îşi mînau caii. Tăceam şi eu. Nu-mi venea să le tulbur durerea şi tristeţea cu întrebările care îmi rămăseseră în gît.

Cînd ajunsesem cu ei lîngă marginea rîpoasă a smîrcului şi le arătasem picioarele mortului, rămase afară de la genunchi, şi cu tălpile îndreptate spre alăvi, călări cum se aflau, ei îşi scoseseră căciulile, se închinaseră şi şoptiseră :

— Dumnezeu să-l ierte... Dumnezeu să-l ierte...

Nu-i vedeam decît picioarele, de la genunchi şi pînă la tălpile potlogite ale opincilor şi ştiam cine e

mortul. Era ca și cum l-am fi văzut întreg. Descălicaseră și pregătiseră lațul, să-l arunce, să prindă picioarele mortului și să-l tragă din smîrc la drum. Îl scoaseră și-l înfășurarăm în pătură. Vătășelul îl luase pe calul lui și plecasem. Nici plînsete, nici vaiete, nici măcar înjurături îndreptate împotriva ucigașilor. Chipuri uscate. Ochi uscați. Inimi fierbinți. Inimi învățate de mult să adune și să păstreze în ele durerea și ura, bucuria și dragostea. Unul spusese :

— Să mergem.

— Să mergem, răspunsese altul.

Plecasem tăcuți. Caii se îndreptau spre sat îndoindu-se sub noi. Parcă am fi fost de piatră. Ori de plumb. Ori mai curînd de pămînt. (De pămînt și eram.)

Pe cînd înaintam destul de încet pe sub vînătul cer și eram izbiți în față cu putere de vîntul aprig, unul dintre ei, bărbat cu totul cărunt, cu barba nerasă de cel puțin trei zile, și cu mustățile lungi, încetini calul pînă ce-l ajunsei și, alăturîndu-mi-se, rosti încet, ca numai pentru noi doi :

— Ce soartă !... Să mori în smîrc !... Să mori înecat în smîrc !... Să înghiți noroi amestecat cu putreziciuni...

— Moartea e tot moarte, oricum ai primi-o, tot moarte.

— Omul poate muri în multe feluri, dar parcă tot e mai potrivit să mori în casă, în pat, lîngă ai tăi... Să mori uitîndu-te în ochii celor ce rămîn să trăiască mai departe.

Văzusem mulți oameni murind. Văzusem oameni murind în război ori din cauza războiului și văzusem și oameni care muriseră în pat, la ei acasă. Unii se temuseră de moarte și nu scăpaseră de ce se temuseră. Alții nu se temuseră de moarte și muriseră și aceia. Cu mine cum avea să se întîmple ?

Omul cu care vorbeam mai spuse :

— Cînd s-a isprăvit războiul, mulți am crezut că odată cu pacea o să se pogoare pe pămînt și raiul. Dar n-a trecut cine știe cîtă vreme și am băgat de seamă că trebuie să ne batem iarăși, ca și înainte de război, și pentru pămînt și pentru pîine și pentru drepturi. Și acum ne batem și ne tot batem. Pînă cînd ? Pînă cînd vom cîștiga. Am înțeles că altfel nu se poate... Trebuie să ne batem pentru toate.

— Nu, altfel nu se poate, zisei și eu, repetîndu-i cuvintele ca pentru a i le întări. Lupta pentru viața noastră cea nouă abia a început. Vreau să spun lupta pentru zidirea lumii noastre noi.

— Crezi că s-ar putea zidi o lume nouă, o lume care într-adevăr să fie nouă ?

— Fără această credință, ce-aș căuta pe aici ?

Omul oftă adînc.

— Îmi pare rău că nu mai sînt tînăr.

— Oricărui om care a trecut de o anumită vîrstă îi pare rău că nu mai e tînăr.

Gura îmi deveni amară. Cu toate acestea zîmbii. Zîmbii și adăugai :

— De întinerit, sigur că n-o să mai întinerim, însă și așa cum sîntem o să ne dăm partea noastră de osteneală. Merită. Iar între timp... Între timp vor crește alții, generații după generații...

— Vor creşte, însă dacă nu vom şti cum să le deschidem mintea vor creşte strîmb.

Acum uitai că mă aflu în apropierea unui mort şi rîsei de-a binelea, rîsei cu gura plină.

— Fiecărei generaţii i se pare că rîndul de oameni care-i urmează creşte cu mintea strîmbă. În definitiv ar trebui să înţelegem că fiecare rînd de oameni are modul lui de a se îmbrăca, modul lui de a cînta, de a dansa, de a iubi şi chiar modul lui de a face războiul.

— Războiul !... Războaiele !... Ar trebui să se isprăvească odată şi cu războaiele.

— Ar trebui. Oamenii însă sînt oameni şi nu se vor hotărî uşor să renunţe la război, adică la posibilitatea de a se ucide unii pe alţii. Aproape tuturor oamenilor le place să ucidă oameni sau măcar să chinuie oameni.

Ucidea foamea. Ucidea frigul. Ucideau bolile. Ucideau oamenii. Poate unii dintre ei ucideau chiar cu voluptate.

Îmi mai aruncai o dată ochii peste mohorîtul smîrc. Vîntul trecea peste el, vuind cu aceeaşi nepăsare cu care trecea peste noi, peste caii noştri, peste mortul nostru.

Şoptii ca pentru mine, însă tovarăşul meu de drum avînd urechea ascuţită mă auzi. Zisei :

— Ce plină de taină trebuie să fie această vicleană baltă !

— Noi, tovarăşe, cunoaştem bine smîrcul. Pentru noi el nu mai are nici o taină. Ne-am născut în apropierea lui şi pînă azi tot prin apropierea lui am trăit.

E grozav de adînc şi înghite cu nesaţ, ca orice smîrc, tot ceea ce prinde, de parcă n-ar avea fund. Nici urmă nu rămîne pe suprafaţa lui zbîrcită. De altfel trebuie să ştiţi că o veche legendă susţine că n-ar avea fund. Dar cine poate şti ? N-a cercetat nimeni.

— De-a lungul timpului fără îndoială că au pierit mulţi oameni supţi în adîncuri...

— Numai Dumnezeu poate să ştie cîţi. Însă în timpul războiului a avut loc aci o luptă destul de grea între ai noştri şi o coloană nemţească de infanterie. Coloana se afla în retragere, însă se încăpăţîna şi nemţii nu voiau să depună armele. Îi ştii cum sînt.

— Îi ştiu. Ca oricare alţi soldaţi. Uneori se bat pînă mor toţi. Alteori se bat pînă văd c-au pierdut şi atunci se predau. Aici, de exemplu, cam cît s-au bătut ?

— O zi întreagă. Şi, cum spuneam, bătălia a fost strașnică. S-a vărsat mult sînge.

— Luptă fără vărsare de sînge nu se poate.

— Da, nu se poate, însă aş vrea să vă povestesc cum a fost.

— Te ascult cu interes, cu atît mai mult cu cît am de gînd să scriu cîndva nişte povestiri de război.

— Păi... dumneata nu scrii numai lucruri trăite şi văzute de dumneata ?

— Nu, uneori mai scriu şi lucruri auzite de la alţii.

— Atunci, ascultaţi-mă... Nemţii, apăraţi de rîpi, au rezistat de dimineaţă, de cu zori, şi pînă seara tîrziu. Înainte de a se retrage, acoperiţi de întunericul

nopții, și-au aruncat morții și rănițiii în smîrc. I-au aruncat ca pe niște bolovani. S-au auzit o vreme vaiete. Dar cine avea timp să sară să-i ajute ? Chiar dacă ar fi avut cineva timp, cum ar fi putut să-i ajute ? Dacă faci un pas de la marginea lui, smîrcul te înghite. Tot în smîrc și-au aruncat și armamentul greu — tunuri, chesoane cu obuze. Smîrcul le-a înghițit și pe acelea.

După ce-mi spuse toate acestea tăcu și încercă să-și ferească fața de vînt. Încercai și eu să-mi feresc fața de vînt. N-aveam cum. Vîntul aspru ne învăluia din toate părțile și ne izbea fără milă. Văzînd și el că nu are cum se apăra de vînt, tovarășul meu de drum își reluă vorbirea sărind însă la cu totul alt subiect, la subiectul care ne era amîndorora aproape de inimă. Zise :

— Ucigașii de aseară au uitat, de bună seamă, în graba lor, întîmplarea cu nemții. Și l-au aruncat pe om în smîrc tocmai aci. Poate că i s-o fi oprit capul într-un cheson sau într-o țeavă de tun. Altfel... Dumnezeu cu mila...

— Nu-l mai descopeream ?

— Nu. Pentru că smîrcul l-ar fi înghițit cu totul.

— Bănuiți cam cine ar fi avut pentru ce-l ucide ?

— Omorîtorul, sau omorîtorii, cu un păcat : cel ce umblă cu presupuneri, cu o mie. Parcă poți să știi cine ? Poți să bănui pe unul, poți să bănui pe altul, dar dacă n-ai dovezi ! După părerea mea aici n-a fost un singur făptaș. Numai unul singur nu reușea să ducă pînă la capăt nelegiuirea.

— Putea să-l împuște, să-l tîrască pînă la rîpă și să-i facă vînt.

— De ! Dacă or fi fost mai mulți, nu aveau de ce să se mai ostenească să-l împuște. Poate că l-au prins și l-au aruncat în smîrc de viu. În atîta pustietate să nu vă mirați că s-ar fi putut să se petreacă și așa ceva. Pe întuneric, și atît de departe de orice așezare omenească, cine și cum era să vadă, cine și cum era să audă strigătele de spaimă ?! Dacă nenorocitul o mai fi izbutit să strige !...

— Să-l arunce în smîrc de viu... Ar fi fost prea de tot !

— Prea de tot ? Ce spuneți ? Nici nu vă închipuiți pînă unde merg *unii* cu sălbăticia ! Cîte n-am văzut noi care ne apropiem de bătrînețe și ne-am trăit traiul și ne-am mîncat mălaiul... Cînd cu răscoalele, în 1907, era în martie, crescusem mărișor. Aveam, tovarășe, cincisprezece ani, vîrstă, cum știți, destul de serioasă pentru un biet băiat de la țară... Dar... Nu cumva ați apucat și dumneavoastră răscoalele ?

— Le-am apucat. Am și văzut cîte ceva. Și... n-am uitat ce-am văzut. Pentru că nimic din ceea ce am văzut nu era de uitat.

— Parcă a putut careva dintre noi, cei care am trăit acele timpuri, să le uite ? Satul nostru Blajini, o să-l vedeți acum, că ne-am și apropiat de el, este unul dintre cele mai sărace ale ținutului. Pe atunci, înainte de răscoale, munceam cum am muncit și după, la Cîrna, la boier Leonida Cioranu. Au ajuns, pogorîndu-se din Moldova de sus, și pe la noi răscoalele. S-au tulburat și pe la noi satele. S-a tulburat și satul

nostru Blajini. S-au adunat oamenii, cum aveau obiceiul, s-au sfătuit și au pornit spre conacul din cîmp al boierului Cioranu. Slugile boierești prinseseră de veste despre mersul răscoalei. Se vedeau noaptea pîlpîind focuri din munți și pînă lîngă Prut. Se vedeau focuri și spre miazăzi, către Dunăre. Se vedeau focuri măcinînd conace boierești și către miază noapte. S-au apropiat de conacul boieresc să-l dea, după legile răscoalei, pradă pîrjolului. Au fost primiți de către slugi cu focuri de arme. Și cum rumânii din Blajini sînt, așa cum arată și numele satului lor, mai puțin colțoși decît cei din Muntenia, s-au lăsat păgubași și s-au întors acasă. S-au mai găsit cîțiva care să-i hotărască să-și încerce norocul a doua zi. Poate că și l-ar fi încercat unii. Erau destul de asupriți și batjocoriți de boier. Dar... Dar abia răsărise soarele și ne-am și pomenit cu boierul. Era general de cavalerie. Cum a venit la noi, la Blajini, a și început să aresteze oameni. Cu călărași. După ce i-a arestat, i-a supus, cum am auzit mai pe urmă că s-a întîmplat și prin alte locuri, bătăilor. De omorît cu bătaia, n-a omorît pe nimeni. Pe mulți însă i-a lăsat stîlciți pe marginea drumului. A chemat ofițerii. Le-a spus : „Acuma, domnilor grade, să ne jucăm nițeluș cu ei de-a vînătoarea. Mult m-au supărat și mult am suferit eu din pricina lor." „Să ne jucăm, dar nu cu toți, domnule general. O să vă mai trebuiască oameni pentru muncă." „Poate că ai dreptate, căpitane, dar cum mi-au mai mîncat sufletul ! Dacă nu băgăm acum spaima în ei, peste un an — doi iar se răscoală... Au

vrut să-mi dea foc conacului, afurisiții, să-mi ardă acareturile, să-mi omoare slugile, să-mi fure vitele. Poate că au vrut să mă omoare chiar și pe mine." A ales vreo patruzeci-cincizeci dintre cei arestați. Pe cei mai slabi și pe cei mai bătrîni care nu prea mai erau buni de muncă. Îi cunoștea aproape pe toți, crescuse pe moșie. I-a scos la marginea satului. Le-a arătat cu mîna spre miazăzi. Le-a poruncit : „Fugiți cît vă țin picioarele spre rîpi. Îmi place să vă văd cum alergați. Vă dărui două sute de pași înainte. Pe urmă, dau iureș cu călărașii după voi. Pe care nu știe să fugă îl ajungem, îi facem de petrecanie cu săbiile, ca la război." Bieții de ei ! Au fugit. Ce nu face omul de frica morții ? O fi ea ticăloasă viața sărăcului, dar, oricum, parcă e mai bună decît moartea. Și-au fugit oamenii. Și-au fugit. Și nici boier Leonida Cioranu, nici călărașii nu i-au atins pe nici unul cu sabia. Se apropiau de ei. Îi speriau. Oamenii fugeau și mai tare. Iar îi lăsau să se depărteze. Și iar se repezeau cu caii peste ei să-i sperie și să-i alunge. I-au gonit așa și le-au scos sufletul pînă la marginea smîrcului.

— Și acolo i-au lăsat în pace ? S-au mulțumit numai cu sperietura pe care le-au tras-o, ori...

— Uitați-vă și dumneavoastră !

M-am uitat încotro îmi arăta omul. Și am văzut la marginea smîrcului pe lîngă care ne purta drumul o mulțime de cruci înfipte în pămînt. Unele erau de lemn. Altele de piatră. Le învechise pe toate timpul care de la răscoale pînă acum se scursese peste lume

nestînjenit... *Totdeauna timpul, orice s-ar întîmpla, se scurge peste lume nestînjenit.*

— Va să zică i-au împuşcat !

Omul clătină mîhnit din cap.

— Nu, tovarăşe, nu i-a împuşcat nimeni.

— Dar cum au avut inimă călăraşii să-i taie cu săbiile ?

— Nu i-au tăiat cu săbiile, şopti omul. Ar fi fost bine să-i taie, dar nu i-au tăiat. *I-au împins cu caii în smîrc. Şi oamenii s-au scufundat în smîrc, de vii.* La cîţiva ani, după ce le-a mai trecut boierilor mînia, au venit rudele ucişilor şi au înfipt aici, pe marginea smîrcului, cruci. Mai vin şi acum, de ziua morţilor, femeile din Blajini să tămîie crucile, după legea noastră creştinească. De jelit, pe cei morţi atunci, nu-i mai jeleşte nimeni. Îi jelesc femeile pe cei care au murit mai de curînd... Mulţi au murit de curînd... În război...

Nu ştiu ce-mi veni. Adoptai un glas care nu era al meu, un glas trist şi banal şi rostii :

— Se învechesc crucile, se învechesc şi mormintele. Viii mai au şi alte treburi decît să-i plîngă într-una pe cei pieriţi.

— Chiar dacă i-ar plînge, morţii tot n-ar mai învia. Nimeni nu mai învie. Dar să vă spun mai departe întîmplarea.

— Spune-mi-o...

— După primul mare război, s-a rupt o parte din moşia Cîrna şi s-a împărţit la oameni. Ni s-a dat şi nouă, celor din Blajini, ceva pămînt. Cu ce să-l muncim ? N-am avut vite. Şi n-a trecut mult şi pă-

mîntul nostru, ca şi pămîntul celor din Lisa şi din Bulboana, ca şi al acelora din Juguri şi de la Dealul Roşu, a căzut pe mîna bogătanilor din Temeiu. Şi de atunci ne-au tot stors pînă ne-au lăsat fără pic de vlagă în noi, nu numai boierii ci şi bogătanii din Temeiu.

Mi-a venit să-l întreb şi l-am şi întrebat, aşa într-o doară :

— Boierul acela care a poruncit să fie împinşi oamenii în smîrc, Leonida Cioranu, a lăsat moştenitori ?

— A lăsat. Trei fii.

— Şi mai trăiesc fiii aceia, ai lui Cioranu ?

— De ce să nu trăiască ?! Trăiesc. La conacul din cîmp, de la Cîrna. Au fost cîteşitrei, ca şi răposatul Leonida, ofiţeri. Li s-au luat de curînd uniformele. S-au stabilit la conac. Locuiesc toţi trei acolo cu nevestele lor şi caută să se descurce cu loturile care li s-au lăsat după împărţirea pămînturilor către săteni.

— Prin satul Blajini mai vin ei din cînd în cînd ?

— Cum să nu. Vine cînd unul, cînd altul dintre ei, mai în fiecare zi. Caută mînă de lucru. Spun că plătesc bine. Dau şi mîncare. Dau şi ceva udătură. Se poartă frumos cu oamenii. Se cunoaşte că s-au schimbat timpurile. Altădată... Nici sare-n ochi... Acum ! Au de toate, dau de toate, numai să găsească mînă de lucru...

— Şi se duc oamenii la ei la muncă ?

— Unii se mai duc. N-au încotro. Îi mînă nevoia. Alţii nu se duc. Zic că mai bine mor de foame decît să se ducă să muncească pe moşia fraţilor Cioranu.

— Dar pe frații Cioranu îi interesează cumva politica ?

— Eu știu ? Se aude că ar fi venit cu mașina de două-trei ori la ei la conac, Țăpoiu, acela care înainte de război a candidat de cîteva ori aici, în cap, pe lista liberalilor. Încolo... băieții nu se arată a fi asemănători în cîinoșenie cu răposatul lor părinte Leonida. Cumplit om era acela ! Nu l-ar mai răbda pămîntul ! Tot satul l-a blestemat, cînd a murit. Unii îl mai blestemă și acum, deși i-or fi albit de mult oasele în pămînt.

— A murit de mult ?

— Cu puțin înainte de începerea războiului.

— Pe dumneata te-au luat la război ?

— La război nu. Am beteșug. Sînt surpat. Însă de armată tot n-am scăpat. Mi-au pus o raniță în spinare, mi-au dat o pușcă și m-au băgat într-o unitate de rezerviști.

— Ai păzit, desigur, un pod, o gară, cîteva magazii.

— Nu, tovarășe. Am păzit niște oameni închiși.

— Unde ?

— Dincolo de Olt, în munți.

Lumea e mare. Și totuși lumea e mică. La Șatra o întîlnisem după aproape treizeci de ani pe Zambila și cu greu o recunoscusem. În starețul Calistrat Grămadă îl descoperisem pe inginerul Marei Cosîmbescu, fiul Diplomatului. Poate că aveam să-i mai întîlnesc pe aici și pe alții. Tuna și-i aduna.

Mă uitai mai atent la obrazul și la ochii țăranului și spusei :

— Mi se pare că noi doi am mai stat de vorbă.

— Nu cred. N-am avut unde. Dumneavoastră, după cîte pricep, ați venit acum pentru întîia oară prin părțile noastre...

— E adevărat. Dar nu cumva... Nu cumva te cheamă Dumitru Chiciură ?

— Chiar așa. Ei, fir-ar să fie ! Uite, tovarășe, ce mică e lumea ! Mă cunoașteți sau numai ați auzit de mine ? Iată, îmi vine să rîd. De unde și pentru ce ați fi auzit dumneavoastră de mine ?

— Te cunosc. Te cunosc și-mi pare bine că ne-am reîntîlnit.

Mi se încălzi inima. Amintirea lagărului dintre munți îmi încălzi inima. Doamne ! Dar pentru ce mai aveam eu inimă ? Îndemnarăm caii, să-i ajungem din urmă pe cei ce purtau mortul spre Blajini, mort scos cu frînghia din smîrc.

După fiecare noapte vine o zi,
După fiecare zi vine o noapte.
Astea toate de ce sînt, de ce-or fi ?

Lagărul era înconjurat de munți acoperiți de păduri. Vara pădurile erau verzi. Rămîneau verzi și iarna însă atunci cînd cădeau zăpezi pădurile deveneau albe. Dacă piereau norii, de la răsăritul și pînă la apusul soarelui pădurile sclipeau și îți creau iluzia că sînt, toate, făurite din argint. Acolo, în munți, rare ori vedeam soarele. De obicei, cerul era acoperit de nori, iar norii uneori erau alburii, alteori fumurii și de cele mai adeseori întunecați, ba chiar negri. Oricum ar fi fost însă, noi, cei din lagăr, ne uitam

mereu spre cer cu nădejde. Nu pentru că am fi crezut cu ardoare în Dumnezeu, sau în sfinți.

În partea de miazăzi a lagărului, dincolo de gărdurile înalte de sîrmă ghimpată care ne despărțeau de ceilalți oameni care nu fuseseră încă arestați, se întindea un cîmp plin de zăpadă. Dincolo de acest cîmp destul de puțin se aflau alte sîrme ghimpate și, chiar lîngă ele, sădită cine știe cînd, o pădurice săracă de salcîmi. Acolo orînduise comandantul lagărului să ia naștere cimitirul. Cei ce mureau între sîrmele ghimpate ale lagărului trebuiau să-și doarmă somnul de veci tot între sîrme ghimpate — sîrmele ghimpate ce înconjurau cimitirul lagărului. Cimitirul era și el împărțit în două : într-o parte erau îngropați soldații care-i păzeau pe internați și mureau — cum se spunea — sub arme, alta era rezervată îngropării internaților care, dintr-o cauză sau alta, își isprăveau aci, prin barăci sau în odăile infirmieriei, zilele. Pe cînd trăiam acolo în silă mă gîndeam deseori că dacă aș putea să mă strecor printre rîndurile de sîrmă ghimpată care despărțeau închisoarea noastră vremelnică de cimitirul tăcut și aș reuși să ajung lîngă cruci, poate că aș citi pe ele numele soldaților ori ale internaților înmormîntați dedesubt, dar mai ales ale soldaților, pentru că, după cîte se vorbeau în lagăr, numărul cel mai mare de morți îl dăduseră soldații. Au trecut mulți ani de atunci și s-ar putea ca unii cititori de azi ai acestor rînduri să se întrebe : *pentru ce majoritatea morților din acest cimitir s-o fi dat tocmai soldații?* Cei de astăzi nu au cum și de unde să știe nu numai că am

apucat acele vremuri, dar le-am și îndurat, și că, prin urmare, sîntem în măsură să depunem mărturie că *în lagărul acela dintre munți soldații rezerviști care îi păzeau pe internați erau tot atît de chinuiți, ba poate chiar ceva mai mult decît unele grupuri de internați,* cum erau de exemplu acelea ale speculanților sau ale intelectualilor de centru-stînga, cu care guvernul fascist, oblăduit de nemți, își avea socotelile lui.

Întîmplarea a vrut să trăiesc mult timp în preajma acestor soldați. Îi întîlneam ziua, cînd ne era îngăduit să ne plimbăm pe aleile sau potecile lagărului și-i întîlneam mai ales seara, înainte de a se suna stingerea. Atunci, cu voie de la comandantul lagărului soldații treceau de la cabană la cabană cerșind țigări sau cîte o bucată veche de pîine. Foloseam prilejul pentru a schimba cît mai multe vorbe cu ei. Cea mai mare parte dintre acești rezerviști erau țărani bătrîni sau îmbătrîniți înainte de vreme cu părul și cu mustățile albe, cu dinții căzuți, aduși de spinare. Nu mă puteam împiedica să gîndesc că dacă nu mi-aș fi părăsit satul natal încă înainte de a intra în adolescență, aș fi arătat ca oricare dintre ei, ori poate chiar ca cei mai nenorociți dintre ei. Unii dintre acești rezerviști aveau vîrsta mea, ei arătau însă tot atît de îmbătrîniți ca trecuții de șaizeci de ani.

Guvernul fascist, care ne ținea pe toți în chingi, umplusе lagărul cu oameni, cu multe, cu foarte multe luni chiar înainte de începutul războiului din răsărit. Soldații rezerviști din regiune, între care fuse-

seră vărsați și soldații înapți de a fi trimiși pe front, fuseseră concentrați și încadrați în unitatea specială însărcinată cu paza lagărului. În primele luni de la chemarea lor sub arme rezerviștii păziseră aci pe ofițerii și pe soldații polonezi care, după tragica prăbușire a Poloniei, ori chiar în timpul în care prăbușirea se producea, își căutaseră scăparea vieții în România. În vremea care se scursese de la prăbușirea Poloniei pînă la intrarea României în războiul din răsărit, polonezii, în grupuri mai mici sau mai mari, părăsiseră lagărul și nu puțini dintre ei ajunseseră, strecurîndu-se prin Jugoslavia, în Apus. La un moment dat nici un soldat sau ofițer polonez nu se mai afla între sîrmele ghimpate ale lagărului dintre munți. Atunci guvernul se hotărîse să folosească lagărul înțesîndu-l aproape pînă la refuz cu internați de tot felul, de la cei politici pînă la lăptarii speculanți și la mînuitorii de valută străină de la bursa neagră. Mulți dintre soldații rezerviști, care ne păzeau, aveau fii și gineri pe front. Văzîndu-mă că mă interesez de viața și de soarta lor vrednică de milă, mi se plîngeau :

„Ne-au rămas casele pustii. Pămînturile ni le muncesc nevestele și nepoții. Noi, cum vedeți, vai de mama noastră. Îmbrăcați în haine vechi, ponosite, cîrpite... Încălțați cu bocanci sparți... Nemîncați... Nespălați... Păzim oameni închiși..."

În nici unul din cuvintele acestea, și în multe altele mai aspre, mai bolovănoase, mai amare nu se afla nimic neadevărat, nimic exagerat. Era așa cum spuneau, ba chiar mai rău. Ne era milă de soarta noastră dar multora dintre noi ne era mai multă milă

de foamea lor. Ca să le venim cît de cît în ajutor, la masă strecuram cîte o bucată de pîine în buzunar și seara o dăruiam soldaților pe care îi întîlneam.

Într-una din acele zile de iarnă — îmi aduceam bine aminte totul — vorbisem îndelung cu un soldat care-mi spusese că-l cheamă Dumitru Chiciură. Îl ținusem minte, între altele, și pentru faptul că nu în toate zilele poți întîlni un om cu un nume atît de rar și atît de frumos : Chiciură... Singura rostire a cuvîntului mă făcea să ies din lumea reală, din cruda lume reală, și să pătrund în aceea a basmului, a visului :

Sate acoperite de chiciură,
Cîmpuri acoperite de chiciură,
Livezi și păduri acoperite de chiciură.

Totul, absolut totul era pur și alb sub văzduhul limpede, sănătos și rece.

Soldatul cu care vorbisem îndelung în lagăr, cu ani în urmă, nu era altul decît unul din sătenii care ajutase la scoaterea mortului din smîrc și care acum mergea călare pe lîngă mine, către Blajini. În ziua aceea îndepărtată, acolo în lagăr, avusesem amîndoi timp și interesanta noastră convorbire nu fusese tulburată de nimeni. Acum...

Dumitru Chiciură mă făcuse să aflu, cu privire la viața din lagăr, mai mult decît știusem pînă atunci. Una din acele nemernice iscoade ce trăgeau cu urechea și umblau cu urîte pîri mă denunțase colonelului Folșor, comandantul lagărului, că nu mă astîmpăr, că nu-mi țin gura și că în odăița în care locuiam împreună cu alții aveau loc în fiecare zi și în fiecare

seară, pînă tîrziu, lungi discuții cu caracter politic, bineînțeles, net antiguvernamental. Aceste feluri de discuții erau interzise cu strictețe. Ne-o spuneau afișele lipite pe uși și pe ziduri care ne avertizau :

Cine va vorbi
Mult va pătimi.
Cine va complota
Moartea-și va afla.

Colonelul Foișor mă chemase să mă cerceteze. Un ofițer de serviciu mă scosese cu vorbe răstite din odăiță și mă mînase din urmă, tot împoldindu-mă cu vîrful unui baston în spinare, pînă ajunsesem într-o sală cu două mese și cu o sobă care fumega într-un colț. Lîngă sobă se afla un soldat așezat pe vine. Tăcut și cu ochii pierduți parcă pe alt tărîm, soldatul sugea dintr-un muc de țigară și își încălzea mîinile negre și osoase, apropiindu-le de gura sobei în care agonizau cîțiva tăciuni. Am încercat să leg și cu acest soldat o conversație, dar n-a fost cu putință. L-am lăsat în pace însă după ce am aprins o țigară i-am întins și lui una. Țigara a rupt zăgazurile, toate cîte erau, dintre noi. Am vorbit... Am vorbit... Am vorbit...

Am fost uitat în încăperea aceea pînă la ora șase seara cînd colonelul Foișor, care plecase să ia masa cu familia în oraș, s-a reîntors în lagăr și a dat cu totul din întîmplare peste mine. Era un bărbat scund, dichisit și sfrijit, cu fața osoasă și sprîncenată, cu tîmplele aproape albe, chip tras, de crai ostenit cu multele amoruri lîncede pe care le poate oferi, mai ales în timp de război, societatea de provincie. Cînd mă văzu, ridică mirat sprincenele :

— Ce e cu dumneata aici ?

— Am fost chemat înainte de prînz.

— Cum te cheamă ?

I-am spus cum mă cheamă.

— Am reclamații contra dumitale.

— Poate voiți să spuneți pîri.

— Nu, nu *pîri,* ci *reclamații.*

La soldatul care, la vederea lui sărise în picioare și luase automat poziția de „drepți" nici nu s-a uitat. Pe mine m-a poftit într-un cabinet și acolo, cînd ridicînd, cînd pogorînd tonul, m-a certat, m-a amenințat, m-a povățuit părinteșe să-mi pun lacăt la gură... Cîte nu mi-a spus și cîte nu mi-a îndrugat... Îl ascultam și nu prea. Eram bucuros. Eram tare bucuros pentru că de la ora unu și pînă la ora șase, și în odăița aceea de la comandament, stătusem nestînjenit de vorbă cu Dumitru Chiciură. Mă uitasem la mîinile lui mari, aspre, negre și crăpate de muncă și de ger.

— Bată-l să-l bată de lagăr ! De doi ani îmi mănînc eu zilele pe aici.

— Pari destul de bătrîn. Cum de te-au luat și ți-au pus *cățeaua* în spinare ?

— Iaca, m-au luat. Pe cei tineri i-au trimis pe front. Și eu am fost pe front în războiul celălalt. Eram tinerel. Nici nu împlinisem nouăsprezece ani. Am fost rănit. Am fost și decorat. Mi-au dat și o bucată de pămînt mai pe urmă.

— Copii ai ?

— Două fete și trei băieți. Mi-a mai rămas un băiat. Unul mi-a pierit într-a doua lună de război, al

doilea într-a patra. De la cel mic am primit zilele acestea o scrisoare. Pînă astă-toamnă se îndurase Dumnezeu de el. Mai trăia. Poate că mai trăiește și acum. Cine știe ? In scrisoarea aceea spunea că se află în prima linie, mereu unde e mai greu, în prima linie. De cîteva săptămîni aud vorbindu-se că pe acolo pe unde se află fiul meu cel mic s-ar da acum niște bătălii înspăimîntătoare în care se prăpădesc armate întregi. Ați auzit ceva ? Știți ceva ?

— Am auzit, însă de știut, nu prea știu mare lucru.

— Dar cînd credeți dumneavoastră că o să se isprăvească războiul acesta, domnule ?

— Eu știu ? Poate peste un an. Poate peste doi...

— A murit multă lume... A murit lume cîtă frunză și iarbă.

— Și, din nefericire, o să mai moară. Războiul mănîncă oameni, mulți oameni...

Fumam. Soba se răcise. Ferestrele înghețaseră cu totul dar noi doi eram mulțumiți că putem vorbi în voie și mai ales că nu ne tulbură nimeni.

— Anul ăsta sîntem ceva mai puțin chinuiți. Iarna e mai blîndă. Dar anul trecut ! Doamne, Doamne, ce-a fost anul trecut ! Ne blestemam zilele și ne blestemam mumele care ne-au născut. O iarnă cum nu se mai pomenise de mult. Noi, rezerviștii, fără cojoace, fără căciuli. Mantaua, subțire. Ce poate să țină mantaua la viscol, la ger ? Suflă prin ea, parcă ar fi de hîrtie. O sumedenie de ostași și-au pierdut anul trecut viața. Ce e drept, e drept, au murit și anul ăsta, însă mai puțini. Ieșeam la raport. „Domnule colonel, dați-ne cîteva zile conced, să ne repezim pînă acasă și

să ne aducem cojoace, să ne aducem căciuli, ciorapi..." „Ce cojoace, prostovanilor ? Ce căciuli, mocofanilor ? La carceră vă bag, dacă mai deschideți gura. Aici sîntem la cazarmă și soldații trebuie să poarte uniformă. Cojocul nu e uniformă. Nici căciula nu e uniformă." „Domnule colonel, fără cojoace și fără căciuli, pierim." „Nu face nimic. Concentrăm alții. E plină țara de țărani. Am auzit că vreți pămînt. Vă dăm noi pămînt. Aici alături. Lîngă pădurice. Să vă săturați de pămînt... Că nu vă mai săturați... Nu vă mai săturați... Stați cu ochii zgîiți la mașiile noastre. Rîvniți pămînt. Vă curg balele după mașiile noastre. Vă dăm noi pămînt... Aici... Lîngă pădurice... Căciuli ! Cojoace ! Dar uniforma ? Trebuie respectată legea." Știam și noi că uniformă cu căciulă și cu cojoc nu se poartă. Dar, ca proștii, credeam că la vreme de război și pe timp de iarnă se poate. Colonelul ne tot lovea în cap cu regulamentul. Că la regulament nu scrie nimic nici de iarnă, nici de război. *Soldatul e soldat totdeauna.* Oameni bătrîni ca mine, alții mult mai bătrîni ca mine, ne puneau de sentinelă seara. Lagărul ! Trebuie să-l păzești. Dar și viscolul e viscol. Vîntul e vînt. Gerul e ger. Și cum să stai de seara pînă dimineața în viscol și în ger aproape dezbrăcat ? Cădeau soldații secerați de frig. Îi adunam dimineața și-i duceam la baracă. La infirmerie. Le scoteau bocancii. Le scoteau mantalele. Le dezbrăcau tunicile. Le luau capelele din cap. Îi despuiau de cămașă și izmene. Parcă mortul mai are nevoie de îmbrăcăminte ?! Nu mai are. De nimic nu mai are nevoie omul după moarte. Nici măcar de aer.

— Și apoi îi duceați și-i îngropați goi ?

— D-apoi cum?! Goi!... Cum veniseră pe lume!... Canonul cel mare era cu săpatul gropilor. Pămîntul, tare ca piatra. Morții, creștini. Trebuia să le săpăm gropi. Ba încă gropile trebuiau să fie adînci, să nu-i scoată cîinii primăvara. Făceam foc în cimitir și încercam să dezghețăm pămîntul. Pe o parte îl dezghețam, pe altă parte îngheța iar. Numai cu tîrnăcopul răzbeam. Îi aruncam pe oameni în fundul gropilor dezbrăcați. Îi acopeream cu bulgări și le puneam la cap cîte o cruce. Aveam cruci pregătite din vreme. Pentru toată lumea care murea erau pregătite cruci. Poate că ai văzut dumneata crucile... Multe vieți de om și-a luat pe suflet stăpînirea. Veneau nevestele să ne vadă. Ieșeam la raport. „Domnule colonel, ne-au venit femeile. Au luat drumul lung în picioare și-au venit să ne mai vadă la chip." Rîdea colonelul. Spunea : „Li s-a făcut dor de zdrîng !" „Nu, spuneam noi. Nu pentru asta au venit bietele femei, domnule colonel. Ne-au mai adus de-ale gurii. Ne-au adus și cojoace și căciuli. Vă rugăm, domnule colonel, să ne dați voie să purtăm căciulile și cojoacele măcar noaptea, cînd stăm de gardă." „Dacă vă mai aud vorbind de cojoace și de căciuli, vă trimit legați la Curtea Marțială." Tăceam. Cînd auzeam de Curtea Marțială tăceam. Știam noi că nu ne așteaptă acolo nici o scofală. Ce să facem ? Induram. Care vom avea zile, vom scăpa. Care nu... Dumnezeu cu mila... Dumnezeu cu mila... Că Dumnezeu e mare... și mare este și mila lui... Mila lui Dumnezeu...

Cîntecul meu de primăvară
L-am cîntat de mult, tare de mult.
Acum îl cînt a doua oară...

Pe cînd mergeam așa, călări, după oamenii din Blajini care purtau cu ei mortul scos din smîrc, ne reaminteam de întîlnirea noastră de altădată și ne reaminteam și de cîte s-au petrecut după aceea. Mulți dintre cunoscuții noștri nu se mai aflau pe lume. *Noi doi trăiam. Trăiam încă. Și socoteam că acesta este de fapt marele nostru cîștig,* faptul că războiul a trecut peste noi și, în vreme ce alții au pierit, noi am scăpat cu viață.

— Și, cum se vede, dumneata ai scăpat...

— Am avut zile... Eu... Dar războiul, pînă la urmă, mi-a ucis toți feciorii. Mi-a rămas un ginere... Și acum, după cîte pricep, dușmanii tot nu ne dau pas... Aseară l-au aruncat pe unul de-al nostru în smîrc... Poate că azi au să ne mai omoare un tovarăș. Poate că mîine au să ne omoare încă alt tovarăș... A ? Ce credeți ? Cît o să mai răbdăm ? *Noi sîntem cei mulți, nu ei...* Cum de cutează ? Eu stau și, mă întreb : cum de mai cutează ? Unde le sînt mințile ?

— Cutează. Și au să mai cuteze.

— Pînă cînd ?

— Pînă ce le vom veni tuturor de hac. Altfel nu se poate...

— Aveți dreptate, tovarășe. Uneori ne dăm și noi seama că *altfel nu se poate... Altfel nu se poate... Nu se poate...*

Neavînd cum grăbi caii — unul era împovărat și cu un mort — ajunserăm la Blajini tocmai către

amiază. Ariile, mici. Casele, mărunte. Iar la porți, ieșit în păr, aproape tot satul. Cîțiva cum ne văzură se năpustiră spre noi :

— Unde l-ați găsit ? L-ați scos ? L-ați adus ? De ce l-ați înfășurat în pătură ? V-ați uitat la fața lui ? Cine e mortul ?

Nu răspunserăm. Nu pentru că nu știam cine e mortul. În drumul pe care-l străbăturăm, cu capetele în jos, de la marginea satului pînă la primărie se înșirui după noi sodom de lume, aproape tot satul, dacă nu cumva chiar tot satul. Văzduhul, care și pînă aci fusese destul de posomorît, se posomorî și mai mult. Eram mulțumiți că cel puțin nu mai plouă. Descălecarăm și legarăm caii de gard. Primăria își avea sediul într-o casă țărănească, măruntă, cu odăi despărțite de o săliță, aidoma aceleia de la Urlăvînt. Notarul, mîhnit și mînios de cele petrecute, repezi o poruncă și cîțiva săteni aflați prin apropierea lui scoaseră în fața primăriei două mese și le puseră cap la cap. Alții luară mortul, desfășurară pătura, îl scoaseră și-l întinseră pe mesele de scînduri. Mai era nevoie de o poruncă. Tot notarul fu acela care o dete.

— Aduceți cîteva vedre de apă, trei-patru, ori chiar și mai multe.

Notarul sta uimit în pragul primăriei. Parcă îl lovise cineva cu măciuca în cap. Vedea și totuși nu-i venea să creadă că tot ceea ce vede este adevărat. Vătășelul îl întrebă :

— Ce spuneți, domnule notar, e sau nu e cazul să dezbrăcăm mortul ?

Dîn mulțimea adunată grămadă se auziră glasuri :

— Săracu Mardare !

— Bietul primar !...

— I-a rămas muierea văduvă.

— Asta n-ar fi nimic, dar muierea cum o să se descurce ? Are o droaie de copii... O droaie de guri... Și toate cer mîncare... Și toate vor cere și de acum înainte mîncare... Toate vor cere mîncare... mîncare...

— De ! Politica... Acum politica se face cu primejdie. Nu mai e ca altădată... E-he... E-he-he...

Mă uitai și eu, ca toți ceilalți care se aflau acolo, la mortul întins pe masă. Capul îi era întreg și nu prezenta urma nici unei lovituri. Era limpede că asasinii, cîți vor fi fost, îl aruncaseră pe primar de viu în smîrc. Sătenii adunați atît în curtea primăriei cît și în șosea murmurau. Unii îi înjurau pe asasini — toți erau de părere că la uciderea lui Mardare participaseră mai mulți oameni — și cereau autorităților să-i descopere și să-i pedepsească. Alții se închinau și șopteau :

— Să-i fie țărîna ușoară bietului Mardare... Să-i fie țărîna ușoară...

Încetul cu încetul murmurul mulțimii se ridică și se întări. Tocmai în momentul în care murmurul crescut urma să se schimbe în strigăte vijelioase de mînie, pătrunse în curtea primăriei făcîndu-și cu greu loc printre oameni și se apropie de mortul întins pe masă o femeie mărunțică, slăbuță, cu doi gemeni cam de jumătate de an în brațe. Pe lîngă ea roiau întocmai ca puii pe lîngă cloșcă cinci copii mai mărișori. Femeia mărunțică și slăbuță, cu gemenii în brațe și cu ceilalți cinci copii care i se țineau de poale, se opri

lîngă mesele pe care era întins mortul. Murmurul mulțimii descrescu și se stinse. Femeia tăcu și se uită la mortul acela acoperit de mîzga urît mirositoare a smîrcului. Era *omul ei*. Mai limpede : fusese *omul ei, tatăl celor șapte copii ai ei*. Acum... Acum nu mai era decît un stîrv. Ce ajutor mai avea, ea și copiii ei, de așteptat de la acel stîrv ?... Îi privi obrazul. Îi privi mîinile. Îi privi trupul plin tot de nămol. Da, da, stîrvul acela era Mardare... Trupul lui Mardare din care sufletul lui Mardare plecase pentru totdeauna... pentru totdeauna... Copiii, înghețați de spaimă, își încleștară gurile și se lipiră de fusta ei care îi acoperea mijlocul și picioarele. Cînd îi simți atît de strîns lipiți de ea, femeia țipă ascuțit și scurt, de parcă ar fi înjunghiat-o cineva. După țipătul aproape neomenesc care îi scăpase pe neașteptate din gură cuvintele pe care le rosti se auziră, toate, deslușit :

— Mardare ! Mardare ! Te-au omorît, Mardare ! Ce mă fac eu cu copiii, Mardare ? M-ai lăsat cu șapte copilași, Mardare. Spune-mi, Mardare, de ce m-ai lăsat tu pe lume cu șapte copilași ? Cine să-mi crească mie copilașii, Mardare ?

Satul adunat aproape tot acolo continua să tacă. Prin tăcerea aceea, în care mocnea ca jarul sub cenușă mînia, începură să se audă suspine. Notarul nu mai izbuti să-și țină firea. Scoase o batistă, o mototoli și își astupă gura cu ea. Ochilor însă le îngădui să plîngă cît vor voi... cît vor voi...

Aș fi voit — grozav aș fi voit ! — să-i spun văduvei lui Mardare, pe care atunci o vedeam întîia oară, cîteva cuvinte de mîngîiere care să-i mai îndulcească

amarul. Îmi dădui însă la timp seama că nu de cuvintele mele, oricare ar fi fost conținutul lor, avea ea nevoie. O lăsai dar să-și tînguie, să-și plîngă și să-și jelească singură adînca nenorocire care o izbise pe neașteptate.

Cu fețele împietrite și cu ochii uscați intrarăm în primărie împreună cu notarul. Cîțiva săteni se luară după noi. Îl rugai pe notar să-și scoată batista făcută ghem din gură, să-și șteargă ochii care i se umflaseră și i se roșiseră de plîns și să telefoneze la Teliu, să vină repede cineva de acolo și să înceapă cercetările cu privire la crimă. Doar nu aveam să așteptăm acolo cine știe pînă cînd... Alegerile ne stăteau în față și aveam sarcina să le cîștigăm cu orice preț... dar *cu orice preț*...

Viața lui Mardare, modest membru al partidului, intra și ea în acest preț, și tot în acest preț cumplit intrau lacrimile văduvei lui Mardare, lacrimile copiilor lui Mardare și ale noastre, ale tuturor.

— Asta e o idee... Asta e o idee !... Să vină cineva de la Teliu și să înceapă de îndată cercetările.

Notarul își mai veni în doage, se mai învioră și parcă se mai și liniști. Puse mîna pe telefon, luă receptorul și rămase cu el în mînă nemaiștiind ce are de făcut mai departe. Pentru a-l scoate cît mai mult din lîncezeală îi poruncii aspru :

— Cheamă partidul... Cheamă numaidecît Teliu și cere să ne dea partidul.

— Să nu chem prefectura ? Poate ar fi mai nimerit dacă aș chema prefectura... Eu cu prefectura sînt

obișnuit să țin legătura... Cu prefectura, nu cu partidul.

— Nu. Acum nu avem nevoie de prefectură. *Acum avem nevoie de partid,* așa că te rog să-l chemi pe tovarășul Licu Oroș la partid... La partid, nu în altă parte.

După ce notarul se desmetici de-a binelea și comunică întîmplarea, la cererea mea îmi trecu receptorul. Îi spusei lui Oroș :

— Să știi că iau cu mine un om din Blajini — unul singur — și mă duc la Temeiu. M-am hotărît. Te-aș ruga să nu te împotrivești. Sînt încredințat că și acolo s-a auzit de crimă. Trebuie să le dovedim bogătanilor de acolo că nu ne temem de ei.

— Dacă ții negreșit !... Dacă vrei să te duci, n-ai decît să te duci. Te rog însă să fii atent. Să nu ți se întîmple și dumitale ceva.

— Cred că e momentul cel mai potrivit să le arătăm că nu ne lăsăm intimidați, că nu ne este cîtuși de puțin teamă de ei.

Legătura se întrerupse. Nu mai auzii răspunsul lui Oroș.

Între timp, afară, acum, se adunase cu adevărat tot satul. Femeia cu gemenii în brațe și cu roiul de copii de lîngă poale continua să se zbuciume, însă nu mai țipa... nu mai țipa... Plîngea numai. Cu lacrimi tăcute plîngea.

Două muieri mai în vîrstă, îmbrăcate în negru — ceea ce însemna că și lor le murise cineva în familie de curînd — o sprijineau de subsuori și încercau să-i mai aline suferința șoptindu-i :

— Taci, maică ! Potolește-te, maică ! Ce să-i faci ?! N-a avut zile. Așa a vrut Dumnezeu. Soarta ! Bietul Mardare ! Așa i-a fost lui scris. Soarta !... Așa a vrut Dumnezeu, maică... Soarta... Și dacă așa a vrut soarta...

— Soarta ? Nu. Nu soarta. Dușmanii. Dușmanii, mînca-i-ar focul să-i mănînce, că nu se mai satură de carne de om !

Sătenii din prăpăditul sat Blajini vorbeau între ei tot pe șoptite de parcă s-ar fi temut să nu-i tulbure mortului somnul, adîncul și noroiosul somn în care căzuse.

— Cine l-o fi ucis ? Și de ce l-o fi ucis ?

— Să știți că...

Își spuseră unul altuia la ureche nume bine cunoscute de ei, dar pe care nu le auzii.

— Da, da... Numai aceia... Nu l-au iertat pe Mardare că anul trecut, în martie, a intrat cu oamenii în pămînturile lor, pe moșiile lor... Nu i-au iertat lui Mardare acțiunea de anul trecut.

Îi lăsai să vorbească mai departe, să-și rostească mai tare sau mai încet presupunerile, să-l căineze pe mort ori chiar să-l plîngă. Nu mă amestecai în discuțiile lor. Cunoșteau situația locală mai bine decît mine și, desigur, o cunoșteau mai bine și decît Oroș.

Mulțimea se clătină, speriată parcă, și se desfăcu. Ce se întîmpla ? Ce putea oare să se mai întîmple ? Ieșii pe prispa primăriei. După mine ieși notarul iar după notar ieșiră și ceilalți săteni. Nu trecu mult și văzurăm cu toții venind în goana mare dinspre margine, un cal fără călăreț, cu urechile sîngerînde, spintecate în două, cu cuțitul, de la rădăcină și pînă la vîr-

furi. Din mulțime se desprise un flăcăiandru care probabil se pricepea să umble cu caii mai bine decît alții, îl prinse nu fără primejdie — calul era înnebunit de durere și se apăra — și-l aduse în curtea primăriei. Nu mai avea șea și nici căpăstru. Văzîndu-l, țăranii izbucniră într-un glas :

— Calul lui Mardare !

— Nemernicii !...

— Calul cu care a plecat Mardare spre Teliu... Calul lui Mardare...

— I-au furat șeaua.

— Și căpăstrul i l-au furat.

Urechile bietului cal erau pline de sînge. Sîngele cursese ce cursese, pe urmă se închegase și se uscase. Calul, cu ochi tulburi, plini încă de spaimă și de suferință, tremura tot. Tremura de parcă ar fi fost bolnav de friguri. (De friguri nu se bolnăveau caii, numai oamenii, iar dintre oameni în primul rînd copiii. Cunoșteam boala. Căzusem bolnav de friguri de pe la cinci ani. Zăceam o lună-două în fiecare vară și pe la douăzeci de ani boala încă nu mă iertase cu toată chinina pe care o înghițisem. Tot mă mai culca la pămînt cel puțin pentru o săptămînă.)

— Înțelegem că l-au omorît pe Mardare. Pe primarul nostru. *Făcea altă politică decît ei.* Dar cu calul ce-or fi avut ? Ce-or fi avut cu calul ? De ce i-au spintecat bietului cal urechile ?

— Ce să aibă ? *Să ne sperie. Să bage groaza în noi.* Degeaba. Nu se prinde. Nu se mai prinde. Vremurile care au fost, au fost. Pentru totdeauna. Iar lor, ucigașilor, le-a trecut timpul. Orice-ar mai zice ei și

orice-ar mai face timpul lor a trecut. Și-o să le arătăm noi că le-a trecut timpul. O să le arătăm noi... Nu numai cu vorbele o să le arătăm noi lor ce vrem să le arătăm. Nu numai cu vorbele...

Acum notarul devenise ca varul la față :

— Asta nu poate să rămînă așa. Va trebui să chemăm organele competente să facă anchetă. Poate vor izbuti să-i descopere pe omorîtori. Să-i descopere și să-i condamne la pedeapsă, la cea mai grea pedeapsă. Înțelegem... Aveau ce aveau cu Mardare... însă cu ce se făcuse vinovat calul ?

Un băiețaș de cinci-șase ani se desprinse de lîngă maică-sa — văduva lui Mardare — se apropie de cal, îl privi cu milă și începu să urle :

— Calul nostru !... Căluțul nostru ! I-au tăiat urechile căluțului nostru... Mamă... Mamă... I-au tăiat urechile căluțului nostru... I le-au spintecat...

Mi se păru că și pe săteni îi zguduise mai puternic ciopîrțirea urechilor calului decît uciderea lui Mardare. Îmi plăcu să cred că mă înșel, însă nu mă înșelasem. Și mă duru sufletul de părere de rău că nu mă înșelasem.

— Ce-au avut cu calul ?

— De ce i-au spintecat calului urechile ?

— Sălbatecii !... Ticăloșii !...

— Numai pentru asta și încă li s-ar cuveni moartea cu cazne... Moartea cu cazne... cu cazne...

— Cine-or fi ? A ? Cine ?

— Cine alții decît...

Iarăși auzii limpede totul, în afară de nume. Cînd vorbeau și rosteau numele celor bănuiți de asasinarea

lui Mardare, țăranii coborau vocea. — *Frica ! Frica păzește via.* Nu de noi, sau de ceea ce reprezentam noi aveau frică sătenii din Blajini atunci cînd rosteau încet numele presupușilor asasini ai lui Mardare, ci de foștii... de foștii, care puteau fi și viitorii.

Dintre sătenii aflați acolo, ieși unul, destul de pirpiriu și veni șovăitor lîngă notar și lîngă mine. Era un omuleț smead, îmbrăcat într-un cojoc slinos, lung pînă la călcîie care — se vedea de departe — fusese croit pentru altcineva. Își scoase căciula și înainte de a apuca să-l rog să și-o pună în cap, vorbi :

— Să mă iertați, tovarăși. Aș vrea să intrăm în primărie. Am să vă mărturisesc ceva, *la secret*... Ceva care ar putea să vă intereseze mult.

Nu ne mirarăm de cuvintele lui. Mulți ne cereau să-i ascultăm „între patru ochi". Îi ascultam. Așa procedarăm și acum. Intrarăm în primărie și ne așezarăm pe scaune. Erau strîmbe și scîlciate dar altele mai bune acolo, la Blajini, nu se găseau, și poate nici nu trebuia să se găsească.

Notarul, care îl cunoștea pe țăran, îl îndemnă :

— Spune, tovarășe Vanoga... Spune-ne ce ai de spus...

Nu ne aflam în odaia aceea a primăriei decît trei oameni : eu, notarul și el, Vanoga. Cu toate acestea, țăranul care ne ceruse să-l ascultăm „la secret" se uită, nu o dată ci de cîteva ori în toate părțile și cu multă teamă ca nu cumva *secretul lui* să mai fie auzit și de alte urechi decît ale noastre. După ce se convinse că toul este așa cum trebuie se strînse în el, își ghemui trupul de parcă ar fi dorit să devină și mai mărunt, și mai puțin decît era și spuse :

— Aseară, cînd se îngîna ziua cu noaptea, mă întorceam pe jos, ca tot omul sărac, de la Teliu. L-am văzut pe primar venind călare către mine. Eram destul de departe unul de altul și dacă nu s-ar fi întîmplat ce s-a întîmplat, ne-am fi întîlnit și am fi schimbat între noi vorbe.

Tresării. Avusei impresia că lungește vorba și-l grăbii :

— Ei ! Și ce-ai mai văzut ?

— I-am cunoscut întîi calul și pe urmă i-am cunoscut căciula. Știți că purta o căciulă înaltă, cu moț. Nimeni nu mai avea aici la noi, la Blajini, și, după cîte știu, nici prin alte sate din jur, căciulă ca a lui Mardare. Ba eu cred că în toată Moldova chiar dacă am căuta cu lumînarea alta la fel n-am găsi... Nu... N-am găsi... N-am găsi nici dacă am căuta cu lumînarea...

— Pesemne că o fi rămas în fundul smîrcului.

— O fi rămas. Mergea încet calul. Însă nu chiar la pas. Și atunci i-am văzut, venind dinspre pădurice, în goana mare, călări pe caii lor aprigi, *pe cei trei boieri de la Cîrna.*

Notarul sări ca ars. Ochii lui mici care pînă aci mi se păruseră lîncezi și spălăciți, sclipiră :

— Pe frații Cioranu ?

— Întocmai. Chiar pe frații Cioranu. Pe toți trei. Mi-am dat seama într-o clipă că nu e de-a bună. Și m-am lăsat într-o adîncitură a rîpii. Mi-am scos căciula din cap și mi-am pus în fața ochilor un scaiete

să văd dar *să nu fiu văzut*. M-am gîndit ca, la o adică, să sar în ajutorul primarului. Dar cu mîinile goale cum eram, nu i-aș fi fost de nici un folos. Puneau cei trei boieri mîna și pe mine și mă gîbuiau cît ai zice pește cum l-au gîbuit pe Mardare... Cum l-au gîbuit pe bietul Mardare...

— Așa dar...

— Stați, tovarăși, stați și ascultați. Cei trei frați Cioranu i-au ieșit primarului în față. Au sărit pe el și l-au dat jos de pe cal. Omul s-a zbătut cît a putut și a încercat să se apere în toate chipurile. Dar cum să te aperi tu, unul singur, de trei vlăjgani ? Doi l-au ținut și unul, cel mai tînăr, i-a dat cu pumnii în cap, ori poate cu tocul vreunui pistol, pînă l-a amețit. Pe urmă, cei ce-l ținuseră l-au luat de mîini și de picioare, au venit cu el pînă la marginea smîrcului, l-au ridicat pe sus și l-au aruncat cu capul înainte. În timp ce trupul lui Mardare se afunda încet, cel mai tînăr dintre frații Cioranu a prins calul primarului și i-a spintecat urechile cu cuțitul.

Ostenit parcă de atîta risipă de vorbă, săteanul tăcu și se ghemui și mai mult în el. Îl îndemnai :

— Și mai departe ? Ce s-a întîmplat mai departe ?

Martorul care văzuse cum se făptuise crima — martor pe care noi nu-l știusem și nu-l căutasem și care ni se înfățișase de buna lui voie — se uită la mine cu un fel de milă :

— O să vă spun ce s-a petrecut și mai departe. Dacă țineți. După mine însă ce s-a întîmplat mai departe putea să se întîmple sau să nu se întîmple : *era tot una*. Dar... Mă rog... Unul dintre frații Cioranu i-a dat calului cîteva lovituri pe spinare și l-a alungat către pădure. Tot către pădure au plecat și ei. După ce frații Cioranu nu s-au mai văzut am ieșit de unde mă tupilasem și m-am apropiat de smîrc. L-am văzut pe primar cum se afunda încetul cu încetul în smîrc. Parcă de acolo, din fund, l-ar fi tras cineva cu ața, pe îndelete. Am văzut mai pe urmă că Mardare nu se mai afundă în smîrc și că-i rămîn picioarele afară. Om sînt ! M-am speriat de toată întîmplarea și am ținut-o pînă acasă tot într-o fugă... tot într-o fugă... Mă mir, tovarăși, mă mir că nu mi-a plesnit inima în piept de atîta alergătură.

Mă pomeni — și nu-mi dădui de loc seama ce se petrecea cu mine de mă comportam astfel — că ridic glasul și că-i spun omului cuvinte de amar reproș :

— *Și de ce n-ai venit numaidecît să ne spui ?*

Omul se făcu mic, mic de tot. Zise de parcă ar fi fost sfiala însăși :

— De, tovarăși ! Să mă iertați. Mi-a fost frică.

(Expresia asta *mi-a fost frică* mă irită de-a binelea, pentru că mă întîlneam prea des cu ea. *Mi-a fost frică. Și dacă mi-a fost, mi-a fost...* Cînd îmi era lumea mai dragă auzeam pe unul sau pe altul motivînd de ce a făcut un lucru sau de ce nu l-a făcut cu acest etern : *mi-a fost frică*. Atunci nu înțelegeam. *Mai tîrziu însă am înțeles și au existat ani în care și mie mi-a fost frică.)*

— Ți-a fost frică să vorbești ?

— Păi cum să nu-mi fie ? Boierii ! Boierii totdeauna au căzut în picioare. Poți să știi chiar tot ce-o să se întîmple de-acum înainte ? Poate că o să izbîndiți

dumneavoastră comuniștii. Dar dacă într-o zi se întoarce roata și boierii iau iarăși în mîinile lor toată puterea, atunci un sărăcan ca mine pe unde o să scoată cămașa ? Că dumneavoastră... azi veniți și mîine plecați. Unde vă mai găsim noi ? Veniți. Vorbiți. Plecați. La nevoie unde vă găsim ?

Pe măsură ce-și spunea năduful, omul se încălzea. Tăcu. Tăcurăm și noi și ne uitarăm la el cum se frămîntă și își mușcă buzele. Mai avea ceva de spus : să spună, sau să nu spună ? Pînă la urmă se hotărî să spună :

— Acum, cînd l-am văzut pe primar mort, scos din smîrcul care n-a vrut să-l tăinuie și întins pe masă cu noroiul pe el, cînd am văzut și calul cu urechile spintecate, mi-am spus : „Am să mărturisesc totul. Ce-o fi, o fi ! Sînt gata să jur și pe sfînta cruce că tot ceea ce am văzut v-am spus și că nimic, nimic n-a rămas ascuns în sufletul meu."

Notarul, care tremurase și dîrdîise tot timpul cît vorbise țăranul, prinse iarăși glas.

— Vino cu noi, îi zise martorului crimei. Vino cu noi.

Ieșirăm, din nou, pe prispa primăriei. Notarul îi rugă pe săteni să se apropie și să facă tăcere. După aceea o rugă pe femeia mortului să se apropie și ea și dacă s-ar putea să-și stăpînească plînsul.

— Plînsul, spusese el, plînsul n-ajută la nimic. Problemele nu se rezolvă cu plînsul. Așa și acum.

— Fiți atenți, strigase, tovarășul Vanoga are să vă povestească și dumneavoastră tot ce-a văzut... Tot... Tot ce-a văzut și ne-a spus nouă în primărie.

Îl arătă pe Vanoga cu mîna. Lucrul era zadarnic, pentru că Vanoga era din Blajini și consătenii îl cunoșteau tot atît de bine ca pe oricare altul. Notarul i se adresă teatral :

— Tovarășe Vanoga, fii bun și spune-le și dumnealor de aici, de pe prispă, ce ne-ai spus nouă. Nu te sfii. N-o să ți se întîmple nimic rău. Făptașii vor fi prinși de îndată de autorități și pedepsiți fără întîrziere. N-au cum scăpa de lege. O să-i mănînce ocna... O să-i mănînce ocna... ocna... ocna...

Vanoga începu să tremure și-i trebui cîteva clipe pînă să poată vorbi. Zise :

— Criminalii !... Poate au să fie prinși. Poate n-au să fie. Poate au să fie pedepsiți. Poate n-au să fie. Dar acum pentru că am făcut-o nu vreau să dau îndărăt. Fie ce-o fi. Am să vă mărturisesc totul, ca la popă, ca la spovedanie.

Tremurînd, ascunzîndu-se parcă și mai mult în cojocul lui larg, lung și slinos, Vanoga mărturisi oamenilor ceea ce ne mărturisise și nouă, însă mai pe larg și cu mai multe amănunte. Era un povestitor de mîna întîia. Dacă ar fi știut carte... Dacă ar fi avut norocul — sau, poate, nenorocul — să treacă prin școli mai înalte...

Sătenii îl ascultară. Nu tușiră. Nu rîgîiră. Numai din ochi clipiră.

După ce Vanoga spusese tot ce avusese pe suflet, cei adunați acolo, cu nevestele și cu copiii lor, rămaseră un timp tăcuți și parcă și împietriți, nemișcați. Femeia mortului țipă iarăși :

— Mardare !... Te-au omorît, Mardare !... Cui m-ai lăsat tu pe mine cu șapte copii, Mardare... Mardaree...

Copiii se strînseră iarăși lîngă ea ca puii lîngă cloșcă atunci cînd se aude lunecînd prin văzduh, pe marile lui aripi, uliul de pradă. Îi mîngîia pe creștetele zburlite, țepoase și le arăta mortul plin de noroi. Copiii scînciră iar ea, scrîșnind puternic, le spuse apăsat :

— Uitați-vă la *omul meu*... Uitați-vă la *tatăl vostru... A fost comunist. Și mi l-au omorît boierii. Ni l-au omorît că n-a mai vrut să fie sluga lor și s-a făcut comunist...*

De cînd aflase de uciderea soțului ei, de cînd îi văzuse trupul plin de nămol și pînă acum i se uscaseră buzele. Poate, în același interval de timp, i se uscase și cerul gurii. Pentru că nu mai fu în stare să vorbească. Mă temui ca nu cumva să leșine și dacă ar fi făcut-o nici unul dintre noi nu s-ar fi mirat. Femeia însă se ținu tare și izbuti să-și stăpînească firea. Își mușcă și-și umezi buzele. Apoi spuse tot apăsat, ba chiar mai apăsat decît înainte :

— *Boierii au fost dușmanii noștri. Au fost dușmanii noștri și au rămas dușmanii noștri. Țineți minte, băieții mei... Și voi, fetele mele. Să țineți minte cum l-au omorît pe tatăl vostru boierii de la Cîrna, feciorii boierului Leonida, care i-au înnecat pe alde bunicătău în smîrc... Să țineți minte voi, puii mamei... Și voi, puicele mamei, să țineți minte... Să țineți minte... Să țineți minte... Voi, puii mamei... Și voi, puicele mele...*

O podidi plînsul, un plîns adînc și amar. Își înghiți repede lacrimile și zise încet, aproape șoptit, cu nesfîrșită deznădejde :

— Dar voi n-o să țineți minte, puii mei... Voi n-o să țineți minte, puicele mele... Sînteți micuți, prea micuți, prea micuțe... *Dar voi n-o să țineți minte... N-o să țineți minte...*

Unul dintre bărbați strigă :

— Tovarăși, nu mai răbdăm să stăm cu brațele încrucișate. Nu e drept. Să încălecăm repede pe cai. Toți care avem cai. Să ne înarmăm cu furci și cu topoare și să ne repezim pînă la conacul de la Cîrna, să punem mîna pe ticăloși, pe omorîtori. Să punem mîna pe cei care l-au aruncat în smîrc pe tovarășul Mardare... să punem mîna pe cei care au spintecat urechile calului...

Careva din mulțime lămuri :

— Frații Cioranu au arme. Au fost pînă de curînd ofițeri. Nu se poate să nu aibă arme. Sînt cutezători și nebuni. Au să se apere. Au să tragă în noi și-au să ne omoare. În loc de o nevastă rămasă văduvă au să fie mai multe.

Cuvintele fricosului — căci, după părerea noastră în împrejurările de atunci, numai un fricos putea vorbi așa — nu rămaseră fără ecou. Nu puțini se temură să-și pună pielea la bătaie fie și pentru cea mai dreaptă dreptate. Unii se sfiiră. Unii se uitară la neveste. Alții se uitară la copii. Ezitară :

— Așa e. Au arme.

— N-au să se lase prinși cu una, cu două. Au arme.

— Au să tragă în noi... Au să tragă în noi...

— Au să ne omoare şi pe urmă — prinde orbul, scoate-i ochii — au să fugă în munţi.

— Poate că vor fi şi fugit.

— Sigur ! Au fugit. Nu erau ei proşti să omoare om şi pe urmă să aştepte la conac, să fie arestaţi şi judecaţi.

Alţii însă, care, făcînd războiul, trăiseră ani întregi pe fronturi, trecuseră mereu prin primejdia de a fi ucişi şi, la rîndul lor uciseseră, spuseră întărîtaţi :

— N-au fugit. Fraţii Cioranu cred că nu i-a văzut nimeni, aşa cred ei, că nu i-a văzut nimeni cînd au făptuit omorul şi n-au fugit. Nu... Nu... Fraţii Cioranu nu sînt oameni care să fugă.

— Dar au arme. Au să tragă în noi.

— Să tragă ! N-au decît să tragă dacă le dă mîna.

— Să mergem ! Să mergem ! Numaidecît ! Să nu prindă de veste că s-a aflat... Să mergem numaidecît la conacul de la Cîrna şi să punem mîna pe fraţii Cioranu...

Notarul îi sfătui să se potolească.

— Staţi liniştiţi. Au să-şi facă treaba organele competente. Eu sînt organ de stat. Şi ca organ de stat vă întreb : cu ce drept vreţi voi să vă amestecaţi ?

— Cum cu ce drept ? Cum cu ce drept, notarule ? *Trebuie* să ne amestecăm. Nu putem îngădui ca fraţii Cioranu să-şi facă de cap, să omoare lumea şi noi să rămînem cu mîinile în sîn... Să rămînem cu mîinile în sîn şi să privim...

Notarul mă privi. Zise :

— Dumneata ce spui ?

Tăcui. Mă gîndii. Zisei încet :

— Nu mai stărui. Lasă-i să se ducă. N-ai cum să-i opreşti.

După cîteva clipe cutezai să adaug :

— Şi poate că nici nu trebuie să-i opreşti... Da... Poate că nici nu trebuie să-i opreşti...

Acum situaţia era de asemenea natură, încît chiar dacă noi am fi încercat să-i oprim, sătenii, hotărîţi să plece în căutarea asasinilor, nu ne-ar fi ascultat. Mînia plutea în văzduh şi era în plină creştere.

Mai mult de treizeci de ţărani plecară şi se risipiră pe la casele lor pentru ca, peste cîteva minute numai, să-i vedem trecînd prin faţa primăriei în fuga nebună a cailor.

Întîmplarea care dusese la moartea primarului din Blajini şi la neaşteptata descoperire a asasinilor, mă întorsese, ca să zic aşa, pe dos. Vederea văduvei şi a copiilor, şapte la număr, mă tulburase şi continua să mă tulbure adînc. (Nu mă tulburam oricînd şi pentru orice. Eram ca o fîntînă a cărei oglindă se tulbura şi se mişca în cercuri numai după ce erau aruncate în ea multe, foarte multe pietre.) De fapt, oricîtă bunăvoinţă aş fi avut nimic nu aş fi fost în măsură să îndrept din toate cîte se stricaseră. La Blajini, era limpede, nu mai aveam ce face. Aşa că îl lăsai pe notar învîrtind manivela telefonului şi chemînd Teliu, pentru a-i aduce la cunoştinţă lui Oroş tot ceea ce se întîmplase şi tot ceea ce era, cu multe neprevăzuturi, în curs de întîmplare. Trecui mîhnit pe lîngă mortul întins pe masă pe care acum tocmai îl dezbrăcau de hainele pline de noroiul smîrcului. Văduva, istovită, se tîngui mai departe însă cuvintele care îi ieşeau acum

din gură erau de neînțeles, de parcă făceau parte dintr-o limbă cu totul necunoscută. Copiii se uitau la mort cu ochi mari, uscați și nițeluș mirați întrebîndu-se, poate, în căpșoarele lor ciufulite, ce era viața și ce era moartea. Parcă nu le venea să creadă că omul acela fără suflare, plin de sus și pînă jos de noroi lipicios, era tatăl lor. Niciodată nu-l mai văzuseră stînd atît de nemișcat. Mai înainte, chiar cînd dormea adînc, se întorcea prin somn cînd pe o coastă, cînd pe alta, ori rostea cuvinte. Uneori, mai ales cînd se culca supărat, înjura prin somn. Acum era plin de noroi, sta nemișcat pe masă și nici măcar din ochi nu clipea... N-avea cum să clipească, viața i se isprăvise și intrase în moarte. Dar ce era viața și ce era moartea ? Un băiețandru se urcase în clopotniță și trăgea clopotele — a mort — ca să fie bine primit în cer răposatul Mardare, tovarășul Mardare, comunistul Mardare, cel ucis de frații Cioranu, de cei trei frați Cioranu, proprietarii conacului de la Cîrna...

Plin de mîhnire dezlegai calul de la gard, încălecai și rugai pe unul dintre sătenii care mă însoțiseră pînă la smîrc să mă însoțească, de data asta pînă la Temeiu. Văzui că omul căruia îi adresasem această rugare se codește. Îi zisei :

— Dacă vrei... Numai dacă vrei... Nu iau pe nimeni cu sila. Dacă vrei mergi, dacă nu vrei, nu mergi.

— Merg, cum să nu merg, însă trebuie să cunoașteți că *ne aruncăm singuri în gura lupului. Cu bogătanii din Temeiu nu e de glumă.*

Pe drum, nu schimbarăm aproape nici o vorbă. Mardare, mortul, parcă ni se arăta mereu în față, cu

trupul plin de noroi și parcă ne spunea : „Nu vă duceți... Nu vă duceți... Nu vă duceți la Temeiu“...

Abia tîrziu, după-amiază, intrarăm în Temeiu. Aci, minune ! După cele văzute la Blajini și prin alte sate, minune, nu altceva : curțile mari, acareturile multe și solid construite, ogrăzile pline de stoguri de nutreț. Casele erau toate înalte, acoperite cu olane sau cu tablă, ferestrele și ușile vopsite. Dincolo de geamuri se aflau la toate casele perdele înflorate. Copiii pe care îi întîlnirăm arătau și ei altfel : bucălați, curați, bine îmbrăcați. Văzurăm și femei. Dereticau prin curți cu gesturi largi, împărătești parcă. Mi se părură, după îmbrăcămintea pe care o purtau pe ele — rochii lungi, de lînă, groase, broboade mari pe cap, pantofi în picioare — că sînt niște principese din veche vechime. Pe șosea ajunserăm din urmă cîteva grupuri de bărbați de toate vîrstele. Păreau și mai semeți decît femeile văzute prin ogrăzi. Încetinirăm mersul și cînd trecurăm pe lîngă ei, le dădurăm bună ziua. Se uitară la noi cu oarecare curiozitate. Știau cine sîntem și nu ne răspunseră. Se îndreptau, așa bănuirăm, spre primărie. Notarul din Blajini îl înștiințase telefonic pe cel din Temeiu de sosirea mea iar acesta chemase lumea la primărie *să stea de vorbă cu candidatul. Să stea de vorbă și — eventual — să-l învețe minte.*

Mergînd pe lîngă ei, îi privii mai de aproape. Purtau pe cap căciuli mari asemănătoare acelora pe care le purtaseră în veacurile trecute boierii țării. Bundrele lor erau lungi, încrețite în poale și cu umerii largi și împodobite cu găitane, iar încălțămintea, ca

de zile mari : cizme negre sau galbene, înalte și răsfrînte deasupra genunchilor, cu rozete de argint. Însoțitorul meu clătină din cap, întinse gîtul spre mine și-mi șopti :

— E de rău, tovarășe. E de rău. Ne-am vîrît singuri în capcană. Am intrat de bună voie în gura lupului.

Apoi ca să nu mi se pară mie că e lipsit de curaj, zîmbi copilărește și zise :

— Nu scăpăm cu pielea întreagă.

— De ce ?

— O să vedeți. Dintre lupii ăștia înțoliți, eu vă spun că noi doi nu scăpăm cu pielea întreagă.

O spunea în glumă, însă o spunea și cu frică. Vremurile erau încă tulburi și erau încă tulburi și mințile multor oameni. Viața omului — aproape pe toți războiul ne învățase să gîndim așa — nu făcea prea multe parale. Zisei :

— Vom trăi și vom vedea...

Tînărul meu însoțitor era ager. Îmi răspunse :

— Vom vedea numai dacă vom mai trăi.

— O să trăim, tovarășe, o să trăim.

Nu prea credeam nici eu vorbele care-mi ieșiseră din gură. *Dar pe acestea, numai pe acestea trebuia să le rostesc și nu altele care ar fi lăsat să se întrevadă că mi-ar fi cîtuși de puțin frică.*

Ajunserăm în inima satului, la primărie. Aci se și strînseseră cîteva sute de bărbați, poate cinci sute, poate șase sute, poate și mai mulți.

Era mare satul Temeiu. Trăiau acolo mai bine de șase mii de țărani și toți erau mai mult decît înstăriți. Erau adevărați bogătani. Uitîndu-mă la ei îmi zisei

în gînd : „Ce-o fi, o fi !“ și pe cei ce se uitau la mine îi privii drept în ochi. Mi se păru că mă aflu în fața unui sfat de boieri din zilele noastre, boieri care s-au îmbrăcat pentru un mare bal mascat în straiele istorice ale îndepărtaților lor strămoși. Avui un moment de slăbiciune în care — vai, ce nerozie ! — mi se făcu rușine de căciula mea roasă și roșcată, de încălțămintea grosolană pe care o purtam, de haina de piele de pe mine, haină cu care, în timpul din urmă, mă tăvălisem, dormind pe multe bănci și chiar pe dușumele. Gîndii că poate ar fi fost mai potrivit dacă între acești oameni aș fi venit și eu îmbrăcat mai ca lumea. Roșii chiar, însă fui bucuros că nimeni nu băgase de seamă. Scurtul moment de slăbiciune trecuse. Îi șopti tovarășului din Blajini :

— Să stai, te rog, prin preajma mea și să iei seama.

— Am să stau, îmi răspunse tînărul, am să stau și, la nevoie, *dacă nu mi-o fi teamă, am să-ți sar în ajutor... Dacă nu mi-o fi frică...*

— Și dacă o să-ți fie frică ?

— Tot o să-ți sar în ajutor... Chiar dacă mi-o fi frică, la nevoie am să-ți sar în ajutor.

Zîmbirăm și ne legarăm și aici caii de gardul primăriei — o clădire impozantă cu etaj — și, intrînd în larga ei curte, dădurăm oamenilor adunați acolo *bună ziua*. Parcă ar fi fost cu toții surzi. Nici aici nu ne răspunse nimeni. Numai cînd ne aflarăm în pragul primăriei, un bărbat grăscior, bine legat, cu fața mare, grasă și roșie, binevoi să facă un pas spre noi. Îi spusei după tradiție :

— Bine v-am găsit.

Șovăi un timp, apoi bolborosi răspunsul :

— De ! Vom vedea ceva mai tîrzior dacă va fi potrivit să vă spun ori să nu vă spun și eu, după tradiție, *bine ați venit*. Pînă atunci... Pînă atunci nu vă pot spune în nici un fel.

— Am venit aici fiindcă vreau să vorbesc cu dumneata, cu dumneata și cu cît mai mulți oameni de aici, din Temeiu... Cu cît mai mulți oameni.

— Poftim. Începe cu ei. Au auzit că vii pe la noi și s-au adunat să te vadă. Notarul n-a avut ce face, și el a împrăștiat știrea că vii. Întoarce-te cu fața la ei și spune-le ce vrei să le spui. Răzeșii, dacă o să le placă ce-o să le spui, au să te asculte. Dacă nu, au să te huiduie și-au să-ți întoarcă spatele.

— Chiar așa ?

— Chiar așa și poate și mai rău.

— Dumneata ești primarul ?

— Da, eu sînt. Ilie Ichim, primarul...

— Ești de mult primar ?

— Nu prea de mult, domnule candidat. Numai de vreo douăzeci de ani. (Sublinie puternic.) Numai de vreo douăzeci de ani.

Rîse. Zîmbii și eu și-l întrebai :

— Dacă oamenilor din satul dumitale n-o să le placă ce-o să le spun, cam ce crezi c-o să se întîmple ?

— Păi nu ți-am spus ? Ți-am spus, dar dacă dumitale îți face plăcere s-o mai auzi o dată, iată : *au să te huiduie și-au să-ți întoarcă spatele. S-ar putea însă să fie și mai rău.*

— Adică ?

— O ciomăgeală zdravănă, cu spargere de cap.

— De ce nu chiar un omor ?

Primarul chiaburilor din Temeiu ridică din umeri, după care, zîmbind, zise :

— Ar fi prea mult.

Nu ținui seama de amenințări. Mă făcui că nu le înțeleg și mă întorsei cu fața către mulțimea adunată acolo. Le mulțumii tuturor că se osteniseră să vie la primărie să stăm de vorbă. Nu apucai să-mi isprăvesc fraza de care îmi era plină gura, că unul și ridică glasul :

— Hă ! Hă ! Hă ! *Domnule*, să nu care cumva să-ți închipui că ne ești drag... Am venit de curiozitate... Am venit să vedem și noi cum arată la chip un comunist, *un comunist care vrea să ajungă deputat cu voturile noastre*. Un comunist care, odată ajuns în parlament *cu voturile noastre*, o să voteze niște legi care o să ne despoaie de tot ceea ce avem... Pe la noi, *domnule tovarăș*, comunismul nu numai că n-a prins rădăcină, dar nici nu s-a arătat.

Altul, care vorbea de parcă ar fi avut cîlți în gît, se grăbi să adauge :

— La noi comunismul n-o să prindă niciodată rădăcini. Noi sîntem oameni cu stare. Posedăm pămînturi întinse *și avem nevoie de mînă de lucru, de slugi, nu de tovarăși. Cu tovarășii n-avem ce face. Și dacă n-avem ce face, n-avem ce face...*

Om plin de slăbiciuni ! Eram un om plin de slăbiciuni ! Nu totdeauna izbuteam să-mi stăpînesc mînia. Și ori de cîte ori băgam de seamă că nu sînt în stare să-mi stăpînesc mînia, îmi blestemam ziua și

clipa în care mă născusem. (Ziua ! Nu fusese zi ci noapte pe isprăvite, către zori, atunci existase clipa în care, nechemat de nimeni, venisem pe lume.) Așa mi se întîmplă și acum.

— V-aș ruga, le spusei cu vocea ridicată dar calmă încă, v-aș ruga ca în cazul în care mai aveți și altceva neplăcut să-mi spuneți, *să mi-o spuneți acum.* Eu am să vă ascult. După ce veți sfîrși dumneavoastră să-mi spuneți ceea ce aveți să-mi spuneți, o să vă rog să mă lăsați și pe mine să vă grăiesc, așa... cam un sfert de ceas. Cunosc și eu proverbul care spune că vorba multă aduce sărăcie. N-am să vă vorbesc mult și, în orice caz, nu astăzi am să vă sărăcesc votînd nu mai știu ce lege...

Gluma le plăcu. Își descrețiră frunțile și rîseră.

— Sărăcanii din Blajini vorbesc mult. De aceea n-au zdrențe pe ei... N-au zdrențe pe ei și nici opinci în picioare.

— Sărăcanii din Blajini vorbesc și în somn.

— Noi, *domnule tovarăș*, noi vorbim numai cînd trebuie și numai cît trebuie.

Unul mai din față cuteză un pas înainte. Zise :

— De ce te-ai mai ostenit, domnule, să vii la noi ? Ai venit să ne prostești ? Să ne propagandizezi ? Lasă că știm noi ce plănuiți, dumneavoastră, comuniștii. Dumneavoastră vreți să ne luați pămînturile. Vreți să ne luați cu de-a sila și pe gratis pămînturile și să le împărțiți la săraci. Vreți să ne luați și casele. Vreți să le luați de la noi și să le dați la alții... Lasă că știm noi ce știm... știm noi ce știm...

Altul, tot atît de mînios la glas adăugă :

— Încălecați și duceți-vă. Acum ne-am astîmpărat curiozitatea. Te-am văzut, domnule tovarăș de la București. Te-am văzut și te-am cîntărit. Știm cam cîte parale faci. Eu unul, un sfanț n-aș da pe dumneata, nici măcar un sfanț...

Bogătanii hohotiră. Hohotiră și nevestele bogătanilor care, între timp se gătiseră și veniseră și ele la adunare ca unele care căpătaseră de curînd dreptul de vot. Cel ce mărturisise că nu mă prețuiește nici un sfanț, arătîndu-l cu mîna pe însoțitorul meu adăugă :

— Pe prăpăditul ăsta din Blajini îl cunoaștem. A slugărit, ca toți din satul lui, pe la mulți dintre noi. Nu-i așa, mă, cum te cheamă ?

— Păi ce, Cristache, m-ai uitat ?

— Te-am uitat. Am avut multe slugi. Și cînd ai avut multe slugi nu le mai ții minte pe toate.

Unii, mai de pe margine, al căror obraz nu puteam să-l văd deslușit, mă înjurară pînă ce se săturară de înjurat. Le pomeniră pe răposata-mi mamă și pe răposata-mi bunică și le spurcară pe amîndouă cum le veni la gură. Îi ascultai tăcut, neclintit. Tăcut și neclintit îi ascultai și pe cei ce, în bătaie de joc, încercară să mă apere ca funia pe spînzurat.

— Lasă-l, mă Iordane, în pace. Nu mai înjura omul. Nu-l mai trimite în mă-sa. Nici în bunică-sa... C-or fi dat amîndouă ortul popii...

(Aici trebuie să notez că numai din stimă pentru cititori nu transcriu tot ce mi-au auzit urechile de la bogătanii din Temeiu. Erau așa de zdrențăroși la gură încît nu exista vorbă pe care să se sfiască a o rosti.)

Dintre cei de față se alese să rînjească unul cu mustața înspicată. Scoase tacticos din buzunar un cuțit scurt, cu teacă, și o țeavă de trestie. Duse trestia, care se asemuia cu un fluier, la gură și suflă în ea. Trase cuțitul din teacă și-l făcu să lucească în aer. Odată terminată această exhibiție, i se adresă primarului cu aceste cuvinte :

— Ce zici, Ichime ?... Ce-ar fi să-i tragem ăstuia pantalonii și izmenele jos și să-l lăsăm cu c... gol ? Să-l lăsăm să se ducă așa, cu c... gol, încotro o vedea cu ochii, ori încotro vor vrea să-l ducă picioarele ? !...

Altul zbieră ca un măgar :

— N-are izmene ! N-are izmene ! La el acasă domnul tovarăș umblă un aia goală. Pentru că n-are izmene ! Pentru că n-are izmene...

Careva din gloată îi sări în ajutor :

— Comuniștii sînt niște golani ! N-au nici cămăși, nici izmene pe ei ! De-aia s-au făcut comuniști și acum umblă să împartă averile altora, ca să se îmbrace și ei, ca să se îmbogățească și ei. Fără muncă. Comuniștii vor să se îmbogățească fără muncă... Ehe-he-he-he...

— Tăceți, bă ! Lăsați-l, bă, pe Răzvan Curcă să-și isprăvească vorba pe care a început-o... Lăsați-l să vorbească... Vorbește bine și i-o zice ăstuia de la obraz.

— Ce-ar fi, Ichime, să-i tragem pantalonii jos, că văd că pantaloni are. Să-l atîrnăm de o cracă, să-i facem o gaură la șold, să-l umflăm cu țeava și să-l jupuim ca pe un miel de Paște ? Că eu tot am adus de acasă cuțitul de tăiat beregata și țeava de umflat mieii...

— Să-l tăiem și să-l umflăm, să-l jupuim și să-i oprim pielea, s-o împăiem, iar trupul jupuit să i-l dăm sărăcanului din Blajini să-l ducă la spinare acasă. Că tot n-are el ce mînca ! Să-l mănînce pe ăsta...

(Cînd ziceau pe *ăla* pe mine mă arătau cu degetul, cu eram *ăla* și cînd, arătîndu-mă de asemenea cu degetul, zicea *ăsta* eu eram *ăsta*.)

— N-ar prea avea ce mînca din candidat. Nu-l vedeți ? E numai piele și oase... Numai piele și oase... Sărăcan. Nemîncat și dezbrăcat, dar mai ales nemîncat.

— La mă-sa acasă o fi crescut numai cu fărămituri.

— Cu mămăligă... Cu fărămituri de mămăligă...

Ochi beliți, gură căscată,
mămăligă nesărată...

— Ce mai tura-vura ! Să-l tăiem, să-l umflăm, să-l jupuim și să isprăvim odată cu el !

— Să-i păstrăm pielea și să i-o împăiem. Așa, împăiat, să-l păstrăm în primărie, să-l ținem minte.

— Mai bine să facem un muzeu și să-l păstrăm împăiat la muzeu... În primărie... în primărie s-ar putea să se strice și să înceapă să pută...

Iarăși hohotiră îndelung. Unii mă mai înjurară. Alții încercară, ca și mai înainte, în bătaie de joc, să mi la apărarea.

— Lăsați-l, bă, în pace. Nu-l mai înjurați, că se supără.

Omul din Blajini îmi șopti :

— Ce spuneți ? Ieșim noi vii dintre ăștia, sau nu ieșim ? A ?!

— Nu știu. Dar de ce să ne gîndim la plecare ? Avem timp. O să plecăm mai tîrziu după ce-o să le vorbesc.

— Nu vedeți că nu vă lasă ?

Șapte trepte în jos,
A pogorît în pămînt Hristos...
Șapte trepte în sus
Urcă în ceruri Iisus...

— Au să mă lase. O să vezi că pînă la urmă au să mă lase.

De cum venisem, observasem că în primărie se intra pe o scară de scînduri cu șapte trepte. Urcai încet și de-a-ndaratelea cinci dintre ele. Cînd ajunsei pe a șasea mă oprii. Între timp, desigur că fără voia mea, mi se întunecase destul de mult fața. Scosei căciula din cap. O cumpănii o clipă în mînă. O potrivii și dădui cu ea de pămînt. Bubui.

Cînd eram copil mă jucam deseori în felul acesta, cu căciula mea, dacă aveam căciulă, dacă nu, cu căciulile altora.

Ca o pușcă slobozită bubui. Neînțelegînd de ce fac asta, răzeșii căzură dintr-o dată într-o adîncă uimire. Se petrecuse tocmai ceea ce dorisem eu să se petreacă. Acum trebuia să nu-i scap din mînă, să nu le dau răgaz să se desmeticească. Strigînd cît mă țineau puterile, și umflîndu-mă peste măsură în pene, începui la rîndu-mi, gesticulînd în toate chipurile, să-i înjur cu aprigă mînie. În timp ce din gură îmi ieșeau înjurături după înjurături, în gînd îi mulțumii lui

Dumnezeu că de-a lungul vieții mele, căreia acum îi dădeam prețul unei cepe degerate, avusesem prilejul, între altele, să învăț și să înjur. Atunci, pe cînd împrejurările mă sileau să învăț să înjur, nu-mi trecea de loc prin cap că într-o zi și înjurăturile îmi vor prinde bine. Îmi scormonii fulgerător memoria și scosei din adîncurile și din toate colțurile ei cuvintele cele mai vîscoase și mai vînoase, expresiile cele mai dure și mai fără perdea, le împerecheai și le legai și le zvîrlii în capetele lor, ale tuturor, cum aș fi zvîrlit niște pietroaie colțuroase. Și-i înjurai, Doamne, Dumnezeule, îi înjurai pînă cînd mi se sleiră toate cunoștințele pe care le aveam în această josnică materie.

Făcui o pauză scurtă, numai cît să-mi trag sufletul. În toiul mîniei de care păream a fi cuprins, născocii — punîndu-mi în funcție întreaga-mi imaginație — cuvinte noi, urîte, ori chiar dezgustător de urîte. Închegai fraze ciudate, barbare, aproape fără înțeles unele. Mă amuzai să le presar cu sudalme turcești și unguresti, cu vorbe de ocară grecești și spaniolești, țigănești, italienești și arabe, și cîte și mai cîte. Ieși o adevărată harababură. Îi trăsei înainte, nemaiștiind eu însumi ce rostesc și cînd ostenii, mă șterseî la gură unde făcusem clăbuci, îmi culesei căciula de jos, o scuturai și începui să mă joc cu ea cu mîna stîngă, în timp ce, cu dreapta, pipăii în buzunar un butoiaș *Kisser*. La nevoie, eram hotărît, nu aș fi ezitat de loc să-l arunc asupra mulțimii și nu numai pe acela, ci și altele.

La început, cînd mă apucasem să-i înjur, unii ridicaseră glasul căutînd să mă oprească. Alții însă — și

aceştia păreau a fi cei mai mulţi — le cerură să tacă şi să mă asculte.

— Ştie să înjure mai bine decît noi. Să-l ascultăm Merită să-l ascultăm.

Gălăgioşii, care erau mai puţini decît ceilalţi, se supuseră şi tăcură. Atunci mă ascultară cu toţii, cu sfinţenie aş spune, tocmai pentru că-i înjuram cum nu-i înjurase nimeni pînă atunci şi le luasem piuitul. Inima mi se încălzi şi mă bucurai cu mare bucurie înlăuntrul meu. Metoda grosolană, pe care o improvizasem din întîmplare pe loc, şi o şi folosisem din plin, prinsese. Ce mai încoa şi-ncolo ! *Era o izbîndă.* Nepierzînd timpul şi căutîndu-le cît mai multora ochii, le mai strigai :

— Vreţi să mă ucideţi ? De ce vă sfiiţi ? Ucideţi-mă ! Ucideţi-mă chiar acum. Dar unde credeţi voi că vă aflaţi ? Hai ? Ucideţi-mă ! Dacă aveţi curaj să mă ucideţi, ucideţi-mă ! Vă spun însă că o să daţi socoteala. De tot ce vorbiţi şi de tot ce faceţi, o să daţi socoteala... O să daţi socoteala...

Pogorîi treptele primăriei şi înaintai cîţiva paşi spre ei. Răzeşii se traseră îndărăt. Mă oprii, bolovănii ochii şi răcnii iarăşi :

— Omorîţi-mă, ciini urduroşi şi graşi ce sînteţi ! Omorîţi-mă ! Acum. Omorîţi-mă, nu vă codiţi !

Făcură tocmai ceea ce socotisem că vor face : se dădură şi mai îndărăt. Rînjii şi numai că nu-i scuipai. Le spusei batjocoritor :

— N-aveţi curaj, a ?! Să mă înjuraţi, ştiţi. Să mă luaţi peste picior, vă pricepeţi. Să-mi spuneţi măscări fără să vă fie ruşine de propriile voastre neveste sau

mame, care sînt aici şi vă aud, cutezaţi. Să-mi dezgropaţi mama şi bunica şi să le spurcaţi oasele cu balele voastre, îndrăzniţi ! Hai ! Daţi ! Loviţi ! Ce mai aşteptaţi ?

Întinsei gîtul şi-i îndemnai :

— Plezniţi-mă drept în creştet ! Sau, dumneata, ăla cu cuţitul şi cu ţeava ! Vino ! Taie-mă şi umflă-mă ! Belească-mă şi atîrnă-mă în cui ! Frige-mă şi mănîncă-mă ! Lup rîios ce eşti ! Păduchiosule ! Janghinosule !... Sînteţi toţi nişte lupi rîioşi şi nişte măgari.

Mă pregătii să răsuflu şi s-o iau de la început cu înjurăturile. Voiam să le amestec şi să le rostesc altfel. Simţii însă că mă apucă cineva de mînă. Zvîcnii mîna şi-l izbii pe cel ce mă apucase cu cotul în piept. Auzii un glas speriat :

— Stai, domnule, nu da ! De ce dai, domnule ?

Întorsei capul. Era primarul. Spuse domol şi parcă destul de supărat :

— Că ne-ai înjurat, înţelegem. Noi am început. Dar nici aşa ! Vrea careva dintre noi să te omoare ? Se poate, domnule tovarăş, să crezi despre noi aşa ceva ? Este adevărat că unii au trăncănit vrute şi nevrute. Şi, de asemenea, este adevărat că nu ţinem cu comuniştii şi că nici n-o să fim vreodată de partea comuniştilor. Dar de aici pînă la a făptui noi moarte de om !... De ! Gîndeşte-te şi dumneata. Mai va... Om nu omorîm. Nu sîntem ucigaşi. Sîntem, e adevărat, chiaburi, şi voi comuniştii nu ne placeţi, dar moarte de om pînă acum n-am făcut şi dacă ne-o ajuta Dumnezeu să nu facem, n-om face.

— Ba sînteți ucigași.

— Sîntem oameni de omenie, domnule tovarăș...

— Văzui...

Mă lăsai tras îndărăt și mă urcai din nou pe a cincea treaptă a scării. Le vorbii de data asta fără înjurături, dar nu cu blîndețe, cum aș fi vrut. Pînă acolo nu mai puteam să merg în starea în care mă aflam.

— Pe Țăpoiu l-ați ascultat, nu ? E de-ai voștri. I-ați ascultat și pe oamenii lui Țăpoi. Și aceia erau tot de-ai voștri. Sînteți români ! Vă mîndriți cu neamul nostru. Și vă mai mîndriți cu vechile voastre hrisoave, cu pămînturile voastre, cu averile voastre, cu îmbrăcămintea voastră de preț, cu nevestele voastre care seamănă cu niște boieroaice. Vă înțeleg. Și să zicem că pînă aci toate sînt bune... Dar țăranii din Lisa ce sînt ? Nu sînt tot oameni ca voi ? Nu sînt și ei tot români, ca voi ? Dar cei din Bulboana ? Dar cei din Juguri ? Dar cei din Dealul Roșu ? Dar cei din Blajini ? Vreți să-i mai pomenesc și pe alții ? Îi știți și-i prea știți pe toți. Îi cunoașteți și-i prea cunoașteți pe toți. Voi, toți cei din Temeiu, v-ați folosit de faptul că ei erau săraci, că n-aveau vite și pluguri și secerători și treierători ca voi. Le-ați luat pămînturile. Ați întrebuințat tot felul de tertipuri și nu v-ați potolit pînă nu le-ați luat toate pămînturile. Pe urmă... Pe urmă i-ați adus în sapă de lemn și i-ați făcut slugi la voi... I-ați lăsat să se stingă de foame. I-ați lăsat să-i doboare frigul și să-i mănînce păduchii... Vorbind de ei le spuneți *sărăcani, golani, dezbrăcați*... Nu vă ajunge că le-ați supt snaga ? Îi mai și batjocoriți !... Cu ce sînteți voi mai români decît ei ? Cu ce sînteți

voi mai oameni decît ei ? Și mai buni, cu ce sînteți ? Puteți să-mi răspundeți ? Nu puteți. Fiindă n-aveți ce-mi răspunde... n-aveți ce-mi răspunde...

Mă înfierbîntai mai mult decît ar fi trebuit, mă lăsai stăpînit de mînie și-i judecai ca pe hoții de cai. Îi certai. Îi batjocorii. Mai bine de un ceas. Apoi le arătai, pe larg, ce vrem noi. Ce vor să înfăptuiască, în anii care vor veni, comuniștii. Nu-i rugai să ne ajute. Știam că ar fi fost zadarnic. Însă îi sfătuii prietenește să nu mai încerce să ne pună piedici, să nu mai caute să ne lovească. Le pomenii de crimele lui Bosoancă și ale tînărului Cosîmbescu, care se ascunsese, la schitul Molift, sub straie negre, călugărești. Le amintii de Ginjul mort și de Harpalete și de tovarășul Mardare, primarul din Blajini, pe care nu mai departe decît seara trecută frații Cioranu de la Cîrna îl pîndiseră pe drum și-l omorîseră, aruncîndu-l de viu în smîrc... Ei, răzeșii din Temeiu, voiau oare s-o apuce pe urmele acestora ? Speră ei, răzeșii din Temeiu, că vom fi nimiciți de puterile străine de peste mări și țări ? Vrabia... Vrabia mălai visează... Să nu-și facă iluzii. Niciunul dintre ei să nu-și facă nici un fel de iluzii. Sîntem, laolaltă, milioane, iar dușmanii nu vor izbuti să ne doboare, nici acum și nici mai tîrziu. Să le intre bine în cap. Tuturor. Altfel...

Nu mai rostii nici un cuvînt în plus. Răzeșii și răzeșoaicele ascultară. Nu mă întrerupseră. Tăcură. La plecare ne făcură loc să trecem printre ei — mie și tînărului de la Blajini care mă însoțise pînă aci. Unii se țînură mai departe după noi. Domnul Ichim, primarul, îmi spuse înainte de a ne despărți :

— De ascultat, te-am ascultat, domnule tovarăș ! Poate că o să fim cuminți... Poate n-o să izbutim să fim. O să vedem. *O să ne mai gîndim.* Nu vrem s-avem boclucuri. Nu ne trebuie. Dar să nu vă legați de pămînturile noastre... Auziți ? Să nu vă legați de pămînturile noastre și să nu ne împiedicați să ținem slugi... Că fără slugi nu avem cum ne munci pămînturile. Avem, încă din vechime, pămînturi multe... Cît despre voturi... O să le dăm cui se cuvin. Cui stă mai aproape de inima noastră. Și... de interesele noastre... Că vorba ceea, *interesul poartă fesul.*

Nu-i întinsei primarului mîna. Nici el nu se gîndi, la despărțire, să mi-o întindă pe a lui. Plecai din Temeiu, împreună cu tînăru-mi însoțitor, la ora în care din toate părțile năvălea peste sate și peste păduri, peste cîmpuri și peste livezi, amurgul rece și vînăt. Ieșiți dintre curți și case și ajunși în plin cîmp ne prinse între palele lui vîntul, vîntul aspru care de multe zile și nopți nu-și mai găsea odihna. Ne prinse și se repezi asupra noastră cu vuietele și cu vaietele lui.

Ne folosirăm de faptul că se mai zvîntase pămîntul și, ocolind Blajinii și Dolea, scurtarăm drumul mergînd peste cîmpuri drept la Teliu. Pămîntul negru nu se mai lipea de copitele cailor și asta le mai ușura mersul. Din răzoarele de măceși ne săriră în cale nu o dată iepuri galbeni-roșcovani. Ne mulțumirăm să le dăm gură și să ne bucurăm văzîndu-i cum fug speriați. Amurgul se stinse repede și totul în jurul nostru se schimbă în fumuriu și

apoi în negru. Căzînd noaptea, nevinovatul nostru joc cu iepurii încetă.

Văzîndu-ne ajunși la Teliu — de altfel destul de tîrziu — Licu Oroș se bucură :

— V-așteptam pierit pe jumătate. Ia spuneți-mi ? Cum v-a mers între lupii din Temeiu ? A fost greu, nu ?

— Cum vezi, nu ne-au mîncat.

— Așadar, dracul nu este chiar atît de negru pe cît se spune. Te-au înjurat ?

— M-au înjurat... Dar nici eu nu le-am rămas dator... Voiau... Voiau... Nici mai mult nici mai puțin voiau să mă taie, să mă umfle și să mă jupoaie... *Ca pe un miel de Paște...*

— Trebuie să ținem minte. Deocamdată să fim mulțumiți că au rămas numai la vorbe. Nu m-aș mira însă dacă într-o zi ar trece la fapte. Nu m-aș mira de loc.

Căutai, din oboseală, să schimb vorba.

— Mai ai ceva noutăți din județ ?

— Destule, și nu toate bune. Dar ce putem face ? Viața nu este chiar atît de simplă cum ar dori unii și poate cum ne-ar plăcea și nouă să fie. Viața nu e deloc simplă.

— Despre omorîrea lui Mardare știi ?

— Știu totul. Am aflat prin telefon.

Caii Gînjilor erau legați la gardul județenei și clefăiau de zor cu boturile băgate în traistele cu grăunțe. Iar Gînjii... Gînjii se plimbau mînioși și posomorîți prin larga curte a județenei. Fumau, își frecau mîinile înghețate de vînt, își aruncau ochii

spre mașina prefectului Bușulenga, trasă la poartă, în stradă, cu șoferul moțăind la volan, și se cîrîiau clonțoși între ei. Unul se apropie de noi și i se adresă tovarășului Oroș :

— Ei ? Ce facem ? Începem ori nu începem ? E grozav de tîrziu.

— Numaidecît, le răspunse secretarul. Poftiți înăuntru.

Se întoarse spre mine :

— Vino și dumneata...

— E aboslută nevoie ? Sînt tare obosit.

— Treci peste osteneală și participă la ședință. Ai să auzi și ai să vezi lucruri care au să te intereseze.

Vișinii se culeg la începutul verii
Strugurii tîrziu, în toamna brumată,
Vișinii se culeg la începutul verii...

Sala de ședință era plină-ochi. Oamenii chemați se aflau acolo de cine știe cînd și tot așteptînd deschiderea ședinței, ca să le treacă mai ușor timpul, fumaseră ca șerpii. Fumul era des și acru și ustura la ochi... Ustura la ochi...

După Oroș și după mine intrară în sală și Gînjii, strecurîndu-se cu dibăcie și făcîndu-și loc pe lîngă pereți. Își scoaseră căciulile din cap și le puseră la păstru și sub pază, jos, pe dușumea, lîngă picioare. La masa prezidiului se aflau bine înfipți în scaune prefectul Zenobie Bușulenga și tovarășul Mosorel Bărbuță. „Omul de la centru" era tras la față, ca după o noapte de nesomn și chiar de un chin subtil

și rafinat. Tot atît de tras la față era și prefectul Bușulenga. Mă așezai și eu alături de ei, iar lîngă mine luă loc tovarășul Oroș care deschise ședința, anunță ordinea de zi și dădu cuvîntul primului vorbitor.

Ședința, deocamdată se arătă a fi una dintre cele obișnuite. În timp ce vorbea unul sau altul dintre cei pe care Oroș îi trecuse, la cererea lor, pe listă, Mosorel Bărbuță își aburea și își ștergea într-una ochelarii negri. Prefectul Bușulenga căsca și-și acoperea lenevos gura cu mîna. Spusele oamenilor care dădeau un fel de rapoarte asupra activității lor nu-l interesau : aceleași greutăți în satele pierdute printre dealurile ondulate și printre pădurile vechi din miazănoapte ca și în satele de cîmp dinspre miazăzi. Aceiași dușmani care scoteau ici și colo capul tocmai cînd te așteptai mai puțin. După convingerea lui se exagerau și forțele dușmanului. Era adevărat că de la deschiderea campaniei electorale și pînă acum fuseseră omorîți și în județul Teliu cîțiva comuniști. Ei, și ? El, Bușulenga, nu se speria. Mai deținuse și altădată importantul post de prefect, mai făcuse și altădată alegeri. *Muriseră și atunci oameni.* Și dacă *atunci* muriseră oameni, de ce n-ar fi murit și acum ? Nu se putea, după părerea lui să se țină alegeri în România fără să nu cadă pradă violențelor, morți și răniți. Așa erau obiceiurile țării, obiceiuri care nu aveau cum să fie schimbate de la o zi la alta. Adevărata situație din județ numai el, Bușulenga, o cunoaște. De altfel, era și singurul care cunoștea județul de-a fir a păr și oamenii din

județ pe degete. Să-l fi lăsat singur ! Să-l fi lăsat pe el partidul să răspundă de alegeri !... Doamne ! Ce mai treabă ar fi făcut ! Totul, dar absolut totul ar fi mers ca pe roate. Nu s-ar fi pierdut voturi. Nu s-ar fi pierdut nici măcar un singur vot. Dar așa ? !... I l-au pus în cap pe Oroș. I-au pus în cap întreaga organizație de partid a orașului și a județului, cu toți activiștii ei...

Cînd ajunse cu gîndul aici, tresări. Parcă-l arse un bici de foc.

Un tînăr cu fața brăzdată prematur de creturi, îmbrăcat numai cu o flaneluță seină, îi rostise, în darea lui de seamă, numele lui, Zenobie Bușulenga ! Prefectul ciuli urechile. Ca un iepure le ciuli și își ascuți și auzul.

— Tovarășul prefect Bușulenga, mai spunea încă o dată răspicat tînărul, de cîte ori vine la noi, la Izvoare, *doarme noaptea la maici*... Sătenii vorbesc. Susțin, pe drept sau pe nedrept, asta rămîne de văzut, că tot așa proceda tovarășul Bușulenga și înainte de război, cînd era mai tînăr și îndeplinea funcția de prefect sub alte partide... Oamenii nu-i aduc învinuiri de cîte a făcut sau nu a făcut tovarășul Bușulenga altădată. Ei sînt încredințați că partidul le-a cîntărit pe toate înainte de a-l primi în rîndurile sale. Dar sătenii din Izvoare, comuniști și necomuniști, m-au însărcinat să arăt aici, în ședință, că ei *îl roagă pe tovarășul Bușulenga să-și schimbe comportarea*... Să dezmintă proverbul nostru românesc care spune că *lupul își schimbă părul dar năravul ba*... Să-mi fie scuzat cuvîntul lup. Nu m-am

crezut însă îndreptățit să modific proverbul. De altfel, e și greu să modifici un proverb. Dacă te folosești de el în vorbire, indiferent de cadrul în care este rostită vorbirea, trebuie să-l rostești așa cum l-ai moștenit. Că altfel proverbul nu mai rămîne proverb, devine altceva.

Bușulenga, fără să-i ceară cuvîntul tovarășului Oroș care prezida ședința, sări ca ars, se ridică în picioare și, scuturîndu-se dintr-o dată și de somnolență și de lene, răcni :

— Dar cine ești dumneata, tinere, care încerci să pui aici în discuție persoana mea și comportarea mea ? Și cu ce drept ? Cine ți-a dat dumitale dreptul să mă pui pe mine în discuție, să te legi de viața mea personală, intimă și să-mi aduci învinuiri calomnioase ?

Bărbuță, bătînd ușor cu degetele în masă și ritmic, ca pe clapele unui flaut, adăugă și el :

— Da... Cu ce drept ?... Cu ce drept ?

Tovarășul Oroș ciocăni ușor cu creionul și spuse blînd dar ferm :

— Vă rog, tovarășe Bușulenga, vă rog, tovarășe Bărbuță... Calmați-vă... N-ați cerut cuvîntul... Și nici nu vi l-am dat din proprie inițiativă. Păstrați, vă rog, disciplina ședinței.

Rămăsei cu convingerea că Licu Oroș mai voia să ne comunice ceva însă nu mai apucă să deschidă gura pentru că Bușulenga se ridică iarăși în picioare. Și iarăși încercă să vorbească fără să ceară cuvîntul lui Oroș, care prezida adunarea. Cuvintele i se opriră

în gît. Printre buze, prefectului nu-i ieşiră decît bolboroseli :

— Ăăăă... îîîîî... Ăăăă...

Multă lume aflată în sală zîmbi. Cîţiva dintre cei mai tineri rîseră tare. Gînjii, care de felul lor nu prea erau duşi la biserică, hohotiră. Printre hohotele lor un Gînj roşcovan zise :

— Să am iertare, tovarăşe secretar, că rostesc şi eu cîteva cuvinte fără să fi cerut cuvîntul. Pune-i la punct, tovarăşe secretar, pe cei doi de lîngă dumneata... Sînt tovarăşii... *ridicaţi*... Unul e... ditamai prefectul. Altul e... de la... Centru... Noi, Gînjii, vrem să învăţăm de la dumnealor, între altele şi cum să ne comportăm atît în şedinţele de partid cît şi în lume. În nici un caz nu vrem să învăţăm de la dumnealor cum să ne petrecem nopţile cu maicile şi măicuţele de la Izvoare... Şi acestea zise, vă rog să ne înscrieţi şi pe noi, Gînjii, la cuvînt. Pe cei care ne aflăm aici, în sală. Şi înscrie-l la cuvînt şi pe fratele meu, pe Iftodie Gînj, care a fost ucis de *Martorii lui Iehova*. Eu unul, întîi am să vorbesc pentru mine. Pe urmă am să vorbesc şi pentru fratele meu, adică pentru mort... Pentru mortul care a fost omorît şi care n-a fost încă îngropat. Şi mai înscrie-l la cuvînt, tovarăşe secretar, şi pe tovarăşul Mardare, pe primarul din Blajini, care a fost şi el omorît ieri de duşmani.

Se lăsă linişte. O linişte adîncă, totală, de piatră. Licu Oroş îi înscrise pe Gînji pe listă. Îl înscrise şi pe Iftodie Gînj, ucisul, îl înscrise şi pe Mardare. Mosorel Bărbuţă se calmă. Îşi aburi încă o dată

ochelarii negri şi încă o dată îi şterse cu alba-i batistă. Luă cuvîntul un bărbat în putere, cam între două vîrste :

— Tovarăşi, mă cunoaşteţi cu toţii sau aproape cu toţii : eu sînt Dobre Dobre. După ştirea mea, tovarăşii Buşulenga şi Bărbuţă au fost ieri în zori la Temeiu. S-au dus acolo cu maşina. Au stat de vorbă cu primarul şi cu cîţiva răzeşi mai colţoşi. I-au aţiţat şi mai mult împotriva noastră. Convorbirea a avut loc la primar acasă şi a luat parte la ea şi părintele Ghioc. Eu, acum, mă întreb pe mine şi vă întreb şi pe dumneavoastră : *cum vine asta ?* Tovarăşul Buşulenga e prefectul nostru sau e, tot ca altădată, prefectul bogătanilor ? Şi tovarăşul Bărbuţă în numele cui a venit printre noi la Teliu ? În numele partidului nostru sau în numele partidelor vechi pe care noi, cu prilejul acestor alegeri, trebuie să le îngropăm adînc şi să le cîntăm popeşte aleluia ?

Din sală se auzi un glas :

— Pot să pun o întrebare ?

— Poftim ! îi răspunse Oroş. Pune şi două.

— De unde ştie tovarăşul Dobre Dobre cele ce ne-a spus aici cu privire la cei doi tovarăşi ? Învinuirile sînt grele. Să auzim probele.

— Da ! Da ! mai strigară cîţiva. Să auzim probele...

Dobre Dobre preciză :

— Printre bogaţii răzeşi din Temeiu mai trăiesc şi argaţi. Comunicarea e sută la sută adevărată. Mi-a adus-o, cu sufletul la gură, fratele meu, Dobre Varava, care e argat la răzeşul Gherlescu, ajutor de primar. Frate-meu mi-a mai făcut şi alte comunicări

pe care am să i le trec între patru ochi, așa cum le-am primit, tovarășului secretar Oroș.

Prefectul tăcu. Tăcu și Bărbuță. Ba chiar surîse.

Mai departe ședința se desfășură monotonă, fără nimic deosebit.

În satele de sub munți situația părea mai bună. Prin acele părți ale județului Teliu, țăranii erau și mai săraci decît cei de la cîmp, și-i primiseră pe activiștii noștri cu destulă bunăvoință. Situația din comunele risipite pe dealurile ondulate dinspre răsărit nu părea nici ea prea îngrijorătoare. Sătenii din Juguri îi huiduiseră pur și simplu pe trimișii candidatului liberal Țăpoiu. (Aceștia erau niște avocați din Teliu binecunoscuți în județ). Femeile din Bulboana, chemate la primărie de doctorița circumscripției, ceruseră să li se aducă multă chinină. Nu era departe vara. Atunci o să li se îmbolnăvească iarăși copiii, ca în fiecare an, de friguri.

— Să ne aduceți chinină, cît mai multă chinină, cît mai multă...

O mai rugaseră să-i comunice tovarășului secretar Oroș că ar dori să se înjghebeze la ele în sat o casă de nașteri, pentru ca cele rămase cu burta mare să nu mai nască fără îngrijiri medicale, să nu mai nască ca vitele, pe cîmp, și pe urmă să le moară pruncii de fălcariță...

Răul și-a arătat chipul și la Dealul Roșu. Acolo trimișii domnului Țăpoiu au încercat să-i atragă cu șoșele și momele pe țărani, să-i pună să jure pe sfînta cruce că le vor da voturile. Țăranii i-au ascul-

tat cu cea mai mare răbdare, și nu i-au contrazis nici măcar cu un cuvînt. Încurajați și crezînd că l-au apucat pe Dumnezeu de picior, unul din avocați — și anume acela cunoscut sub numele de Clenciu Tîrnăcop — s-a înfierbîntat și s-a apucat să-i pună-greacă pe comuniști. Țăranii l-au ascultat ce l-au ascultat și pînă la urmă și-au ieșit din pepeni. Primului orator, care fusese mai cumpănit la vorbă, i-au tras cîteva scatoalce la ceafă și l-au făcut scăpat. Pe Clenciu Tîrnăcop însă l-au bușit pînă i-au muiat bine de tot oasele. Însă... s-au ferit să-l vateme. Așa că Tîrnăcop o să zacă la pat, mai curînd din sperietură decît din cauza loviturilor, o săptămînă, cel mult două. Călugării de la Molift, pe care Gînjii n-au izbutit să-i ia ca din oală — sfinții-lor fiind risipiți prin împrejurimi pentru strîngerea pomenilor — au fost zăriți trecînd cu mare grabă peste munți, în Ardeal, și străduindu-se să li se șteargă urma... *Martorii lui Iehova*, de cînd cu arestarea lui Marei Cosîmbescu și a celorlalți bărboși în pădure, cînd a fost împușcat Iftodie Gînj, s-au dat și ei, cel puțin deocamdată, afund.

În sfîrșit, le veni rîndul la vorbă Gînjilor. Atunci, cel mai bătrîn dintre ei, un bărbat frumos care să tot fi avut șaptezeci și cinci, optzeci de ani, luînd cuvîntul, spuse :

— Pe noi, cei din neamul Gînjilor, ne cunoaște o lume. Noi sîntem oameni simpli, țărani. Multă învățătură de carte nu avem. Ne-am uitat însă și noi în jurul nostru, am văzut ceea ce era de văzut și-am tras din toate învățătura care se cuvenea. Și

atunci ne-am apropiat de comuniști și am acționat împreună cu ei și după sfatul lor pentru că *partidul comunist e partidul săracilor, singurul partid al celor care trăiesc numai din munca lor*. Cine sînt dușmanii noștri ? Nici nu e nevoie să-i căutăm cu lumînarea. Ies singuri la iveală. Scot singuri capul. Dușmanii noștri sînt toți cei ce se opun ca noi să ne împlinim scopurile noastre. Acum a sosit vremea lui *care pe care*, așa că trebuie să ne batem cu ei, oricîți ar fi de mulți și de puternici. *Să ne batem cu ei și să-i doborîm*. Iar noi, Gînjii, asta și facem... Nu ne place prefectul Bușulenga. Nu ne place nici tovarășul de la Centru care, fără să fie bolnav de ochi, și-i acopere cu ochelari negri... *ca să nu poată rumânul să i se uite în ei*... Nu știu ce vor să vă spună ceilalți Gînji. Dar eu zic, fără să mă tem că mă va da vreunul din ei de rușine contrazicîndu-mă, că noi, Gînjii, dorim să se aducă la cunoștința partidului părerea noastră : aceștia doi — adică Bușulenga și Bărbuță — nu sînt tovarăși buni. Ba chiar nu ne sînt de loc tovarăși. Să cerceteze partidul și să hotărască. La nevoie, vom da și fapte, și nu puține... Da... Vom da și fapte...

Sala ascultă ca încremenită. Nu se auzea decît vocea Gînjului care vorbea. Atît și nimic altceva.

Bușulenga și Bărbuță îl ascultară și ei pe vorbitor vădit fără plăcere. Cînd Gînjul bătrîn se așeză, Bărbuță îl rugă pe Oroș să-i dea cuvîntul peste rînd. Se petreceau la ședință, îi spuse el șoptit, lucruri ciudate. Se aruncau suspiciuni asupra prefectului și, ceea ce i se părea și mai ciudat, se aruncau suspiciuni

și asupra lui, om de la Centru, abia picat la Teliu, cu împuterniciri și sarcini speciale.

Oroș îl ascultă cu bunăvoință și, lămurind în cîteva cuvinte sala asupra cererii lui Bărbuță, îi ceru, conform uzanțelor, să se pronunțe. Fremătînd de curiozitate, sala aprobă, iar bărbatul gălbejit, cu ochelari negri surîse îndelung. După ce i se păru că a cîștigat cu surîsul lui inimile celor mai mulți dintre cei care se aflau acolo, începu să ciripească. Lui i se atrăsese atenția de la Centru, și mai ales de anumiți tovarăși de la Interne, că la Teliu există o situație anormală. Unii membri de partid, cum ar fi Gînjii, își cam fac de cap. Anumite organe de partid, — nu, nu le va numi aci, le va numi numai cînd va trebui și numai acolo unde va trebui — sapă autoritatea prefectului, a priceputului și energicului prefect Zenobie Bușulenga, care se bucură de încrederea multora dintre cei mari de la București, dacă nu chiar a tuturor. Dar insinuările cu maicile și măicuțele de la Izvoare ce rost au avut ? Bușulenga și cu el, cu Bărbuță, au străbătut sudul județului. Era normal ? Da, era normal. Au vorbit cu cetățenii, cu sute ori poate cu mii de cetățeni. Era normal ? Da, era normal. Au luat măsurile pe care le dictau împrejurările. Era normal ? Da, era normal. Au ostenit... Era normal ? Da, era normal. Doar nu erau de piatră, să nu ostenească. Să afle tovarășii aci de față sau pretinșii tovarăși care și ei se află aci, de față, că și comuniștii ostenesc uneori, că și comuniștii au uneori nevoie de odihnă.

— Am ostenit și noi. Era normal ? Era. Am avut și noi nevoie de odihnă. Era normal ? Era. Unde puteam lua o masă cît de cît acceptabilă și, mai ales, unde puteam să dormim ? Țăranii n-au mîncare nici pentru ei, iar de dormit... Nimeni n-are dreptul să ne pretindă și să ne oblige să dormim în case insalubre, neîncălzite, cu purici ori poate chiar și cu păduchi. Toate învinuirile ce ni s-au adus aci sînt fleacuri... *fleacuri.* A ! Dar dacă era vorba de greșeli... Se făptuiseră în județ multe greșeli, și se mai făptuiau... *se mai făptuiau...* Ia să le trecem puțin pe sub ochii adunării.

1. De ce fuseseră arestați, de către Gînji, și încă într-un chip sălbatic, doi cetățeni atît de onorabili, ca domnii Bosoancă și Cosîmbescu ?

2. Cine îi împuternicise pe Gînji să aresteze oameni ?

3. Dacă cetățenii aveau plîngeri împotriva celor doi, trebuiau să-și îndrepte petițiile către organele de stat respective, iar organele de stat respective ar fi avut de grijă să-i pună, dacă ar fi fost cazul, pe domnii Bosoancă și Cosîmbescu în urmărire.

4. Dar mascarada din pădure ? Aceea ce mai fusese ? *Martorii lui Iehova* nu erau dușmanii partidului comunist. Bărboșii aceia nu se îndeletniceau cu nici un fel de politică. Erau niște bieți maniaci religioși, nimic altceva decît niște bieți maniaci religioși, buni nu de arestat ci de plîns.

5. Care a fost vina lor ? Urmăreau niște vulpi care le ieșiseră tam-nesam în drum, sperînd să le vîneze. Gînjii i-au văzut. Și ce au făcut ? În loc să-i lase în

pace pe bieții smintiți, să prindă ori să nu prindă vulpile —, cum le-o fi norocul — Gînjii s-au năpustit asupra lor, i-au amenințat cu moartea, i-au maltratat și i-au adus legați fedeleș la Teliu. El — da, el, Bărbuță, el e om cu experiență. Nu crede că *Martorii lui Iehova* aveau, într-adevăr, arme asupra lor. Ce să facă bieții maniaci religioși cu armele ? Ce le trebuiau lor arme ? Poate că aveau totuși asupra lor o pușcă-două, de vînătoare. Unde erau acele puști de vînătoare ? Cine le-a ascuns și în vederea atingerii cărui scop ? Armele așa-zis confiscate la Martorii lui Iehova le găsiseră, cine știe pe unde, Gînjii !... Mai era de lămurit o problemă : cine l-a ucis pe Iftodie Gînj. Pentru el, Bărbuță, totul era clar.

6. Pe Iftodie Gînj l-au omorît ceilalți Gînji. De ce ? Probabil, din greșală, Gînjii nepricepîndu-se să umble cu armele. El, Bărbuță, de la Centru, nu credea nici că sfinții călugări de la schitul Molift ar fi amestecați în cine știe ce matrapazlîcuri cu substrat politic. Gînjii pretind că au găsit arme și acolo, la schit. Armele acelea erau de fapt, tot arme din stocurile lor, ale Gînjilor... I s-a spus că inginerul Marei Cosîmbescu, alias părintele stareț Calistrat Grămadă, și unii dintre călugări și-ar fi mărturisit vina... Se poate... Vor fi fost *strînși,* cum se zice, *cu ușa...* El, Bărbuță, își spune cinstit părerea lui. Și ca om de la Centru, îl sfătuie pe Oroș să nu se pripească. Secretarul județenei e încă tînăr. *Să nu-și strice viața. Să nu-și pericliteze situația și carnetul de partid.* Să ia măsuri, sau dacă nu e în drept s-o facă direct, să ceară insistent imediata punere în libertate a dom-

nilor Bosoancă și Cosîmbescu, a prințului Gion, precum și a celorlalți călugări sau *Martori ai lui Iehova*... Dacă se va dovedi că vreunul din ei a călcat vreo lege, au să-i aresteze la timpul potrivit organele de stat... El, Bărbuță, nu răspunde pentru cele întîmplate. De altfel... De altfel va raporta numaidecît la... Interne... Știe el cui. Și acolo, e sigur, cuvintele lui vor fi ascultate. Totdeauna — adică de la venirea la putere a comuniștilor — cuvintele lui au fost ascultate la Interne. De ce n-ar fi și acum ?

Bușulenga îl asculta tăcut. Supărarea nu-i trecuse încă, dar pe măsură ce Bărbuță vorbea, prefectului de Teliu i se luminau ochii și i se însenina obrazul. Se închina în gînd și își spunea : „Am scăpat și de data asta... Am scăpat cu față curată și de data asta..."

Oroș, față de care admirația mea era mereu în creștere, își păstră firea. Făcui eforturi serioase și mi-o păstrai și eu, deși, știind bine de tot cine este Bărbuță, îmi veni greu. Îmi veni greu nu numai pentru că știam cine este Bărbuță, ci și pentru că în cazuri asemănătoare mă înfierbîntam repede și explodam. Sala rămase cu gura căscată, bineînțeles, în afară de Oroș, în afară de mine și în afară de Gînji. *Bărbuță de la Centru juca tare,* Gînjii însă nu căscară gurile. Dimpotrivă, își muscară buzele și își muscară cu și mai multă mînie mustățile. Își împietriră fețele și, pe nesimțite, mișcîndu-și tălpile fără să și le deslipească de dușumea, se strecurară pe lîngă ceilalți oameni și se grămădiră, unii la ușă s-o blocheze, alții la ferestre. Un Gînj, și anume cel roșcovan, se desprinse de ceilalți, se apropie de masa

noastră, și clocotind de mînie și uitîndu-se drept în ochii lui Oroș, îl întrebă :

— Tovarășe secretar, să-i legăm ? Trebuie numaidecît să-i legăm. E musai să-i legăm... musai...

Secretarul județenei de partid nu avu vreme să-i răspundă. Pentru că tocmai atunci se auzi gălăgie mare în curte și în oarecare măsură și în sală. Ușa, împinsă cu putere de afară, se deschise și în deschizătura ei văzurăm apărînd o ceată de țărani din Blajini. Erau aceia care plecaseră în căutarea omorîtorilor tovarășului Mardare. Intrară cu toții în sală, tîrîră după ei și aruncară lîngă masă, la picioarele noastre, trei bărbați voinici, frumoși, bine îmbrăcați, bucălați și proaspăt rași, legați cobză. Unul din țărani îi spuse cu năduf mare lui Oroș :

— I-am adus, tovarășe secretar. I-am adus aici, la dumneavoastră pe frații Leonida Cioranu, pe omorîtorii tovarășului Mardare, primarul nostru... pe acești trei fii ai răposatului boier Leonida Cioranu de la Cîrna.

Oroș îl întrebă :

— S-au apărat ?

— Ca leii... Doar au fost ofițeri. Au fost ofițeri și n-au uitat cum se mînuie armele. Însă... cum vedeți... tot ne-au căzut în mînă. Că nu era chip să ne scape ei nouă, nu era chip, tovarășe secretar.

— Au mai omorît pe careva ?

— Au încercat fără să izbutească.

În stradă, în fața clădirii, se afla mașina prefecturii, mașina cu care umbla de obicei Bușulenga. O auzi-

răm duduind și plecînd. Un Gînj din fundul sălii grăi :

— Au șters-o... Bușulenga și Bărbuță au șters-o...

— Au plecat la prefectură, zise calm Oroș. Poate mai au ceva hîrtii de rezolvat. Ori niscaiva telefoane de dat la București. Dar cum se face c-au plecat fără ca noi să băgăm de seamă ? Pe unde ?

— Simplu. Pe ușa din spatele mesei prezidiului. E neîncuiată și mascată cu perdele...

CAPITOLUL VIII

Frații Cioranu rămaseseră, toți trei, prăvăliți pe dușumea și grămădiți unul într-altul, lîngă masă, la picioarele noastre. Aflarăm din puținele cuvinte ale unuia din țăranii de la Blajini că în încăierarea care avusese loc la conacul de la Cîrna, tinerii și vînjoșii boieri se apăraseră ca leii, lucru firesc din partea unor foști, pînă de curînd, ofițeri și pe care îl și prevăzusem. În ultima fază a încăierării, Gînjii, care veniseră călări într-un suflet să le dea o mînă de ajutor țăranilor din Blajini, se luptaseră cu cei trei corp la corp. Cîțiva Gînji purtau semne grăitoare pe chipuri : buze umflate, sprîncene sparte care sîngeraseră, fălci izbite și învinețite. Cît despre frații Cioranu, nici nu le stătea, ca să spun așa, rău. Doi dintre ei aveau pometii obrajilor bine bușiți și înegriți. Al treilea se alesese cu gura ruptă și rămasă fără dinții din față și cu un ochi destul de vătămat.

Atît eu cît și Oroș ne bucurarăm că totul s-a sfîrșit fără pierderi de vieți. Cu o zi înainte avusesem două și a treia ni s-ar fi părut cu totul și cu totul insuportabilă. Ne uitam la cei trei frați Cioranu, hol-

bînd ochii, cum ne-am fi uitat la niște uriașe dihănii de codru. Tinerii boieri, care pe drum se temuseră să nu fie bătuți, schilodiți ori poate chiar omorîți cîinește, cu ciomegele, de către Gînji, odată ajunși în fața atîtor oameni care se aflau în sala aceea, își regăsiseră calmul și se părea că în sufletele lor s-a reîntors speranța : „Gînjii nu ne vor ucide... Și nici ceilalți". Toți trei își ridicaseră capetele și priveau curioși acum, fără spaimă, la secretarul județenei, de parcă atunci l-ar fi văzut întîia oară, fapt care nu era de loc adevărat. Oroș, prin peregrinările lui prin județ, vorbise nu o dată cu foștii ofițeri și-i sfătuise să-și măsoare vorbele și, mai ales, să nu treacă la acțiuni potrivnice. Unul dintre frați, care arăta ceva-ceva mai în vîrstă decît ceilalți doi, era răcit. Îi curgea nasul spart și turtit. Mucii, amestecați cu mici broboane de sînge închegat i se adunaseră pe buza de sus, crăpată în trei sau patru locuri, și acum i se scurgeau în firișoare subțiri spre gură. Se simțea stînjenit pentru că, legat fedeleș cum se afla, nu putea să-și șteargă nasul și nici pe altcineva dintre cei de față nu cuteza să-l roage să i-l șteargă. Se temea, desigur, de ridicol. (De fapt sînt împrejurări în care toți ne temem de ridicol. Uneori izbutim, alteori nu.)

După ce comentariile, grave unele, glumețe altele, ale celor din sală se mai potoliră, Oroș făcu un semn cu mîna. Și atunci, ca la poruncă, pogorî liniștea. Secretarul județenei de partid spuse :

— Tovarăși, propun și vă rog să aprobați, să întrerupem ședința pentru o jumătate de oră. Vă rog

să folosiți acest timp pentru a vă duce la cantină unde vă așteaptă o gustare modestă. Noi, scuzați-ne, o să mai avem ceva de vorbit cu dumnealor.

Dumnealor erau frații Cioranu.

Activiștii plecară. Trecînd pe lîngă tinerii boieri de la Cîrna, unii înțelegînd într-un anumit mod partinitatea le adresau injurii și le aruncau ochiri pline de mînie, alții, pentru a nu fi cuprinși de milă la vederea celor trei bărbați tineri și frumoși bătuți măr, se prefăceau a nu-i lua de loc în seamă. Se găseau și cîțiva care aveau mare poftă să-i scuipe pe frații Cioranu între ochi, însă temîndu-se de Oroș se stăpîniră. Le citii scrise pe obraz adîncile lor păreri de rău că se vedeau nevoiți să nu treacă la acțiune.

Oameni și oameni... Oameni și oameni... Uneori eram grozav de bucuros că sînt om, alteori grozav de trist. Acum sufletul meu suferea de lîncezeală. Politica despărțise generația mea în două. Noi atacam *dreapta* și *dreapta* ne ataca pe noi, nu numai în presă, ci și cu arme de foc.

Lumea n-are margini...
Viața are margini...
Lumea n-are margini...

Cu toate că erau flămînzi și însetați, Gînjii se lipsiră de mîncare și de băutură, se strînseră și făcură cerc în jurul nostru. Un Gînj blond îi privi cîteva clipe, atent pe cei trei, vru să-i atingă, se stăpîni și-l întrebă pe Oroș :

— Cu ăştia ce aveţi de gînd să faceţi, tovarăşe secretar ? Dacă-i trimiteţi la prefectură s-ar putea ca Buşulenga şi Bărbuţă, care astă-seară şi-au dat aici, mai mult ca oricînd, arama pe faţă, să intervină şi să li se dea drumul. Şi mîine... Prinde orbul, scoate-i ochii... Asasinii vor fi dispărut...

— Luaţi-i în primire, grăi Oroş. Duceţi-i. Ştiţi unde. Răspundeţi.

— Dar parcă ziceaţi că aveţi să-i întrebaţi ceva.

— O să-i întrebăm mai tîrziu. Nu uitaţi că răspundeţi de ei.

— Răspundem cu dragă inimă, spuseră Gînjii. Nici dracu' nu-i mai scapă din mîinile noastre. Nici dracu şi nici tata dracului... nici tata dracului...

Devenind dintr-o dată blînzi ca mieii, Gînjii îi ajutară pe fraţii Cioranu să se adune de pe jos şi să se ridice. Văzui că boiernaşilor le tremură destul de mult picioarele. Un Gînj oacheş merse şi mai departe cu mila, se îndură de mucos, scoase o batistă din buzunar şi-i şterse nasul. Altul roşcovan protestă.

— De ce faci pe dădaca, Vasile ?

— Nu-mi place să-i văd pe boieri cum îşi mănîncă mucii. Sînt obişnuit să-i văd mîncînd oameni.

— Ieri i-au mîncat zilele tovarăşului Mardare.

— Şi alaltăieri pe ale tovarăşului Iftodie.

— Au să dea acum socoteală de toate.

— Hai !... Hai, boieri dumneavoastră... Nu mai leneviţi... Hai să mergem... Mînaţi măgarii... Hai, mînaţi măgarii...

Gînjii petrecură mult (dar noi nu avuserăm cum să-i împiedecăm) împingîndu-i pe fraţii Cioranu din urmă, ca pe vite, şi mai înghiontindu-i. În sfîrşit, ieşiră afară unde îi înghiţi de îndată întunericul. Vîntul le fură vorbele de pe buze şi le duse departe...

Oroş îi povăţui şi pe sătenii din Blajini care ajutaseră la prinderea fraţilor Cioranu să se ducă la cantină şi să-şi potolească — în măsura în care se va mai găsi pe-acolo ceva de mîncare — foamea. Le mai spuse:

— Pe urmă, vă întoarceţi. O să fie nevoie să ne povestiţi cum aţi pus mîna pe ei, să se consemneze în acte, pentru proces. Fraţii Cioranu trebuie să fie negreşit trimişi în judecată.

Careva veni şi deschise ferestrele pentru aerisire. Părăsirăm sala şi ne duserăm şi noi în cancelarie. Aici tovarăşul Oroş îmi întinse cu generozitate o ţigară adevărată, o ţigară rătăcită din tutun adevărat.

— Poate ai isprăvit provizia...

— Am isprăvit-o.

Osteniţi cum eram, fumarăm cu sete.

Din cauza vîntului care mă bătuse îndelung, obrazul mi se tăbăcise, pielea pleznise şi mă ustura. Mă usturau şi buzele de care se lipea mereu foiţa ţigării dăruită de Oroş.

Secretarul părea sleit, trist şi chiar abătut. Mă întrebă:

— A fost greu la Temeiu ?

Nu vrusei să-l mai împovărez şi eu cu griji. Deşi nu aveam nici un chef s-o fac, zîmbii şi zisei :

— Greu și nu prea greu... În orice caz, m-am descurcat și-am ieșit cu bine din toată aventura asta.

Adoptai un ton liniștit, aproape vesel și-i povestii pe scurt ce se întîmplase. Se înveseli și el iar de cîteva ori izbucni chiar în rîs :

— Dacă nu-i injurai, poate că te omorau. Cu asta răzeșii de la Temeiu n-ar fi făptuit prima lor crimă. Bogătanii aceia au mai ucis oameni și încă nu și-au primit osînda. Spun mereu că au mîinile curate, că n-au omorît niciodată pe nimeni, dar nu e adevărat. Au făcut crime și nu și-au primit încă pedeapsa.

— Mai e timp, n-am nici o îndoială că mai e timp.

— O să fie timp pentru toate. Viață s-avem.

— De ce să n-avem ? O să avem și viață. Dar ia spune-mi, tovarășe Oroș, altădată ce politică au făcut răzeșii din Temeiu ? Par grozav de îndîrjiți împotriva noastră și poate chiar și sînt.

— Au fost din tată în fiu cu liberalii.

— Și tineretul ?

— O parte din tineret a rupt-o Bosoancă, atunci cînd i-a părăsit pe liberali, și-a tîrît-o după el la legionari. Aici la Teliu, mișcarea legionară a avut un răsunet destul de mare, chiar după asasinarea lui Iorga, a lui Madgearu și a altora.

Aș fi dorit să-l întreb dacă Bosoancă mărturisise că l-a ucis pe Minotar Harpalete. De dragul Zambilei, și poate și pentru nefericita de Lurica, țineam negreșit să se facă lumină deplină în această misterioasă crimă. Amînai întrebarea care-mi sta pe limbă sau mai bine zis o schimbai cu alta :

— Ce fel de muncă politică ați dus pînă acum la Temeiu ?

— Am trimis acolo, luînd toate măsurile de securitate, cîțiva activiști. Ne-am străduit să-i cîștigăm de partea noastră pe argați. Am întîmpinat însă și continuăm să întîmpinăm mari neajunsuri. Cum îi miros chiaburii pe argați că au stat de vorbă cu activiștii noștri, îi ciomăgesc și-i alungă din sat. O să biruim însă și la Temeiu, cum, de altfel, o să biruim pretutindeni.

— N-am nici o îndoială.

— Cred. Dacă te-ai îndoi, n-ai avea ce să cauți între noi. Ne fac mult rău șovăielnicii. Dar o să-i lămurim pînă la sfîrșit și pe șovăielnici. O să-i lămurim noi pe toți. Viitorul...

Lumina îi năvăli în ochi. Mi se păru că se uită departe, înainte, peste ani și vede întreaga țară schimbată cu desăvîrșire la față, îmbogățită, înfrumusețată... Tot așa o vedeam și eu cînd mă uitam înainte. Poate Oroș nu era decît un romantic. Poate tot un romantic, ba încă unul întîrziat, eram și eu. Îmi plăcu să-l încerc. Spusei :

— Îmi pare rău de tovarășul Mardare. Dacă i-ai fi văzut calul cu urechile spintecate ! Pe mine m-a cuprins jalea. A trebuit să mă chinui să-mi stăpînesc nervii și să nu lăcrămez.

Secretarul se posomorî.

— Mardare era om de nădejde. Cunoscuse partidul din ilegalitate, din vremea războiului. Noi, cei care îl cunoșteam, ne puneam mari nădejdi în el. În primăvara trecută, cînd am dat asaltul asupra pre-

fecturilor și asupra conacelor boierești, Mardare a fost mereu în frunte. Avea o mare influență asupra țăranilor.

Ciocăni cineva în ușă.

— Intră...

— Bună seara, tovarăși.

— Bună, tovarășe Lalu.

— Mi-a telefonat acum cîteva minute doctorul Darvari. A ținut să aflăm că starea tovarășului Țigănuș s-a înrăutățit considerabil.... Considerabil și pe neașteptate.

Oroș nu tresări. Nu se miră. Se părea că se aștepta chiar la o veste mai rea. Zise :

— Darvari...

Se întoarse și mă întrebă :

— Vrei să te duci dumneata să-l vezi pe Țigănuș ? Spune-i că am să viu și eu ceva mai tîrziu, după ce isprăvesc ședința și cer instrucțiuni de la București. O să înțeleagă. Munca nu suferă amînare... Iar Țigănuș e pregătit să înțeleagă totul.

— Mă duc.

— Ar putea să te însoțească tovarășul Lalu.

— Mulțumesc, nu trebuie. De tovarășul Lalu o să ai, poate, nevoie la ședință.

Ședința nu se redeschisese, însă oamenii se reîntorseseră și își reluaseră locurile în sală. Aci spiritele erau încă grozav de întărîtate. Tinerii care se izbiseră de piedici și de greutăți nu ușor de înlăturat prin satele pe care le cutreieraseră, se sfătuiră și se hotărîră să ceară în adunare să se ia numaidecît măsurile de rigoare împotriva lui Bușulenga. Prefectul

— susțineau cei mai mulți dintre tineri — să fie demascat pînă la capăt și chiar arestat. Între altele, tinerii aveau dovezi certe că prefectul Bușulenga lăsase pe unde trecuse pachete cu afișe în care se făcea propagandă împotriva comuniștilor. El era, în întregime, al reacțiunii, un strecurat în partid, un dușman cert. În cursul ședinței chiar ieșiseră la iveală nenumărate dovezi... dovezi adevărate, temeinice, de necontestat, că prin satele de sub munte, pe unde trecuse cu mașina în ultimele zile, împrăștiase chiar manifeste fasciste. Oroș fusese nevoit să-și folosească toată energia și toată priceperea pentru a potoli oamenii și a le insufla încrederea pe mai departe în partid. Cu Bușulenga și cu toți cei ce în timpul campaniei electorale se dovediseră dușmani, socotelile aveau să fie încheiate după alegeri. Frontul, oricît de șubred s-ar fi arătat prin unele locuri, nu trebuia spart în văzul lumii tocmai acum cînd bătălia pentru alegeri era în toi. Aceasta ar fi dus, mai mult decît orice altceva, apa la moara adversarilor. Țăpoiu, Tîrnavu, doctorul Darvari și toți ceilalți care-i mai urmau încă pe aceștia, și care nu erau de loc puțini, s-ar fi îngrășat de bucurie. Iar noi... Noi trebuia să ne comportăm acum în așa fel încît numai prilejuri de bucurii să nu le procurăm dușmanilor.

Licu Oroș se duse să deschidă ședința și s-o continue pînă la epuizare, iar eu plecai să-l văd pe Clemente Țigănuș. În poarta spitalului, ridicat cîndva de boierul Albu Dolea — Cruntul, mă încrucișai cu cîțiva orășeni. Unii păreau a fi tineri, alții mai în

vîrstă, însă toţi erau cu chef. Se îmbrînceau, se înjurau şi se gîlceveau în glumă.

— A fost grozavă Miţa.

— Habar n-ai de Mimi.

— Nici una n-o întrece pe Sofica.

— Să nu ne certăm. Fiecare ştie cîte ceva.

Să tot fi fost şapte la număr ori poate chiar opt. Miroseau de trăzneau a tescovină. Întoarseră capetele în cealaltă parte şi se făcură că nu mă văd. Se îmbrăţişară, se pupară, se împăcară, aşa, întocmai aşa cum fac aproape toţi oamenii la beţie...

Mă trăsei uşor în umbră şi ciulii urechile. Poate-mi cădea în auz un subiect de povestire. Rîvneam să scriu cîteva pe marginea alegerilor şi să le public într-un volum. Tovarăşul Spîrnel, la care realmente ţineam — făcuse mulţi ani de puşcărie şi ieşise schilodit în bătăi — s-ar fi bucurat : „Iată că şi viaţa nouă îi inspiră pe scriitori"....

— Domnule, dar ce bine s-au camuflat... La spital !... Colosală idee !...

— Nu tu poliţie de moravuri... Nu tu *nene*...

— Au mărit preţul... Aproape că l-au dublat...

— Cam mulţi patroni... Buşulenga, Darvari, comisarul Năstase, Polidor intendentul... Portarul... Gardianul din colţ...

Mă văzură. Mă socotiră unul de-ai lor şi-mi strigară veseli :

— Cere-o pe Miţa... Dacă vrei să te desfeţi, cere-o pe Miţa...

— Ba pe Mimi, Mimi e grozavă. Dar nu te uita că are scrofuri la git. *Acolo* e sănătoasă şi curată.

— N-o ocoli pe Sofica, domnule, ascultă-mă pe mine. În materie de femei ăştia sînt nişte aiuriţi. Nu se pricep... Şi acum şi-au cam băut şi minţile... Ascultă-mă pe mine. Sofica se pricepe, le bate pe toate... Sofica n-are pereche în tot Teliu...

Cerul era negru. Negri erau şi copacii... Vîntul vula şi răsucea crengile. Văzduhul mirosea a pămînt abia zvîntat şi a ploaie. Miţa... Mimi... Sofica... Visam şi mă băteam pentru o altă lume. Oare cînd aveau să se sfîrşească toate acestea ? Oare cînd aveam să izbutim să ştergem, în sfîrşit, toate jalnicele rămăşiţe ale trecutului ? Ştiam că trebuie să avem răbdare, să cucerim terenul pas cu pas, să înlăturăm cu nesfîrşite strădanii miile şi miile de piedici care ni se iscau în cale. Mai ştiam că nici o forţă din lume nu putea pogorî raiul din cer pe pămînt nu într-o zi, dar nici măcar într-un număr limitat de ani. Cu toate că ştiam toate acestea, şi încă multe altele, cădeam uneori pradă desnădejdii. Partea înflăcărată şi romantică a firii mele se prăbuşea. Pentru cîteva clipe şi uneori chiar pentru cîteva ore deveneam neverosimil de slab. Atunci mi se părea că înaintam către viitorul visat cu paşi de melc. *Sigur, era şi aceasta o înaintare,* însă dacă o măsuram cu scurtimea vieţii noastre, a oamenilor, ne dădeam de îndată seama că rezultatul nu merita osteneala pusă pentru a se ajunge la el. Nu... Nu merita de loc osteneala.

Uneori mi se părea chiar că aveam prea puţin elan, că duşmanii sînt mai mulţi şi mai tari decît noi. Dar clipele ori ceasurile acestea de slăbiciune treceau. Şi

atunci mi se făcea o îngrozitoare ruşine de deznădejdea mea. Aruncam în grabă de pe umerii mei deznădejdea ca pe o manta jerpelită, mă scuturam în sfîrşit de tristeţe, *mă gîndeam la milioanele de săraci care se uitau la noi cu ochi plini de speranţe, care credeau în noi, care aşteptau de la noi să-i înflăcărăm şi să le arătăm calea ce aveau de urmat.* În săptămînile care trecuseră de cînd mă aflam aci, la Teliu, învăţasem nu numai să-l stimez, dar să-l şi preţuiesc pe Licu Oroş. Era un om ! Un om care, după cîte apucasem să aflu şi să văd nu se lăsa niciodată pradă disperării, un om care nu-şi pierdea niciodată calmul. Modestul şi energicul secretar al judeţenei de partid trecuse prin focul ilegalităţii şi prin mucegaiul închisorilor şi-al puşcăriilor. Se oţelise. Oare aveam să mă oţelesc şi eu ? Poate. Cu timpul. Împrejurările în care munceam mă ajutau, în această direcţie, cu prisosinţă. Trebuiau să mă mai ajute voinţa mea, caracterul meu, dîrzenia mea, care acum în unele împrejurări mă părăseau.

Întîlnii un sanitar şi-l întrebai de doctorul Darvari. Mă sfătui să-l caut în cancelarie.

— Stă acolo de unul singur. Poate citeşte. Poate bea. Poate doarme. Ba s-ar putea să-l găsiţi c-o muieruşcă. Căutaţi-l şi-o să-l găsiţi.

Îl găsii pe doctor lungit pentru odihnă pe canapea. Cînd mă văzu, sări cu vioiciune în picioare, şi-mi strînse mîna. Dar acolo, în cancelarie, se mai afla cineva, cineva pe care la început nici nu-l văzusem. Era un bărbat bondoc, gras, cu faţa mare. Ochii rotunzi şi spălăciţi îi avea uşor bulbucaţi. Bondocul care lîncezea într-un fotoliu larg rise, crezînd probabil că în felul acesta mi se făcea simpatic. Faţa lui lată, îmbătrînită şi grasă nu-mi spunea nimic şi totuşi parcă îmi spunea ceva. Parcă nu-l mai văzusem niciodată şi parcă îl mai văzusem de numeroase şi numeroase ori cîndva, undeva. Aceasta însă, dacă se petrecuse într-adevăr, trebuia să se fi petrecut de mult, tare de mult. Mă cam durea capul de oboseală aşa că nu-mi biciuii memoria cum aveam obiceiul s-o fac în împrejurări asemănătoare. Îmi spusei că peste un minut ori poate tocmai peste o oră o să-mi aduc aminte fără nici un efort unde, cum şi cînd îl cunoscusem pe tip. Darvari se grăbi să deslege misterul spunîndu-mi :

— Mi se pare că vă cunoaşteţi. Daţi-mi voie, totuşi, să vă prezint pe colegul meu, doctorul Ganciu, celebrul doctor Ganciu supranumit de multă vreme *vrăjitorul de la Magu...*

Auzindu-i numele, mintea mi se lumină în clipă. Doctorul Ganciu... îl privii atent pe bondoc. Era într-adevăr doctorul Ganciu. Dar cît îmbătrînise !... Doamne... cît îmbătrînise...

Nu-mi plăcu întîlnirea, ceea ce se şi simţi în glasul meu cînd spusei :

— Da, da, ne cunoaştem, însă eu am venit aici să-l văd pe tovarăşul Ţigănuş. Nu mă aşteptam să-l revăd, şi încă în asemenea împrejurări şi la Teliu, pe domnul doctor Ganciu !... Nu mă aşteptam cîtuşi de puţin... Nu mă aşteptam...

Surîsul care voia să cucerească simpatie, se spulberă îndată de pe gura bătrînului medic de ţară.

Darvari — nu voi fi în stare niciodată să descriu capul ciudat al acestui om — deveni acru. Bombăni :

— Tot din cauza Ţigănuşului dumneavoastră mă aflu şi eu la spital la această oră. Am lăsat o partidă neterminată la Tîrnavu şi-am venit... Am venit ca să nu mi se reproşeze că n-am venit... Dar am impresia că m-am ostenit zadarnic.

— Era de datoria dumitale. Cel puţin eu aşa cred.

— Parcă eu zic altfel ? O să vă rog *să mă scuzaţi şi să mai aşteptaţi*... E în interesul pacientului, al domnului Ţigănuş.

Deşi adînc contrariat de modul în care se comporta şi în care îmi vorbea, nu-i cerui nici o lămurire şi nu-i făcui nici un reproş. Îmi dezbrăcai mantaua, o atîrnai în cuier şi luai loc pe un scaun pregătindu-mă pentru o aşteptare îndelungată. Mai căpătasem nişte ţigări printr-un cunoscut care venise de la Bucureşti pentru o zi-două. Aprinsei una. Poarta fermecată care îmi despărţea viaţa de vis se întredeschise. Şi prin fumul albăstriu al ţigării întrezării trecutul... Trecutul îndepărtat... Trecutul foarte îndepărtat...

Dă-mi mîna stîngă să-ţi ghicesc în palmă...
Dă-mi mîna dreaptă să-ţi ghicesc în palmă...
Uită-te-n ochii mei atent, atent...
Vreau să-ţi ghicesc în ochi adînc, în ochi...

Doctorul Ganciu ! Mă mai gîndisem uneori la el, dar, ciudat, totdeauna mă gîndisem la el ca la un mort, ca la un om care murise de mult, care putrezise şi se schimbase în ţărînă, ca la un om ale cărui oase lucioase zăceau undeva sub o grămjoară de ţărînă. Şi

acum — deodată — parcă picase dn cer ! Parcă picase din cer... Era bătrîn, într-adevăr, dar era viu, trăia.

Nu-l mai văzusem de peste treizeci de ani, de atunci de cînd părăsise Omida şi plecase la război îmbrăcat în uniforma militară, pe umeri cu grade de maior, să-şi întregească cunoştinţele tăind mîini şi picioare şi să se îmbogăţească, vînzînd pe sub mînă şi la preţ mare medicamente căpătate cine ştie pe ce cale.

Pe cînd trăia acolo în sat la noi la Omida, pe lunga, îngusta şi săraca Vale a Călmăţuiului — el medic de plasă, iar eu măturătorul şi telefonistul primăriei — parcă-l auzeam :

— I... Adu-mi o cafea. O cafea şi o dulceaţă de la Lenca...

Vară ! Vară cumplită, de Bărăgan, uscată... Vară !... Soarele bătea satul cu razele lui fierbinţi şi parcă, în acelaşi timp, îl şi blestema :

Aprinde-te, pămîntule...
Aprinde-te, vîntule...

Pămîntul se încălzea, dar nu se aprindea. Nici vîntul nu se aprindea. Cîinii dormeau întinşi la umbră. Întinşi la umbră picoteau şi oamenii. Notarul Cică Stănescu, în cîrciuma lui Toma Ocî, ronţăia de crasuri întregi covrigi uscaţi şi pătaţi de muşte, şi bea halbe de bere Bragadiru scoasă de la gheaţă, din pivniţă. În primăria pustie doctorul Ganciu, doctorul Ganciu şi cu mine. Eu aveam ordin de la notar să păzesc telefonul şi să răspund.

— Alo... Alo... Aici e Omida... Pe cine căutați ? Cu cine vreți să vorbiți ? Cu primarul ? A fost și-a plecat. Unde ? Nu știu, și dacă nu știu, nu știu.

Omul de la celălalt capăt al firului mă înjura. Îl înjuram și eu pe el și închideam telefonul, mă prefăceam că nu știu cine este, dar știam... Era Lintiță, Justin Lintiță, funcționar mărunt, cosea dosare la administrația de plasă unde trona ca administrator domnul Alistar Mîrzu. Cusătorul și păstrătorul de dosare de la Administrația plășii era un băietan cam de douăzeci de ani. Flăcăii din Turnu rîdeau de el că nu-i plac fetele. Cînd vedea o fată roșea și fugea.

Doctorul Ganciu venea la primărie, pentru că odaia cea mare în care se afla arhiva era mai răcoroasă. Deși purta haine albe, subțiri, pălărie de paie și un fel de ghete de pînză, suferea de căldură și curgeau sudorile de pe el. Eu mă simțeam nenorocit că mă găsesc acolo, servitor la primărie, slugă la dulamă lungă, unde aveau dreptul să-mi poruncească toți : notarul și primarul, secretarul și consilierii comunali, moașa și doctorul și cîți și mai cîți, numai cine nu vroia nu-mi poruncea... El se simțea fericit. Își împlinise idealul, pe jumătate, era medic de plasă. Cînd avea să ajungă medic de județ, peste cîțiva ani numai, urma să cunoască *fericirea deplină.*

— Atunci, mă urîtule, atunci, mă păcătosule, o să am o leafă mai mare și toți o să se țină după mine cu pălăriile în mînă : „Domnule doctor, în sus, domnule doctor în jos", iar eu, mîndru, n-o să mă uit la nimeni, dar la nimeni, m-ai înțeles ori nu ?

— V-am înțeles, domnule doctor.

Plecam să-i aduc cafeaua. Cînd eram gata să trec șoseaua, mă striga :

— Stai, stai, nătărăule... N-auzi ? O cafea costă zece bani, o dulceață cinci bani. Nu !... Nu-mi pot permite să cheltui cincisprezece bani dintr-o dată pentru a-mi împlini pofta. Nu... Trebuie să adun avere, să adun avere... Tata e atît de sărac... Are o dugheană... Și surorile, toate sînt nemăritate... N-au zestre... Trebuie să adun avere ! Trebuie să adun avere... avere...

Îmi redusese numele la o singură literă, la I... Tatăl sărac ! Surorile nemăritate !... Eram jerpelit și cînd telefonul suna, răspundeam la telefon :

— Cine e aici ? Eu... Eu... De la Omida. A ? Nu vrei Omida ?... Închide. Ai greșit... N-auzi ? Surdule ! Ai greșit firul.

Iarăși îl înjuram pe Justin Lintiță. Îmi venea să-i plîng de milă doctorului Ganciu.

— Adună, domnule doctor. Adună cît mai multă avere. Adună. *După ce-o să mori o să ți-o mănînce cine știe cine...*

— Tu să nu te bagi în socotelile mele, măgarule, golanule... Să nu te bagi în socotelile mele... Și... la urma urmelor, ce știi tu mă, năzgîmbule, despre moarte...?

— Nu mă bag, domnule doctor. Nici nu știu să socotesc. Dar ce să vă aduc de la țața Lenca ? Dulceață sau cafea ? Sau și una și alta ? Eu zic să vă aduc și una și alta.

— O cafea, *numai o cafea.* S-o pregătească bine. Spune-i că doresc s-o pregătească cu grijă, să-mi iasă cafeaua cu caimac. Altfel... Altfel mă supăr. Îmi ies

din țițini. Și dacă mă supăr și-mi ies din țițini, o înjur și-i închei proces-verbal de contravenție. *Scriu negru pe alb că am prins-o vînzînd mărfuri stricate.* Auzi ? Așa să-i spui. Că-i închid dugheana. Auzi ? Îi închid dugheana. O nenorocesc. Așa să-i spui..

— Așa am să-i spun, domnule doctor, n-aveți nici o teamă.

— Ții minte ?

— Țin, domnule doctor.

— Ca vîntul... Aleargă ca vîntul...

Pînă să-i aduc cafeaua cînta :

Colo-n grădiniță,
Sub bolta de viță
Vin iubito,
Vin să te sărut...

Nu iubea pe nimeni, nu era iubit de nimeni, nu dorea să sărute pe nimeni și nimeni nu dorea să-l sărute... Nimeni, nimeni în tot satul acela prăpădit, de pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului !... Se uita în urma mea și cînd eram gata să intru în cafenea îmi mai striga o dată :

— Ca vîntul... Ca gîndul...

Vroia într-adevăr să-i aduc repede cafeaua ? Nu. *Spunea toate cîte le spunea și zicea toate cîte le zicea ca să aibe cu ce umple timpul.*

— Ca vîntul...

Ah !... Dacă eu aș fi putut alerga ca gîndul sau măcar ca vîntul !... Pămîntul l-aș fi ocolit. Pămîntul

întreg ! Aș fi făcut să se zbuciume mările și oceanele. Țări și orașe aș fi văzut, ape și munți, continente întregi.

Ca să nu mă mai înjure doctorul Ganciu — pe mine care eram măturător și telefonist la primărie și aveam datoria să rabd toate împunsăturile și toate înjurăturile — mă grăbeam totuși. Pe țața Lenca o găseam la tejghea citind romanul pe atunci la modă *Erica, domnița lanurilor,* împrumutat de la învățătorul Popescu-Bragadiru, care o plăcea și-o ademenea uneori pe la el prin odaie să-i arate cărți cu poze colorate. Pozele acelea pe care le văzusem și eu cînd învățătorul îmi dăduse cărțile să le scutur de praf înfățișau, aproape toate, bărbați goi și muieri despuiate. Și mai înfățișau... Dar nu. Ajunge...

Acum, cînd tot satul zăcea copleșit de arșiță, cafeneaua din fața primăriei și a școlii era pustie. Mirosea a rînced și a dușumele putrede, stropite din belșug cu apă. Roiuri de muște mari, verzi și grase zbîrnîiau în jurul unui șir de covrigi uscați, tari ca piatra și vechi parcă de cînd lumea, atîrnați de tavan. Altele nu mai zbîrnîiau. Muriseră, după ce își trăiseră scurta lor viață, prinse în cleiul cu care erau unse fâșiile lungi de hîrtie prinse de grinzi. Înainte de a o face să audă comanda doctorului Ganciu, o întrebam :

— Ce s-a mai întîmplat cu Erica, țață Lenca ?

— Au răpit-o niște bandiți, lordesa se bucură, însă lordul e supărat foc, aș putea spune chiar disperat.

— Ce zici, au s-o găsească oamenii poliției ?

— Sigur, însă pînă atunci — fir-ar al dracului de roman să fie ! — eu o să stau cu inima la gît. Dar... ce dorești ?

— M-a trimis domnul doctor...

— Ce vrea Zgîrcilă ?

— Întîi a poftit o cafea și-o dulceață. Am plecat. M-a strigat din urmă și mi-a spus că nu poate cheltui dintr-o dată cincisprezece bani. Că trebuie să adune avere. Că se mulțumește numai cu o cafea de zece bani. Cafeaua însă să fie cu caimac, cu cît mai mult caimac.

— Dar cînd am mai servit eu cuiva cafea fără caimac ? Scîrbotenia...

Îl ocăra pînă se sătura de ocărît. Îngăimam :

— Dar domnul doctor Ganciu nu e scîrbotenie...

— Ba este. E scîrbotenie și seamănă cu un vierme.

— Viermele e mic.

— Domnul doctor Ganciu seamănă cu un vierme mare, alb și gras. Acum ești mulțumit ?

— Da... Acum sînt mulțumit... Sînt chiar foarte mulțumit...

Mă trăgea nițeluș de ureche și-mi dăruia o roșcovă uscată și dulce... ori o mînă de stafide... ori trei-patru smochine...

În timp ce ronțăiam încet ceea ce primisem în dar, țața Lenca aprindea mașina de spirt și-i pregătea domnului doctor Ganciu pe îndelete și cu o nesfîrșită grijă cafeaua, să iasă cu caimac gros. După aceea o turna în ceașcă și punea ceașca pe-o tăviță. Alături, pe o farfurioară, adăuga o linguriță de dulceață, cu două-trei boabe de vișine ori cu o jumătate de caisă.

— Paharul cu apă rece de la gheață... Să nu uiți paharul cu apă rece...

Nu-l uitam. Ziceam :

— Domnul doctor Ganciu n-a vrut dulceață dodă Lenca... Și dacă n-a vrut... Dacă n-a vrut de ce să-i duc ? Iarăși o să mă certe și-o să mă înjure..

— Spune-i că dulceața e pe gratis, *cinste* din partea mea. Dacă a poftit și nu-și împlinește pofta, îi piere sămînța. Ar fi păcat. E sămînță bună de om. Și sămînța bună nu trebuie să piară.

— De ce crezi că e sămînță bună de om ?

— Ține la ban...

Țața Lenca rîdea. Rîdeam și eu. Rîdeam nu pentru că unuia sau altuia dintre noi i-ar fi ieșit din gură cine știe ce glume. Rîdeam ca să rîdem, simțeam nevoia ca din cînd în cînd să rîdem. Să nu uităm că sîntem oameni și să rîdem.

— Mă mir că-l rabdă pămîntul. Se bulguie la sărăcia mea.

Cînd rostea cuvintele acestea, țața Lenca nu mai era veselă de loc. Auzindu-le, mi se stingea și mie veselia. Dar pe urmă iarăși îmi revenea. Nu voiam să trec prin lume cu o față prea încruntată deși se părea că aceasta mi-e soarta.

Îi duceam cafeaua și dulceața pe tăviță. Ajungeam în primărie. Vedea ce i-am adus, ochii i se măreau, îi jucau în cap de bucurie, însă dorind să nu bag de seamă cu cîtă plăcere primește pomana țaței Lenca, se înfoia, se rățoia și se încrunta la mine :

— De ce mi-ai adus și dulceață ? Vită încălțată ! Ți-am poruncit să-mi aduci numai o cafea.

— Nu sînt vită, domnule doctor. Sînt băiat, un băiat ca oricare altul... ca oricare altul... un biet băiat desculţ.

Îmi privea picioarele să se încredinţeze că nu-l mint. Corecta :

— Vită desculţă ! Mi-ai adus mai mult decît ţi-am poruncit să-mi aduci. De unde vrei să-ţi dau eu acum cincisprezece bani ? N-am cincisprezece bani. N-am. De unde ? Plăteşte-i tu. Dacă ai de unde... Poate că ţie îţi dă mîna... poate că ţie îţi permite punga...

— N-am pungă, domnule doctor.

— N-ai nici minte. O să mori prost. Prost ai venit pe lume, prost o să mori.

— Ori mori prost, ori mori deştept, dacă mori tot una e. Morţii nu sînt nici proşti, nici deştepţi. Sînt morţi. Dar la un ceas-două după ce mor şi morţii care erau deştepţi cînd erau vii, şi morţii care erau proşti cînd erau vii, capătă acelaşi miros, mirosul de mort, mirosul de cadavru...

Doctorul Ganciu avea ochii mari şi rotunzi, bulbucaţi. Acum îi ieşeau şi mai mult din cap. Mă temeam să nu sară din găvanele lor şi să nu fiu nevoit să-i culeg din ţărînă. (De cules din ţărînă m-aş fi priceput eu să-i culeg, dar de pus la loc nu prea m-aş fi încumetat.)

— Ha-ha ! Ce dă din el ! Ce dă din el ! Ha-ha ! *Vita. Cugetă vita. Nu s-a încălţat vita, dar de cugetat a început să cugete.* Cine te-a învăţat pe tine să cugeţi, mă ? Vită ! Vită-ncălţată ! A ! Nu ! Vită desculţă ! Pentru că, vită, n-ai apucat să te încalţi.

Nu-i purtam doctorului Ganciu nici o supărare. Spunîndu-mi cîte îmi spunea, se amuza şi el. Acolo, în satul acela, oricît era el de doctor, nu totdeauna avea cu cine vorbi. Se plictisea de moarte. S-ar fi putut afunda în lectură însă nu prinsese obiceiul cititului. Eu măturam primăria şi curtea primăriei, răspundeam la telefon, îl ajutam pe notar să ţină registrele de stare civilă, dar noaptea, pe cînd întregul sat şi uneori chiar caraulele dormeau, la lumina săracă a unei biete lămpi de gaz îi citeam pe Balzac şi pe Dostoevski. *Eu ştiam ce ştiam,* aşa că îl lăsam să-mi zică tot ce-i venea la gură. Ba încă mai şi rîdeam, ca să-i crească furia. Învăţam eu de la doctorul Ganciu, între multe altele, şi cum *nu trebuie să mă port cu oamenii* cînd voi deveni bărbat în toată firea. Pîndeam momentul cînd cădea în tăcere şi-i spuneam, cu o uşoară nuanţă de batjocură în glas :

— Degeaba te-ai supărat, domnule doctor, că ţi-am adus dulceaţa... Nu e nevoie s-o plăteşti...

— Cum să n-o plătesc, mă, cum să n-o plătesc ? Dacă o mănînc, trebuie musai s-o plătesc.

— Ţaţa Lenca m-a rugat să-ţi spun că-ţi face cadou dulceaţa. Te cinsteşte ea cu dulceaţă. Adică...

— Adică ce ?

Mă obrăzniceam. Totodată mă şi temeam de doctor. Dacă se supără şi mă apucă de urechi ? Mă trăgeam cîţiva paşi îndărăt, gata s-o iau la sănătoasa, şi spuneam limpede şi cu oarecare batjocură în glas :

— *Adică ţi-o dă de pomană.* Ţaţa Lenca îţi dă dulceaţa *de pomană... Ţi-o dă de pomană, domnule doctor...*

Doctorul Ganciu nici gînd să se supere. Rîdea să se prăpădească.

— Ha-ha-ha !... *De pomană*... Chiar așa a zis ? *De pomană ?* Dar de ce să-mi dea ea mie dulceață *de pomană ?*

— A zis că dumneata ești sămînță bună de om. Nu vrea să-ți piară sămînța. Pentru că, domnule doctor, dumneata știi că dacă un bărbat poftește ceva *și nu i se dă ce poftește,* acelui bărbat îi piere negreșit sămînța... Îi piere sămînța de tot... de tot...

Ochii bulbucați ai doctorului se bulbucau și mai mult, de parcă ar fi vrut să-i iasă cu totul din cap, să-i cadă și să se rostogolească în țărînă. Iarăși sărea cu gura pe mine :

— Sămînță bună de om ! Da ! Să știi tu că într-adevăr eu sînt sămînță bună de om. Dar tu, vită desculță, de ce nu mi-ai spus de la început că nu trebuie să plătesc dulceața ? De ce m-ai lăsat să fiu îngrijorat ? Îngrijorarea duce la inimă rea, și inima rea duce la îmbolnăvire. A ? De ce nu mi-ai spus de la început ceea ce aveai de spus ?

Căutam să mă scuz :

— Dar nici nu m-ai lăsat să deschid gura, domnule doctor... Nici nu m-ai lăsat să deschid gura. Cum m-ai văzut că viu cu dulceața și cu cafeaua ai și început să mă iei peste picior.

Doctorul se apuca cu mîinile de burtă. Rîdea să se prăpădească :

— Hai s-o lăsăm încurcată.

— S-o lăsăm, domnule doctor.

Gras și bucălat doctorul cîntărea dulceața din ochi și număra boabele de vișine. Se bucura, însă ca să spun adevărul pînă la capăt, se și întrista. Își potrivea glasul să-i sune a jale și rostea :

— Trei... Numai cu trei boabe m-a cinstit... Numai trei boabe de vișine mi-a dat de pomană ! Iapa !... Iapa dracului...

Mă țineam tot departe de doctor și tot gata s-o rup la fugă.

— Țața Lenca nu e iapă, domnule doctor, e muiere ca toate muierile din sat, unii spun că e mai muiere decît cucoana moașă.

Doctorul se roșea la obraz, își ascuțea vocea :

— De unde știi tu, mă, ce e și ce nu e țață-ta Lenca ! ? Ți-o fi dat mai multe vișine. Fără îndoială că ți-a dat mai multe. Păcătosule ! Le-ai mîncat pe drum... Mi-ai mîncat jumătate din dulceață pe drum...

— Nu m-am atins de dulceață, domnule doctor...

— Nici de cafea ?

— Nu. Nu m-am atins nici de cafea.

— Jură-te ! Jură-te, dacă vrei să te cred.

Îngînam cîteva cuvinte la repezeală : „Să fie al dracului din creștet pînă-n cer și din tălpi pînă-n pămînt cine te minte, domnule doctor". Cum bine băgați de seamă, eu rămîneam la mijloc, jurămîntul nu mă cuprindea și nu mă atingea.

Adevărul !... Adevărul i-l ascundeam doctorului. Pentru că de teamă să nu-i vărs cafeaua și să mă aleg cu vreo cotonogeală, cum mi se întîmplase nu o dată, luasem obiceiul că după ce ieșeam din prăvălie, mă opream și sorbeam din cafea pînă goleam ceașca

pe jumătate. Țineam cafeaua fierbinte în gură. N-o înghițeam. Îmi îndulceam gura. În apropiere de primărie — unde doctorul venea să se piardă-n pălăvrăgeli cu cine se nimerea să fie pe acolo — puneam cafeaua la loc, în ceașcă. Saliva cu care o amestecam fără să vreau îngroșa și mai mult caimacul și-i dădea cafelei tocmai gustul dorit de doctor. Cînd vedeam că i-a trecut supărarea mă apropiam de el și mă bucuram mult. Doctorul Ganciu înfuleca repede dulceața și se lingea îndelung pe buze. Se lingea atît de mult pe buze că de cîte ori îl vedeam făcînd-o, mă temeam ca nu cumva să și le tocească. I-o și spuneam :

— Nu te mai linge atîta pe buze, domnule doctor, c-o să ți le tocești. Și omului fără buze nu-i stă bine, să știi... i se văd dinții rînjiți.

Mă înjura. Acum socoteam că m-a înjurat pe bună dreptate și nu-i purtam nici o pică. Trecea la cafea... Cafeaua o sorbea încet, picătură cu picătură. Și iarăși, după fiecare picătură, își lingea buzele. Diavolul ascuns în mine se umfla în pene de fericire și mă îndemna să-l întreb :

— A fost bună cafeaua, domnule doctor ?

— Bună, bună. Tu n-o să cunoști niciodată gustul cafelei, dezbrăcatule, derbedeule, țărănoiule, descultule, slăbănogule...

După ce mă mînjea și mă spurca din belșug cu tot ce-i venea la gură, trecea la neamuri. O pomenea pe maică-mea, pe bunică-mea, se mai lega și de surori. Cu pofta de cafea și dulceață împlinită, rîgiia.

Îmi da tăvița cu ceașca și farfurioara să le duc îndărăt țatei Lenca.

— Zece bani, domnule doctor, numai zece bani.

Bulbuca ochii și se uita cu spaimă la mine de parc-aș fi fost tîlhar de drumul mare, i-aș fi ieșit în față și i-aș fi cerut viața.

— Pentru ce ?

— Pentru cafea...

— Spune-i negustoresei să mă treacă la cont. Astăzi nu am asupra mea nici o para chioară, nici una măcar, de leac.

— O să mă ocărască și ea, domnule doctor. După ce m-ai ocărît dumneata... O să-mi fie greu să îndur atîtea ocări într-o singură zi.

— Și ce ? îți cade nasul dacă te ocărăște ? Nu-ți cade.

Acum, la Teliu, se uita la mine și nu-i venea să creadă ochilor. I se părea ciudat că în cei treizeci și ceva de ani cîți se scurseseră de cînd nu ne văzusem — și în care timp el se îngrășase și îmbătrînise — eu crescusem atît de mult, ba încă mi se umpluse obrazul de crețuri și mi se albise și părul pe la tîmple.

— Cînd ți-am citit numele în ziar, nici nu mi-a venit să cred. Nu, nu se poate, îmi spuneam, ar fi prea de tot. Pe urmă m-am gîndit și mi-am spus : De ce nu ? Acum au ieșit la suprafață fel de fel de oameni, de ce n-ar fi ieșit și el ? Și iată, nu m-am înșelat... *Ești dumneata, chiar dumneata, vechiul meu prieten, băiatul de la Omida...*

Îmi veni să rîd. În același timp însă mi se făcu și greață. Zisei fără nici un semn de răutate însă, nici eu nu știam de ce, cu o mare părere de rău :

— Vita desculță... Chiar vita desculță, domnule doctor. Vă mai amintiți ? Din vită desculță nu mă scoteați.

— Ți-am zis eu dumitale vreodată așa ? Poate mi-o fi scăpat vorbele din gură în glumă. Poate... Dar nu... Nu cred... Nu-mi vine să cred... Cum aș fi putut eu să spun așa ceva ?

Încercă să-și păstreze buna dispoziție. Nu izbuti decît pe jumătate. Doctorul Darvari, pe care îl crezusem plecat, dar care stătuse tot timpul ceva mai de-o parte, zise :

— Scuzați-mă. *Vă las în doi.* Mă duc să-l mai văd pe domnul Țigănuș. Dacă voi observa că se simte ceva mai binișor ca acum un ceas, vă trimit vorbă. Pînă atunci vă puteți aminti de multe. Și dumneavoastră, domnule candidat, și dumneata, domnule doctor.

Rîsei acru, totuși rîsei și zisei :

— Chiar trebuie. După atîta vreme...

— Mi se pare că doctorul Ganciu, colegul meu, vrea să vă roage ceva. Stărui și eu, tovarășe candidat, să-i dați ascultare și să-i întindeți o mînă de ajutor.

— Dacă se va putea, cu plăcere.

Darvari plecă, iar doctorul Ganciu, după o scurtă ezitare, își dădu drumul :

— Da. Tocmai. De aceea am și venit de la Magu. Cred că n-o să ții seamă de cele petrecute *atunci, la Omida !* Dumneata erai copil... Eu eram... tînăr...

Tînăr și cam fără minte. Cine putea să prevadă ce-o să aducă viitorul ?... Cui i-ar fi trecut prin gînd că...

Acum chiar că mă plictisea. Hotărîi să i-o retez :

— Spune-mi ce dorești, domnule doctor, nu te sfii.

— Voiam să te rog ceva. În amintirea vechilor noastre legături de prietenie de la Omida. Căci pe vremea aceea am fost prieteni, nu ?... Eu îmi aduc bine aminte... Am fost prieteni... prieteni buni, nu ?

— Da. Am fost. Într-adevăr, am fost.

— Cum au trecut anii, domnule !... Cum au trecut anii !... Și dumneata ! Cine s-ar fi gîndit ?... Ai ajuns jurnalist... Și acum... Acum candidezi... O să fii și deputat... Cine s-ar fi gîndit, domnule ?... Cui i-ar fi trecut prin cap așa ceva, domnule... Cum au trecut anii... Cum au trecut... Parcă i-a luat apa... Iar dumneata ai ajuns om puternic, ba chiar un om foarte puternic.

Căzu sincer într-o ușoară melancolie. Nu trecu mult și își dădu seama că nu-l prinde. Ca să iasă din încurcătură, se repezi să mă întrebe tam-nesam de părinți.

— Mai trăiește mama ? Mai trăiește tata ?

Află că amîndoi au murit. Arboră de îndată un obraz întristat. Mă uitai la el și făcui multe eforturi să nu mă apuce rîsul. Pe fața lui lată și grasă tristețea, chiar cea falsă, se potrivea ca nuca în perete.

— Și ai mei au murit, domnule, și ai mei... Am rămas orfan...

— La șaizeci și ceva de ani cîți aveți... Cred că vă vine greu... Fără mamă... fără tată...

— Greu, ușor ! Oricum ! Părinții sînt părinți.

— După cîte îmi amintesc, pe vremuri, cînd locuiai la noi la Omida, îi vizitai destul de rar, la cîţiva ani o dată.

— Din păcate, da. Din păcate... Ne gîndim la părinţi abia după ce i-am pierdut... Adică atunci cînd nu ne mai costă nimic, cînd nu ne mai cer nici un ajutor.

Tăcu. Tăcu şi holbă iarăşi ochii, speriat parcă de ceva ce nu vedea decît el. Zise pripit :

— Dar dumneata... Dumneata ai o memorie monstruoasă.

— Ar fi fost bine s-o am... Însă n-o am chiar atît de monstruoasă cum li se pare unora.

Se prefăcu a nu-mi auzi spusele. Îngîndurat, îşi băgă mîinile mici şi grase în buzunar şi oftă din inimă. Aşadar avea inimă ! Fui gata să mă înduioşez. Îl întrebai cam repezit ceea ce, recunoscui numai-decît în gînd, nu se prea cuvenea :

— Cred însă, domnule doctor, că nu te-ai ostenit cu căruţa tocmai de la Magu pînă la Teliu ca să mă întrebi dacă îmi mai trăiesc sau nu părinţii. Şi ca să le regretăm moartea.

— Nu, nu... Nu... Da, domnule...

— Spune-mi, I... Cum îmi spuneai altădată... Se pare că am un nume lung şi greu de pronunţat. Cel puţin aşa mi-ai băgat în cap atunci cînd m-ai botezat I...

— Vai !... Chiar aşa îţi spuneam ? I... I... Glumeam şi eu. Glumeam cam prosteşte, dar glumeam fără nici un gînd rău. Da... Da... Fără nici un gînd rău...

— Desigur. La Omida viaţa nu era tocmai veselă... Mai era nevoie din cînd în cînd şi de-o glumă... şi de-o glumă...

Doctorul spuse repede :

— Cum nu era veselă ? Era. Uneori era chiar prea veselă.

Înclinai steagul şi rostii aproape şoptit :

— Poate că am uitat eu... Sînt foarte mulţi ani de atunci.

Nu-i făcu plăcere că-i amintisem de porecla pe care mi-o dăruise cu atîta stăruinţă odinioară. Căută alt făgaş pentru discuţie. Şi pentru că războiul din urmă era destul de aproape vorbi despre celălalt război mondial, *primul,* la care participase ca medic maior în rezervă. (Înainte de a pleca pe front îmbrăcase uniforma — îi sta bine — şi o purtase cîteva zile pe uliţele satului, să-l vadă lumea, să afle toată lumea că el, doctorul Ganciu are în armată gradul de maior.)

— Ştii... În războiul acela nu mi-a mers de loc rău.

— Îmi închipui. Doctorii nu se duc chiar pe front.

— Ce să caute ? Au destul de lucru în spatele frontului. Taie mîini. Taie picioare. Cîrpesc burţi.

— Ţi-ai făcut, cu alte cuvinte, datoria.

— Din plin, domnule... După război, aşa cum ştii, nu m-am mai întors la Omida. Mă săturasem de sărăcanii de acolo. Am auzit că în Ardeal satele sînt mai înstărite, iar oamenii, cum să-ţi spun, mai... mai curăţei... Mai civilizaţi... Aşa că am cerut un loc în Ardeal, pe lîngă Cluj. Dar se găseau prea mulţi

doctori pe acolo. Neospitalieri. M-am mutat repede în Moldova, la Ruginoasa... Poate că ai auzit dumneata de Ruginoasa ?

— Și la Ruginoasa v-a mers mai bine ?

— Infinit mai bine. Am strîns bani. Am strîns bani. Acum zece ani am cerut transferarea la Magu și am devenit șeful spitalului. La Magu mi-a mers și mai bine.

— Ați strîns bani...

— Am strîns... Aur... Aur mult.

— Mult — mult, dar nu destul.

— Niciodată, domnule, omul nu adună atîția bani cîți ar dori să adune... Așa că... Om și eu... Om ca toți oamenii...

Glumii sincer :

— Om ca toți oamenii, însă ceva mai strîngător, ca să nu zic lacom.

Doctorul Ganciu se făcu iarăși că nu mă aude.

Se plimba cu pași mărunți, măsurați, prin cancelaria lui Darvari. Foștii directori ai spitalului din Teliu, de mult trecuți în lumea dreptților și încremeniți în rame, se uitau la el cu ochi morți, fioroși totuși de parcă l-ar fi auzit trădîndu-mi cine știe ce secrete profesionale.

— Îmi pare bine că ați adunat avere. De săturat nu v-ați săturat de aur... Totuși...

— Am adunat, — nu cît aș fi vrut — dar am adunat... Acum... Acum *mi s-a urît să tot trăiesc la țară*. Mi s-a urît la Magu. Vara, praf ; iarna, zăpezi și noroaie... Cunoști dumneata...

Îmi căută ochii și cînd mi-i găsi se uită drept în ei :

— Pe temeiul vechii noastre prietenii de la Omida, vreau să te rog...

— Poftim...

— Vreau să te rog să intervii la minister, ești om cu trecere, să intervii la minister ca să fiu mutat aici, la Teliu. E un loc liber. Un loc de director la spitalul cel mic.

Tăcu. Aprinsei o țigară. Îi oferii una și doctorului Ganciu. O luă. Scoase din buzunar o tabacheră și puse țigara în ea.

— N-o aprindeți ?

— Nu. Eu, așa cum mă cunoști, nu fumez. *Nu-mi permit veniturile*. Dar, dacă îmi oferă cineva o țigară, n-o refuz. Nu se cade să refuzi oamenii. Buna cuviință...

— Să văd, domnule doctor. Dacă se va putea...

— Trebuie, domnule. Gîndește-te și dumneata. Am trăit o viață întreagă la țară. Mi s-a urît... Pînă în gît mi s-a urît.

— Și-ați adunat bani cu lopata...

— Am adunat. Am pus ban lîngă ban. M-am abținut de la cheltuieli. Uneori m-am abținut pînă la suferință.

— De ce, domnule doctor ? De ce ?

— M-am temut totdeauna, chiar atunci cînd locuiam la Omida și mă mai tem și acum, deși n-ar mai fi cazul, să nu cumva să mă apuce bătrînețea sărac. Să fii bătrîn și sărac... Înțelegi ? E îngrozitor să fii și bătrîn și sărac... E îngrozitor...

— Acum nu ești sărac.

— Nu. Sărac nu pot spune că sînt. Dar aş vrea să mă mut la oraş. Vezi dumneata, *la oraş e altceva.* Oraşul e oraş. Faci azi o cunoştinţă. Faci mîine altă cunoştinţă. Azi te pofteşte unul la masă. Mîine te pofteşte altul la masă. Economiseşti. Cheltui mai puţin. Ba, se mai găsesc şi generoşi care te invită la masă chiar la un local. Atunci ai ocazia nu numai să mănînci pînă te saturi, dar şi să asculţi muzică pe gratis. Pe urmă, să-ţi spun, domnule, mă mai roade un gînd. În lumea bună a oraşului — cîtă lume bună mai poate exista pe vremurile astea — poate dau şi eu peste o văduvioară cu avere, cu casă, gata mobilată, fără copii, fără moştenitori. Scutesc chiria. Scutesc chiria şi aştept moştenirea.

Se apropie de mine şi pînă să bag de seamă ce vrea să facă îmi prinse amîndouă mîinile între mîinile lui şi mi le strînse tare :

— Făgăduieşte-mi ferm că intervii la minister pentru mine. *Direct la minister.* Nu se poate ca dumneata să nu-l cunoşti pe tovarăşul ministru Văgăoanu...

— Îl cunosc, desigur, îl cunosc chiar foarte bine.

Doctorul Darvari deschise uşa şi-mi spuse din prag :

— Dacă vreţi, puteţi să-l vedeţi pe domnul Ţigănuş. Arde de nerăbdare.

Ganciu îmi strînse iarăşi mîinile :

— Sper să intervii. Gîndeşte-te ! Oraşul e oraş. Azi te invită unul la masă... Mîine te invită altul. Poate dau şi peste o văduvioară...

— Fără copii... Fără moştenitori...

— Copiii ! Cine are să-i trăiască — cine nu, să nu-i dorească... Eu n-am. Şi nici n-aş dori să am. Te bagă la cheltuială... Mulţumesc anticipat, domnule. Şi nu uita. Trimite-mi răspuns la Magu. La spitalul din Magu. Acolo sînt director şi aici aş vrea să fiu tot director. La spitalul cel mic...

Lumea n-are margini...
Viaţa are margini...
Lumea n-are margini...

Pe cînd îmi purtam paşii pe sală, prin dreptul bustului ascuns pe jumătate în nişă al lui Albu Dolea-Cruntul, doctorul Darvari îmi spuse liniştit :

— Să ştii, tovarăşe, şi să comunici şi la partid, că am făcut tot ce mi-a stat în puteri în cazul pacientului Ţigănuş. *Tot ce mi-a stat în puteri...*

Mă oprii şi-l întrebai :

— Ce vrei să zici ?

— Că am făcut tot ce mi-a stat în puteri. Ba chiar mai mult decît mi-a stat în puteri. Vă asigur încă o dată. I-am amputat piciorul. Operaţia a decurs în cele mai bune condiţii. Am luat cu grijă măsurile de rigoare. Toate. Dar...

— Spune odată !

— Dar, *din nefericire,* pacientul mi-a fost adus prea tîrziu. Gangrena... Prea tîrziu...

N-am mai ascultat scîncelile doctorului Darvari. M-am repezit în odaia în care îl ştiam şi l-am găsit pe Ţigănuş calm însă suflînd greu şi avînd ochii aprinşi. Lîngă patul lui în care zăcea scăldat tot în

sudori, sta ghemuită pe scaun o fetişcană smeadă, sprîncenată, cu ochi mari, negri, şi-i ţinea mîinile între mîinile ei. Cînd m-a văzut, tovarăşul Ţigănuş s-a bucurat şi mi-a surîs :

— Bine că ai venit. Am auzit că te-ai aventurat pînă la Temeiu. Aşadar, te-ai aruncat singur, cum se spune, în gura lupilor... dacă vrei... în gura leilor...

Trebuia să mă arăt liniştit, fără nici o grijă şi, dacă s-ar fi putut, vesel, cît mai vesel. Răspunsei glumind :

— Da, m-am aruncat.

— Ai avut mult de furcă cu răzeşii ?

— Nu cine ştie ce. Ne-am ciondănit niţel.

— Mi-a povestit tot tovarăşul Lalu. Aflase cum a decurs întîlnirea de la băiatul din Blajini care te-a însoţit. Tovarăşul Lalu se mira că aţi scăpat teferi. Se pare că Buşulenga şi Bărbuţă puseseră la cale să...

Îmi venea greu să aud ceea ce voia Ţigănuş să-mi spună.

— Cunosc totul, absolut totul.

— De multă vreme ţin eu ochii pe Buşulenga. Sper că acum i se va înfunda... Dacă nu mi s-ar fi întîmplat accidentul acesta cu piciorul...

— Nu-i duce grija. Dar... spune-mi, tovarăşe... cum te simţi ?

Ţigănuş îmi surîse din nou.

— Cum să mă simt ? Rău ! *Mă curăţ,* tovarăşe... Însă... Scuză-mă... Am uitat că n-ai de unde s-o cunoşti. Dă-mi voie să-ţi prezint pe logodnica mea, tovarăşa Sarmiza Ciobanu. Lucrează la Galaţi, la regiune.

Încercai, cu inima încărcată de cenuşă, să înveselesc puţin conversaţia. Mintea nu mă ajută. O nimeresc ca Irimia cu oiştea în gard. Zisei :

— Mi se pare că într-o zi mi-ai spus că-i place să danseze.

Fetişcana zîmbi amar :

— Îmi plăcea... Acum... n-are de ce să-mi mai placă.

Îl sorbi din ochi pe Ţigănuş şi-l întrebă :

— Poate vreţi să vă las singuri. Poate aveţi de vorbit.

— Două sferturi de oră, îi răspunse Ţigănuş, numai două sferturi de oră.

Rise din toată inima şi adăugă :

— Pentru cît mai am eu de trăit e mult, e chiar foarte mult.

Fata oacheşă se împosocă, fapt care mă făcu să o văd şi mai oacheşă, şi-i reproşă :

— De ce vorbeşti aşa ?... De cînd am venit să te văd numai de moarte îmi vorbeşti... numai de moarte...

— Dar cum ai vrea să vorbesc ? Caută-ţi, te rog, un loc într-o odaie goală şi odihneşte-te. N-ai închis ochii de două zile şi de două nopţi.

— Din cauza drumului, zise fetişcana, numai din cauza drumului. Am venit tocmai de la Galaţi cu nişte tovarăşi, cu camionul. Am adus mărfuri la Telu... *Aici e raiul sabotorilor şi-al speculanţilor.* Buşulenga ar fi trebuit să fie izgonit de mult de la prefectură. Nu înţeleg cum de nu l-aţi dibuit mai de vreme. Sabotor. Duşman. Trebuia să-l alungaţi de

mult. Ca pe un cîine turbat să-l fi alungat... În loc să-l alungaţi l-aţi păstrat la prefectură... Prefect. Nici mai mult nici mai puţin : *prefect.*

— O să fie izgonit. Nu-i purta de grijă. Acum du-te şi te odihneşte. Nu numai drumul te-a obosit. Ai stat lîngă mine mereu, de cînd ai venit. Nu te-ai mişcat de lîngă mine. *Ştii şi tu tot atît de bine ca şi mine cît de mult oboseşte nemişcarea.* Ai trecut şi tu pe acolo unde eram obişnuiţi să stăm în nemişcare ore întregi... ore şi uneori zile şi nopţi întregi...

Cearta lor avea în miezul ei ceva dulce şi nesfîrşit de trist. Omul urma să moară curînd. Asta era clar pentru noi toţi. Şi găsea că în cele din urmă ore ale lui nu avea nimic mai potrivit de făcut decît să se certe cu logodnica. *Să se certe cu logodnica în ajunul morţii... în ajunul morţii...*

Fetişcana plecă şi după ce închise uşa în urma ei, lui Ţigănuş i se stinse dintr-o dată surîsul întocmai ca o lumînare în care ar fi suflat cineva brusc.

— Acum, cînd fata nu se mai află aici, pot să-ţi spun că nu-mi mai fac nici o iluzie, tovarăşe. *Nu mai am dreptul la iluzii. Mă curăţ.* Negreşit. Într-o zi — două. Cel mult în trei. Poate am venit prea tîrziu la spital. Poate doctorul nu şi-a dat toată osteneala. Nu ştiu. Vorba ceea : *hoţul cu un păcat şi păgubaşul cu o mie.* Nu vreau să arunc vina pe nimeni, nici măcar pe soartă. Şi nu dau vina pe soartă pentru că niciodată n-am crezut în soartă.

Rîvnea să-i spun cîteva cuvinte măcar care să-l întărească şi să-i mai lumineze sufletul. Însă capul îmi era gol, iar buzele mi se răciseră şi se lipiseră una de

alta. Ţigănuş tăcu multă vreme. Şi tăcînd, îmi privi ochii, îmi privi obrazul de parcă eu m-aş fi aflat în pragul morţii, iar el, avînd o viaţă întreagă de trăit, ar fi dorit să nu mă uite, să mă ţină mereu minte, aşa cum arătam atunci, lîngă patul lui.

Trase aer în piept, adînc, şi rupse tăcerea :

— Îmi pare rău. Aş mai fi avut de lucru. Avem atît de multe de făcut, atît de multe... Mai sînt încă oameni care nu înţeleg ce vrem, ce scopuri urmărim, ce ţinte vrem să atingem, şi care stau în cumpănă întrebîndu-se dacă trebuie sau nu să meargă cu noi. Mai avem şi duşmani. Aş fi vrut să mai trăiesc, să lupt, să mă bucur de viaţă, să mă căsătoresc, s-o dansez pe Sarmiza, iar ea să-mi nască şi să-mi crească copii... Un om fără copii e ca un copac care nici nu înfloreşte, nici nu rodeşte...

Devenise guraliv şi — lucru de mirare — devenise şi sentimental. Îmi adusei aminte că unii oameni ajunşi în pragul morţii devin guralivi în vreme ce alţii tac cu încăpăţînare, pregătindu-se poate în modul acesta pentru lunga tăcere a mormîntului. Unii devin sentimentali după ce o viaţă întreagă au fost aspri, duri, neiertători. Ţigănuş, după cît putusem să-mi dau seama, era dintre aceştia. Oamenii din Teiu şi de prin sate îl cunoşteau bine :

— Tovarăşul Ţigănuş e cel cu... *frica.*

— Dacă te-ai pus rău cu tovarăşul Ţigănuş, gata... Greu să mai vezi lumina soarelui.

Şi aşa mai departe... şi aşa mai departe...

Osteni şi tăcu. Atunci tăcui şi eu. Şi amîndoi, din camera aceea de spital, care mirosea puternic a me-

dicamente, auzirăm afară vuietul vîntului înverşunat. Şi auzirăm amîndoi şi duduitul unei maşini care străbătea în viteză oraşul deasupra căruia atîrna greu cerul încărcat de nori negri. Ţigănuş îmi şopti :

— Îmi pare rău şi de Sarmiza. *Mă mîngîi cu gîndul că e tînără şi că o să mă uite. Cu trecerea anilor, toate femeile îşi uită iubiţii, chiar cele mai de treabă, chiar cele mai cinstite.*

— Poate că Sarmiza n-o să te uite.

— Cu vremea au să mă uite şi tovarăşii, nu numai Sarmiza.

— N-au să te uite. Tovarăşii n-au să te uite !

Rosteam cuvintele unul după altul, tare şi limpede, şi pe măsură ce le rosteam obrajii mi se aprindeau şi mi se roşeau de ruşine. *Mînţeam, iar omul mînţit îşi dădea perfect seama că-l mint.* Mă va dispreţui oare sau va înţelege că în momentul acela şi acolo, lîngă patul lui de suferinţă şi de moarte, nu mă pricepeam cum să mă port ?

Îmi reproşă dulce, uşor, cu milă chiar :

— De ce încerci să mă consolezi ? Nu trebuie. Tovarăşii ! Tovarăşii au atîta muncă ! Cine mai ţine minte numele tuturor ostaşilor care au căzut în război ? Noi sîntem ca ostaşii, însă *lupta noastră va dura mai mult decît cel mai lung război*... Nu... Să nu crezi că exagerez... Lupta noastră va fi aspră, vom fi loviţi şi vom lovi şi va continua zeci şi zeci de ani de acum înainte, zeci şi zeci de ani... Şi cît de măreţ e scopul luptei noastre, cît de măreaţă e ţinta noastră ! *Să schimbi lumea, s-o faci mai dreaptă, mai bună, mai fericită...*

Pe sală trecură grăbiţi nişte sanitari. Auzii cuvintele schimbate între ei. Le auzi şi Ţigănuş.

— La camera 19... moare...

— Cine ?

— Femeia care a născut azi-dimineaţă...

— Şi ce dacă moare ? Ce să-i fac eu ? Nu mai pot s-o ajut cu nimic... Şi dacă nu mai pot s-o ajut cu nimic, de ce să-mi mai pierd timpul cu ea ? Să moară! N-are decît să moară !...

Se depărtară glasurile. O dată cu ele se depărtară şi paşii zoriţi. Îmi rămaseră în urechi cuvintele:

— Să moară, n-are decît să moară.

Mi le reamintii îndată şi pe ale lui Ţigănuş :

— Să schimbi lumea, s-o faci mai dreaptă, mai bună, mai fericită.

Drumul nostru avea să fie lung, mult mai lung chiar decît şi-l închipuise Ţigănuş.

În tăcerea care se lăsă adîncă, îmi auzii ceasornicul bătînd în buzunar. Mi se păru că bate în acelaşi ritm cu inima, că s-a făcut una cu inima. Dorii să am o inimă de oţel, să nu simtă nici bucuria, nici întristarea, nici durerea. Numai să bată. Să bată atîta cît să pot trăi. Să bată numai cît voi vrea eu să bată. Nici o secundă mai mult... Nici o secundă... Dorinţa mă îngrozi cu toate că o socotii doar un semn de trecătoare slăbiciune. Îl întrebai pe Ţigănuş :

— De unde eşti ? Să-ţi înştiinţăm familia...

— Familia ? N-am nici o familie. Tovarăşul Oroş îmi cunoaşte biografia. E scrisă în dosarul meu de la cadre. Cu exactitate. Întreagă. Fără ştirbitură.

Cînd rosti fraza „fără ştirbitură", o rosti cu mîndrie. Viaţa lui fusese limpede ca sticla şi curată ca roua. (Sau cel puţin aşa îi plăcea lui să creadă.) Zîmbi. În acelaşi timp însă se răsuci chinuitor de greu, scoase o batistă de sub pernă şi îşi şterse faţa năclăită de sudoare, ţepoasă, care începuse să îngălbenească şi să semene destul de mult cu a unui mort.

— Parcă aş avea foc în măruntaie, un foc viu, nimicitor. Totuşi mi-e frig, mi-e grozav de frig. Parcă m-aş afla gol-goluţ şi aruncat într-un nămete de zăpadă...

Îl acoperii mai bine.

— Să mai cer o pătură ?

— Nu-mi ajută. Parcă aş fi prins într-o carapace de gheaţă. Şi... Şi cum spuneam. De familie m-a scutit întîmplarea.

— Dar niscaiva neamuri pe undeva tot trebuie să ai.

— Neamuri ! N-am neamuri. Ori poate voi fi avînd, fără să le ştiu. Şi e mai bine că nici eu nu le ştiu pe ele şi nici ele nu mă ştiu pe mine. E mai bine aşa.

— Toţi avem neamuri. Nu se naşte nimeni din văzduh.

Tăcu multă vreme. Pe urmă spuse :

— Uneori îmi aduc aminte ca prin vis. Se făcea că eram micuţ de tot şi mi se năzare că mă luluie în braţe o femeie tînără cu ochi albaştri şi păr ca orzul, mă luluia în braţe şi mă arăta rîzînd unuî bărbat negricios, cu mustaţă. Altceva nu-mi mai amintesc. Cînd am început să-mi dau seama de ce se petrece în jurul meu şi-am prins a vorbi, am văzut că trăiam

în mijlocul altor oameni, în mijlocul unor şătrari. M-am întrebat deseori dacă sînt sau nu sînt de-al lor. Mă băteau mai mult şi mai crunt decît pe ceilalţi copii. Mă durea. Răbdam. Acolo, în mijlocul şatrei mi-am făcut eu şcoala vieţii, acolo am învăţat eu să rabd.

— Ţiganii îşi bat destul de des copiii. De altfel şi ţăranii şi-i bat. Au şi născocit o zicală : *Unde dă tata şi mama creşte carnea.*

Clemente Ţigănuş rîse şi-mi răspunse :

— Cum o să crească ? Învineţeşte. Doare şi învineţeşte.

— Ţi-au spus de unde şi al cui eşti ?

— Mi-au spus numai că mă cheamă Clemente şi că m-au găsit aruncat în zori la o fîntînă. M-au cules de lîngă jgheab, de milă, să nu mă mănînce porcii ori cîinii. Poate m-au găsit într-adevăr lîngă o fîntînă. Poate m-au furat. Ţiganii au obicei să fure copii de la ţărani şi chiar de la orăşeni. Îi fură, îi bat, îi schilodesc, răsucindu-le mîinile şi picioarele şi scot din ei cerşetori... îi pun să cerşească. Pe mine m-au crescut fără să mă schilodească.

— Cine te-a crescut ? Şatra ?

— Şatra. O dată mîncam şi dormeam la un cort, altădată la altul. Eram copilul tuturor şi, în acelaşi timp nu eram al nimănui. Am colindat cu şatra toată ţara. Trăiam într-o căruţă lungă, cu coviltir. De la oamenii şatrei am învăţat să lucrez metalul. Cu toate astea mă simţeam străin printre ei. La doisprezece ani i-am părăsit. Am fugit de la ei, un timp am trăit ascuns şi mai pe urmă am intrat ucenic la un fierar

din Brăila. I-am spus meșterului de unde vin și el m-a poreclit Țigănuș. Așa mi-a și rămas numele. La meșter am învățat mai bine meseria. Carte, tot atunci am învățat. Iată povestea simplă și neînsemnată a lui Clemente Țigănuș. Născut... nu se știe unde. Și nici de cine. Mort — căci nu încape nici o îndoială că mă voi curăța în cîteva zile — în vîrstă de... nici treizeci de ani, în spitalul ridicat la Teliu de boier Albu Dolea-Cruntul... de acel boier care, cînd voia să se plimbe ori să vină la Teliu de la moșie înhăma la faeton oameni în loc de cai...

În timp ce vorbea, pe fața lui, de obicei lină, se ivea și creștea mîhnirea, o mîhnire ușoară, totuși mîhnire. Încercai să-l fac să-și schimbe gîndurile.

— Nu te lăsa copleșit de gînduri negre... S-ar putea să scapi cu viață. *De fapt, trebuie să scapi cu viața.* Auzi ? *Trebuie.* Logodnica are nevoie de dumneata... Partidul are și el nevoie de dumneata. Trebuie să scapi cu viață. Auzi ? Trebuie !

— Știu și eu că *ar trebui.* Dar cum să scap ? Doctorul Darvari mi-a spus limpede că nu mai are nici o speranță. Și mi-a arătat pe trup cum clipă cu clipă otrava urcă tot mai sus.

Oroș se arătă în ușă. Lui Țigănuș îi licăriră ochii. Îl întrebă :

— Ai isprăvit ședința ?

— Da, am isprăvit-o.

În dorința de a ajuta ca sumbra atmosferă din odaia în care zăcea Țigănuș să se risipească mai repede, mă grăbii să-i arunc și eu o vorbă. Spusei la întîmplare :

— Vreo veste nouă ?

— Ți se pare că n-am destule astăzi ?

— Am avut și-am prea avut.

— Totuși, am una.

Întinserăm gîturile și ciulirăm urechile.

— Acum cîteva minute și-a făcut apariția în localitate inspectorul general de la Interne Alistar Mînzu. A tras la prefectură și a intrat imediat în consfătuire cu Bușulenga și Bărbuță.

— He ! He ! rîse Țigănuș. A tunat și i-a adunat... He... He... Ticăloșii ! Cine știe ce nemernicie mai pun la cale !

Oroș se întoarse spre mine și continuă :

— Pentru dumneata mai am încă o noutate. Ne-au sosit ziarele din Capitală și mi-am aruncat ochii pe ele. Te atacă violent în *Curierul național* unul Balbus Mierlă, sau așa ceva... Iar în *Liberalul* te face cu ou și cu oțet o muiere care iscălește Brîndușa Berbec...

Îmi întinse teancul de ziare. Îl luai și-i mulțumii.

— O să le citesc mai tîrziu.

Mă gîndii că, în ziua lui din urmă, tovarășul Clemente Țigănuș s-ar putea să mai aibă ceva de spus lui Oroș. Îi salutai, invocînd oboseala care era reală și-i lăsai singuri. Ieșii, mergînd în vîrful picioarelor, în aerul rece al sălii. O găsii pe Sarmiza Ciobanu așteptînd pe bancă, sub bust. Frîntă de mijloc, ghemuită aproape, plîngea cu capul în mîini... plîngea, cum plîng uneori femeile de la țară, pe tăcute.

— L-au omorît. Mi l-au omorît. A trecut prin închisoare şi-a scăpat. A făcut războiul pînă lîngă Praga, şi-a scăpat. Şi mi l-au omorît acum, tocmai acum s-au găsit să mi-l omoare. Tocmai acum... Cînd începea şi pe la noi viaţa, viaţa adevărată...

Ce era să-i spun ? Moartea venea cînd o aşteptam mai puţin sau cînd n-o aşteptam de loc. Venea şi ne răpea oameni. Mereu ne răpea moartea oameni. De cîte ori ne fura un om mi se părea că pierd ceva din însăşi carnea şi din însăşi inima mea. Ştiam că locul celor răpuşi de moarte îl luau îndată alţii, mai tineri. Ştiam că rîndurile partidului cresc. Dar firea mea nu se declara împăcată nici cu moartea, mai ales atunci cînd moartea venea între noi aruncată de duşmani.

Bătălia în care ne aflam angajaţi de multă vreme era crîncenă şi nu avea să se sfîrşească prea curînd. Avea să dureze sub o formă sau alta, ani şi ani... Decenii şi decenii... Dar ce erau anii ? Ce erau lunile ? Ce erau zilele ? Ce erau nopţile ?

Nu trecu mult şi Oroş se apropie de noi.

— Du-te lîngă el, tovarăşă Sarmiza. Te aşteaptă.

După cîţiva paşi, ieşirăm din spital. Vîntul, care între timp se mai înteţise, se năpusti iarăşi asupra noastră şi ne învălui. Obrazul, izbit din toate părţile, mă duru. Mi se făcu dintr-o dată frig. Nu fusei în stare să mă stăpînesc şi-l întrebai pe Oroş :

— Ce crezi ? Mai apucă ziua de mîine ?

— Ziua de mîine ? Cred că da. Însă pînă mîine seară se prăpădeşte. Dacă... Dacă...

Îmi legai toate nădejdile de acest ciudat *dacă*.

— Mai ai vreo speranţă ?

— Una singură...

Vîntul se potoli într-o clipă şi muri. În jurul nostru se făcu gol. Simţii că frigul mă pătrunde şi mai tare decît înainte... şi mai tare decît înainte... Oare nu era frigul morţii ?

Nu-l întrebai pe Oroş care îi era speranţa. Şi nici el nu crezu de cuviinţă c-ar fi îndreptăţit să mi-o împărtăşească.

Prin oraşul copleşit de somn, trecu pe lîngă noi, în goana cailor, o birjă hodorogită. Birjarul, beat poate, bicîula caii cu sălbăticie. Ca prin ceaţă, năzărirăm în birjă două mogîldeţe ghemuite una într-alta... numai două mogîldeţe...

Caprele-au venit la noi,
Unul-doi... Unul-doi...
A venit la noi şi ţapul
Dar acum îl doare capul.

Mergeam amîndoi tăcuţi, îngrijoraţi, îndureraţi. Tot mergînd, ajunserăm la judeţeană. Oroş se duse în birou. Eu mă retrăsei în odaia de oaspeţi, mă dezbrăcai şi mă culcai. Odaia era rece. Vîntul se trezi din scurtul lui somn şi se apucă să zgîlţîie fereastra. Frigul mă pătrunse de-a binelea şi abia acum simţii cum mă chinuie, neîndurătoare, osteneala. Trupul mă durea ca şi cum cineva mi l-ar fi sfărîmat în bucăţi cu muchea toporului. Îmi vîjîia capul. Mă năpădiră amintirile cele mai proaspete. Imaginile se perindau, se suprapuneau, se învălmăşeau. Peste chipurile îndîrjite şi încărcate de duşmănie ale răzeşilor din Te-

meiu care voiseră să mă ucidă și să mă umfle cu țeava, ca pe *un miel de Paște* se așternea trupul scos din smîrc al lui Mardare și ochii aprinși de febră ai lui Țigănuș. Acești ochi se multiplicau la nesfîrșit. Zeci de ochi. Sute de ochi. Mii de ochi. Zeci de mii, sute de mii, milioane și milioane de ochi. Văzui ochii oamenilor din toate țările, de pe toate continentele... Și toți acești ochi mă priveau. Și în toți acești ochi mă oglindeam, așa palid și ostenit și nebărbierit de cîteva zile, cum mă aflam... Ca să alung obsesiile, am desfăcut teancul de ziare și m-am apucat să le răsfoiesc. Milioanele și milioanele de ochi dispăruseră. Acum mi se păru că mă afund, așa îmbrăcat cum eram, într-o mlaștină putredă și că din toate părțile năvălește asupra mea, mă copleșește și mă îneacă mîzga, o mîzgă neagră, cleioasă, urît mirositoare.

Prin zidul subțire care ne despărțea, îl auzii pe Oroș strigînd în receptor : „Trebuie, tovarăși. Trebuie. Trimiteți chiar în noaptea asta. Acum. E greu ? Știu. Totuși, *trebuie. În noaptea asta.* Mîine în zori să fie aici. Nu se poate ? *Trebuie să se poată !* Cel mai tîrziu mîine în zori... Altfel... Înțelegeți ?... Pierdem un om... Pierdem un om foarte prețios... A !... Nu vă pasă ? Trebuie să vă pese ! *Trebuie !*“

Îmi plăcea acest cuvînt — *trebuie* — mi se părea că întregul lui conținut este revoluționar și mai tîrziu aveam să-l folosesc de nenumărate ori. *Trebuie... Trebuie... Trebuie...*

Oroș închise telefonul. Un timp îi mai auzii pașii umblînd prin odaie. Pe urmă nu mai auzii nimic. Îmi

reluai gîndurile. Presa !... Presa, pentru care prinsesem, încă din tinerețe, patimă. Presa căreia îi dăruiseam zile și nopți și ani după ani... Puteam spune o viață de om, chiar o viață de om... Presa mă ataca și venise timpul să mă lupt și eu cu ea.

După doborîrea dictaturii fasciste a lui Ion Antonescu și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, unele dintre ziarele care susținuseră dictatura și militaseră pentru războiul dus alături de nemții naziști, își încetară apariția sub presiunea opiniei publice. Patronii lor fugiseră din țară, cu puțin înainte de semnarea armistițiului, se strecuraseră printre fronturi și ajunseseră din urmă armatele germane în retragere. Cu ajutorul hitleriștilor străbătuseră o mare parte a Europei în flăcări și se ploșiseră unii în Franța, alții în Spania sau Italia. Alte ziare cu patroni mai dibaci își schimbaseră peste noapte atitudinea. Redactorii acestor foi parcă nici usturoi nu mîncaseră și parcă nici gura nu le mirosea. Începură să se explice și să combată pentru... democrație. Fascismul ? Da. Trebuia să fie înfierat. De ce nu l înfieraseră pînă atunci ? Cum să-l înfiereze dacă țara trăise atîta vreme sub dictatură fascistă ? Curaj ? Avuseseră. La ziar scriseseră ceea ce se cunoștea, ceea ce li se ceruse, ceea ce în realitate nu crezuseră. Gîndurile lor adevărate însă, părerile lor sincere și le notaseră pe paginile *jurnalelor intime.* Făgăduiau să publice într-o zi acele jurnale. Pînă atunci de ce nu ar fi crezuți pe cuvînt ? În inima lor au fost tot-

deauna democraţi. Acum, cînd democraţia era la preţ, aveau să se devoteze democraţiei. Îşi dădea cuvîntul de onoare şi se jurau pe cruce că aşa şi nu altfel se vor comporta.

Unii se jurau pe cruce mîngîind *crucile de fier* cu care îi miluise Adolf Hitler, şi pe care acum nu le mai purtau cu mîndrie, pe piept, ca mai înainte, ci în buzunar, ascunse. Se găsiră destui care încercaseră să se spele de păcate susţinînd că ei au stat totdeauna, din patriotism, *lîngă steagul ţării*. Cînd steagul ţării s-a aflat în mîinile dictaturii regale, ei, din iubire de patrie, au slujit dictatura regală. A trecut steagul ţării în mîinile dictaturii fasciste a lui Antonescu ? Ei, tot din iubire de patrie, au slujit steagul dictatorului. Acum... Ei !... Acum, alta este povestea : a sosit, în sfîrşit, şi pe meleagurile româneşti, libertatea. Ei vor sluji cu dîrzenie libertatea. Iar dacă îi priveai în ochi şi-i întrebai *cine ameninţă libertatea*, îţi răspundeau ritos : *Cum cine ? Comuniştii. Comuniştii ne ameninţă tuturor libertatea.*

Deşi războiul mergea înainte şi cerea mereu noi jertfe, unele din misiunile militare ale statelor occidentale aflate în război cu hitleriştii încurajară asemenea ziare şi le asmuţiră şi mai mult asupra comuniştilor. Susţinuţi pe de o parte de aceşti străini, pe de alta de toată vechea faună politică, reacţionarii îşi adunară şi îşi uniră forţele şi se apucară să strige zi de zi în ziarele lor — întocmai ca pe vremea democraţiei burgheze, întocmai ca pe vremea dictaturii fasciste a lui Antonescu — *Jos comuniştii...*

— Jos comuniştii ?

— Da ! Jos comuniştii ! Nu ne lăsăm pînă nu-i nimicim pînă la unul... Pînă nu le stîrpim, tuturor, sămînţa...

— O să vedem *care pe care...*

— Avem tot Occidentul lîngă noi... Toate marile puteri apusene.

Fruntaşii clasei muncitoare, abia ieşiţi din închisorile şi lagărele în care-i aruncaseră foştii stăpîni ai ţării, fură acoperiţi de calomnii şi insulte. Li se contestă, într-o formă sau alta, dreptul de a juca vreun rol de seamă în viaţa publică. Li se impută că n-au trecut — ei, muncitorii care suferiseră închisori cu zecile de ani — prin universităţi. Li se scormoni viaţa şi li se puse sub semnul infam al bănuielii dragostea de patrie şi de popor.

— Comuniştii ? Dar pe cine reprezintă comuniştii ? Muncitorii români, în cea mai mare parte sînt lîngă bunii lor patroni. Ţăranii au fost totdeauna cu Iuliu Maniu şi cu Ion Mihalache şi chiar cu Brătienii. Comuniştii atacă proprietatea. Dar proprietatea, cum bine se ştie, e sfîntă. Dacă ţăranii vor să aibe pămînt să muncească, să strîngă bani şi să-şi cumpere. Cine vrea să aibe fabrică să-şi construiască...

Apăruseră şi ziare noi, unele mai arţăgoase decît altele. Partidul naţional-ţărănesc al lui Ion Mihalache îşi reorganiză şi-şi întări presa, îşi strînse liotele şi chemă, printr-o declaraţie publică, în rîndurile lui, rămăşiţele legiunii lui Codreanu. La acest apel răspunse, în numele mai multora, un tînăr, Catul Coman

care susținea a fi mai puțin amestecat decît alții în crimele făptuite cu prilejul guvernării și rebeliunii legionare.

Apoi, dragă Doamne, dacă e libertate, să fie !... Ieșiră ca din pămînt și partidele noi, de diversiune, se botezară *de stînga* și, folosind fraze sforăitoare, ultra demagogice, încercară să-i cîștige pe muncitori și pe țărani și să-i arunce împotriva comuniștilor.

Nu se lăsară mai prejos nici liberalii. Sunară din trîmbițe :

— Tu-tu-tu ! Să vină întregul tineret român la noi.

— Tu-tu-tu ! România e în pericol !

— Tu-tu-tu ! Jos comunismul !

Îl scoaseră de la naftalină pe cel din urmă dintre cei trei Brătieni care guvernaseră țara aproape jumătate de veac. Acest ultim Brătianu era un nonagenar decrepit care abia își mai amintea cum îl cheamă. Făcură din el un simbol al României vechi, moșierești, care trebuia să dăinuie la nesfîrșit. Îi spuseră :

— Cucoane Dinule, trebuie să ții sus steagul partidului care trebuie să devină steagul țării. Cu numele dumitale... Cu prestigiul dumitale moștenit de la bătrînul Brătianu...

— E vreo primejdie pentru țară ?

— Au ieșit la suprafață comuniștii.

— Care comuniști ?

— Comuniștii...

— Nu i-a omorît frate-meu Ionel ? Parcă i-a omorît Ionel...

— I-a omorît. Dar i-au mai scăpat.

— Rău... Rău... Și pe cei care i-au scăpat lui frate-meu Ionel nu i-a omorît frate-meu Vintilă ?... Parcă știam că i-a omorît frate-meu Vintilă.

— I-a omorît... I-a omorît... Dar, cucoane, tot au mai scăpat cîțiva.

— Și pe aceia care i-au scăpat lui frate-meu Vintilă nu i-a omorît Averescu ?... Parcă știam că i-a omorît Averescu... Averescu și Argetoianu...

— A mai omorît și Averescu, a mai omorît și Argetoianu dar n-au izbutît să-i omoare pe toți.

— Rău !... Rău !... Și Maniu cu Mihalache ce au făcut cînd au guvernat ? Nu i-au omorît ei pe cei care scăpaseră celorlalți ?

— Au mai omorît și ei, dar tot n-au reușit să-i omoare pe toți.

— Rău !... Rău... Dar mareșalul ce-a păscut ? El știa să împuște. Toată ziua împușca. Toată ziua... Iar uneori împușca și noaptea. Parcă așa am auzit, că Antonescu împușca și noaptea...

— A împușcat și el, pe cîți i-a prins, dar tot au mai rămas...

— Rău !... Rău !... Și-au mai rămas mulți ?

— Mulți, cucoane Dinule, mulți.

— Să dăm ordin să-i omoare... Și să fim atenți ca de data aceasta să nu ne mai scape nici unul... Da... să dăm ordin să-i omoare.

A apăsat violent pe butonul soneriei. A intrat un lacheu cu barbă și mustăți, fasonat la obraz după obrazul stăpînului, cum cerea tradiția boierească.

— Să vie la mine cine este mai mare peste poliție să-i dau ordin să-i omoare pe toți comuniștii.

— Nu vă supărați, cucoane Dinule, i-a spus lacheul, nu sîntem la guvern. Nu avem dreptul să dăm nici un ordin...

— Rău !... Rău !... Să mă anunțați la palat. Am să-i cer regelui Ferdinad puterea.

— Ferdinand a murit.

— Atunci cine e rege ?

— Mihai...

— Am să-i cer regelui Mihai să ne aducă la putere...

Acestea se petreceau între intimi, în casa cuconului din Calea Dorobanți. Însă tot ce se vorbea și se uneltea acolo ajungea la urechile oamenilor.

— Totuși...

În presa liberală scoaseră capul vechi și binecunoscuți reacționari. Se remarca printre ei mai ales flăcăiandrul Gigi Țemboca. Acesta adoptase în caricatură stilul focos al lui Bălcescu. Conducerea partidului liberal îl unse șef peste *tineret* și-i trecu pe sub nas eventualitatea instalării într-un portofoliu ministerial dacă... Dacă vor fi zdrobiți comuniștii și dacă liberalii vor cîștiga încă o dată puterea. Se mai remarcă, pentru articolele ei polemice, și poeta Brîndușa Berbec, descoperită și culeasă dintr-o casă deocheată de publicistul Bibi Gurian care, după schimbarea vremurilor, i-o trecuse prozatorului liberal Landiș Zurzuc.

— Se lansează Brîndușa, se lansează...

— Are pană...

— Mai are și altceva...

Prietenul meu, filozoful și sociologul Balbus Mierlă — care cu cîțiva ani în urmă se lăudase cu o listă de două sute de mii de oameni ce vor trebui să fie uciși pentru democratismul lor în prima săptămînă după ce legionarii vor prelua puterea în stat — deveni un temut pamfletar în presa țărănistă.

— Mierlă s-a schimbat la față.

— Băiat deștept. A intrat pe sub pielea lui...

— Ardelean de-al lui. O să ajungă... Mîine-poimîine îl vezi ministru... Iar dacă nu ministru, cel puțin subsecretar de stat, — pentru început bineînțeles.

Într-una din zilele de după 23 August, mă plimbam pe Calea Victoriei și mă uitam cum treceau pe această principală arteră a orașului mari tancuri. Pe șiduri, o singură lozincă : Totul pentru front... Totul pentru front... Totul pentru front...

Pe tancuri, soldați tineri și soldați bătrîni.

Mierlă se oprise lîngă mine și îmi spusese, după obicelul lui ardelenesc :

— Salve !

— Salve ! îi răspunsesem. Și-l întrebasem : *Cum stai cu lista ? Cînd ne omori ? Te lăudai că ne omori.*

Privise un timp tancurile și soldații. Înghițise în sec și-mi răspunsese :

— Deși a trecut atîta vreme de cînd ți-am vorbit de listă, *văd că n-ai uitat... văd că n-ai uitat de tot...*

— Nu, n-am uitat.

— Lista !... O păstrez încă. M-ai întrebat *cînd vă omorîm. N-a trecut timpul.* Numai că listei noastre o să-i facem niște modificări.

— Adică ?

— O să ştergem de pe ea pe aliaţii noştrii de azi.

— Pe Maniu şi pe Mihalache ?

— Nu numai pe ei. Pe toţi cei ce ne ajută şi ne vor ajuta în lupta noastră împotriva comuniştilor.

— Atunci lista voastră o să se micşoreze considerabil.

— Te înşeli. O să crească. *Toată protipendada e cu noi. Şi toată negustorimea. Şi bancherii. Şi toţi bogătanii satelor. Şi toată popimea.* Însă lîngă voi, comuniştii, a trecut şi mai multă lume. Aşa că atunci cînd o să ne aşezăm pe omorît *o să avem ce.*

— De fapt, cînd aţi avut puterea n-aţi omorît chiar două sute de mii de oameni. V-a mai ţinut în frîu armata, dar ceva tot aţi omorît : Pe Iorga, pe Mădgearu, pe Victor Iamandi şi pe încă mulţi alţii la Jilava, unde v-aţi dedat la un adevărat masacru... Ca să nu mai vorbesc de cei peste două mii de bărbaţi atîrnaţi de vii în cîrligele de la abator... Acolo, filozofule Balbus Mierlă, acolo au fost ucişi în chinuri cumplite prietenii noştri de la Corso, Mitu Elian şi Ludovic Schimbaşu.

Balbus Mierlă se clătină o clipă pe picioare, se clătină de parcă l-aş fi lovit în cap însă îşi restabili repede echilibrul :

— În omorurile de care vorbeşti, n-am avut nici un amestec... nici unul... De altfel, nici nu mă aflam la Bucureşti... Eram pe undeva prin Moldova... Aşa s-a făcut că nu i-am salvat, cum le-o făgăduisem, pe cei doi scriitoraşi de care pomenişi...

Era nebun ? Nu. Era fascist.

În paginile *Curierului naţional,* Balbus Mierlă ne trăgea de urechi, pe toţi cei care lucram cu partidul comunist, învinuindu-ne că nu sîntem *cu adevărat democraţi.* Ne certa că ne-am uitat neamul din care avem obîrşie. Ne batjocorea că am pierdut *gustul libertăţii.* Ne denunţa opiniei publice *că trădăm.* Îi răspunsesem în cîteva rînduri reproducîndu-i cîte ceva din vechile lui articole şi arătînd că nu el, Mierlă, care îndemnase la omor în presa fascistă, era îndreptăţit să ne dea lecţii şi să ne înveţe ce este democraţia şi ce este libertatea. Mierlă îmi ignorase articolele. Dar într-o seară, nerușinat cum îl ştiam, venise peste mine într-un restaurant.

— Cu cît te-au cumpărat comuniştii, de-ai trădat ?

— În chestia cu cumpărarea, am să-ţi răspund la gazetă. Dar de ce mă faci trădător ? Pe cine am trădat ?

— Cum pe cine ? Pe Maniu, pe Mihalache, pe Brătieni, pe noi toţi... Întregul popor român l-ai trădat, domnule ...

— Ca să-i fi trădat, ar fi trebuit să fiu mai înainte cu ei. Cînd am fost eu cu ei ? Şi cu voi toţi ? Cînd am fost eu cu voi toţi ? N-am participat la nici una din adunările voastre, n-am scris niciodată în presa voastră. Dimpotrivă, de ani de zile v-am combătut, v-am atacat, v-am demascat...

— N-ai fost. *E drept că n-ai fost. Dar acum ar fi trebuit să fii.* Ca bun român. Ca bun român ar fi trebuit să fii cu noi, nu cu comuniştii.

Cu formula bunului român mă mai întîlnisem şi mă mai încăierasem eu şi altădată. Ţăranii care se răsculaseră la 1907 împotriva cîinoşilor moşieri şi a statului burghezo-moşieresc pe care îl conducea Carol de Hohenzollern und Sigmaringen fuseseră *răi români.* Se arătaseră a fi în acel timp *buni români* numai cei ce ajutaseră la înecarea în sînge a răscoalei, la incendierea ori la ştergerea de pe faţa pămîntului, cu tunurile, a satelor, la schingiuirea şi la asasinarea ţăranilor, *a răilor români,* răsculaţi. Fuseseră *buni români* între 1916—1918, toţi cei care muriseră pe front, de glonţ, ori în spatele frontului, de boli. Cei ce scăpaseră cu viaţă de pe front deveniseră, imediat ce încetase războiul, *români răi.* Dacă erau ţărani, cereau pămînt şi cereau drept de vot. Muncitori dacă erau, cereau dreptul de a se organiza în sindicate, stăruiau pentru dreptul la grevă, îşi organizau un partid al lor, al muncitorilor. Cum puteau deci să mai fie *buni români?* Rupeau mult cîntata *unitate a neamului...* deveneau *răi români.*

În presă se întîmpla la fel. Dacă sprijineai monarhia şi sărutai treptele tronului, dacă slăveai *Coroana,* dacă te alăturai unuia sau altuia din vechile partide politice erai recunoscut fără nici o rezervă *bun român.* Scriai cumva la un ziar, fie el cît de micuţ, care încerca să apere cauza muncitorimii şi a sărăcimii satelor? Erai *rău român, trădător* erai, iar de epitetul *vîndut,* era cu neputinţă să te mai debarasezi.

— Cutare? S-a vîndut!

Erau răi români deci, sutele de mii de muncitori ai ţării. Răi români erau milioanele de ţărani ai ţării. Răi români erau şi intelectualii care, scîrbiţi de ceea ce vedeau petrecîndu-se în jurul lor, se alăturau luptei muncitorimii şi ţărănimii.

Avînd în mîinile lor puterea statului, bunii români îi împuşcaseră în nenumărate rînduri pe *românii răi,* iar cu cei pe care nu avuseseră curajul să-i împuşte, fiind prea mulţi, umplură puşcăriile.

În această veche Valahie, în care mă născusem şi în care trăisem, asistai, înainte de primul război mondial, între cele două războaie mondiale, şi în lungul şi întunecatul timp al celui din urmă, la crime şi nelegiuiri pe care m-aş fi ferit să le cred dacă le-aş fi găsit descrise într-o carte...

Crezui cu ardoare că domnia cruntă a burghezo-moşierimii, care culmină cu domnia de fiare a fascismului, va fi strivită negreşit într-o zi. Mi se păru că această zi ar putea fi aceea a doborîrii sîngerosului regim antonescian. Mă înşelai însă. „Bunii români" nu înţeleseră, sau nu voiră să înţeleagă că le-a trecut veleatul, că şi-au trăit traiul şi şi-au mîncat mălaiul. *Ei crezură că se mai pot folosi de libertate pentru a împuşca iarăşi, în numele libertăţii, pe răii români.* Ei crezură că, în numele aceleeaşi libertăţi pot păstra mai departe vechile stări de lucruri.

Soldaţii români, muncitori şi ţărani, înaintau prin ţinuturile Transilvaniei către cîmpia maghiară dînd lupte grele şi plătind cu sînge fiecare palmă de pămînt eliberată de sub tălpile fasciştilor. *Bunii români*

sabotară pe cît se pricepură și pe cît putură războiul antihitlerist pe care îl socotiră un război al răilor români. Gîndul lor nu se îndreptă către victorie. Fusese ucis Mussolini și aruncat, să-l vadă lumea, pe treptele catedralei din Milano. Adolf Hitler trăia încă. *Bunii români* mai sperau — și cu cîtă ardoare — în arma *fenomenală* pe care führerul o va scoate la iveală în ultimul moment și-și va spulbera adversarii, *toți* adversarii. Alții își închipuiau că stăpînul Germaniei se va uni în ultimul moment cu englezii și cu americanii și se vor năpusti cu toții asupra răsăritului.

— Mitică ! Mai desfundă un Cotnar și spune-i lui Boboc să ne cînte...

— Vin vă aduc, coane, dar cîntecul pe care-l cereți nu se mai poate cînta...

— Libertatea !... Ni s-a dus libertatea...

Cuvintele zburau din gură în gură. Nimeni nu se întreba cînd trădaseră oameni aceia și pe cine. Cînd vechile și înrăitele partide politice văzură că nu mai sînt în măsură să facă singure față presiunii mulțimilor, scoaseră din cutie un bătrîn general și convinseră *coroana* să-l promoveze prim-ministru. Noul bărbat politic așeză, ca în vremurile stăpînirii burghezo-moșierești, mitralierele în bătaie.

— E tare generalul Rădescu.

— Îl sprijină Maniu și Mihalache.

— Îl sprijină și Brătianu.

— E omul de încredere al regelui.

Îl sprijină și...

— În sfîrșit, s-a găsit *omul cu pumn de fier care le va veni de hac comuniștilor... omul cu pumnul de fier...*

Dinu Brătianu îl pofti pe general la el acasă.

— Bravo, generale. Să ne trăiești, generale. Să-i omori pe comuniști, generale. Să nu mai rămînă unul, generale...

Nu trecu mult și steaua de hîrtie a generalului se stinse. Mulțimile, mobilizate și conduse de comuniști, îl alungară de la putere. Generalul fugi cu un avion militar în Franța, mai trăi acolo un timp și muri de amărăciune uitat de toți. Bătălia însă continua. *Bătălia continua și acum.* În prăpăditul județ Teliu participam numai la o parte a ei. Bătălia avea să continue. Cît ? Mulți, încă mulți ani.

Soarele răsare
Ca o taină mare...
Ca o taină mare...

Din somnul adînc în care căzusem, mă trezii tîrziu, după răsăritul soarelui. De obicei mă trezeam mai înainte, cu mult mai înainte, însă acum oboseala îmi răsturnase toate vechile și bunele deprinderi. Îl găsii pe Oroș în cancelarie. Nu apucai să-i dau bună dimineața, că-mi și spuse :

— Mai am o veste.

— Bună ?

— S-ar putea să fie bună.

— Care ?

— A venit spre ziua o mașină de la București.

— Cu instrucțiuni ?

— S-au adus și instrucțiuni. Dar partidul, *partidul nostru,* tovarășe, *partidul nostru a trimis un doctor mare, un doctor cu renume. Pentru tovarășul Țigănuș.* Cum am aflat despre ce e vorba, l-am condus de îndată la spital. Am trimis, bineînțeles și după Darvari. I-am lăsat acolo, să-l examineze pe Țigănuș. Poate tovarășul nostru are un pic de noroc și scapă cu viață.

Intră, fără să bată în ușă, un ofițer. Oroș mi-l prezentă.

— Maiorul Radulian.

Îmi spusei, cum se obișnuiește, numele și ne strînserăm mîinile. Oroș îl întrebă :

— Ai scos ceva de la ei ?

— Am scos. Multe. Deocamdată vă spun doar atîta : boierii de la Cîrna nu sînt numai niște asasini de rînd. Iată ce am găsit asupra unuia din ei.

Scoase din buzunar o hîrtie și începu să ne-o citească :

— *„Către toate...*

CAPITOLUL IX

Văzînd numărul mare de foi subțiri, scrise la mașină cu rînduri dese, pe care maiorul Radulian începu să ni le citească, ne așezarăm pe scaune și-l ascultarăm pînă la sfîrșit fără să-l întrerupem. Lectura dură mai mult de jumătate de ceas și ni se păru destul de interesantă.

— Ei, ce spuneți ?

Eu tăcui, însă Oroș zise :

— Ce să spunem ? N-avem mare lucru de spus. Munca pe teren și greutățile de care ne lovim dovedesc că dușmanul se folosește pe cît poate și pe cît se pricepe de sfaturile cuprinse în această circulară. Mulți dintre cei care nu aveau ce căuta între noi s-au folosit de naivitatea ori de lipsa de vigilență a unor tovarăși și au pătruns în partid. Acum încearcă să ne saboteze, să ne dezorganizeze din interior, să ne pună piedici și, în cele din urmă, să ne dea peste cap.

Auzi zgomot. Se opri. Zîmbi :

— Ne-au sosit oaspeți.

Mă apropiai de fereastră și-mi aruncai privirile în stradă. În dreptul județenei se opriseră două căruțe

pline peste măsură cu oameni. Dintr-una, sfioasă, plină de jale și cerîndu-și parcă iertare că face umbră pămîntului, se dădu jos văduva lui Mardare din Blajini. *Venise la partid cu toți copiii ei.* Sătenii traseră căruțele lîngă uluci, deshămară caii, le atîrnară traistele cu grăunțe pe după gît și se adunară în jurul văduvei și al copiilor ei. Oroș le ieși în întîmpinare și, ascunzîndu-și cu greu nedumerirea, îi pofti în cancelarie. Maiorul Radulian dădu să plece. Oroș îl reținu :

— Rămîi, tovarășe maior. Poate că au venit tocmai în legătură cu chestiunea de care te ocupi dumneata.

În cancelaria județenei intră întîi văduva lui Mardare. Își ținea în brațe copiii de țiță, gemenii. Ceilalți, mai mărișori, se prinseră, ca de obicei, de poalele ei. Intrară și ceilalți săteni. Odaia se umplu. Bărbații își luară căciulile din cap și se apucară să le frămînte. Unii rămaseră în picioare. Alții, mai bătrîni, se ciuciră și se aciuară pe lîngă pereți. Tăceau. Tăceau de parcă le-ar fi fost gurile cusute. Îi privii. Îi privi și maiorul. Se uita la ei cu băgare de seamă și Oroș. Secretarul județenei se văzu nevoit să-i întrebe :

— De ce tăceți, tovarăși ? Dacă tot v-ați ostenit pînă aici, vă rog să-mi spuneți ce v-aduce la partid. Se pare că ați plecat la drum cu mult înainte de a se lumina de ziuă.

Țăranii se uitară la Oroș, clipiră din ochi, însă de vorbit nu vorbiră. Tăcură mai departe. Tocmai cînd ne resemnasem la o îndelungă așteptare, unul deschise gura :

— Întîi să vorbească văduva. După văduvă, dacă o să fie nevoie, o să mai aruncăm și noi un cuvînt-două în balanță. Dar poate că n-o să mai fie nevoie.

Gemenii sugari aveau capetele lungi și teșite. Sătul poate de somn, ori poate chinuiți de foame, se treziră și începură să chiriie. Văduva îi legănă domol.

— Tăceți, maică... Tăceți, maică... Tăceți, maică...

Chiar omul mare amețește dacă-l legeni, darmite copilul ! Femeia legănă gemenii pînă-i ameți. Sugacii căscară și se potoliră. Ceilalți puiandri care se țineau scai de ea, deveniseră numai ochi. Priveau curioși cînd la portretele înrămate, prinse pe pereți, cînd la chipurile noastre. Portretele erau ale unor foști stăpîni ai țării. Tovarășii din sat le uitaseră acolo și acum copiii văduvei se mirau că noi nu semănăm de loc cu cei din portrete. Tare de tot se mirau... Îmi adusei de îndată aminte că atunci cînd aveam vîrsta lor mă miram și eu. Era vîrsta mirărilor și mă miram de tot ce vedeam. Odată, de Crăciun, adusese tata un calendar de perete pe care văzusem pozele a trei mitropoliți. M-am uitat la poze și am văzut că *poza mea nu se afla acolo*. Am întins calendarul pe jos și m-am așezat deasupra. Mama m-a întrebat :

— De ce te-ai așezat pe calendar, maică ?

— Vreau să fiu și eu aici, în poză, vreau să fiu și eu nu numai mitropoliții.

— Tovarășe secretar, spuse văduva încet dar dîrz, aseară s-au adunat oamenii să-l vegheze pe Mardare.

Mulți s-au adunat. Și unul a spus o vorbă, altul altă vorbă... Și, tot vorbind ei așa, a ieșit la iveală că unul din frații Cioranu a mai omorît oameni la Iași, atunci... cam pe la începutul războiului... Iar altul și-a făcut rîs de niște muieri pe care după aceea, le-a împușcat. Dați-mi, vă rog, un scaun. *Sînt atît de ostenită !...* Atît de ostenită !... N-am închis ochii nici măcar un piculeț. Un piculeț n-am închis ochii... Și dacă nu i-am închis, nu i-am închis și acum sînt ostenită moartă.

Oroș își ceru iertare că uitase. Îi dete un scaun. Văduva se așeză cu mișcări abia schițate, de teamă să nu trezească gemenii. Adăugă :

— Acum... Acum noi am venit aici să vă spunem. Să aflați. Să nu vă scape boierii de la Cîrna. Să-și ia fiecare pedeapsa după lege. Fiecare să-și ia pedeapsa... Fiecare...

— Mai trebuie și dovezi, spuse maiorul Radulian. Justiția, tovarăși, are nevoie de dovezi. Fără dovezi nu putem să pedepsim pe nimeni.

— Dovezi ? Pentru ce s-a întîmplat la Iași o să vorbească tovarășul Pascu. Iar despre altele, care și ele s-au făptuit, o să vă arate dovezile pe care le poartă asupra lui tovarășul Urziceanu.

După ce-i răspunse maiorului, văduva întinse iarăși gîtul către Oroș. Șopti :

— Să nu-i iertați, tovarăși. Să nu-i iertați ! Mi l-au omorît pe Mardare. Mi-au omorît bărbatul. Ce-o să mă fac eu fără bărbat și cu atîția copii ? Cum o să mă descurc ? Cum o să cresc eu singură atîția copii ?

Vai de păcatele mele... Vai de păcatele mele... Grea pedeapsă ispășesc eu pe lumea asta și nu știu de ce. Poate știe Dumnezeu bunul. Că eu nu știu, n-am cum să știu, și nu știu...

Tînguirea dură mult și ne chinui adînc pe toți cîți o auzirăm. Tăcurăm. Nici unul dintre noi nu-i spuserăm văduvei lui Mardare un cuvînt. Nici măcar Oroș. Pe chipul oropsitei muieri se zugrăvi o mîhnire și mai adîncă. Maiorul fu primul care ieși din îndurerare. Își aruncă privirile peste sătenii înghesuiți în strîmta odaie în care ne aflam și întrebă :

— Care dintre dumneavoastră e tovarășul Pascu ?

— Eu sînt, tovarășe maior. Pe mine mă cheamă Pascu, Alexe Pascu, din Blajini, muncitor agricol cu palmele.

De cum deschise gura, ne uitarăm cu toții la el. Era un bărbat înalt, osos, cu ochii căprui, mici și pe jumătate ascunși sub sprincene. N-avea nici un fel de viclenie în ei... nici un fel de viclenie...

— Ai fost la Iași atunci, pe la începutul războiului, cînd...

Țăranul nu-l lăsă să-și isprăvească fraza. Știa despre ce era vorba. Toți știau. Toți știau despre ce pot să vorbească și despre ce nu pot să vorbească. Răspunse :

— Da, tovarășe maior, am fost la Iași. În primele două săptămîni ale războiului am fost la Iași. Soldat. În compania domnului căpitan Cioranu Teodat. După două săptămîni am fost vărsat la altă unitate și trimis la dracu-n praznic pe front.

— Te rog, zise maiorul, să rămîi să mai stăm de vorbă. Poate o să fie nevoie să-mi dai şi o declaraţie scrisă.

— Dacă spui, o să rămîn, numai să trimit vorbă acasă că nu mi s-a întîmplat nimic şi că am rămas aici ca să stau cu dumneata de vorbă. Că acuma... Acuma multora li se-ntîmplă să plece de acasă şi... *şi să nu se mai întoarcă...*

Tuşi de cîteva ori sec şi cînd simţi că i s-a dres glasul sublinie :

— *Numai ca să stau cu dumneata de vorbă.*

Maiorul se prefăcu a nu fi remarcat sublinierea şi zise :

— Şi... care dintre dumneavoastră este tovarăşul Urziceanu ?

— Numai eu, tovarăşe maior. Altul care să poarte acest nume nu se mai află în tot ţinutul Moldovei... Bineînţeles — după cîte ştiu eu... Urziceanu mă cheamă. Bică Urziceanu...

Rîse singur de importanţa pe care şi-o dăduse în glumă. Maiorul rămase rece...

— Cunoşti ceva în legătură cu vreunul din fraţii Cioranu ?

— Cunosc. Şi dacă o să trebuiască, o să vă spun tot ce cunosc. Deocamdată, cercetaţi fie şi în fugă aceste documente.

Scoase din chimir un plic vechi, ros pe la colţuri, şi-l întinse maiorului, care-i spuse :

— Te rog şi pe dumneata să rămîi să mai stăm de vorbă.

Prin trupul femeii trecu un fior de gheaţă. Maiorul reţinea oameni. Oare... Se pripi să spună :

— Apoi, noi ne ducem... *Avem treabă. Avem treabă să-l îngropăm pe Mardare.* Că dacă nu-l îngropăm începe să miroase urît.

Pe copii îi îndemnă :

— Hai, maică, hai acasă, maică. *Hai acasă că ne aşteaptă taică-tu, să-l îngropăm. Ne aşteaptă să-l îngropăm... Că altceva... Altceva pentru el nu mai sîntem în stare să facem... Nu mai sîntem în stare...*

Se ridică strîngîndu-şi gemenii la sîn. Din prag se întoarse şi-l căută încă o dată pe Oroş cu ochii :

— Să nu cumva să-i iertaţi pe boieri ! *Să nu cumva să-i iertaţi pe boierii de la Cîrna ! Că dacă-i iertaţi vă bate Dumnezeu. Să nu-i iertaţi. Că vă bate Dumnezeu dacă-i iertaţi.*

Cuvintele îi ieşeau din gît tremurate, ude parcă de lacrimi, ameninţătoare totuşi şi aspre ca nişte cumplite blesteme.

Văduva se urcă în prima căruţă, cu gemenii în braţe. Ceilalţi puiandri se căţărară repede după ea. Sătenii înhămară caii, se urcară şi ei în căruţe şi plecară. Maiorul îi rugă pe cei doi care rămăseseră cu noi să ia loc pe scaune .

— O să avem multe de vorbit.

— Tovarăşe Pascu, acum să fii bun şi să ne povesteşti tot ce ştii. Pe larg şi fără grabă. În ciuda alegerilor de care ne-am apropiat, avem timp. Ori poate tocmai de aceea...

— Să vedeţi... Era într-o sîmbătă. În prima sîmbătă după ce intrasem în război. Eu, cum vă spu-

neam, mă aflam soldat în unitatea căpitanului Cioranu Teodat, care Cioranu Teodat...

Stea... Stea...
Logostea...
Spune-i timpului să stea.

Pe atunci era război. Război adevărat. Totuși la București nu se auzeau gemînd tunurile. Nu se auzea nici lătratul mitralierelor. Nu se auzeau nici măcar împușcături răzlețe. *Parcă nicăieri pe lume n-ar fi fost război.* Parcă pretutindeni ar fi domnit pacea. Orașul își ducea viața lui. Ca și mai înainte. Cafenelele rămăseseră deschise și erau în permanență pline de clienți. Deschise rămăseseră și restaurantele. Icre negre la discreție. Friptură de vacă, de porc sau de pasăre la discreție. Și muzică. Răsunau pretutindeni melodiile cele mai noi și romanțele cele mai vechi și mai melancolice. Iar femeile... *Femeile erau parcă mai bine îmbrăcate, mai frumoase și mai ademenitoare ca oricînd.* Moartea ne dădea tuturor ocol dar noi n-o vedeam și dacă n-o vedeam ni se părea că nici nu există. Seara îți dădeai seama că orașul era camuflat. Orașul însă era camuflat de foarte multe luni. Oamenii se obișnuiseră să umble pe întuneric și nu mai făceau nici o legătură între întunericul gros care acoperea orașul și războiul ale cărui tunuri depărtate nu se auzeau... nu se mai auzeau...

— Parcă ar fi război și parcă n-ar fi.

— Deschide aparatul. Poate se mai dă vreun comunicat.

Apăsam butonul aparatului de radio. Odaia se umplea de muzică veselă. Șlagăre noi. Muzică de dans. Jaz. Valsuri. Sîrbe. Bătute... Cel mai des o auzeam cîntînd pe Rosita Serano, spaniola devenită celebră în Germania ori pe țigăncușa Ilinca Fustan din poetica mahala a Duzilor la ușa căreea, acum, mulți boieri tineri făceau coadă.

Uneori însă aveam și mici neplăceri : sunau în plină zi sirenele. Atunci treceau în zbor peste oraș două-trei stoluri de *Messerschmidturi.* Văzduhul vuia. Geamurile zăngăneau. Apoi pogora din nou liniștea.

— Războiul...

— E departe. Și cu cît o să treacă timpul, cu atît o să se depărteze și mai mult. O să se depărteze și-o să se stingă.

— Nu e cazul să ne speriem. În două-trei săptămîni, în cel mult o lună Hitler le dictează tuturor pacea. *Pacea lui,* bineînțeles, *dura pace germanică.*

— Sînt formidabili nemții, domnule ! For-mi-dabili ! În ofensivă și biruitori pe toate fronturile... absolut pe toate fronturile.

Trăncăneală, fără îndoială. Era uimitor cu cîtă ușurătate trăncăneau oamenii despre război și despre pace, despre moarte și despre viață... *Despre moarte și despre viață...* Despre moarte... și mai ales despre viață... Fiecare era încredințat că vor muri alții dar că el și ai lui vor scăpa.

Odată cu seara se prăvălea peste oraș întunericul — un întuneric gros, viscos, făcut parcă din păcură. Nu ne loveam nici de copaci, nici de garduri, nici de

mașini și nici de alți trecători. *Parcă la toți ne crescuseră în cap ochi de pisică, ochi cu care izbuteam să vedem și prin întuneric.* Localurile de zi, de seară și mai ales cele de noapte căpătară o sumedenie de clienți noi : *se umplură de ofițeri germani.* Nu trecu mult și începură să se arate prin localuri și pe străzi, spre mirarea noastră, și *ofițeri și soldați italieni,* toți oacheși, toți gălăgioși, toți veseli deși aveau înscrisă în priviri teama de moarte. Se copseseră vișinile și cireșele. Vara era în toi. Căldura se revărsa peste oraș în valuri de pastă topită și cleioasă. Și ne copleșea. Ziarele erau mai vioaie decît altădată. Zumzăiau de știri și de comunicate scurte, tăioase, definitive, care puneau la punct problemele războiului. (La problemele păcii nu se gîndea nimeni.)

Îndată după intrarea României în război începură să sosească în oraș trenuri încărcate cu răniți. Cafenelele, cofetăriile gemeau de lume.

— Chelner ! Un cataif ! Și-o înghețată. Vezi, nu uita să-mi aduci și un pahar cu apă rece.

Mihai Antonescu, care era de fapt mîna dreaptă a conducătorului și adevăratul prim-ministru al țării, ținu discursuri la radio. Auzind că se îndreaptă spre Capitală primul tren cu răniți, alergă cu automobilul pînă la Ploiești. Întîmpină cu urale trenul și se urcă în el. Soldații răniți, țărani prăpădiți, gemeau lungiți pe paie. Mîna dreaptă a Conducătorului se apropie de unul mustăcios, cu obrazul galben. După excelența-sa veneau jurnaliștii și fotografii să înregistreze pentru eternitate momentul primei luări de contact între cel de-al doilea om de stat din România și țărănimea care se întorcea de pe frontul din răsărit, unde își vărsase sîngele pentru patrie și pentru cruce.

Politicianul se aplecă spre soldat și-l întrebă :

— Frate ostaș român, fii bun și spune-mi unde ai fost rănit ?

— La cur, domnișorule, la cur... Nici mai sus, nici mai jos, ci tocmai la cur... tocmai la cur...

Ceilalți răniți, cu toate durerile care-i chinuiau, zîmbiră. Unii, care mai avură ceva putere în ei chiar rîseră :

— Ha-ha ! Ha-ha !... Ia uite, i-a zis-o ! I-a zis-o, bă, i-a zis-o rumânește...

— Pe șleau... Pe șleau i-a zis-o.

Oacheșul și grăsuliul președinte de consiliu se împosocă. Vru să plece de îndată de acolo, să lase totul baltă și chiar să dispară. I se făcu parcă rușine de anturaj. (Oamenii presei !... Oamenii presei văd totul, aud totul, colportează totul. Nu e bine ca ei să te vadă în situații dificile.) Rămase pe loc și aplecîndu-se asupra omului rănit, rosti ferm :

— Te întreb, soldatule, în ce localitate anume ai fost rănit ? În ce localitate a avut loc lupta în care ai fost rănit...

— Eu știu, domnișorule ? Acolo unde ne-au trimis stăpînii țării...

Soldatul simți că-l arde ceva înlăuntrul trupului și că i se strîmbă gura. Își mușcă buzele. Fața i se topi și mai mult. Închise ochii și dintr-o dată îl acoperi sudoarea.

— Are febră, domnule președinte, șopti la urechea Antonescului un sanitar milos. Nu-l luați în seamă. E

greu rănit la pîntec și nu mai știe nici el ce spune. Pînă la noapte moare.

Un jurnalist care auzise conversația, spuse :

— Aș ! Trebuie să se fi bolșevizat. Soldații ăștia simpli cum iau contact cu rușii cum se bolșevizează.

Alt jurnalist interveni și el :

— N-a avut cînd să se bolșevizeze. M-am interesat la șeful trenului. Toți soldații ăștia au fost răniți la cîteva ore după ce au trecut Prutul, la prima ciocnire cu inamicul. Ei și cu cei care au murit acolo sînt primele jertfe ale acestui război...

Întreaga întîmplare îl iritase. Președintele Consiliului de Miniștri nu ținu seamă de starea gravă a rănitului. Îl întrebă, de data aceasta, răstit :

— Știi, tu, mă, cine sînt eu ? Știi tu cine sînt eu ?

Soldatul își mai mursecă o clipă buzele arse de fierbințeală, deschise ochii pe jumătate stinși și-l privi drept în față pe omul care, deși-l vedea că se află în preajma morții îl sufocă cu întrebări neroade. Șopti :

— De unde vrei să știu ? Nu mi-a spus nimeni cine ești.

Președintele Consiliului se ridică pe vîrfurile pantofilor și urlă aproape :

— Eu sînt primul ministru al țării, mă, primul ministru al țării... primul ministru al țării... primul ministru...

Soldatul întins pe paie se uită la bărbatul grăsuliu și negricios care striga apucat parcă de isterie și ridică ușor din umeri. Mișcarea, pe care nu și-o stăpînise la timp, îl duru îngrozitor. Mai găsi totuși destulă putere în el ca să zică :

— De, mă puță, oi fi... Oi fi... Nu zic că n-oi fi...

Mihai Antonescu părăsi trenul sanitar, care mirosea puternic a sînge, a urină și a puroi, uitînd să le dăruie răniților pachetele de țigări pe care le adusese și de care îi erau pline buzunarele.

În București, cetatea de scaun a României regale, la restaurantele somptuoase orchestre de țigani cîntau în fiecare seară. Cine avea bani, mînca, bea, petrecea, cine nu, sta și se uita. Se dansau toate dansurile la modă. Uneori se dansau, în amintirea vremurilor de odinioară, de pace, valsuri vechi și străvechi, de pe vremea cînd era bunica fată... Bunica !... Bunica de la Omida murise la cîteva ore după ce-l născuse pe tata. Cealaltă, de la Cîrlomanu, mama mamei, cînd am deschis eu ochii pe lume era bătrînă... bătrînă... Cît timp a trecut de cînd era bunica fată ? Mult, nespus de mult. O veșnicie parcă.

— Dar cu ce ai măsurat tu timpul ?

În cetatea de scaun a României regale trăiau peste un milion și jumătate de oameni. Mulți dintre ei veniseră în București, de curînd, din Ardeal, mai precis din acea parte a Ardealului care, prin Dictatul de la Viena, fusese dăruită Ungariei. Printre bucureștenii mai vechi și printre acești noi sosiți trăiam și eu, aveam și eu o locuință și un telefon la care, la anumite ore ale zilei sau ale nopții puteam fi găsit. Așa s-a făcut că, într-o zi, tocmai pe la incomoda oră a prînzului, îmi telefonă unul din vechii mei prieteni, poetul Alexis Sopron.

— Poți să vii pînă la mine ? Am scris un poem și aș vrea să ți-l citesc. Țin negreșit să citesc acest poem unui prieten.

Sopron scria rar. Migălea. Tipărea și mai rar. Avea oroare de volum și glorie. Se îmbrăca elegant. Purta monoclu. Își făurise o biografie misterioasă din care dorea să reiasă că s-ar trage dintr-un ilustru neam de prinți orientali. O invitație la el acasă era o raritate cu care nu oricine și nu oricînd avea norocul să se întîlnească. M-am grăbit deci să-l întreb :

— Cînd ?

— Dacă ar fi posibil chiar acum. Cerneala cu care mi-am scris poemul încă nu s-a uscat. Pe deasupra, ard de nerăbdare să-ți cunosc părerea. Știu că ești sincer, sincer pînă la brutalitate. Și știu că, mai ales, nu umbli cu lingușeli.

Mă luă gura pe dinainte și-l întrebai :

— Cum se cheamă poemul ?

— *Vals trist,* îmi răspunse, *Vals trist.* Trebuie să cunoști că s-ar putea să se cheme și altfel, însă eu l-am botezat *Vals trist.* Cum ți-ai dat seama titlul nu e original, l-am împrumutat de la Sibelius, dar, deocamdată, altul mai bun nu am.

De cînd îl știam, Alexis Sopron locuia în același imobil din apropierea Cișmigiului. Era un imobil foarte vechi, de pe la începutul celuilalt secol, urît la înfățișare și oarecum misterios de parcă l-ar fi locuit nu oameni ci fantome. Luai tramvaiul, ajunsei, sunai la ușă. Pe poetul Sopron, care se grăbise să-mi deschidă, îl găsii în pijama, neras, cu ochii tulburi, mirosind greu și puternic a alcool și a tutun. Băgai

de seamă că în odaie se mai afla un bărbat. Acesta era un tînăr blond și mărunțel, cu niște priviri vinete și speriate. Purta straie jerpelite, mult prea mari pentru trupul lui șubred, aproape scheletic. Mărunțelul galben la față, părea abia sculat de pe un pat de lungă zăcere. Alexis Sopron mi-l recomandă cu indiferență :

— Un prieten mai vechi de-al meu, doctorul Spiegel...

Nu mă gîndii la nimic deosebit. Și nu-i dădui doctorului Spiegel nici o atenție. Bănuii însă, fără să știu de ce, că a venit și că se află în casa lui Sopron pe nepoftite.

Neținînd seamă de cele mai elementare reguli de politețe (mi se întîmpla uneori) mă repezii asupra poetului întărîtîndu-l și împungîndu-l cu vorba :

— Ei ? Unde ți-e poemul ? Citește-mi-l !...

Auzindu-mi cuvintele rostite, Sopron se miră și se strîmbă, de parcă pe neașteptate i s-ar fi spart în gură o pastilă de chinină. Ce se întîmplase cu el ? Oare uitase pentru ce mă chemase — și cu cîtă stăruință ! — la el ? Zîmbii și-i zisei :

— Hai, nu mai face nazuri. M-ai chemat să mi-l citești, citește-mi-l ! Sau vrei cumva să te rog ca pe-o fată mare ?... Știi că n-am obiceiul.

— E lung, spuse oftînd Alexis Sopron. Are aproape două sute de versuri. Mă întreb dacă n-o să vă plictisească.

Eu și uitasem de prezența mosafirului pirpiriu. Iarăși fusesem nepoliticos. Îi cerusem lui Sopron

să-mi citească poemul cînd corect ar fi fost să-l rog să *ne citească.*

Doctorul Spiegel tăcu. Eu protestai :

— În ce mă privește, știi bine că mă interesează tot ce scrii. Te cred un om de mare talent, de foarte mare talent, un om care, din păcate, își cam bate joc de talentul lui.

Răbdă remarca. N-o auzea pentru întîia oară din gura mea. Și se muie. Se muie și spuse :

— Atunci facă-se voia ta !...

Cu mii de glasuri cîntă tunurile,
Răgușite latră mitralierele — fiare,
Pămîntul roșu de sînge l-a luat
Un vultur negru în ghiare,
Un vultur negru în ghiare...

Cu mantie de flăcări pe umeri
Orchestra Satan o conduce.
Vals trist valsează oamenii și se culcă
Fiecare sub cruce,
Fiecare sub stîlp sau sub cruce...

Șopron citea încet. Rar. Cu glas trist ca și nebunescul *vals trist* pe care aproape întreaga lume îl valsa lunecînd prin bălți de noroi, prin mocirle, prin lacuri de sînge.

Îl ascultarăm nemișcați. Cînd isprăvi, îl lăudai cu vorbele cele mai calde care-mi veniră pe limbă. Apoi îi spusei :

— Desigur, o să încerci să-l publici.

Șopron rîse :

— De încercat voi încerca, firește. Dar cum crezi tu că ar putea să apară acum un asemenea poem ? Cenzura ce paște ? O să-l transcriu la mașină și-o să-l fac să circule pe sub mînă.

Musafirul zdrențăros zise :

— E interesant, mai ales că tu, tu Alexis Sopron, care pînă acum ai cîntat numai natura și dragostea, tristețea și moartea, încerci o coardă nouă. S-ar putea ca acesta să fie drumul tău, adevăratul tău drum... Și părerea mea este că, dacă vei merge pe el...

Poetul îl întrerupse și ridică din umeri :

— De, știu și eu ? M-am trezit cu el în cap. S-a făurit, ca să spun așa, singur. Mi-am dat numai osteneala să-l transcriu.

— Tu spui, zise doctorul Spiegel :

Vals trist valsează oamenii și se culcă
Fiecare sub cruce...

Însă la Iași, nu mai departe decît acum două săptămîni...

Abia cînd îl auzii subliniind stăruitor că este ieșean și-l văzui pornit să ne povestească cîte ceva cu privire la niște evenimente recente pe care noi le cunoaștem numai din zvonuri, făcui legătura între titlul lui de doctor, cu care-mi fusese prezentat, și straiele zdrențuite pe care le purta. Mă grăbii să-l întreb:

— Dumneata într-adevăr ești din Iași ? Chiar din Iași ?

— Din nefericire, da, îmi răspunse omul.

— Și cînd ai plecat din cetatea Moldovei ?

— Poate că mai curînd doriți să aflați cînd am fost evacuat din cetatea Moldovei, cum văd că vă place să spuneți. *După masacre,* domnule... *Am fost evacuat din Iași îndată după masacre...* Adică acum două săptămîni și ceva.

Alexis Sopron ne întrebă dacă n-am vrea, înainte de a trece la o discuție mai largă, să luăm o gustare. Ora prînzului fusese depășită, însă cum el trăia singur și obișnuia să mănînce pe la restaurante, o masă adevărată nu era în măsură să ne servească. Ne rugă deci să ne mulțumim cu ce s-o găsi și ne mai spuse :

— Vă pot oferi brînză și roșii cu pîine. Și, pe deasupra, o bucățică de friptură pe care o păstrez de aseară la răcitor. O s-o-mpărțim în trei. Cît despre sete... Setea o să ne-o potolim cu cîte-un șprit de la gheață ori, dacă vreți bere, cu cîte un pahar de bere... Mai am o rezervă de cîteva sticle...

Îi mulțumii pentru generozitate și, în timp ce gazda umbla după tacîmuri, mă întorsei către doctorul Spiegel și-l întrebai :

— Așadar, dumneata *ai văzut totul ?*

— Am fost nevoit să văd. Dacă aș fi putut să mă lipsesc de *această plăcere,* fii sigur că m-aș fi lipsit. *Dar am fost nevoit să văd,* cum spui dumneata, *totul.*

Din felul binevoitor în care îmi răspundea, înțelesei că dacă aș insista cît de cît, omul ar fi dispus să-și descarce sufletul. N-avea însă nici un rost să mă grăbesc. Trebuia să mai am răbdare. Între timp, Sopron trecea dintr-o odaie în alta, se ducea, venea, iar se ducea. *Se încinsese, și nu în glumă, cu un șorțuleț de bucătăreasă.* În oraș se știa că e mare mîncău și că

se pricepe să gătească ca nimeni altul. Zise, poftindu-ne la masă :

— Uită, doctore, *dacă poți să uiți.* Uită tot ce ai văzut și tot ce ai trăit. Uită și mănîncă. Să sperăm că, odată războiul isprăvit, totul o să treacă...

Credea, în adevăr, Alexis Sopron că totul o să treacă odată războiul isprăvit ?

— De uitat, n-o să uit niciodată, nici ce-am văzut, nici ce-am trăit. N-aș fi om dacă aș uita. Însă am să încerc și eu să mă prefac că am uitat. Poate se prinde. Iar masa am să ți-o cinstesc după cuviință, moldovenește. Mai ales că, de cîteva zile, mă chinuie foamea.

Sopron și Spiegel vorbiră îndelung și cu gura plină despre Iași, despre Iașul lor care era un Iași melancolic, romantic, visător, pe care eu nu-l cunoscusem decît din unele pagini de literatură. Nu mă amestecai de loc în vorbele lor. Știam de mult că moldovenii sînt foarte susceptibili cînd e vorba de Iași. Oricine poate lăuda vechea cetate de scaun a Moldovei, de criticat însă numai ei, moldovenii, au dreptul s-o critice.

Soarele bătea în ferestre și odaia era puternic luminată. Ne apucarăm să ne potolim foamea. Pîinea era bună, brînza delicioasă, despre roșii ce să mai zic ! Le tăiarăm în feliuțe, le sărarăm, le savurarăm.

— Să trecem la friptură. E de vițel.

— E minunată, spuse doctorul Spiegel, după ce o gustă, e minunată. De multă vreme n-am mai avut parte de o asemenea friptură. Și era cît pe-aci să nu mai am parte de nimic, absolut de nimic.

Îmbucînd, nu ne mai gîndeam nici la război, nici la suferință, nici la moarte. *Nu ne mai gîndeam decît la mîncarea care ne astîmpăra foamea și care, pe deasupra, ne și plăcea,* și la ziua plină de soare. Eram bucuroși că trăim și că putem uita măcar uneori risipa de vieți pe care o adusese cu sine războiul. Impresia pe care ne-o produsese lectura poemului *Vals trist* se ștersese din inimile noastre încetul cu încetul pînă dispăruse cu totul. *Eu mai voiam o roșie la gheață și încă un șprit iar doctorul Spiegel rîvnea după încă o bucățică de friptură.* Cît despre Sopron... Sopron se și apucase să treacă la dulciuri. Ronțăia o bucată de tort uscat.

— După ce mănînc carne, simt nevoia să-mi îndulcesc gura. Înainte de război cînd se găseau de toate îmi îndulceam gura cu o smochină. Acum... Acum sînt bucuros cînd găsesc un tort la *Capșa* sau la *Nestor.*

Sirenele, de care orașul era plin încă înainte de începutul războiului, gemură pe neașteptate adînc, înfiorară văzduhul și umplură lumea de spaimă. Sopron se ridică alene de la masă și trase fără nici o grabă obloanele. Izbucni :

— Afurisită căldură ! Curge sudoarea de pe mine. Ce trebuie să fie pe *acolo,* pe front, pe arșița asta. Ia gîndiți-vă : cîmp nesfîrșit și neted ca o tipsie iar deasupra soarele arzător, văzduhul fierbinte.

Își aduse aminte de o poezie pe care o învățasem cu toții în primul an de școală primară și începu să ne recite :

Ce frumoasă este
Viața de soldat,

El de toată lumea
Este lăudat...

Întoarse un buton, lumina se aprinse și alungă întunericul care se închegase în odaie după lăsarea obloanelor. Auzirăm zbîrnîind și zburînd avioane de vînătoare. Obloanele și geamurile vibrară. Sopron preciză :

— Trec ca săgeata. *Messerschmidturi.*

Undeva, departe, căzură și pocniră înfundat, în aerul prăfos și vîscos, de vară, cîteva bombe.

— Trebuie să fi căzut în Cotroceni. Ori poate și mai departe.

Ciocnirăm, ba încă ne urarăm și noroc, și ne potolirăm setea cu șprițuri. Dintre noi trei, cel mai mult bău doctorul Spiegel. Bea de parcă înlăuntrul lui nu ar fi avut măruntaie ci o căldare plină cu jărăgai, cu un soi de jărăgai pe care nimic nu-l putea stinge...

Pe Alexis Sopron ipostaza de gazdă îl înveselea. Se sculă de la masă și potrivindu-și șorțul ne spuse zîmbind :

— Acum am să vă pregătesc și cîte-o cafeluță... Am să vă pregătesc cîte-o cafeluță făcută cu cafea adevărată. Am cumpărat recent o oarecare cantitate, pe sub mînă și, bineînțeles, la suprapreț... Acum toate se vînd la suprapreț.

Doctorul Spiegel își linse buzele de plăcere.

— Cafea adevărată ? N-am mai băut de mai bine de-un an.

Messerschmidturile se întoarseră. Obloanele și geamurile vibrară din nou, mai puternic. Sopron observă:

— Zboară jos. Au făcut ispravă.

Îl întrebai pe Sopron :

— Cam cîte bombardiere să fi fost ?

— Trei-patru.

— Ruseşti ?

Duduitul avioanelor de bombardament se depărtă şi pieri. Văzduhul se linişti însă străzile de prin apropiere rămaseră tot tăcute. Răsună, veselă, încetarea alarmei. Cu un uruit greu, Sopron ridică obloanele. Puternica lumină a zilei năvăli peste noi. Mă uitai pe fereastră şi văzui cum la marginea dinspre apus a oraşului se înălţau domoale către cer coloane groase de fum negru. Unele coloane erau mărunte, altele erau înalte sau chiar foarte înalte.

— Ard nişte case şi probabil şi-un depozit de benzină.

Sopron strînse masa.

Lumina orbitoare a soarelui, ziua limpede şi albastră, partea aceea a oraşului care ardea şi unde, fără îndoială, murise, în timp ce noi mîncasem, cel puţin cîteva duzini de oameni, — toate acestea adunate la un loc şi încă ceva ce nu puteam defini pe deasupra, mă întristară şi mă amărîră peste măsură. Mă apropiai de aparatul de radio şi-l deschisei. Din difuzor chiui mocăneşte Ilinca Fustan :

Ciobănaş cu trei miori,
Ciobănaş frumos...

Enervat, Alexis Sopron îmi spuse cu ton aproape poruncitor :

— Tîrîtura !... Trăieşte cu von Bart... Dă-i peste bot !

Mă aflam în casa lui Sopron. Mîncasem şi băusem la masa lui. Măcar dacă ar fi fost numai pentru atîta şi totuşi s-ar fi cuvenit să-l ascult. (Ilinca Fustan avea mulţi admiratori. Nu mă aflam printre ei.) Sorbirăm cafelele veritabile tolăniţi comod în fotolii. Masa sobră însă gustoasă, ne cam moleşise, dar cafelele fierbinţi ne înviorară pe toţi trei. Căldura de plumb a însoritei zile stăruia, ne copleşea şi aproape că ne şi sufoca.

— Am de gînd, ne mărturisi Sopron, să scriu o carte întreagă de poeme în care să cînt uriaşa suferinţă pe care a adus-o oamenilor războiul. *Vals trist* n-a fost decît un început sau, şi mai bine zis, un exerciţiu. Am simţit aceasta în timp ce vi-l citeam : goluri, stîngăcii, expresii plate. Am scris poemul, cum vă spuneam, pe nerăsuflate. Va trebui să-l revăd, să-l stilizez, să-l şlefuiesc pînă-l voi transforma într-o adevărată operă de artă. În forma în care l-aţi auzit, eu nu-l consider decît ca un material preţios, însă brut... Un material preţios şi nimic mai mult. Asta...

Doctorul Spiegel se răsuci nervos în fotoliu şi-l întrebă :

— Tu, Sopron, crezi că poţi să scrii despre suferinţele oamenilor fără ca tu personal să fi cunoscut cea mai adîncă suferinţă ? Pînă acum tu ai fost pentru mine un scriitor talentat, interesant, dacă vrei, însă superficial, ba chiar foarte, foarte superficial.

Obrazul lui Sopron tresări de parcă l-ar fi izbit cineva cu biciul. Vorbele lui Spiegel nu-i plăcură. Vru să-l înjure. Îşi reaminti însă la timp de unde şi cum

venise la el Spiegel și reuși să se stăpînească. Spuse cît putu mai calm :

— Să lăsăm la o parte aprecierea ta cu privire la mine și la operele mele literare. Poate că este așa cum spui tu, dar s-ar putea să fie și altfel. Însă întrebarea pe care mi-ai pus-o rămîne întrebare. Mi-au pus-o și alții și uneori mi-am pus-o și eu. El — mă arătă cu degetul — crede că nu se poate scrie frumos și adînc despre iubire, dacă omul care scrie n-a iubit cu adevărat. El crede de asemenea că nu se pot scrie cărți adevărate și mari, dacă scriitorul nu cunoaște oamenii și nu-i iubește. Și mai crede, nătîngul, că nu poți scrie despre suferință, dacă tu însuți n-ai golit pînă la fund amara cupă a suferinței... Mai crede — și iarăși mă arătă cu degetul ca pe un vinovat — o sumedenie de gugumănii... da... de gugumănii...

Nervos, Spiegel începu să se agite și-l întrebă încă o dată :

— Dar tu, tu Alexis Sopron, tu ce crezi ?

— Cum știți, răspunse amuzat Sopron, am scris cîteva volume de poeme de dragoste, poeme care n-au întîrziat să-mi aducă o mică celebritate — atîta cîtă se poate cîștiga într-o țară ca a noastră. Ei bine, dragii mei, vă pot mărturisi, dar să rămînă între noi, *n-am fost îndrăgostit niciodată de nici o femeie. Dar niciodată. Sper să nu mă îndrăgostesc nici de acum înainte.*

Cum îl cunoșteam bine pe Sopron nu mi se păru nimic ciudat în declarația lui. Spiegel însă făcu ochii mari în timp ce Sopron rîse zgomotos. După ce se sătură de rîs poetul adăugă cu glas de-ntristare :

— De altfel, mi-a cam trecut și timpul. De la o vreme, am început să mă simt ca un copac asupra căruia s-a abătut vestejirea toamnei. Să sufăr ! Pentru ce să mai și sufăr ? Pentru a scrie, îmi ajunge să observ suferința oamenilor. Iar în vremurile noastre, mai ales în vremurile noastre, ai ce observa.

— Da, spuse cu părere de rău doctorul... *ai ce observa.* Din păcate însă, nu fiecare dintre noi poate să rămînă un simplu observator al evenimentelor. *Unii sîntem sortiți să fim ținte — adică victime...*

Teoriile lui Sopron, care de altfel erau ale multor altora, teorii cu care nu atunci mă întîlneam întîia oară, îmi displăceau. Prețuiam în el, încă din anii noștri tineri, pe savantul cunoscător al graiului, pe magicianul ciudatelor împreunări de cuvinte, pe iscusitul născocitor de imagini, însă producțiunile lui, limpezi ca sticla și reci ca gheața, nu-mi mergeau la inimă și el o știa. *Vals trist* mă impresionase. În acest poem sau proiect de poem lipsea meșteșugul, însă tocmai din cauza aceasta versurile căpătaseră măreție, prin ideile nobile pe care le conținea și prin marea undă de adîncă omenie ce le însuflețeau. Se putea discuta, aducîndu-se argumente pentru un punct de vedere sau altul, pînă la sfîrșitul lumii. Neavînd asigurarea că vom ajunge să viețuim pînă atunci, vrusei să pun capăt discuției și-i spusei lui Spiegel :

— Domnule doctor, personal v-aș rămîne mult îndatorat dacă ne-ați povesti cîte ceva din cele ce ați văzut la Iași. Comunicatul oficial pe care l-au publicat ziarele, era, evident, mincinos. Iar pe alte căi n-au

venit la urechile noastre decît zvonuri care se bat cap în cap.

Spaima aruncată peste oraș de alarmă, de cele cîteva bombardiere streine, de exploziile care avuseseră loc la marginea orașului, se risipise. (Trăiam un timp cînd spaimele veneau repede și tot atît de repede piereau. Pofta de viață — să trăim cît mai putem trăi — învingea totul.) Capitala își reluase ritmul de viață obișnuit, străzile vuiau iarăși de mașini, de oameni, iar văzduhul se umpluse de cîntece.

— Dacă aș ști că nu se supără prietenul nostru Sopron... Sopron, *poetul pur*...

Sopron spuse resemnat :

— Nu e plăcut să vezi ceea ce probabil ai văzut tu la Iași, doctore. Și te asigur, nu e plăcut nici măcar să auzi. Dar trăim vremuri cumplite. Sîntem deci nevoiți să vedem ceea ce ne displace și să auzim ceea ce ne îngrozește. Așa că... dă-i drumul... O să te ascultăm cu cea mai mare atențiune...

— Bănuiam, începu să povestească doctorul, cu săptămîni înainte, ceea ce de altfel bănuia toată lumea, că Antonescu va porni război contra rușilor odată cu nemții. Trupe române și germane se tot îngrămădeau de-a lungul frontierei. Dacă se adună trupe cu tancuri și cu avioane, dacă se îngrămădesc mereu muniții prin apropierea frontierei, se știe că nu-i a bună. Cunoașteți Iașii, nu ?

— Cunoaștem, zise Alexis Sopron, dar poate ar fi fost mai bine să nu cunoaștem.

— La Iași au fost deseori tulburări. Nu o dată huliganii și-au făcut acolo de cap. Au spart dughene, au

crăpat capete, au pus foc, au omorît, și nu numai o dată, și oameni... Toate s-au petrecut în anii de pace. Nu era greu să ne imaginăm ce va fi în caz de război. Și războiul... Războiul de care ne temeam cu toții a izbucnit. Duminică în zori am auzit tunurile bătînd. „A început războiul !“ „Vai de noi !“ Oamenii umblau năuci... Și trupele... Tot treceau către graniță, tot treceau... Într-a cincea zi, cîteva avioane venite dinspre răsărit, au bombardat orașul. Au fost lovite Telefoanele și niște cazărmi. În învălmășeala care s-a produs au murit, cum era firesc, și cîțiva civili. Moartea nu alege iar război fără morți, fără victime nu se poate. Cum pot să aleagă bombele pe civili de militari ? Războaiele încep să devină din ce în ce mai nimicitoare. *Un război fără morți n-ar mai fi război.* Dar ce vină avem noi ? Parcă noi i-am cerut lui Antonescu să intre în război ? Noi nu i-am cerut lui Antonescu să intre în război alături de nemți. Noi nu i-am cerut lui Antonescu nimic. Dar el a intrat în război...

Afundat cu totul în fotoliu, Sopron avea aerul că dormitează, că nu-l interesează nimic, că nu aude nimic. Nu dormita și de auzit auzea totul, îl interesa totul. Clătină capul, scuturîndu-se parcă de oboseala călduroasei zile, și zise :

— Voi n-aveți nici o vină. Voi, evreii. Cum n-avem nici o vină nici noi. Vina e a generalului Antonescu și a tuturor celor ce s-au înhăitat cu el.

Doctorului Spiegel i se urcă sîngele la cap, fața i se înroși dintr-o dată și-l auzii strigînd :

— A generalului Antonescu și a celor ce s-au înhăitat cu dînsul ? Fără îndoială. Însă cine a pregătit politicește venirea lui Antonescu la putere ? Și cine l-a sprijinit să se înarmeze în vederea intrării în acest război ?

Doctorul se aprinsese tot. Ca să-l mai răcorească, Sopron glumi :

— Nu e locul, dragă doctore, și nici timpul, să stabilim acum asupra cui trebuie să cadă întreaga răspundere. Aceasta se va stabili mai tîrziu la isprăvitul războiului pentru că și războiul acesta se va isprăvi odată, ca oricare alt război.

— Da, ai dreptate, conveni doctorul. Nu e nici locul și nici timpul. Și nici noi, aceștia trei, nu vom fi chemați să hotărîm. Vor judeca alții și vor hotărî alții.

— Asta e mai mult decît sigur, zise rîzînd Sopron. Pe noi, cei de față, n-o să ne-ntrebe nimeni, nici măcar de formă. Nu ne-a consultat nimeni înainte de începerea războiului și n-o să ne consulte nimeni nici după.

Dorind să mai îndulcesc un pic cuvintele lui Sopron care mi se părură a fi prea dure, spusei :

— Cînd va fi slobod să ne rostim părerea cu glas tare, ne-o vom rosti, fie că ne va întreba cineva, fie că nu ne va întreba. Avem gură. Avem și condei. Înainte ca fasciștii să ia puterea — adu-ți aminte, domnule doctor — ne-am spus părerea la ziar, deschis și fără nici o ezitare.

În Sopron se trezi iarăși poetul pur. Mă repezi :

— Nu mă băga în aceeași oală cu tine. Eu am publicat tot timpul numai versuri, *versuri inofensive, n-am fost nici contra fascismului nici pentru, am fost mereu neutru,* iar la ziar numai tu ți-ai spus părerile. Am oroare de politică. Totdeauna am avut oroare de politică.

— De orice fel de politică ?

— Da, de orice fel.

Tăcu un timp, de parcă își înghițise limba. Pe urmă, dintr-o dată, spuse repezit :

— Tu ai părăsit poezia pentru gazetărie. Literatura a pierdut un poet. Nu unul tocmai de mîna întîi, dar incontestabil un poet. Și tu, tu cu ce te-ai ales ? Ai schimbat cumva cursul evenimentelor cu articolele tale ? Dacă l-ai fi schimbat, n-am fi ajuns nici la Antonescu, nici la război.

— Vrei să ne certăm ?

— Ferească Dumnezeu !... Nu vreau să mă cert nici cu tine, nici cu alții. Nu vreau să mă cert cu nimeni.

Iarăși tăcu. Pe urmă spuse cu voce joasă :

— Voi muri curînd. *Voi muri chiar foarte curînd.* Voi doi, măcar voi doi trebuie s-o știți.

Dintr-o dată mă întristai. Zisei aproape șoptind :

— Arăți bine, ce te face să crezi ?

Sopron zîmbi dulce și frumos. Ca un înger zîmbi. Și ne spuse cu cel mai pur glas :

— Cancer... Am cancer...

Parcă mă arse cineva cu fierul roșu. Fără să vreau mă auzii întrebîndu-l :

— Unde ?

Sopron hohoti :

— Închipuie-ți, dragă, poetul pur Sopron are cancer la șezut... Nu se putea ca soarta să-mi aducă un sfîrșit mai urît.

Căzurăm toți trei într-o tăcere adîncă. Cel dintîi care ieși din ea fu Sopron. Spuse zîmbind :

— Continuă, dragă doctore, te rog continuă...

— Parcă mai are vreun rost... Acum nu mai are nici un rost...

— Are... Sînt încredințat că are.

— La graniță se întîmpina rezistență. Iașul fierbea de neliniște... Eu... *doctor*. Îmi vedeam de clientelă. Căutam, pe cît îmi îngăduiau puterile, să-mi păstrez calmul. Vă asigur că nu-mi era chiar așa de ușor. Pe unii bolnavi îi primeam și le dam consultații la mine acasă, unde aveam cabinet. Pe cei în stare gravă îi vizitam și încercam să-i vindec tratîndu-i la domiciliu. Mulți mă întrebau : „Acum că a început războiul, o să fie cu spargere de capete, domnule doctor ?“ „Poate că n-o să fie.“ „Ba o să fie, domnule doctor, o să fie...“ „De unde știți ?“ „Miroase a sînge. Și cînd miroase a sînge, domnule doctor, se lasă cu spargere de capete, și cu omor... *Cu omor...*“

Soneria zbîrnîi prelung. Alexis Sopron se îndreptă spre ușă să deschidă. Doctorului i se albi fața. Spuse încet :

— Poate mi-au luat urma. Mă caută. Au să mă aresteze. *Mai bine m-aș arunca pe fereastră.*

Sopron îl liniști :

— Cred că trebuie să fie poșta. Numai oamenii de la poștă sună atît de prelung și de apăsat.

Deschise. O factoriță blondă și tînără se ivi în ușă și ne zîmbi :

— O telegramă pentru domnul Alexis Sopron. Dumneavoastră sînteți ?

— Eu, răspunse vesel Sopron.

O apucă de gușuliță și o întrebă :

— Dar ce, Yolanda, te faci că nu mă mai cunoști ?

— Nu, dar...

Ne arătă cu ochii. Zise rîzînd :

— Să nu vă iasă nume rău... Un om ca dumneavoastră să se uite la o poștăriță...

Era *poștăriță*. Dacă ar fi fost principesă nu i-ar fi stat mai bine.

— Nu te sfii, îi spuse Sopron. Sînt prieteni vechi și buni.

Semnă adeverința și i-o înmînă. Închise ușa, desfăcu hîrtia, o citi și începu să rîdă.

— Împlinesc astăzi patruzeci de ani. Închipuiți-vă ! Uitasem ! Mi-a amintit-o această telegramă.

— Părinții ?

— Nu. Nu mai corespondez de douăzeci de ani cu părinții. O femeie trăznită. Pretinde că tot mă mai iubește. N-am mai văzut-o de cincisprezece ani. Croitoreasă. Am violat-o și-am părăsit-o și ea, după cincisprezece ani, pretinde că tot mă mai iubește.

— O dragoste din tinerețe ?

— Aș ! Nu v-am spus că n-am iubit și nu voi iubi niciodată ? O simplă aventură. Femeia s-a măritat, are copii. A devenit maniacă. Are mania telegramelor. Mă felicită telegrafic de Anul Nou, de Paște, de ziua nașterii, de Sfîntul Gheorghe, de Sfîntul Du-

mitru... *Încă n-a aflat că sînt canceros.* De altfel... De altfel pînă acum nu v-am spus-o decît vouă. Dar într-o zi orașul tot va afla. Și va vui : „Poetul Alexis Sopron are cancer la... Poetul Alexis Sopron are cancer la...“ Am oroare nu de moarte, ci de boala aceasta infamă... infamă...

Zgomotul străzii urca pînă la noi, cobora, urca iarăși. Era un zgomot viu care aduna parcă în el tot sufletul străzilor. Doctorul Spiegel bău un pahar cu apă și văzîndu-ne tăcuți își continuă povestirea. Deși vorbise destul de puțin, vorbea cu mare osteneală, ca și cum ar fi avut numai o jumătate de plămîn.

— Sîmbătă dimineața ne-au chemat pe cîțiva dintre noi, mai bine cunoscuți în oraș, la chestură. Chestorul, colonelul Chirilovici, cînd ne-a văzut adunați în curtea chesturii, s-a năspustit asupra noastră cu insulte și cu amenințări. Cine erau vinovați că avioanele venite dinspre răsărit bombardaseră orașul ? Noi. Noi evreii. Cum de nimeriseră aviatorii aceia streini cazărmile și Palatul Telefoanelor ? Foarte simplu : noi le arătasem acelor aviatori, prin semnale numai de noi știute, punctele pe care voiau să le bombardeze. Chestorul ne-a poruncit să predăm numaidecît polițiștilor, care aveau să ne cerceteze casele, lanternele și binoclurile, tîrnăcoapele și hîrletele, aparatele de fotografiat și, bineînțeles, armele de foc. „N-avem arme de foc.“ „N-aveți ?“ „N-avem.“ „Ba aveți ! Și dacă n-o să le predați, o să trimitem oameni să le caute și o să vă împușcăm pe loc, ca pe cîini.“

Doctorul Spiegel se albi iarăși la față. Se și vedea împușcat ca un cîine și aruncat lîngă un gard. (Și în

ultimele săptămîni se văzuse mereu așa : împușcat și aruncat lîngă un gard. Cîinii veneau flămînzi și mușcau din el pînă se săturau. Pe urmă veneau alții, mai flămînzi, mereu alții, mereu alții, mai flămînzi...) Buzele i se umplură de spumă. Tăcu. Luă cu o mînă care acum devenise tremurîndă, o ceașcă de pe masă și turnă în ea cîteva picături de apă. După aceea amestecă zațul gros și frumos mirositor de pe fund cu apă. Bău. Sopron ne întrebă într-o doară :

— Poate mai vreți o cafea.

Îl luai în serios și-i răspunsei :

— Eu, unul, nu mă satur niciodată de cafea, așa că... mai vreau...

Ieșanul se grăbi să adauge :

— Și eu... Și eu aș mai vrea o cafea. *M-ar mai întări...* Cu toate că... Cu toate că și așa te-am necăjit destul pe ziua de astăzi. M-am strecurat pe străzi. Am dat ocol blocului și am pîndit portarul. Cînd s-a dus după colț să-și cumpere tutun, m-am furișat pe scări ca un hoț și am sunat la ușa ta. Puteai să nu mă primești, să te faci că nu mă cunoști, și să nu mă primești...

— Ce vorbe sînt astea ? Cum să nu te primesc ! ? Eu zic că ai făcut bine că te-ai gîndit la mine și mai ales că ai venit la mine, zise încet Sopron. O să te rog să rămîi aici. *N-am devenit încă suspect.* După ce se mai potolesc lucrurile, o să-ți găsesc un ascunziș mai sigur.

— Îți mulțumesc, Sopron, rosti doctorul. Nu m-am îndoit niciodată de prietenia ta... Dar îți spun : împrejurările sînt de asemenea natură încît puteai să

nu mă primești. Astăzi... Astăzi fiecare trebuie să-și păzească întîi pielea lui și pe urmă pe a altora.

— Sîntem oameni.

— Acum mulți oameni au devenit neoameni.

Sopron puse ibricul plin cu apă pe o plită rotundă. Apa începu să sfîrîie. Spiegel povesti mai departe :

— Cînd am ajuns acasă de la chestură, am găsit cîțiva bolnavi care mă așteptau lîngă scară. I-am poftit în sala de așteptare. M-am spălat pe mîini. Mi-am pus halatul. Un bătrînel a cerut să fie întîiul. „Stau departe, spunea. Stau departe, tocmai în Tătărași. *N-aș vrea să mă prindă întunericul pe drum.*" Odată intrat în cabinet, bătrînelul a scos din buzunar un afiș. Mi l-a întins, întrebîndu-mă : „Ați văzut, domnule doctor ? Toate gardurile și zidurile caselor sînt pline cu afișe de-astea. Au să ne omoare, domnule doctor. Au să ne omoare." M-am uitat pe afiș. Într-adevăr, afișul îndemna la omor. Nu mai știu ce-am îngăimat. Pînă să isprăvesc consultațiile, s-a înoptat. Atunci au zburat peste oraș cîteva avioane germane. S-a sunat alarma. Și, cum s-a sunat alarma, s-a văzut desfăcîndu-se pe cer o rachetă luminoasă. Dintr-o dată, ca la un semnal, în tot orașul au izbucnit împușcături. Coborîsem repede într-un adăpost cu toți clienții care veniseră la mine, la consultații. N-a trecut mult și am înțeles că alarma fusese falsă. Am părăsit adăpostul. Acum, în oraș se auzeau nu numai împușcături. Se auzeau și strigăte, răcnete, țipete. Începuse... *Începuse omorîrea oamenilor. Începuse pogromul...*

Poetul puse zahărul în ibric. Mestecă. Gustă. Zise :

— Mi se pare că am greșit. Am făcut-o *prea dulce*.

Ne servi ceștile fumegînd. Ne oferi și cîte o havană.

— Fumați ! Sînt autentice. Cubane. Mai posed vreo trei duzini. Nu știu ce-o să se întîmple cînd le-oi isprăvi. Fără havane veritabile o să-mi fie greu. Fumez mult, mai ales cînd lucrez.

Își aduse iarăși aminte că e bolnav de o boală fără leac și că moartea e foarte aproape de el. Rîse :

— Ca să vedeți cît de ridicol e uneori omul ! *Mă îngrijorează că în curînd nu voi mai avea havane veritabile, și mă lasă rece faptul că mai am atît de puțin de trăit. Tot atît de rece mă lasă lacrimile pe care știu că le va vărsa croitoreasa după mine.*

Dacă era de glumit, hai să glumim. Spusei răutăcios :

— Dar poștărița ? Poștărița n-o să te plîngă ?

— Cîtuși de puțin. Cred că are cîte-un iubit în toate blocurile din sectorul ei... E o fată veselă, nici nu-i pasă de bombardamente, de război sau de moarte. O cheamă Caterina... Altceva nu mai știu despre ea.

Amiaza se topise de mult, văzduhul însă rămăsese tot aspru, aprins, vîscos, îmi părea rău că-l îndemnasem pe doctorul Spiegel să ne povestească întîmplările de la Iași. Acum însă era prea tîrziu. Trebuia să-l ascultăm pînă la capăt.

— În noaptea aceea, își reluă doctorul povestirea, n-a dormit nimeni în Iași. A doua zi dimineață, soldați germani, amestecați cu polițiștii din localitate, s-au răsfirat în grupuri mici pe toate străzile. Casele creștinilor purtau cruce pe ele. Ale noastre nu. Așa

că știau unde locuiesc creștinii și unde nu. Intrau nestingheriți prin case. Pe unii îi omorau prin împușcare, pe alții lovindu-i în cap cu paturile armelor sau spintecîndu-i cu baionetele. „Din casa asta s-a tras în armată, spuneau. S-a tras în soldați." „Nu s-a tras, răspundeam. N-avem nici o armă. N-am avut cu ce trage." „Ba ați tras ! Am văzut noi cum ați tras. De la fereastre ați tras. Bandiților !" N-aveam cu cine ne înțelege. Îmbătați de sînge și de putere, *oamenii aceia parcă nu mai erau oameni.* Cei cărora ni se lăsase *deocamdată* viața, am fost scoși din case, și înșiruiți în stradă. Ne-au poruncit să ținem mîinile ridicate în sus. Am ridicat mîinile în sus. Lovindu-ne cu armele, ne-au mînat către chestură. Străzile pe care treceam erau literalmente pline de cadavre și de sînge. Familii întregi zăceau întinse fără suflare pe caldarîmuri.

— Roadele războiului, spuse Alexis Sopron, nimic altceva decît roadele ciudatului poem care se cheamă războiul.

— Roadele războiului ? Da. Roadele războiului, dar și ale urii, și ale demenței umane. Niciodată, de cînd e lumea lume demența și vărsarea de sînge n-au cunoscut asemenea proporții.

Mușcai adînc din trabucul havanei, mestecai în gură tutunul tare și amar și-l înghiții. Tutun înghițisem ? Mi se păru că am înghițit foc. În mișcările pe care le făcui, atinsei fără să vreau aparatul de radio de lîngă mine. Din difuzor izbucni o voce ascuțită :

Dor îmi e de gura ta,
Dor... Dor...

— Dacă nu-l închizi, mă amenință Sopron, îl sfărîm ! Închide-l repede.

— Ar fi păcat să-l sfărîmi, îi spusei, apăsînd butonul. E marcă bună. Olandeză.

Acum doctorul Spiegel nu mai auzea nici ce spuneam eu, nici ce spunea Sopron. El trăia ziua aceea încă o dată și ne silea și pe noi s-o trăim. *Ne silea și pe noi s-o trăim... Aici era chinul.*

— Ne porunceau să ne culcăm cu fața în jos, pe asfalt, să ne lipim, să ne facem una cu asfaltul. Ne lungeam pe asfalt. Ne făceam una cu asfaltul. *Încercam să intrăm în asfalt, să se deschidă pămîntul și să ne ascundă adînc, adînc în sînul lui, ca pe niște morți.* Trăgeau în noi cu armele. Și în timp ce trăgeau rîdeau cu hohote. Se repezeau asupra noastră și ne călcau cu bocancii. Ne înțepau cu baionetele. Ne pocneau în cap. Apoi ne ordonau să ne ridicăm repede, cît ai clipi din ochi, și să mergem mai departe, în pas alergător și tot cu mîinile în sus. Pe drum au rămas destui fără viață... zic *destui* ca să nu zic *mulți.* După atîtea *culcări* și *sculări,* am ajuns, în sfîrșit, la chestură. Aici ne așteptau în poartă, înarmați cu răngi de fier, soldați germani și haite de polițiști. Întîi ne-au percheziționat pînă la piele. Ne-au luat banii pe care i-au găsit la noi. Ne-au luat ceasornicele. Ne-au luat stilourile. Ne-au luat butonii de la manșete. *Ne-au luat tot ce li s-a părut că ar avea un oarecare preț.* Apoi au început să ne scuipe și să ne lovească. Au mai căzut și în poartă mulți. Și nu s-au mai ridicat. Cei care am izbutit

să scăpăm cu lovituri mai puține și mai ușoare am fugit în curte. Acolo am dat peste alte grupuri înfricoșate. Cei ce fuseseră uciși se odihneau așezați în stive pe lîngă pereții chesturii. Lîngă cei morți se tăvăleau și se văitau răniții. Cînd polițiștilor li s-a părut că au adunat destui oameni de nu-i mai încăpea curtea, au început să tragă în noi din toate părțile cu puști, cu pistoale, cu arme automate, cu mitraliere chiar. M-am pitulat cu fața la pămînt între stive de cadavre. *Și-am așteptat să mor. Și-am așteptat să mor... Și-am așteptat... și... n-am murit... N-am murit. Nu mi-a fost dat să mor acolo și n-am murit.*

Doctorul se opri. Își linse și apoi își supse adînc buzele. Luă ceașca de cafea, care între timp se răcise, și o duse la gură. O sorbi dintr-o dată. Havana, din care trăsese numai două-trei fumuri, se stinsese. O sfărîmă în dușmănie în scrumieră. Sopron îl întrebă :

— N-a fost prea dulce cafeaua, doctore ?

— Nu. A fost tocmai potrivită.

— Mi s-a părut c-am făcut-o prea dulce.

Acum soarele pogora către apus și îmbrăca orașul în pulbere aurie. La margine casele aprinse fumegau.

— Împușcăturile au durat cam o jumătate de oră. Mie însă mi s-a părut că au durat o mie de ani. (Nimeni nu știe ce înseamnă o mie de ani. Pentru că nimeni n-a trăit o mie de ani, — nimeni, în afară de mine. Între stivele acelea de cadavre eu am trăit o mie de ani ori poate mai mult de o mie

de ani.) Cînd călăii s-au săturat de împușcat, au strigat la noi spunîndu-ne că cei ce avem norocul să mai trăim, să ne sculăm și să ne ducem pe la casele noastre. Ne-am ridicat aceia care ne-am mai putut ridica. „Trăiesc ! Trăiesc ! Trăiesc !“ Unul a început să cînte și să salte printre cadavre : *„Trăiesc, trăiesc, trăiesc !...“* A venit careva și l-a izbit cu un drug de fier între ochi *și omul care se bucura atît de mult că a scăpat cu viață n-a mai trăit.* Ne-au încolonat. Nu știam încotro ne duc. Pe drum ne-au mai culcat de cîteva ori. Și de cîte ori ne culcam, iar bătaie, iar împușcături. Pe la miezul nopții — cei ce mai rămăsesem și de astă dată cu zile — am fost duși la o gară în afară de oraș și acolo ni s-a arătat un tren de marfă. Și ni s-a poruncit să ne urcăm în vagoane. „În vagoane... În vagoane... Dacă vreți să mai trăiți, urcați-vă repede în vagoane...“

— Era probabil faimosul *tren al morții,* zise Alexis Sopron. S-a zvonit că ar fi existat un asemenea tren.

— Acela era, zise doctorul, chiar acela. *A existat.* La ușa fiecărui vagon ne așteptau ucigașii. Cum ne apropiam de vagon, cum ne loveau. Cine a putut, s-a mai urcat în tren, cine nu... Cine nu, a rămas mort acolo, pe lîngă calea ferată.

— Cam cîți oameni erați în fiecare vagon ? întrebă Sopron.

— Mai mulți de o sută. Eram mai înghesuiți decît sardelele în cutie. Apoi ușile vagoanelor au fost închise și încuiate pe dinafară. Au astupat ferestruicile cu scînduri bătute în cuie. Din pricina

zăpușelii, ne-am rupt și ne-am scos hainele de pe noi. Am rămas aproape despuiați... Sîngele nostru, al celor ce aveam răni sîngerînde, s-a amestecat cu fecalele noastre, cu sudoarea noastră și cu urina noastră. Viii s-au amesteca cu morții și morții s-au amestecat cu viii.

Doctorul Spiegel își întrerupse povestirea, ne declară că i s-a făcut frig, se ridică din fotoliu și se apucă să se plimbe prin cameră agitat. Obrazul îi deveni iarăși mai alb decît varul. Uită că alături de apartamentul lui Sopron mai sînt și alte apartamente locuite și că el, doctorul Spiegel trebuie să fie foarte prudent și începu să urle la noi :

— Spuneți-mi... Spuneți-mi... De ce a fost nevoie să se întîmple toate acestea ? Cui i-au folosit toate acestea ? Au să cîștige Hitler și Antonescu războiul fiindcă ne-au chinuit și ne-au ucis fără milă ? Spuneți-mi ! Dar voi n-o să-mi spuneți nimic. Nimic n-o să-mi spuneți. N-aveți ce-mi spune. Sînteți amîndoi niște *goi* fricoși și n-o să vă pricepeți să-mi spuneți nimic. Acum... Acum mie mi s-a făcut frig. M-a cuprins frigul... Poate e *frigul morții. Acum, pe mine m-a cuprins frigul morții...*

Sopron se repezi și închise fereastra. După aceea îl apucă pe doctor de mîini și-l așeză ca pe un copil amețit în fotoliu. Furia doctorului ținuse, din fericire, numai cîteva clipe... *numai cîteva clipe...*

— Potolește-te, dragă doctore, potolește-te. Am și eu, ca orice om, vecini. Și nu toți vecinii îmi sînt prieteni. Dacă mai urli, *îți periclitezi existența.* Iar

mie... Mie nu-mi aduci nici un serviciu. Potolește-te și taci. *Nu mai vrem s-auzim nimic.*

Scăpat parcă dintr-o fabrică de palme, doctorul Spiegel se uită cînd la mine, cînd la Sopron. *Nu-i venea să creadă că noi nu mai vrem să auzim nimic.* Cînd, în sfîrșit, crezu, se pomeni că-l podidește plînsul. Îl lăsarăm să plîngă și omul istovit se zbuciumă de unul singur îndelung. Cînd se mai liniști, zise :

— N-am povestit pentru voi. Pentru mine am povestit. Să mai răsuflu. Să mă mai ușurez. În piept îmi atîrnă inima grea. Și e toată plină de durere și de tristețe.

— Nici ale noastre nu sînt ușoare. Dar nu avem ce face. Trebuie să trăim. *Trebuie să supraviețuim războiului.*

Sopron mă privi îndelung și-mi spuse :

— Eu... cu cancerul meu... Eu, în orice caz, nu voi mai trăi pînă la pace și, la drept vorbind, *nici n-aș vrea să trăiesc.* Pacea va fi o pace strîmbă și va genera alte războaie, multe alte războaie...

Mulți credeau așa. Eu eram foarte optimist și continuam să cred într-o așezare mai bună, mai fericită, a oamenilor și a popoarelor.

Doctorul uită că-l rugasem să nu ne mai povestească nimic. Reîncepu :

— De la Iași la Călărași am făcut mai mult de o săptămînă. Fără hrană. Și, înțelegeți ? Puteți să înțelegeți ? Fără aer și fără apă pe o căldură îngrozitoare. La plecarea din Iași ne aflam peste o sută de oameni vii în vagon. La Călărași am ajuns numai

patru. *Pe drum ne-am mîncat fecalele și ne-am băut urina... ca să trăim...* În primele zile, bineînțeles, cît am avut fecale și urină. Pe urmă n-am mai avut nici fecale și nici urină.

Ridică iarăși glasul. Urlă aproape :

— Spuneți-mi ! Spuneți-mi de ce a fost nevoie să se întîmple toate acestea ? Cui i-au folosit toate acestea ?

Sopron interveni din nou :

— Potolește-te, dragă doctore. Te rog, adună-ți puterile și potolește-te.

Temîndu-se ca nu cumva doctorul să înceapă din nou să țipe, mă apropiai de aparatul de radio și-l deschisei. Cunoscutul trio Băluță lansa un nou șlagăr :

Pe malul mării
Sînt melcișori,
Pe malul mării
Sînt peștișori...
Vino și prinde-i,
Iubita mea,
Vino și frige-i
Iubita mea...

Îi lăsai pe cîntăreți să-și cînte pînă la capăt noutatea.

— La Călărași am reușit să fug din lagăr. M-au ajutat niște soldați. Pe drum spre București, abia mă tîram. Îmbrăcat în hainele astea, culese de la morți. M-a ajuns din urmă un țăran cu căruța. A oprit căruța lîngă mine. Și m-a întrebat : „Ai fugit din lagăr, jidove ?“ „Da, i-am răspuns. Am fugit din lagăr.“ „Urcă-te în căruță. Mă reped pînă la București cu pepenii ăștia. Cînd o să trecem prin sate, o să te culci dumneata în căruță peste pepeni. O să te acopăr cu iarbă și-o să mai arunc și pătura pe deasupra ..“

Redactor : CORNEL POPESCU
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1969. Hîrtie offset A cu blancofor de 90 g/m². Format 500×800/16. Coli ed. 12,65. Coli tipar 21. A. nr. 15948/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—31

Tiparul executat sub comanda nr. 90 586 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România